DELICIAE

ERVDITORVM.

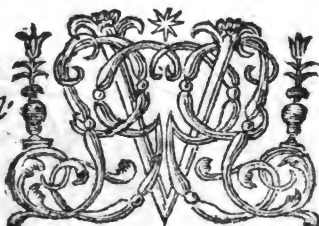
DELICIAE ERVDITORVM SEV VETERVM ΑΝΕΚΔΟΤΩΝ OPVSCVLORVM COLLECTANEA

IO. LAMIVS

Collegit, illuſtravit, edidit.

FLORENTIAE. MDCCXXXVIII.
Ex Typographio PETR. CAIET. VIVIANII
Ad Inſigne D. THOMAE AQVINATIS.

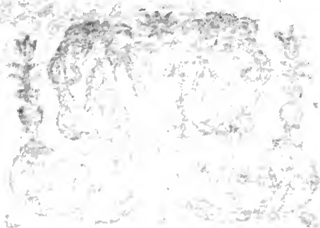
Cum adprobatione.

NICETAE HERACLEENSIS

In Epistolam I. ad Corinthios

ENARRATIONVM

PARS I.

AMPLISSIMO ET REVERENDISSIMO

D. D.

IO. FRANC. STVPPANIO

MARCHIONI

ARCHIEPISCOPO CORINTHI

PONTIFICIS MAXIMI

APVD SERENISSIMVM

MAGNVM ETRVRIAE DVCEM

ORATORI

LEGATI DE LATERE

AVCTORITATE FVNGENTI &c. &c. &c.

IO. LAMIVS

DEDICO CONSECROQVE.

I quis vetuſta nobilitate praeclarus, parta a ſe maioribuſque

ſuis gloria percelebris, doctrina inſignis, dignitate praecipuus, humanitate ſingularis, qui meum hunc Libellum favore tueretur, ac praeſidio protegeret, a me prudenter eligendus fuerat, PRAESVL AMPLISSIME; ad TE unum in primis animum advertere debui, & meam hanc TIBI lucubrationem conſecrare, qui laudibus illis omnibus, ac praeconiis, mirabiliter fulges atque emines. Quem enim lateat STVPPANIAM GENTEM clariſſimam, quum patriam Novum Comum Viris virtute conſpicuis antiquitus auxiſſet, & rebus domi bellique praeclare geſtis decoraſset, Mediolanum non adeo a nobis remotiore aetate tranſlatam, avitae religionis amore, liberalium diſciplinarum patroci-

nio & ornamentis, honore munerum publicorum, potentia, opum vi, & ſi qua ſunt alia, quae gentem inclitam & ſpectatiſſimam efficiant, decora, longe lateque nobilem & celeberrimam praeſtitiſse? Sed quum

Et genus, & titulos, & quae
non fecimus ipſi,
Vix ea noſtra vocem;

TV vere illuſtris, & magnus, & laudibus uſque ferendus, qui omnium oculos in TE convertens immenſo virtutum Tuarum ſplendore praeſtringis: nam vi ingenii vivida praeditus, & grandia ac ſublimia animo capaci complexus, vitam per egregias artes excoluiſti; & talem TE ſcientiae opinione, prudentiae cenſu, iudicii maturitate, gravitate morum, exhi-

buisti, ut TE Roma acris, & perspicax, meritorum aestimatrix Corinthiae Ecclesiae Archiepiscopum renunciaverit, & ad praestantissimos Ecclesiasticae Reip. Magistratus obeundos iure optimo elegerit. Nec eam quidem spes frustrata est, quum TE supremi in religionis negotio Censoris officio egregie laudabiliterque fungentem Melite insula, & Ierosolymitanorum Equitum eminentissimus Ordo, subspexerit; & nunc TE non minus magnificum & sapientissimum Pontificis Maximi Oratorem Etruria tota demiretur; & veluti coelo delapsum praesensque Numen, fama tantarum laudum praecurrente, huiusmodi munera obiturum reliquae nationes desideranter exspe-

ctent. Quae tanta principia fortuna consequutura sit, & qua labores adeo gloriosos mercede cumulatura, alii omnes facilius coniectaverint, quam ipse verbis luculentis expresserim; quum maxime adsentationem nec Tua modestia requirat; nec mei mores, ac vitae institutio, huiusmodi me blandimenta sectari patiantur. At licet haec omnia ita habeant, & TV sis ornamentis eximiis, & sublimibus dignitatibus, admirandus; non haec sola tamen ad TVAE AMPLITVDINI volumen hoc dedicandum impulerunt; sed duo alia potissimum ad tutelam Tuam patrociniumque sperandum & implorandum illecebris attraxere potentibus: quorum unum est, Tuae singularis humanitatis, & erga me

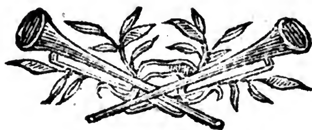
be-

benevolentiae, experimentum certissimum; alterum, quod ea meus hic Libellus complectitur, quibus TE, Ecclesiae tuae Antistitem amantissimum, blande quis capere possit, ac facillime demereri. Quum enim TU Corinthi Archiepiscopus sis, Epistolae a Paulo Apostolo Corinthiis primum scriptae Enarrationes hic continet; & praeclara dilectae Ecclesiae initia, virtutes, praeconia, Tuis oculis subiicit. Quid quod brevem ac compendiariam Corinthiae Ecclesiae historiam, ab eius principio ad proximiores aetates usque deductam, TIBIQVE, PRAESVL EXCELLENTISSIME, elaboratam, nonnulla sedulitate contexui, & laudatis Enarrationibus apte concinneque praefixi? Quid quod Ni-

cetae Heracleensis Metropolitae Commentationes Graecas ineditas TIBI, Graecae Ecclesiae pariter Antistiti, & eius Συμμητροπολίτῃ, nuncupo, atque obfero? Indictum, ne nimius videar, reliquerim, CLAVDII GVISII Cardinalis a Lotharingia, XII. Interrogationes, & totidem Graecae Ecclesiae ad eas Responsiones, in primis optabiles, operi opportune a me insertas fuisse, ex quibus & hodiernae Ecclesiae Tuae fidem & placita perspicue deprehendas; & tuendis stabiliendisque Romanae Ecclesiae, cuius TV negotia procuras ac promoves, decretis praesidia maxima consequaris. At quid ego TE, fautorem litterarum facilem, atque munificum, & Ecclesiasticae eruditionis a-

man-

mantiſſimum, ſolicito pluribus? quum iam TE videre videar, comi ac ſereno vultu munuſculum meum excipientem, & ſi minus rei tenuitatem, animum certe, & erga TE obſequium & venerationem meam, probantem, qui dum me AMPLITVDINI TVAE addictiſſimum ſincere & ingenue profiteor, ut TE noſtri ſaeculi decori, & eruditorum hominum felicitati, diu ſoſpitem ſervet, DEVM OPT. MAX. enixe precor ac rogo. Vale. Dabam Florentiae Kal. Aug. A. R. S. MDCCXXXVIII.

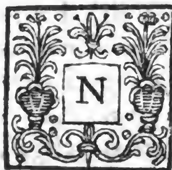
CAN-

CANDIDO LECTORI

IO. LAMIVS S. D.

NICETAS *cognomento* SERRONIVS(*unde ignorantia & oscitantia Librariorum, Serrarum Episcopum dictum fuisse censet* Cas.Oudinus) *magnae Ecclesiae Constantinopolitanae primum Diaconus, & Magister, deinde Heracleae in Thracia Archiepiscopus, claruit anno MLXX. aequalis Theophylacto, cuius ad eum IX. Epistola scripta est. Primam eius professionem & studia indicare videntur Codices MSS. in quibus passim* Philosophus *adpellatur; ex quo contigit, ut multi eum cum Niceta Davide Paphlagone*, Rhetore & Philosopho *pariter dicto, & saeculo Ecclesiae IX. percelebri, male confuderint; quod recte* Leo Allatius Diatriba De Psellis *animadvertebat. Hic sui saeculi indolem sequutus in divinarum Scripturarum expositionem totus incubuisse videtur, & quidem*

non

non tam ſua proprio, ut aiunt, Marte commentando, quam aliorum enarrationes carptim colligendo, conſerendoque in catenae morem, doctorum & perutilium centonum erudititiſſimus auctor. Inter multos & diverſos huiuſmodi commentarios non ultimum certe locum merentur in omnes Pauli Apoſtoli Epiſtolas Expoſitiones, quae ex plurium quidem SS. Patrum dictis conflatae, Nicetae *noſtri quoque ſententiam non minus continent, initio ſemper interpretationum exhibitam. Itaque, quum harum Expoſitionum Codicem MS. inſignem, ut eum* Whil Langius *vocat, in celeberrima Bibliotheca Laurentiana offendiſſem, earum ſpecimen Reip. Litterariae praebere animum induxi; & ex iis Enarrationem in Epiſtolam I. ad Corinthios elegi, quam typis deſcriptam in vulgus proderem; & id quidem duabus de cauſſis potiſſimum. Primo, quia quum Praeſul Ampliſſimus, cui hoc volumen nuncupare auſus ſum, mearum* Deliciarum *editionem ſuo quodammodo patrocinio dignatus eſſet, & ei in meae venerationis argumentum horum voluminum aliquod dedicare meditarer, nullam aliam libri materiam ei gratiorem fore arbitratus ſum, quam quae Corinthiam Eccleſiam attineret, cuius ille Archiepiſcopus eſt. Secundo vero ſuccurrebat, ſi* Nicetae *in hanc Pauli Epiſtolam Commentationes edidiſſem, non modico labore me levatum iri, ſcholiis ſcilicet adſcriptis eas idem-*

demtidem illustrandi, quum iam librum De Eruditione Apostolorum *inscriptum in antecessum publici iuris fecerim, in quo multa docentur & disseruntur, quae aut lucem maximam iis foenerari; aut praeclariter dicta, ratasque sententias, mirabiliter confirmare, posse videantur. His igitur de caussis Enarrationes has Latine verti, & quidem ut potui; quum aut scriptio Codicis minus interdum emendata; aut litterarum nexus & complexiones intellectu difficiles; aut concisus & abruptus* loquendi *modus, & qui tractim ad Apostoli verba, & tenui saepe indicio, referatur; lucidam ac perspicuam interpretationem mihi crebro negaverint, & in ea iuxta ac in Graeco contextu lacunas quasdam hiare non semel profecto coegerint. Ecclesiastici Scriptores, ex quorum dictis suam hanc catenam* Nicetas *conficit atque connectit potissimum, sunt,* Severianus, Theodoretus, Dionysius Areopagites, Ioannes Chrysostomus, Oecumenius, Gregorius, Eusebius, *aliique; quorum nomina in medio Codicis MS. κειμένῳ adponuntur, & in ora quoque libri indicantur, & ex quibus alias prorsus ignota ab eo interdum proferuntur. Ceterum, ut iam innui, adnotationes valde paucas praedictam ob causam adscripsi: quum insuper dicta illa & expositiones Patrum, Epistolam I. ad Corinthios enarrantium, apertae sint, ac perspicuae, & quae huiusmodi scholiis vix indigeant.*

geant. Codex hic MS. ſaeculo XII. niſi ſaeculo XIII. malis, exaratus eſſe videtur, & *de eo loquutus ſum memorato opere* De Eruditione Apoſtolorum Cap. XIII. Sect. I. §. IX. num. LXXII. *ac in* Prologo Galeato in I. Partem Chronici Leonis Vrbevetani; *eiusdemque meminit, ut dixi*, Wilh. Langius *in* Catalogo Codicum MS. Bibliothecae Mediceae Laurentianae, *in fine* Prodromi Litterarii Pet. Lambecii *edito; & ex eo, ut videtur*, Caſ. Oudinus De Scriptor Eccleſ. ad annum MLXX. *Eius initium ita habet:* Ἐξήγησις τοῦ μακαριωτάτου μητροπολίτου Νικήτα Ηρακλείας εἰς τὰς ἐπιςολὰς τοῦ ἁγίου Παύλου τοῦ Ἀποςόλου. Ἀρχὴ τῆς πρὸς Ρωμαίους πρώτης ἐπιςολῆς αὐτοῦ. *Interpretationis autem exordium eſt:* Τὸ ἀποῦσι γράφειν, αἴτιον τοῦ κεῖσθαι αὐτὸν τὸ ὄνομα *&c. Finis vero Codicis talis:* Εἰ μὴ μερίσαμεν εἰς τὴν εὐεργεσίαν τοῦ θεοῦ ἁμαρτάνοντες καὶ ῥαθυμοῦντες. Πρὸς Ἑβραίους ἐγράφη ἀπὸ τῆς Ἰταλίας διὰ Τιμοθέου. ςίχων ψ΄. *Animadvertendum tamen eſt in titulo operis illud* Νικήτα *diverſa manu ſcriptum videri, & poſitum quidem eſt ſupra lineam inter* μητροπολίτου *&* Ἡρακλείας. *Multa alia ſcripſit* Nicetas, *quorum catalogum heic breviter ſubiiciemus*, Oudini *in primis veſtigiis inſiſtentes*.

Scholia, ſeu Commentarii in Orationes Sancti Gregorii Theologi.

Com-

Commentarius in Gregorii Nazianzeni Tetrasticha, Monosticha, & Epigrammata.

Expositio carminis sepulcralis S. Gregorii Nazianzeni in S. Basilium Magnum.

Carmen ad S. Angelum.

Hymnus in beatissimam Virginem Deiparam.

Carmen in S. Christophorum.

Iob explicatus Commentariis collectis ex multis. *Hanc Catenam primus Latine edidit* Paulus Comitulus *Iesuita sub nomine* Olympiodori, *sed perperam*.

Explicatio in Psalterium Davidis.

Explicatio in IV. Evangelia ex multis collecta

Explicatio in Acta Apostolorum, & in Epistolas Iacobi, Petri, Ioannis, & Iudae.

Explicatio in Ecclesiasten, & in Canticum Canticorum.

Explicatio in XII. Prophetas.

Catena in Salomonis Proverbia.

Responsiones ad varias quaestiones Nicolai Methonensis.

Responsa ad quaesita Constantini Episcopi.

Solutiones quaestionum quarumdam Canonicarum.

Loci communes.

Epitheta Iovis, Bacchi, Minervae, & aliorum Deorum.

Forte eiusdem sunt, quae sub Nicetae Monachi *nomine habentur, hoc est,*

De

De Anima liber unus.
De Paradiso contemplatio.
De Hierarchiis.
Epistolae aliquot.

Falso manifeste ei tribui videtur a Leon. Allatio Tom. I. Graeciae Orthodoxae,
Refutatio Epistolae ab Armeniae Principe missae, ac defensio Synhodi Chalcedonensis. *Et a* Casimiro Oudino,
Collectio diversarum opinionum, & haeresum, cum refutatione ex SS. Patribus. *Id quod iam tempestive animadverti in* Prologo Galeato *praefixo primae parti* Chronici Leonis Vrbevetani, *ubi hunc Laurentianum Codicem suo vero auctori* Nicetae Choniatae *vendicavi*.

At quum mihi semper propositum sit quasdam meis opusculis illecebras adspergere, & variarum rerum amoenitate Lectorum fastidium adlevare; πάρεργα quaedam huic volumini inserere lubuit, quae quidem & nova, & non iniucunda, fore speravi. Huiusmodi sunt Interrogationes XII. Claudii Guisii *Cardinalis a Lotharingia, & totidem* Graecae Ecclesiae Responsiones, *a* Zacharia *Cretensi exaratae, quas in scholii morem adnexui, & causam, cur id facerem* pag. 69. *declarare non omisi. Illuc amando, quicumque pluria de hisce* Interrogationibus *scire desiderat; atque interim observare mihi sufficit in* Responsione I. pag. 77.
in-

insigne Magnetis *de vera Christi in Eucharistia praesentia testimonium proferri, quod quanti faciendum sit explicari vix potest; quum praesertim eius* Apologia adversus Theosthenem *in Bibliothecarum pluteis incognita lateat; & iam nulla venia* Fr. Turrianus *dignus sit, qui eam legere potuit, & publici iuris facere supersedit, ne indicato quidem loco ubi exsistit. Insuper animadverto, non facile liquere cur Cardinalis ille Reverendissimus,* Claudius *in earum inscriptione nominetur; aut saltem quis sit* Claudius *ille Cardinalis a Lotharingia. Quum enim sex Cardinales a Lotharingia mihi innotuerint, nullus inter eos occurrit, qui* Claudius *adpellatus fuerit. Primus quidem mihi occurrit* Ioannes, *Tullensis Episcopus, & Cardinalis, anno MDL. fato functus. II.* Carolus, *Tullensis & Verodunensis Episcopus, & Cardinalis, qui anno MDLXXVII. naturae concessit. III.* Carolus, *Metensis & Argentoratensis Episcopus, & Cardinalis, qui anno MDCVII. diem supremum obiit. IV.* Carolus Guisius, *Remensis Archiepiscopus, & Cardinalis, anno MDXXIV. natus, MDLXXIV. mortuus. V.* Ludovicus Guisius *Cardinalis anno MDLXXXVIII. interemtus. VI.* Ludovicus Guisius *Cardinalis, qui anno MDCXXI. diem clausit extremum. In his Cardinalibus a Lotharingia recensendis, tabulis Genealogicis usus sum, quas nuper eruditus vir* Phil.

Zagrius, *dum Serenissimae Lotharingorum Principum Familiae memorabilia quaedam elucubratur, adposite concinnavit; nec* Roserium, & Ciacconium, & Pallavicinum, & Floridum, *aliosque, eodem tempore consulere supersedi; & tamen nusquam* Claudius Guisius *Cardinalis offenditur.* Io. Albert. Fabricius *quidem* Lib. VI. Biblioth. Graecae Cap. X. *Claudium Guisium Cardinalem adgnoscit, sed harum* Interrogationum *titulum, ut videtur, sine ulteriori inquisitione sequutus est; ipse autem celeberrimum illum, & doctrina ac pietate conspicuum, Cardinalem a Lotharingia esse non dubitavi, cuius sapientia ac Catholicae Religionis zelo praecipue evenit, ut Tridentinum Concilium, re Christiana rite composita, tamdem absolveretur. Eius enim prudentia ac religione dignum visum est, eiusmodi Interrogationibus Ecclesiae Grecae factis in Christianorum dogmatum veritatem, & Ecclesiarum consensum, inquirere, & omniiuges obiices grassantibus exitialibus sectis opponere. At is constanter ab omnibus* Carolus *adpellatur. Quid si pluribus nominibus erat insignis? An id dudum nostris moribus receptum non fuit? Cur* Claudius Carolus *vocari non potuit? Cur Graeci a Caroli nomine, ex Barbarie ad Romanos descendente, paullum abhorrentes,* Claudium *tantum illum, nomine sibi notiore, adpellare noluerint? Et quidem in Guisia stirpe quatuor* Claudios *enumero, &*

Clau-

Claudio *nomen erat ei*, *qui* Renati *Lotharingiae Ducis filius*, *huic regiae domus propagini initium dedit. Sed si minus id verum esset, voluptas fuit tamen ex occasione per augustā Lotharingorum Heroum seriem excurrere, & Principes magnanimos, Diisque simillimos, contemplari, quorum cretus sanguine*, FRANCISCVS, *Lotharingiae Rex, Etruriae Imperium non sine caelesti numine consequutus, & Barbaros Christiani nominis hostes debellator expugnat, & subiectos populos Princeps optimus moderatur ac regit. His* Interrogationibus *igitur &* Responsionibus *adnotationes quasdam adscripsi, id abs re non esse ratus, quum praecipue de Ecclesiae Graecae dogmatis in iis agatur, de quorum multis hodie plerisque liquido non constat; & Ecclesiastica haec eruditio paulo rarior secretiorque videatur. Ceterum istae* Interrogationes *in Codice Chartaceo exaratae sunt, qui* Pluteo K. *Bibliothecae Riccardianae* Ordine I. n. VIII. *exstat, & in eo alia quoque Graeca opuscula continentur*, Eusebii *scilicet* Pamphili Expositio in Canticum Canticorum. Theodoreti Homiliae particulares, & argumenta in Prophetas; & Epiphanii Episcopi Cypri; *ut in fronte Codicis recensentur. Nam hae Homiliae, seu Expositiones in quosdam Prophetas minores, partim Theodoreti sunt, partim Epiphanii. Prima itaque est Theodoreti in Pro-*

phetam Naum hypothesis , & enarratio. Secunda est brevis Epiphanii in eumdem Prophetam hypothesis. Tertia est hypothesis & enarratio Theodoreti in Prophetam Abacuc. Quarta est hypothesis Epiphanii in eumdem Prophetam. Quincta est hypothesis & expositio Theodoreti in Sophoniam.

At hisce iisdem Interrogationibus, & Responsionibus *quaedam alia praeter meas adnotationes interserui, & quidem in scholii formam, quae studiosi Lectoris animum dulci possint voluptate perfundere. Ea sunt excerpta quaedam ex libello* Nicolai Malaxi De Poenitentia, & Confessione, *&* pag. 109. *exhibentur. Quis hic* Nicolaus Malaxus *sit, me prorsus latet. Nulla eius mentio apud eos, qui* De Ecclesiasticis Scriptoribus *commentarios prodiderunt, occurrit. Unum ex operis titulo adparet, & Sacerdotem fuisse, & Naupliae Protopapam, id quod nostro Archipresbytero forte respondeat. Eius tamen nomen offendi in Catalogo Auctorum ab* Allatio De Consensu utriusque Ecclesiae *laudatorum, & quidem inter Auctores editos hoc modo;* Nicolaus Malaxus Peloponnesius. *Nauplium enim, seu Nauplia, Peloponnesi oppidum est, Argi ναύσταθμον celeberrimum. Ipse profecto alios etiam* Malaxos *invenio, ut* Emmanuelem, *seu* Manuelem *seniorem, qui pariter patria Peloponnesius erat, & magnae Ecclesiae CP.*

Rhe-

Rhetor, & *anno circiter MCCCCXL claruit*; *nam* Caſ. Oudino *credimus*, *id contra* H. Warthonium *adſerenti*; *quamquam neſcio qua incuria* Warthonii *opinionem* pag. 69. *amplexus ſum*. *Invenio etiam* Emmanuelem Malaxum *iuniorem*, *ſenioris*, *ut videtur*, *nepotem*, *vel abnepotem*, *pariter Peloponneſium*, *qui anno MDLXXIV*. *ſub Amurate III. Turcarum Tyranno floruit*. *Vterque ſcriptis commentariis celebris eſt*, *deque iis conſulendi laudati* Warthonius, & Oudinus. *Extaret etiam* Ioannes Malaxus, *niſi falſus eſſet* Ger. Io: Voſſius Lib. IV. De Hiſtor. Graec. Cap. XIX. *Ioannem vocans*, *quem* Manuelem Malaxum Iuniorem *dicere debuerat*. *Quum vero* Nicolaus Malaxus *XVI*. *ſaeculum attigiſſe non videatur*; *nam Codex chartaceus eius libelli* De Poenitentia & Confeſſione, *qui in Bibliotheca Riccardiana exſtat*, Plut. S. Ord. II. n. XXX. *ſaeculo XV*. *exaratus eſt*; *num* Nicolaus *hic*, *Manuelis ſenioris filius fuerit*? *Et quidem poſt Gennadium Scholarium*, *Patriarcham Conſtantinopolitanum*, *viiſſe oportet*. *Nam in ſua Collectione Gennadii quoque Scholarii opuſculum*, Capite XXIX. *collocat*: *Gennadius autem anno MCCCCLIII*. *ad ſedem Patriarchalem Conſtantinopoleos a Turcarum Imperatore evectus eſt*. *Hic opportune obſervandum eſt ex XXXIV*. *diverſis opuſculis*, *quae ſuae Colle-*

ctioni inserit Nicolaus, *edita fuisse quaedam a viro doctissimo* Ioanne Morino *in Appendice sui Tractatus* De Poenitentia, *ut* Caput. IV. *quod quidem prolixius apud eum est; sed nostrum licet brevius pluria continet, quae in edito a* Morino *desunt. Item* Caput. XVI. *Ioannis Monachi & Diaconi Canonarium complectens, quod pariter apud eum longius est, & in paucis quibusdam a nostro differt. Alia opuscula a* Nicolao *collecta*, Morino *ignota fuisse videntur; nisi forte ea, quae Basilii Magni habentur, adgnovit. Dolendum tamen est hunc Bibliothecae Riccardianae* Codicem *mutilum esse, & in* Capite XXVIII. *deficere, postremis paginis abstractis atque deperditis.*

Quum vero in hoc Volumine Catena a Niceta *in* Epistolam I. ad Corinthios *conserta a me publica luce donetur,* οὐκ ἀπροσδιόνυσον *profecto fuerit, si quid de celeberrima Corinthi Ecclesia, totius olim Greciae Metropoli, hinc inde non exigua sedulitate collectum, litteris mandem; &* θεοφιλεστάτῳ *Metropolitae, cuius illustri nomine Tomus hic insignitur, brevem & compendiariam dilectae Ecclesiae historiam ob oculos ponam; quum occasio id faciendi commoda se obtulerit. Arduum quidem opus me adgredi ingenue profiteor, quum eventus tulerit ut Ecclesia illa, ut infinitis prope aliis praestantior atque celebrior, ita etiam prae aliis fere omnibus paucissima ad nos sui monumenta trans-*

mi-

miserit; & ea quidem hac illac dispersa, immenso prope labore vestiganda, & colligenda, reliquerit. Hinc magnis intervallis haec historia vacuis hiabit, quum integra saecula interdum sine ulla adnotatione transilienda sint, in quibus rerum in ea gestarum nulla memoria occurrit, nullum sese obfert indicium. Sed eo gratiorem hanc futuram arbitror, quo difficilior, adeoque eius cognitio rarior, exsistit; eoque lubentius in hanc arenam descendi, quo in ea, si Deus faxit, nobilior palma referenda est, dum in nostrae professionis stadio nequaquam nos deficere ostendimus.

CORINTHIAE ECCLESIAE MEMORABILIA.

C*Orinthiorum Ecclesia ab Apostolorum Principibus, Petro & Paulo, in primis instituta est. Heinc schismate inter Corinthios exorto, alios Cephae, alios Pauli, alios Apollo, se esse iactitabant. Testatur id* Paulus I. Corinth. Cap. I. vers. 12. Hoc autem dico, quod unusquisque vestrum dicit: Ego quidem sum Pauli: ego autem Apollo: Ego vero Cephae, &c. *Isthuc ipsum confirmat* Dionysius *Corinthiorum Episcopus* Epistola ad Romanos *apud* Eusebium Lib. II. Histor. Eccles. Cap. XXV. Ita & vos, *inquit*, tanta admonitione vestra, sementem quae Petri ac Pauli satione succreverat, Romanos

nos ſcilicet & Corinthios, ſimul commiſcuiſtis. Ambo enim illi in Vrbem noſtram Corinthum ingreſſi, ſparſo Evangelicae doctrinae ſemine nos inſtituerunt; & in Italiam ſimul profecti, quum vos ſimiliter inſtituiſſent, eodem tempore martyrium pertulerunt. *Verum huius Eccleſiae curam praecipuam Paulus habuiſſe videtur, utpote qui primus hanc vineam plantavit, huiuſque aedificii, ut ſapiens architectus, fundamentum poſuit, ut ipſe* I. Corinth. Cap. III. v. 6. 10. *loquitur; eamque coluit, ac confirmavit, ſcriptis ad eam duabus Epiſtolis; ad quem etiam litteras dare, conſulentes eum, Corinthii conſueverunt; nam Pauli ad eos Epiſtolae non niſi reſcribentis eſſe exiſtimantur a quibusdam, ut* Niceta *noſtro Heracleenſi; qui id ex* Ioanne Chryſoſtomo Homilia XLVIIII. *accepit, quod latius exſequemur inferius. Sed & Apollos Alexandrinus, vir Apoſtolicus, & maxime ſpectatus, Chriſtianam ſapientiam Corinthios edocuit, eorumque Eccleſiam divinis documentis inſtruxit, quam deinde etiam ſecundum quosdam primus Epiſcopus rexit. Sed de hoc etiam alibi opportunius. Interim ad Paulum revertentes, quando nil aliud de Petri in Corinthiorum Eccleſiam opera conſtat, animadvertemus anno aerae vulgaris LII. exeunte, ut* Tillemontius *exiſtimat, Paulum, Athenis relictis, Corinthum ſe contuliſſe,* Act.

XVIII.

XVIII. 1. *urbem Achaiae universae, hoc est Graeciae, & Athenarum ipsarum, metropolin. Haec quum iuxta Isthmum sita esset, & veluti bimaris, adeoque mercaturae aptissima, incolis frequentissima, & dives, & celeberrima fuit. Viris etiam Philosophis, & eloquentia praestantibus, abundasse videtur; quae quidem omnia ex ipsa* B. Pauli Epistola I. *facile deducere est. Heinc illa:* In omnibus divites facti estis in illo, in omni verbo, & omni scientia. *Et* Cap. I. vers. 26. Videte enim vocationem vestram, fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles; sed quae stulta sunt mundi elegit Deus &c. *Idque etiam luculentius ex* Nicetae *nostri Commentariis adparet. Quum igitur Apostolus Corinthum venisset*, inveniens quemdam Iudaeum nomine Aquilam, Ponticum genere, qui nuper venerat ab Italia, & Priscillam uxorem eius (eo quod praecepisset Claudius discedere omnes Iudaeos a Roma) accessit ad eos. Et quia eiusdem erat artis, manebat apud eos & operabatur (erant autem scenofactoriae artis) *quae sunt ipsissima* Lucae *verba* Act. Cap. XVIII. *id narrantis. Nullam enim κηρύγματος mercedem, etsi debitam, a Corinthiis accipere voluit*, I. Corinth. Cap. IX. *at suis manibus tolerare vitam elegit, ut omnem calumniae praetextum auferret. Quod si*

um-

umquam Corinthi necessaria illi defuerunt, *lubentius ab aliis Ecclesiis accepit*, *ut ab Ecclesia Philippensium*, Ad Philipp. IV. v. 17. *Quare* II. ad Corinthios Cap. XI. v. 7. &c. *scribit:* Gratis Evangelium Dei evangelizavi vobis. Alias Ecclesias exspoliavi, accipiens stipendium ad ministerium vestrum. Et quum essem apud vos, & egerem, nulli onerosus fui: nam quod mihi deerat suppleverunt fratres, qui venerunt a Macedonia: & in omnibus sine onere me vobis servavi, & servabo. *Quum igitur Apostolus Corinthi versaretur*, disputabat in Synagoga per omne Sabbatum, interponens nomen Domini Iesu, suadebatque Iudaeis, & Graecis, *ut* Lucas *loco laudato testatur*. *Evangelii vero tantum praedicationi operam dans*, *vix aliis Ecclesiasticis ministeriis occupabatur: quare paucos admodum ipse Corinthi baptizavit*. I. Corinth. I. 14. 17. *Interim quum venissent de Macedonia Silas(hunc* Paulus Epist. ad Thessal. I. v. 1. *Silvanum adpellat, quod* Theodoretus *animadvertebat*) *& Timotheus*, *eumque de Ecclesiae Thessalonicensis statu docuissent*, *scripsit Corinthi duas*, *unam post aliam*, *ad eam Epistolas*. *Quamquam enim non defuerunt*, *qui Athenis hasce Epistolas scriptas fuisse opinati sunt*, *tamen ex ipso sacrae historiae contextu satis eruitur*, *scriptas fuisse Corinthi*, *ut doctissimus* Tille-

mon-

montius *luculenter ostendit. Sila igitur iam & Timotheo praesentibus, & adiuvantibus*, II. Corinth. I. v. 19. instabat verbo Paulus, testificans Iudaeis esse Christum Iesum. Contradicentibus autem eis, & blasphemantibus, excutiens vestimenta sua dixit ad eos: sanguis vester super caput vestrum: mundus ego, ex hoc ad gentes vadam. Et migrans inde *(ipsamque domum Iudaei Aquilae deserens, ut* Ioannes Chrysostomus *observat)* intravit in domum cuiusdam, nomine Titi Iusti, colentis Deum, cuius domus erat coniuncta Synagogae. Crispus autem Archisynagogus credidit Domino cum omni domo sua: & multi Corinthiorum audientes credebant, & baptizabantur. *Ita quidem rem* Lucas *memoriae prodidit; sed ipse censuerim ante Crispum, Stephanae domum a Paulo baptizatam fuisse; quin & Fortunati, & Achaici, sive a Paulo, sive ab alio, quandoquidem eos Achaiae primitias adpellat*. I. Corinth. XVI. vers. 15. *Quod si idem Paulus* Ad Rom. XVI. v. 5. *Epaenetum, Achaiae, iuxta Graecum contextum, primitias vocat, quod &* Chrysostomus, *&* Theodoretus *legerunt; forte id concilietur dicendo, unum primitias fuisse Iudaeorum ad Christum conversorum; alterum, Ethnicorum: vel Epaenetus Stephanae fortasse filius fuit. At Latina interpretatio non habet Achaiae, sed*

Asi-

Asiae, quod & ex aliquo Graeco MS. confirmatur, & Origenes, *seu* Rufinus, *atque* Hieronymus, *ita legisse videntur. Baptissavit Paulus etiam Caium quemdam, ut ipse* I. Corinth. I. *testatur.* Chrysostomus, & Theodoretus *probabiliter tradunt, Paulum Corinthi a veritatis inimicis, multas angustias, & incommoda, & persequutiones, una cum aliis fidelibus, perpessum fuisse, quare* dixit Dominus nocte per visionem Paulo: Noli timere, sed loquere, & ne taceas. Propter quod ego sum tecum: & nemo adponetur tibi ut noceat te: quoniam populus est mihi multus in hac civitate, *quae sunt* Lucae *iuxta Vulgatam Versionem verba. Iam plus quam annum Corinthi Paulus exegerat, quo tempore etiam per viciniam praedicando discurrisse haud est vero absimile; & eius secunda Epistola ad Corinthios, scripta est* Ecclesiae Dei, quae est Corinthi, cum omnibus sanctis, qui sunt in universa Achaia. *Exploratae quoque fidei est ante annum LVIII. in his omnibus regionibus Christi fidem praedicatam fuisse, ut ex* Epistola ad Rom. Cap. XV. v. 19. 24. *elucet atque eminet.*

Quum igitur anno LIII. adhuc Corinthi esset, & L. Iunius Gallio, hoc est Novatus, Senecae frater, qui a Gallione adoptatus hoc nomen adsumserat, Achaiam pro Consule procuraret, insurrexerunt uno ani-

ni-

nimo Iudaei in Paulum, & adduxerunt eum ad tribunal, dicentes, quia contra legem hic persuadet hominibus colere Deum. Incipiente autem Paulo aperire os, dixit Gallio ad Iudaeos: siquidem esset iniquum aliquid, aut facinus pessimum, o viri Iudaei, recte vos substinerem. Si vero quaestiones sunt de verbo, & nominibus, & lege vestra, vos ipsi videritis: iudex ego horum nolo esse. Et minavit eos a tribunali. Adprehendentes autem omnes Sosthenem principem Synagogae, percutiebant eum ante tribunal: & nihil eorum Gallioni curae erat. Paulus vero quum adhuc substinuisset dies multos, fratribus valefaciens, navigavit in Syriam &c. *uti in* Actis Cap. XVIII. *narratur*.

Totum autem tempus, quo Paulus Corinthi moratus est, annus fuit & sex menses, ut Lucas *quidem auctor est; adeoque iuxta* Pearsonii, & Tillemontii, *calculos, sub Aprilis initium, anno LIV. Corintho discesserit. Quo tempore Corinthi versabatur, non apud Aquilam tantum, & Iustum hospitatus est, sed apud Caium etiam*, Ad Rom. XVI. v. 23. *& apud Phoeben Diaconissam Ecclesiae Cenchris constitutae. Cenchrae autem oppidum erat, & Corinthi portus, & ἐπίνειον, ea parte orae, quae Asiam respicit. Cenchris Paulus navim inscendit, ut in Syriam proficisceretur,*

tur, una cum Aquila & Priscilla; sed antequam solveret, ibidem caput totondit, ut votum Nazaraei, quod habebat, impleret; quod quidem memoratus Lucas *tradit; cuius verba licet quidam non de Paulo, sed de Aquila, intelligant, nos tamen de Paulo cum aliis doctissimis viris, &* Hieronymo, *&* Augustino, *&* Beda, *inprimis, accipimus. Praeter hactenus memoratos fideles Corinthios, erat etiam Chloe quaedam, cuius domus omnis Christo crediderat, ut ex* Epist. I. ad Corinth. Cap. I. *intelligere est. Sed & Sosthenes ille, ante Proconsulis tribunal percussus, qui potuit in Synagogae principatu Crispo successisse, si minus tunc Christianus iam fuerat, ut* Chrysostomus *credidit, certe non multo post Christianis mysteriis initiatus est; & sunt qui autument hunc ipsum esse Sosthenem illum, qui una cum Paulo primas ad Corinthios litteras dedit. Ceterum quum Paulus Corintho iam profectus esset, Stephanas, & Fortunatus, & Achaicus, qui in ministerium sanctorum se ipsos ordinaverant, Christianis, qui Corinthi erant, magno praesidio fuerunt, & id quod illis deerat, ipsi suppleverunt; quod Paulus ipse* I. Corinth. XVI. *scriptum reliquit. At is, qui post Pauli discessionem, quod Paulus Corinthi plantaverat, abunde rigavit,* Iudaeus *fuit* quidam, Apollo nomine, Alexandrinus genere, vir eloquens, & potens in

Scripturis. Hic erat edoctus viam Domini, & fervens spiritu loquebatur, & docebat diligenter ea quae sunt Iesu, *quo praeconio eum* Lucas *commendat. Hic quum Ephesi esset & in Achaiam ire vellet, fratres, qui Ephesi erant, hortatu suo etiam impulerunt, & scripserant discipulis ut susciperent eum.* Qui quum *anno* LIV. venisset, contulit multum his qui crediderant. Vehementer enim Iudaeos revincebat publice ostendens per scripturas, esse Christum Iesum. *Quantum Corinthi Apollos moratus sit, incertum omnino. Ratum tamen perspectumque est, anno LVI. Apollon Corinthi non fuisse, sed Ephesi una cum Paulo.* I. Corinth. XVI. v. 12.

Anno LV. probabiliter Paulus Corinthum iterum profectus est, cuius ibi mora perbrevis esse potuit. Nam quum Ephesi esset, interdum ad civitates, quae in circuitu erant, praedicandi gratia, exire solitum fuisse, admodum verisimile est. Ipse Epistola II C. XII. *luculenter indicat se Corinthios multis vitiis obnoxios invenisse, adeoque ab eis castigandis abstinere non potuisse; aitque insuper, quemadmodum prima vice fecerat, nulli eorum gravamini & dispendio fuisse.*

Iterum quoque Paulus Corintho discesserat, & iam annus LVI. vertebatur, quum divisio quaedam inter Corinthios Christianos orta est, ita ut in varias sectas scinderentur, suaeque quisque caput vi-

rum aliquem illustrem iactitarent, & hi dicerent: Ego sum Pauli; illi, ego sum Cephae, seu Petri; alii, ego sum Apollo &c. et nonnulli etiam alii praeter hos schismati occasionem fortasse dabant., quod Pseudo-Athanasius *in* Synopsi *non temere opinatus est. Praeterea Corinthi in fidelium coetus vitia quaedam, & abusus, inrepserant, dum Agapas celebrarent, & Christi corpus & sanguinem sumerent (quorum quidem sub utraque specie communionem peculiarem eorum fuisse, non omnium Ecclesiarum, communem perperam, ut videtur adseruit* Io. de Ragusio) *iniurias sibi invicem faciebant, quare ante Ethnicos magistratus in ius vocare, aut diem dicere, opus erat. Immo quidam, quem* Ioannes Chrysostomus *& presbyterum & doctorem fuisse censuit, cum noverca incestum commiserat. Nam, ut semel id dicam, luxuria Corinthii diffluebant, & impudicitiis foedabantur, quod notatur a* Baronio; & Pauli *Epistolae satis insinuant. Apostolus de his omnibus certior factus est ab iis, qui erant de domo Chloes, qui haec omnia ei scripsere, iuxta* Chrysostomum, *literasque, ut videtur, Stephanas, & Fortunatus, & Achaicus, ei reddiderunt. Tunc temporis Corintho aberat etiam Apollos, qui pariter ad Paulum se contulisse videtur; Paulusque in Asia Ephesi morabatur. His igitur perceptis Paulus suam primam Corinthiis*

Epi-

Epistolam scripsit, *Ephesi*, *vel in vicinia*, *ut* Tillemontius *ostendit*; *eamque Stephanas*, *Fortunatus*, & *Achaicus*, *portaverunt*. I. Corinth. XVI. 17. *Illos*, *qui censent aliam Epistolam scripsisse Paulum Corinthiis*, *quae perierit*, *quamque Timotheus tulerit*, *minus certis fundamentis inniti*, *facile esset demonstrare*. *Paulus* optaverat *quoque ut cum Stephana*, *aliisque fratribus*, *Apollos Corinthum reverteretur*; *sed suis hortatibus nihil profecit*. I. Corinth. XVI. 12. *At non multo post*, *Titum*, *aliumque discipulum*, *illuc misit*, II. Corinth. XII. 18. *hosque Corinthii perhumaniter & reverenter exceperunt*; *licet illi nihil ab eis accipere voluerint*, *Pauli vestigiis insistentes*. II. Corinth. XII. 18. *Non mirum autem Corinthios adeo humanos & benevolos in Titum fuisse*; *nam Paulum ad miraculum suspiciebant & venerabantur*, & *pietate erant praesignes*, *ac misericordia praecipui*; *eorumque virtutum vigor paucorum vitiorum notam labemque obruebat*, *id quod ex Pauli Epistolis eminet*; *quare peculiarem Apostoli benevolentiam meruerunt*, *ita ut*, *quum in Macedoniam ire vellet*, *prius ad eos se conferre meditaretur*; & *ex Macedonia revertens iterum ad eos concedere*, *ut inde in Iudaeam a carissimis fratribus deduceretur*. II. Corinth. I. 15. 16. *Titus autem quum Corinthi esset*, *ut ii eleemosynas in Sanctos Ecclesiae Ierosolymitanae erogandas*

parerent atque conferrent, *curabat* : *ad quas congerendas adeo promta* & *alacri voluntate Corinthii ferebantur*, *ut nulla ad eos exhortatione opus esset* ; *quod quidem omne exsultans Paulus*, II. Corinth. VIII. 6. 10. IX. 2. *luculente testatur* ; *nam eorum caritatis aemulatio plurimos ad hoc idem provocabat*.

Sed quamquam Paulus Corintho transire, *quum in Macedoniam proficisceretur*, *desideraverit*, *tamen anno LVII. in Macedoniam recta contendit*, *nec Corinthios invisit* : *immo tristabatur*, *quod Titum*, *interpretem suum*, *secum non haberet*, *ex quo etiam Corinthiae Ecclesiae statum*, *ut* Tillemontius *observat*, *intelligere cupiebat*. *Sed non multum temporis intercessit*, & *Titus in Macedoniam profectus*, *Paulo se stitit* ; *quumque illi Corinthiorum Ecclesiam optime se habere retulisset*, *ingenti laetitia eum adfecit*. *Quum autem ex eo pariter rescisset Corinthiorum eleemosynas Iudaeis sanctis largiendas iam praesto esse*, *Titum hortatus est ut Corinthum rediret*, *quod is lubenter effecit*, II. Corinth. IX. 6. *ut quum ipse una cum Macedonibus Corinthum adiret*, *parata omnia invenirentur*, II. Corinth. IX. 3. 5. *Ex Macedonia igitur secundo Corinthiis scripsit Apostolus*, *Graecique in fine Epistolae notant id Philippis factum esse* ; *litterasque Tito ferendas tradidit*, *in quarum titulo Timotheus una cum Apostolo nominatur*. *Sed non Titum solum*

lum ad memoratas eleemosynas colligendas Paulus Corinthum misit; misit etiam cum Tito alium, *quem* Chrysostomus, & Theodoretus, *Barnabam fuisse autumant; quamquam alibi* Chrysostomus *id de Luca multos intelligere testatur*, *inter quos* Origenes & Hieronymus *recenseri possunt. Recentiorum quidam Silam, seu Silvanum, fuisse arbitrantur. Alium quoque cum illis misit Apostolus, quem laudibus fert*, & *quem* Theodoretus *Apollon esse credit: sed omnia haec incerta admodum*, II. Corinth. VIII. *Ex secunda ad Corinthios Epistola intelligitur, fuisse Corinthi Pseudo-Apostolos quosdam, Christianos scilicet Iudaeos & circumcisos, qui quum Evangelium cum lege Mosaica miscere ac confundere vellent, Pauli famam in simpliciorum animis minuere conabantur. His obsistit reclamatque Apostolus, & punitionem etiam illis minitatur*. II. Corinth. X. I. II. *Interim hoc eodem anno, quum Paulus Macedoniam pertransisset, in Graeciam, seu Achaiam venit*, Act. XX. 2. *ubi tres menses tantum exegit; quo tempore Corinthum tertio venit, uti iam promiserat*. II. Corinth. XII. 14. XIII. 1. *Quid ibi egerit ignotum prorsus. Sed* Augustinus Epist. CVIII. *opinatur ea, quae sacrificium attinent, ordinasse, ritum statuens, quem deinde Ecclesia universa firmiter conservavit, iussisseque ut ieiuni corpus Domini sumerent*, & *non in conviviis; quod*

quidem Corinthii faciebant, adhuc quum primo ad eos Paulus scripsit.

Et haec sunt ea, quae de Corinthiae Ecclesiae exordiis, & Apostolica institutione memoriae prodita sunt: quae quidem ut absolutiora, quoad fieri potest, habeantur, quaedam modo de viris sanctis & illustribus, & quidem Apostolicis, qui Ecclesiam illam exornaverunt, breviter attingemus. Et primo sese obfert Apollos, de quo nonnulla iam tempestive praelibavimus. Hic quum primum baptisma Iohannis tantum novisset, fervens tamen spiritu, ut Lucas *ait, docebat diligenter ea, quae sunt Iesu: quare, quum Ephesum anno LIV. devenisset, in Synagoga confidenter agere coepit:* Quem quum audissent Priscilla, & Aquila, adsumserunt eum, & diligentius exposuerunt ei viam Domini, *eodem* Luca Actor. XVIII. *auctore. Quando baptizatus fuerit non constat, sed hoc ipso tempore lustralibus aquis tinctus fuisse* Chrysostomo *forte videatur. Quanto Corinthiis in Christiana institutione praesidio fuerit, iam expedivimus; &* Hieronymus *in* Epist. ad Tit. III. *quemadmodum* Nicetas *noster, primum Corinthi Episcopum eum fuisse adseverat. Quod si verum est, oportet ut post annum saltem LVII Episcopus illius Civitatis ordinatus fuerit, si credere dignum est* Auctori Quaest. in Nov. Testam. Quaest. XLVIII. *qui scribit,*

bit Corinthi eo anno nullum adhuc Episcopum constitutum fuisse. Et quidem exploratae fidei est, Apollon per illud tempus Corinthi non exstitisse, quod superius satis indicavimus. Exploratum quoque est, anno LXIV. Apollon in Creta una cum Zena versatum fuisse; nam Paulus tunc temporis Tito Cretae Episcopo scribens, ita illi iubet: Zenam legis peritum & Apollo solicite praemitte, ut nihil illis desit. Cap. III. v. 13. *Graeci insuper, qui S. Apollo festum die VIII. Decembris celebrant, illum non Corinthi, sed Dyrrachii Episcopum faciunt iuxta* Menologium *a* Canisio *editum, vel Episcopum Colophonis in Asia iuxta eorum Menaea: illumque & Caesarem in LXX. discipulorum album referunt: quamquam* Menologium *Vrbini nuper editum eum Caesareae Antistitem enunciat; quarum quidem rerum penes eos fides esto.* Ferrarius *Coni eum in Phrygia Episcopum, Petri De Natalibus vestigiis insistens, fuisse ait, eiusque festum die Iulii XXII. commemorat.*

Primum Corinthi Episcopum Apollon iuxta quosdam fuisse iam vidimus. Quousque hic vixerit incertum, sed saeculum secundum non attigit. Quum enim sub primi saeculi exitum schisma & seditio insignis in Ecclesia Corinthia orta fuerit, & ea quidem, quae Pauli aetate contigit, funestior, Clemens Epistola ad Corinth. Cap. XLVII. *satis innuit Apollon*

tum mortuum fuisse, ut inferius patebit. Apostolicae institutioni, & Apollo virtuti ac vigilantiae, siquidem is Corinthiorum Episcopus fuit, tribuendus videtur status illius Ecclesiae tranquillus antea, & laudabilis, ac plane admirandus, quem B. Clemens *his verbis describit:* Quis enim apud vos diversatus, virtute omni plenam firmamque fidem vestram non probavit? modestiam ac decentem in Christo pietatem non est admiratus? magnificentiam hospitalitatis vestrae non praedicavit? perfectam stabilemque cognitionem non iudicavit beatam? nam sine personarum acceptione cuncta faciebatis, & in Dei legitimis ambulabatis; subditi praepositis vestris, & honorem debitum senioribus vestris tribuentes: iuvenibus ut moderata & honesta cogitarent mandabatis: mulieribus denunciabatis, ut in inculpata, & honesta, & certa conscientia peragerent omnia; diligerent pro officio maritos suos; atque in obedientiae regula constitutae, res domesticas honorate administrarent, docebatis, omninoque modeste gererent. Omnes autem humili animo eratis nullatenus superbientes, magis subiecti quam subiicientes, dantes potius quam accipientes, Dei viatico contenti, & accurate attendentes sermonibus eius: dilatati eratis in visceribus, & passiones illius prae oculis vestris erant.

Sic

Sic pax alta & praeclara omnibus dabatur, insatiabile benefaciendi desiderium, & plena Spiritus Sancti super omnes effusio erat; atque referti sanctae voluntatis bona alacritate cum pia confidentia extendebatis manus vestras ad omnipotentem Deum; supplicantes illi ut propitius esset; si quid inviti peccassetis. Vobis per diem ac noctem solicitudo erat pro universa fraternitate, ut cum misericordia & conscientia salvaretur numerus electorum Dei. Sinceri & simplices eratis, atque iniuriae immemores, invicem. Omnis seditio, & omne schisma, vobis abominationi erat: de proximorum delictis, eorum defectus vestros iudicabatis: omnis bonae operationis non poenitebat vos, sed parati eratis ad omne opus bonum: veneranda & virtutum omnium referta conversatione ornati, cuncta in timore eius peragebatis. Mandata Domini scripta erant in cordis vestri tabulis. *Atque ita quidem ille, qui si alterius quoque Epistolae ad Corinthios pariter scriptae auctor est, ut nonnullis videtur, eam certe tempore huius commendatae pacis, & tranquilli ac admirandi Ecclesiae Corinthiae status scripsit; nam fragmentum illius pacifica tempora innuit, &* *ex* Photii Cod. CXXVI. *dissidii Corinthiaci in ea factam non fuisse mentionem colligit eruditissimus* I. Bapt. Cotelerius, *adeoque ante*

eam,

eam, quae prima dicitur, scriptam existimat, inter duas primas persequutiones scilicet, Neronis ac Domitiani, & ante seditionem Corinthi exortam. In hac autem secunda, ut vulgo habetur, Epistola, censet Godefredus Vendelinus *innui a Clemente Vespasianum Imperatorem, qui anno nostro LXXV. sexto suo Consulatu, templum Pacis aeternae omnium toto orbe pulcerrimum dedicavit, ubi* sectione X. *ait non posse inveniri hominem, qui pacem largiatur.* οὐκ ἔστιν εὑρεῖν ἄνθρωπον. Non est reperire hominem. *Itaque haec Epistola forte scripta fuerit, dum adhuc Apollos Corinthi Episcopus in vivis esset. Circa eadem tempore, annum scilicet LXXV. si* Auctori passionis S. Apollinaris Episcopi Ravennatis *fidem habemus, in littore Corinthiaci maris B. Apollinaris naufragium fecit, rate in sicco subsidente & comminuta, qui tamen cum Clericis suis, & duobus militibus, vivus evasit. Alia autem indubitata & celeberrima Clementis Epistola quum Domitiani persequutio saeviret, scripta videtur* Cotelerio, & Vendelino, *hoc est anno XCV. quamquam* Davidi Blondello *intra annum LXVIII. & LXXVI. data creditur; aliique aliter censent. At* Tillemontius *reddita iam anno XCVI. Ecclesiae pace exaratam fuisse probabiliter opinatur. Nescio an subspicari detur, siquidem falsario Auctori* Constitut. Lib. VII. Cap. XLVII.

si-

fides ulla habenda est, forte Lucium illum, qui ibidem Cenchrensis Episcopus ab Apostolis ordinatus dicitur, fuisse Apollo successorem: Cenchrensem autem dictum, quod Cenchris aliqua de causa potissimum versaretur, vere autem Corinthi Episcopum fuisse: quum nullibi inveniam Cenchreas Corinthiorum ἐπίνειον *inter sedes Episcopales recenseri; vel potius innui videatur hunc primum fuisse Corinthi Episcopum, quum inibi Apostoli Episcopos a se ordinatos commemorare fingantur, nullam autem Apollo mentionem faciant; qui si Episcopus Corinthi fuisset, certe ab Apostolis ordinatus fuisset. Sed difficile, quae a mendacibus Scriptoribus produntur, sibi constare possunt. Quicumque igitur tum temporis Corinthi Episcopus esset, certe adversus eum, iuxta* Vendelinum, *seditiosi quidam insurrexerunt, pastoresque suos deponere ausi sunt, adeoque seditio & tumultus magnus in ea urbe excitatus est. Id ante Domitiani persequutionem contigisse videtur, & de eo tunc Ecclesia Corinthia Romanam certiorem fecisse; at persequutione cessante,* Clemens *Romanae Ecclesiae nomine Corinthiis respondit, quod ipse illis verbis indicat:* Propter calamitates, & casus adversos, qui nobis acciderunt, Fratres, tardius videmur convertisse animum ad eas res, quae a vobis, dilecti, quaesitae sunt; & ad alienam peregrinamque Dei electis seditionem, sce-

leſtam & impiam, quam pauci homines praecipites ac temerarii, in tantum vecordiae inflammarunt &c. *Et ecce igitur quales erant, qui ſeditionem moverunt, de quibus quoque agit* ∫∫. III. Sic inſurrexerunt, *inquit*, inhonorati contra honoratos, inglorii contra glorioſos, inſipientes contra ſapientes, iuvenes adverſus ſeniores. *Rem autem latius exſequitur* ∫∫. XLVII. *ita ſcribens*: Sumite Epiſtolam Beati Pauli Apoſtoli. Quid primum vobis in principio Evangelii ſcripſit? Profecto in ſpiritu ad vos litteras dedit, de ſe ipſo, & Cepha, & Apollo, quia etiam tum diverſa in ſtudia ſciſſi eratis. Sed varia illa animarum inclinatio, minus peccatum vobis intulit: propendebatis enim in Apoſtolos teſtatae ſanctitatis, & in virum ab illis probatum. Nunc vero, qui nam ſint, qui vos perverterint, & nominatiſſimi veſtri fraterni amoris imminuerint decus, animadvertite. Turpia ſunt, dilecti, ac valde turpia, & Chriſtiana converſatione indigna; audiri firmiſſimam & antiquam Corinthiorum Eccleſiam propter unum aut alterum hominem contra Presbyteros ſeditionem movere. *Reſcripſit igitur Corinthiis B. Clemens eos exhortans ad pacem, concordiam, & ſubiectionem; miſitque Epiſtolam per Claudium, Ephebum, Valerium, Vitonem, & Fortunatum, quos rogat*

gat ut in pace cum gaudio ad se brevi remittant, quo citius optabilem, sibique desideratissimam pacem, & concordiam, adnuncient.

Crispus, quem Archisynagogum fuisse diximus, una cum universa familia sua Christianae sapientiae mysteriis initiatus est Act. VIII. 8. *eumque ipsemet Paulus baptismo lustravit; & si Constitutionum Auctori* Lib. VII. Cap. XLVI. *credere dignum est, Insulae Aeginae Episcopum deinde constituit. Eius festum apud* Vsuardum, Adonem, & Martyrologium Romanum *die IV. Octobris celebratur.*

Eadem die S. Caii etiam festum iuxta Vsuardum, & Adonem *agitur. Hic quidem, ut diximus, ab Apostolo ipso Corinthi baptissatus fuerat* I. Corinth. I. 14. *& ille idem esse videtur, quem suum hospitem Romanis scribens idem* Paulus *esse ait*. Rom. XVI. 23. Origenes *in* Epistolam ad Romanos *observat traditum fuisse, hunc eumdem* Caium *Thessalonicae Episcopum fuisse ordinatum: & quidem Caii cuiusdam Macedonis, Pauli discipuli, meminit* Lucas Actor. Cap. XIX. vers. 29. *Macedo enim esse potuit, quamquam Corinthi moraretur*. Beda, & Ado *hunc Caium ab eo, ad quem tertiam Epistolam Ioannes scribit, non distinguunt; & Auctor* Additionum ad Synopsin Sacrae Scripturae *idem confirmare videatur. Sed fortassis Caius Ioanni notus, alius Pauli discipulus fuit, Derba in*

Ly-

Lycaonia oriundus; quem pariter fortassis Au-ctor Constit. Lib. VII. Cap. XLVI. Pergami *in Asia Episcopum a B. Ioanne constitutum fuisse prodit.*

Non tamen Crispus & Caius tantum a B. Apostolo Corinthi baptissati fuerunt, ut diximus, sed universa etiam Stephanae domus, quam I. Corinth. XVI. 15. *Achaiae primitias adpellat. Hic Stephanas, una cum Fortunato & Achaico Ephesum ad Paulum profectus est, & iuxta* Chrysostomum *Corinthiorum Epistolam attulit*. I. Corinth. XVI. 17.

Epaenetus Stephanae filius esse potuit, ut ex Synopsi Athanasiana *intelligitur, si Graeci contextus fides non vacillat, in quo* Rom. XV. 15. *Achaiae primitiae dicitur; & quidem ita etiam* Chrysostomus, *ac* Theodoretus *legerunt. At lectio Vulgatae Latinae versionis tutior erit, quae pro* Achaiae, Asiae *habet.*

Chloes iam tempestive satisque meminimus.

Phoebe Diaconissa, cuius meminimus, & cuius haec laus est apud Paulum ad Roman. Cap. XVI. Commendo autem vobis Phoeben sororem nostram, quae est in ministerio Ecclesiae, quae est in Cenchris: ut eam suscipiatis in Domino digne sanctis; & adsistatis ei in quocumque negotio vestri indiguerit: etenim ipsa quoque adstitit multis, & mihi ipsi. Theodoretus

cen-

censet apud Phoeben etiam Paulum hospitatum esse; & ex illis verbis colligi posse videatur eam Pauli litteras Romanis attulisse. Huius die III. Septembris Martyrologia mentionem faciunt.

Sosthenes, quem iam tempestive commemoravi, una cum Paulo primam Corinthiis Epistolam scripsit, si Theodoreto *&* νεωτέρῳ Estio *credimus. Alii apud* Eusebium Lib. I. Cap. XII *unum ex LXX discipulis eum fuisse putant, quod tamen Archisynagogo minime convenire deprehenditur, ut eum* Lucas *in* Actis *vocat.* Dorotheus *in* Synopsi *ex Hippolyti libello de LXX. discipulis eum Colophonis Episcopum ordinatum fuisse memoriae prodidit. Eius memoria die XXVIII. Novembris in Martyrologiis Latinis celebratur: in Graecorum autem Menologio VII. Idus Decembris.*

Post Bedam, Vsuardum, Adonem, *aliosque Martyrologiorum scriptores, Martyrologium Romanum ad diem XIX. Aprilis haec habet:* Natalis S. Timonis Diaconi de septem primis, qui primo apud Beroeam doctor resedit, ac deinde verbum Domini disseminans venit Corinthum, ibique a Iudaeis & Graecis, ut traditur, flammis iniectus, sed nihil laesus, demum Cruci adfixus martyrium suum implevit. *At hunc* Pseudo-Dorotheus *in Synopsi non Beroeensem,*

sed

ſed Boſtrenſem Epiſcopum facit. Conſule **Bol**-*landianos ad diem XIX. Aprilis.*

Ab his igitur Apoſtolis, viriſque Apoſtolicis, Corinthia Eccleſia inſtituta, eorum documentis formata, atque etiam conſecrata cruore, quum urbs Corinthus Achaiae celeberrima eſſet, non mirum ſi provinciae illius univerſae caput & Metropolis Eccleſiaſtica evaſit, eiuſque Epiſcopi magna ſemper dignitate & auctoritate polluerint; id quod inferius latius expediemus.

Per haec tempora vel in Domitiani perſequutione fortaſſis vel in ea, quae ſub Traiano anno CIIII. aut ſub Hadriano contigit, niſi ſub Nerone malis, eveniſſe oporteret quae Palladius Lib. VIII. de Vitis Patrum Cap. CXLVIII. & CXLIX. *de Corinthia Virgine, & Magiſtriano adoleſcente, narrat; ſiquidem vera ſunt. Quandoquidem ſe hanc hiſtoriam ex libro cuiusdam Hippolyti Apoſtolorum familiaris deduxiſse ſe ait; quem quidem Hippolytum adeo antiquum nulli Scriptori notum & memoratum video: adeoque magna cauſſa ſubeſt ſubſpicandi Scriptorem aliquem apocryphum hunc fuiſse; vel falſo ſaltem Hippolytum illum Apoſtolorum familiarem adfirmari. At quomodocumque res ſe habeat, narrationem* Palladii, *cuius fides penes auctorem eſto, & quae a* Nicephoro *etiam* Lib. VIII. Cap. XII. & XIII. *traditur, referamus. Scribit igitur*

no-

nobilissimam Virginem & forma insignem Corinthi fuisse, quae vitam per varias virtutes excolebat. Haec quum persequutio in Christianos excitata fuisset, calumniis impetita, & Idolis sacrificare respuens, ab impuro Iudice post varia tormenta, & lupanari destinata fuit, certusque census per singulos dies ex eius quaestu solvendus laenoni impositus. Virgo autem castitatis amantissima, ut obscenos scortatorum amplexus evitaret, foedum aversandumque ulcus in secretioribus partibus praetendens, aliquot dies se ab eorum congressu illibatam servavit. At Deus in tanto discrimine diutius eam versari non sinens, adolescentem Magistrianum nomine submisit, qui quum ad eam incontinentiae praetextu profundo vespere accessisset, noctemque a laenone quinque solidis erogatis impetrasset, virilibus suis illam vestimentis amicivit, & nocte intempesta caput summa chlamydis parte involutam prostibulo egredi iussit. Quum autem sequenti die res cognita fuisset, Magistrianus ad iudicem saevissimum abductus est, qui quum illum examinasset, & omnia didicisset, bestiis eum obiici iussit: & sic beatus iuvenis martyrii palmam consequutus est. Ipse quidem quanta fide haec historia digna sit, ut iam dixi, prorsus ignoro; sed minime est dubitandum eam Christianorum virtute esse dignissimam, & cuius prope geminam in sinceris Actis Sanctorum Didymi

 &

& Theodorae *habemus; in qua quidem, ut videtur, ambiguum se traducere nequaquam licet.*

Anno circiter CLV. quum Hegesippus, ut ipse in V. Commentariorum Libris *apud* Eusebium Lib. IV. Cap. XXII. *memoriae prodidit, Romam proficisceretur, plurimos Episcopos adiit, inter quos Primum Corinthi Episcopum, de quo, & eius Ecclesia, haec infit:* Et Corinthiorum quidem Ecclesia in recta fide permansit, usque ad Primum eiusdem loci Episcopum: quocum familiariter colloquutus sum dum Romam navigarem, nec paucos dies versatus sum cum Corinthiis, mutuamque ex recta fide consolationem cepimus.

Anno circiter CLX. S. Apollonius Corinthiorum Episcopus, qui probabiliter Primo successit, Cerdonis haeresin cum omni Synodo Orientali damnavit, coelestium litterarum auctoritate luculentissima usus, ut Auctor Praedestinati Lib. I. Cap. XXIII. *memoriae prodidit, qui & loca divinarum scripturarum ab Apollonio adlegata in medium adducit. Ex quo constat hallucinatum esse* Tillemontium *Tom. II. in* Dionysio, *ubi verosimile censet Dionysium Primo in Episcopatu successisse.*

Anno CLXVIII. Soter Romanus Episcopus Pontificatum inivit. Hic scripsit Corinthiorum Ecclesiae, & ad sanctorum alimoniam pecunias atque eleemosynas misit, id quod Dio-

Dionysius *Corinthiorum Episcopus testatur; qui quidem*

Dionysius anno CLXX. *Corinthiam Ecclesiam iam Episcopus administrabat, vir doctrina, pietate, ac fidei zelo clarissimus, &, si* Baronio *crederemus, Clementis Alexandrini magister. Sed huc merito transcribenda sunt, quae de eo* Lib. IV. Histor. Eccles. Cap. XXIII. Eusebius *Caesariensis habet, quum ex eo iam quaedam etiam superius mature de eodem protulerimus; pretiosum enim sunt sacrae antiquitatis monumentum, ex quo qualis ac quantus Beatus Dionysius fuerit, facile intelligatur. Scribit igitur ille:* Ac primum quidem de Dionysio dicendum est, qui Corinthiorum Ecclesiae Episcopatum gessit, nec solum populis sibi commissis, verum etiam aliarum regionum, & urbium incolis, divinos labores suos prolixe communicavit, omnium comodis utilitatique inserviens, in catholicis illis, quas ad diversas Ecclesias scripsit, Epistolis. Ex quibus una quidem est ad Lacedaemonios, rectae fidei institutionem continens, pacemque & unitatem insinuans. Altera vero ad Athenienses scripta, excitans ad fidem, & ad vitam ex praecepto Evangelii traducendam: qua in re negligentiam arguit Atheniensium, quippe qui a fide propemodum descivissent, ex quo Publius ipsorum Episcopus in persequutionibus

tunc temporis excitatis martyrium ſubierat. Meminit etiam Quadrati, qui poſt martyrium Publii Epiſcopus Athenienſium eſt conſtitutus, eiuſque labore & induſtria cives denuo in Eccleſiam conveniſſe, & redivivum fidei ardorem in illis reparatum eſſe teſtatur. Refert praeterea Dionyſium Areopagitam, qui a Paulo Apoſtolo ad fidem converſus eſt, quemadmodum traditur in Actibus Apoſtolorum, primum omnium Eccleſiae Athenienſis ſacerdotium ſuſcepiſſe. Sed & alia eius Epiſtola exſtat ad Nicomedienſes, in qua Marcionis haereſim impugnans, veritatis regulae firmiter adhaereſcit. Eccleſiae praeterea Gortynenſium, & reliquis ſimul Eccleſiis Cretae litteras ſcribens, Epiſcopum ipſorum Philippum magnopere praedicat, quippe cuius Eccleſia egregiam laudem fortitudinis & generoſi animi communi omnium conſenſu retuliſſet, monetque ut ab haereticorum fraude ac verſutia ſibi caveant. In epiſtola vero quam ſcribit ad Eccleſiam Amaſtrianorum & ceteras ſimul Eccleſias Ponti, ſe quidem a Bacchylide & Elpiſto ad ſcribendum impulſum eſſe commemorat. Epiſcopum autem ipſorum Palmam nominatim adpellans ſacrarum ſcripturarum expoſitionem affert. Multa quoque de nuptiis & de caſtitate eis praecipit, & cunctos qui

a quo-

a quovis lapſu, ſive delicto, ſive etiam ab haeretica pravitate reſiliunt, benigne ſuſcipi iubet. In eodem volumine continetur etiam epiſtola ad Gnoſſios, in qua Pinytum Eccleſiae illius Epiſcopum monet, ne grave onus caſtitatis fratrum cervicibus tamquam neceſſarium imponat, ſed eius, quae in pleriſque hominibus ineſt, infirmitatis rationem habeat. Cui Epiſtolae reſpondens poſtea Pinytus, admiratione quidem ac laudibus effert in primis Dionyſium; ſed tamen hortatur, ut ſolidiorem cibum tamdem impertiat, & tranſmiſſis iterum perfectioris doctrinae litteris, plebem ſibi commiſſam alere velit, ne forte lacteis ſermonibus perpetuo innutriti homines in infantili quadam diſciplina paulatim conſeneſcant. Quae quidem Epiſtola & rectam Pinyti fidem & ſolicitudinem de profectu plebis ipſi commiſſae, eloquentiam quoque & peritiam rerum divinarum, velut tabella quaedam picta, egregie commonſtrat. Exſtat etiam epiſtola eiusdem Dionysii ad Romanos Soteri tunc temporis Epiſcopo Romanae urbis nuncupata, ex qua pauca quaedam hic inſerere non abſurdum fuerit; ubi ſcilicet ille morem inſtitutumque Romanorum ad perſequutionem uſque noſtra aetate factam perpetuo cuſtoditum magnopere commendans, ita ſcribit: Haec enim,

inquit, vobis consuetudo est iam inde ab ipso religionis exordio, ut fratres omnes vario beneficiorum genere adficiatis, & Ecclesiis quamplurimis, quae in singulis urbibus constitutae sunt, necessaria vitae subsidia transmittatis. Et hac ratione tum egentium inopiam sublevatis, tum fratribus, qui in metallis opus faciunt, necessaria suppeditatis: per haec quae ab initio transmittere consuevistis munera, morem institutumque Romanorum a maioribus vestris acceptum Romani retinentes. Atque hunc morem Beatus Episcopus noster Soter non servavit solum verum etiam adauxit: tum munera sanctis destinata copiose subministrans, tum fratres peregre advenientes tamquam liberos suos pater amantissimus beatis sermonibus consolando. In hac ipsa etiam epistola meminit Clementis Epistolae ad Corinthios scriptae, quam ex prisca consuetudine in Ecclesia legi solitam esse testatur his verbis: Hodie, inquit, sacrum diem Dominicum transegimus. In quo epistolam vestram legimus, quam quidem perpetuo deinceps legentes, perinde ac priorem illam nobis a Clemente scriptam Epistolam optimis praeceptis ac documentis abundabimus. Idem praeterea scriptor epistolas suas a falsariis corruptas esse admonet, ita scribens. Epistolas, inquit, scripsi

rogatus a fratribus. Sed illas ministri quidam Diaboli, zizaniis compleverunt: quaedam ex illis expungentes, quaedam adiicientes. Quos certe manet feralis illa sententia: Vae vobis. Non mirum igitur videri debet, si sacrosancta Domini scripta quidam adulterare adgressi sunt, quandoquidem in longe inferioribus scriptis idem ausi fuisse deprehenduntur. Habetur praeterea alia eiusdem epistola ad Chrysophoram fidelissimam sororem, cui convenientia scribens, spiritale, ut decuit, pabulum subministrat. Atque haec de Dionysii scriptis a nobis dicta sint. *Hactenus* Eusebius. *Harum Epistolarum duae priores Laconibus, & Atheniensibus, scriptae a Dionysio curam earum Ecclesiarum tamquam Metropolita gerente dari potuerunt, ut* Tillemontius *observat, si tunc inter Christianos eas praerogativas & privilegia Corinthus obtinebat, quibus quidem quoad civilem iurisdictionem instruebatur: Sed licet incertum sit an per ea tempora illa urbs quoad Ecclesiasticum regimen Metropolis censeretur; exploratae tamen fidei est hoc iure insequutis temporibus censitam fuisse. Nam ecce in subscriptionibus Epistolae Synodicae Episcoporum Achaiae ad Leonem Imperatorem, ita primo loco Episcopus Corinthi subscribit:* Petrus Episcopus Metropolis Corinthi &c. Immo multi non sine ratione huius Epi-

ſcopum Primatem fuiſſe credunt temporibus Gregorii Magni, huic Athenas & Patras Metropoles in Hellade & Peloponneſo ſubiicientes: ſed id certo pro his temporibus adſeverare non auſim. Fateor Divum Gregorium miſſo ad Ioannem Corinthiorum Epiſcopum Pallio, more maiorum, ut ſcribit, Helladis Epiſcopis praecipere, ut huic ſubiecti maneant. *Pallium*, inquit, Lib. IV. Epiſt. LV. *Ioanni fratri noſtro Corinthiorum Epiſcopo nos tranſmiſiſſe cognoſcite: cui vos magnopere convenit obedire, praeſertim quum hoc ſibi & antiquae conſuetudinis ordo defendat, & bona eius, quibus ipſi teſtimonium perhibetis, invitent*. At Helladem provinciam Eccleſiaſticam a Peloponneſo diſtinctam fuiſſe non ſatis conſtat, ſicut nec Athenienſium Epiſcopum eius Metropolitae dignitatem conſequutum, *quae ſunt verba viri doctiſſimi* Caroli a S. Paulo Geographiae Sacrae Lib. VIII. §. XX. *Provinciae Corinthi, ſeu Achaiae, hi ſubduntur Epiſcopatus in* Antiqua Notitia Epiſcopatuum *laudati* Caroli a S. Paulo *Corinthus Metropolis: Athenae, Patrae, Argos, Megalopolis, Lacedaemon, Corone, Helice, Tegea, Meſſene, Naupactus, Oreum, Porthmus, Caryſtus, Marathon, Megara, Thebae, Plataeae, Opus, Theſpiae, Tanagra, Elatia, Chalcis ad Euripum, Carſia, Strategis, Secorus.*

Haec

Haec Corinthi provincia Patriarchatui Romano primum subiecta fuit, ut docent Car. a S. Paulo *laudatus citato* §. XX. *&* Leo Allatius Lib. I. De utriusque Eccles. Perpet. Consens. Cap. X. *ex Nilo Doxopatrio. Sed quum deinde Patriarchatus Constantinopolitanus constitutus fuisset, cuius Patriarcha iura Patriarchalia in Concilio Constantinopolitano I. primum obtinuit, Thracia, a Patriarchatu Romano avulsa, pro Dioecesi ei concessa, cui & Asiam & Pontum additas cognoscimus ex* Concilii Chalcedonensis Act. XVI. *& quidem ab Antiocheno Patriarchatu detractas, contigit etiam ut tractu temporis Metropoles Athenae, Thessalonica, Corinthus, Syracusae, Rhegium, Nicopolis, & Patrae, eidem Patriarchatui Constantinopolitano subiicerentur, ut ex* Diatyposi Patriarchatus Costantinopolitani, *Leoni Imperatori tributa, apud* Leunclavium *intelligitur; atque inde etiam Corinthus a Patriarcha Romano recessit; id quod etiam ex Dioeceseos Constantinopolitanae notitia a Nilo Doxopatrio composita apud* Allatium Lib. I. De Consens. Utriusque Eccles. Cap. XXIV. *elucet atque eminet. Hic vero opportune animadvertendum est post Graegorii Magni tempora Athenas quoque Metropoleos iure probabiliter donatas fuisse, &, ut videtur, post saeculi VI finem, quum Athenarum Episcopus inter suffraganeos Corinthi*

subscribat in Actis Concilii Chalcedonensis. Hinc apud Balsamonem in Nomocan. Photii Tit. XIII. *Nicolaus Hagiotheodoretus Athenarum Metropolitanus nominatur; & Athenarum Metropolitam in* Diatyposi Leonis *recenseri iam vidimus. Sed ante Atheniensem sedem Patrensis ad talem honoris gradum evecta est; quum in Catalogo Metropolitarum, ad quos scripsit Leo Imperator, qui in fine Concilii Chalcedonensis exstat, Patrensem Episcopum inter eos videre sit.* Hunc tamen inter suffraganeos Metropolitae Corinthiorum, Epistolae Synodicae Achaiae subscripsisse non diffiteor: sed quamvis ex hoc satis clare probetur eum suffraganeos non habuisse huius Concilii tempore, nil tamen obstat, quominus inter Metropolitas honorarios locum haberet, qui tunc Corinthiorum vero Metropolitae parebant, & inter eius suffraganeos subscripti ut plurimum leguntur in Conciliis, *ut ait* Carolus a S. Paulo. *Hinc in Notitia Graeca Patriarchatus Constantinopolitani, quae in* Parergo Geographiae sacrae *laudatae exstat, in Ordine sedium Metropolitanarum XXXV. Provincia Helladis Metropoliten Athenarum; & XXXVI. Provincia Achaiae Metropolitam Patrarum habent; & Corinthi Archiepiscopus Provinciae Peloponnesi adsignatur; qui pariter Peloponnesi Metropolites dicitur in* Ordine

Me-

Metropolitarum qui in Chartophylacio descriptus est. *In* Notitia Latina quinque Patriarchatuum *ex Regia Bibliotheca eruta* Archiepiscopus Patracensis hos habet suffraganeos: Mothonensem, Coronensem, Anuchensem, Andrevillensem, Cephalumensem, Iacithiensem. Archiepiscopus *autem Atheniensis ut videtur, nam urbis nomen deletum est*, Thermopilensem, Davaliensem, Saloniensem, Nigripouthensem, Abelonensem, Reonensem, Megarensem, Eguineum. *In notitia autem, seu Constitutione Leonis, Athenarum Metropolitae hi Episcopatus subiiciuntur: Euripus, Diaulia, Coronea, Andros, Orea, Scyrus, Carystus, Porthmus, Aulon, Syra. Patrensi vero XXXIII. Peloponnesi I. Lacedaemoniae. II. Methonensis. III. Coronensis. IV. Heliensis V. Bolenae. Descriptio autem Patriarchatus CP. a Nilo Doxopatrio concinnata ita N. XXVIII. habet*: Athenae Graeciae, habens Episcopatus XI. I. Eurypi II. Dauliae, III. Coroniae, IV. Andri, V. Oraei, VI. Scyri, VII. Carysti, VIII. Porthmiae, IX. Aulonae, X. Syrae, & Seriphi, XI. Cei & Thermiorum. *Et* Num. XXII. Patrae Peloponnesi habens Episcopos V. I. Lacaedaemonis. II. Methonae. III. Coronae. IV. Bolaenae. V. Olenae. *Haec omnia quidem a me producta sunt, ut facilius intelligatur in quos fines Corinthi Dioecesis latissima tra-*

ctu

ctu temporis coacta fuerit. De qua quidem ita Leo *in sua* Constitutione *loquitur XXVII.* Corintho Peloponnesi. I. Damalea II. Argivus. III. Monembasiae. IV. Cephaleniae. V. Zacynthi. VI. Zemenae. VII Mainae. Nilus *vero* Doxopatrius *N. XXVII. haec habet:* Corinthus Peloponnesi, habens Episcopatus VI. I. Damalorum, II. Argi, III. Monembasiae, sive Tenarusiae. IV. Cephaleniae. V. Zacynthi. VI. Zemenes. VII. Mainae. *In* Notitia *autem* Quinque Patriarchatuum *Latina superius etiam memorata ita legitur:* Archiepiscopus Corinthiensis hos habet suffraganeos: Argiviensem; Achaiensem. *Corinthus autem inter Graeciae Ecclesias sedem vigesimam septimam obtinebat, ut apud* Leonem Augustum, *&* Nilum Doxopatrium, *videre est. Sed quum haec de Dioecesi & iuribus Metropolitae Corinthi e re nata breviter expedierimus, tempus est ut redeat unde defluxit oratio, ad S. Dionysium scilicet, cuius quidem caritas extra quoque suae Dioeceseos limites erumpebat, & cum longinquis Ecclesiis, Epistolis datis, doctrinam suam, & pietatis sensus liberaliter communicabat. Quare* Hieronymus *in Catalogo scriptum reliquit:* Dionysius, Corinthiorum Ecclesiae Episcopus, tantae eloquentiae & industriae fuit, ut non solum suae civitatis & provinciae populos, sed & aliarum provinciarum & urbium Episcopos epistolis eru-

di-

diret. *Addit insuper idem* Hieronymus Epistola LXXXIV. *eum suis scriptis ostendisse ex quibus Philosophis haeresis quaelibet suum venenum derivavisset*. Michael Glycas, & Cedrenus, *eum Martyrii palmam retulisse tradunt, quos Graeci in suo officio sequuntur: at Latini id non adgnoscunt; de quo consulendi* Bollandiani ad diem VIII. Aprilis.

Anno CXCVI. Commodi scilicet Augusti decimo, Bacchylus Episcopus Corinthiorum Ecclesiae praesidebat, & rectae fidei doctrinam scriptis suis proditam retinebat, ut Eusebius lib. V. Histor. Eccles. Cap. XXII. *scriptum reliquit; qui quidem Dionysii Episcopatum excepisse potuit, ut recte Tillemontius observat. Hic ob controversiam de Paschate celebrando, quae tunc temporis vertebat, divinam et sacram provincialem synodum Corinthi collegit, Episcopis duodeviginti constantem, ut* ex Synodico libello *qui* Tom. 1. Collection. Concilior. Labbeanae *exstat, ediscimus; ubi insuper Bacchylus Archiepiscopus dicitur. Scripsit nomine omnium, qui in Achaia erant, Episcoporum, elegantem librum* de Paschate, *quod* Hieronymus *in* Catalogo *tradit. Quin & privatim illum hac de re litteras dedisse, laudatus* Eusebius Lib. V. Cap. XXV. *innuere videtur.*

Anno CCXXXVIII. Gordianus filius, vel nepos, imperavit, donec Philippi, qui in eius locum successit, iussu anno CCXLIV. oppressus est. Sub Gordianis quidem persequutio

in Christianos anno CCXXXV. a Maximino excitata, continuata fuisse videtur, quamquam aliud opinari videatur Tillemontius Tom. III. Persequut. Decii Art. I. *atque inter alios sub Gordiano & Philippo Corinthi Heliconis, Thessalonica iuxta quosdam oriunda, passa est, anno ut* Bollandianis *videtur CCXLIV. Cuius Martyrii Acta contracta in Compendium* Menologium Graecorum die XXXVIII. Maii exhibet. De ea Martyrologium Romanum *eadem die haec habet.* Corinthi S. Helconidis Martyris, quae primum Gordiano Imperatore sub Perennio praeside multis tormentis adflicta, deinde sub Iustino eius successore iterum cruciata, sed ab Angelo liberata, dissectis mammis, ferisque obiecta, atque igne probata, capitis obtruncatione martyrium complevit. *Perperam tamen* Baronius Helconidem *vocat, quam Heliconidem adpellare debuisset, ut* Bollandiani *etiam observant.*

Anno CCIL. quum Decius Romanum imperium, victo Philippo, usurpasset, & Christianos persequi adgressus esset, Corinthi quoque egregiae quaedam animae Cristianae sapientiae veritatem sanguine fuso testificatae sunt. Martyrologium Romanum die X. Martii *ita habet*: Corinthi sanctorum Martyrum Codrati, Dionysii, Cypriani, Anecti, Pauli, & Crescentis, qui in persequutione Decii & Valeriani, sub Iasone praeside gladio

cae-

caesi sunt. *Ipse quidem non dubitaverim verum Codrati nomen, esse Latinum* Quadratus, *de cuius educatione mira narrant eorum Acta, ut apud* Metaphrasten, Lipomannum, Surium, Bollandum, *videre est: contractaque exhibet eadem die* Menologium *Urbini editum, atque* Maenea: *& mirabiliora etiam de eodem* Nicephorus Gregoras *memoriae prodit: quae quidem omnia Graeca tantum fide digna libenter silentio praeterimus, ne pro veraci historia fabellas venditare videamur.* Menologium *quidem Martyres, quos memoravimus, Codrati discipulos fuisse ait; sed* Nicephorus Gregoras *eius discipulis & imitatoribus accenset etiam Victorinum, Victorem, Nicephorum, Claudium, Diodorum, Serapionem, & Papiam, quos sub Tertio Achaiae Proconsule per eadem tempora Corinthi passos fuisse adfirmat. Quoad tempus quidem* Menaea *etiam* die XXXI. Ianuarii *Gregorae adstipulantur: eosque pariter die Aprilis quincta commemorant. At* Latina Martyrologia *Nicephorae maxime refragantur: hos enim eosdem Martyres, quorum die XXIV. & XXV. Februarii meminerunt, non Corinthi, sed in Aegypto, martyrium complevisse tradunt. Immo quaedam non sub Decio, sed sub Numeriano Principe & Sabino Praeside, eos passos adfirmant. Et non improbabile est ex parte, quod dicunt, quum Sabinum initio persequutionis Decii, Anno CCL.* Ae-

Aegyptum procurasse constet, *ex* Eusebio Lib. VI. Histor. Ecclesf. Cap. XL. *qui quidem Sabinus etiam Tertius adpellari potuit*. *Non me quidem latet* Florentinium *opinari hos ὁμωνύμους Martytras forte eosdem inter se non esse*, *et qui Corinthi*, *et qui in Aegypto*, *testimonii palmam retulerunt*, *ex tenui quodam utrorumque historiae discrimine*; *sed* Bollandus *non adeo utramque narrationem differre ostendit*, *ut ex multo maiore in reliquis fere omnibus consensione eosdem esse non arbitremur*. *Quod tamen* Vsuardus *&* Ado *sub Numeriano in eos animadversum dicunt minus probabile* Tillemontio *videtur*. *Quomodo autem haec Graecorum*, *&* *Latinorum Martyrologiorum differentia conciliari possit*, *apud* Bollandum & Tillemontium *laudatos videre est*. *Horum martyrium apud* Graecos *&* Adonem *legitur*: *Sed* Romanum Martyrologium, *a quo illud* Maurolyci *dissentit*, *ita habet*: In Aegypto natalis Sanctorum Martyrum Victorini, Victoris, Nicephori, Claudiani, Dioscori, Serapionis, & Papiae, sub Numeriano Imperatore: quorum duo primi pro confessione fidei exquisita suppliciorum genera tolerantes capite plectuntur; Nicephorus post craticulas candentes, ignesque superatos, minutatim concisus est; Claudianus & Dioscorus flammis incensi: Serapion vero & Papias, gladio caesi sunt. *Verum alte-*

terius procedit Gregoras & *alios Sancto Quadrato discipulos adserit, quos quidem Corinthios fuisse innuit, atque eos quoque per eadem tempora sub Decio Corinthi passos. Hi, Leonides, Chariessa, Nunechia, Basilissa, Nice, Bale, Galene, Teodora, omnes iussu Venusti Praesidis in mari demersi martyrium consummarunt. Sed* Menologium Vrbini editum *martyres multo plures una cum beato Leonide de Christiana veritate testimonium perbibuisse tradit. Captus enim fuit Leonides in festo resurrectionis Iesu Christi, dum coram frequenti populo in Ecclesia psalleret, cumque eo re*liqui viri & mulieres, qui ex diversis locis erant, *ducti, & Praesidi oblati, ac tamdem omnes in maris profundum demersi. Quum autem Graeci horum commemorationem die XVI. Aprilis faciant, ex his videntur esse ii, de quibus eadem die* Beda, Vsuardus, Ado, Vandelbertus, Notkerus, *et* Petrus, *agunt*, & Martyrologium Romanum *in primis sequentibus verbis*: Corinthi natalis Sanctorum Martyrum Callisti, & Charisii, cum aliis septem, qui omnes in mari demersi sunt. *Nec multo aliter habet ad eamdem diem* Maurolycus. *Ceterum Latini Martyrologiorum Scriptores, praeter* Callistum & Charisium, *etiam in aliis horum martyrum nominibus tradendis discrepant, quibusdam, ut videtur, cōruptis. Cum Gregora tamen Graecorum Me-*

naea concordant; *& de his adeundi* Bollandiani ad diem XVI. Aprilis. *Laudatum* Menologium *eadem die Irenes meminit*, *quae* eodem ſancti Paſchatis tempore & in eadem regione, *ad Praeſidem delata fuit*, *& variis tormentis cruciata*, *capite tamdem pro Chriſto plexa eſt*.

Anno CCLXVII. Gallieno imperante Corinthus cum univerſa Achaia ab Herulis incenſa, *& populata eſt*, *ut apud* Zoſimum, *&* Syncellum, *videre eſt*.

Anno CCCLXII. ſub Iuliano Auguſto Corinthi Alexander martyrii coronam meruit, *ſi* Martyrologio Romano, *vel potius* Baronio, *credimus*. Martyrologium *die XXIV. Novembris ita habet*: Apud Corinthum Sancti Alexandri Martyris, qui ſub Iuliano Apoſtata & Saluſtio praeſide, pro Chriſti fide certavit uſque ad mortem. *Ad id confirmandum Menologii auctoritate* Baronius *utitur*; *&* Menologium *quidem* a Caniſio editum *hoc tradit*. *At in Graeco contextu res aliter habet*, *in quo nil aliud de Sancto Alexandro dicitur*, *niſi quod Corinthi paſſus eſt*. *Doctiſſimus* Tillemontius *Menologium Caniſii eo loco mutilum & corruptum librarii incuria arbitratur*; *quum vere ſub Iuliano & Salluſtio*, *ſeu Saluſtico*, *Praeſide*, *Theodorus*, *de quo mox ſermo eſt*, *Antiochiae martyrium impleverit*, *& Mamertinus tunc temporis Illyrii Praefectus eſſet*.

An-

Anno CCCLXXXI. *Epictetus Corinthi Archiepiscopus erat ; & in eius Ecclesia inter eos , qui Nicaenam fidem sequi profitebantur, sed qui inter se dissentientes in extrema prolabebantur, exitialis controversia orta erat . Hi enim adfirmabant cum Apollinario , eiusve sectatoribus, Christi corpus esse Divinitati* ὁμοούσιον *, adeoque Divinitatem ipsam passam fuisse , cum aliis omnibus absurdis , quae tale principium consequuntur. Illi vero pertendebant Filium Dei ac Verbum idem non esse ac Christum, qui in crucem actus fuerat ; sed Verbum super eum ,non aliter ac super antiquos Prophetas , esse delapsum . Vtrique tamen a suis erroribus postremum resiluerant , atque iterum veritati Catholicae adhaeserant. Epictetus Antistes huius disputationis Acta ad Sanctum Athanasium Alexandrinum Patriarcham misit , qui doluit vehementer ex eo , quod quis adeo impia proferre potuisset . Itaque ista omnia datis ad Epictetum litteris praeclariter confutavit , atque ipsum Epictetum reprehendit , quod vel huiusmodi ab iis proponi passus esset, ostendens ab eo illorum audaciam cohiberi indicto silentio debuisse ; atque iisdem verae persuasionis dogmata exponi ; & si minus paruissent , ac resipuissent , haereticos declarari . Haec Athanasii Epistola apud antiquos magna in veneratione habita est* ; & Cyrillus *Alexandrinus* Epist. XXXVIII. *eam , quidquid castioris*

ris & exactioris doctrinae in Orthodoxa fide habetur, continere ait; solidamque Epiphanius *suo* adversus haereses Operi *inseruit;* Theodoretus *vero plures ex ea sententias in suis* Dialogis *profert; nec* Leo Magnus *in* Epistola CXXXIV. *laudare illam omisit, quod &* Iustinianus Augustus Epistola ad Mennam *fecit, Ephesinae, & Chalcedonensis, Synodorum exempla memorabilia imitatus: adeo constans fuit, ut litterae, quae ad hanc Ecclesiam datae fuissent, & celeberrimae essent, & in summo pretio apud omnes aeque haberentur.*

Anno CCCLXXXXV. Hunni per Graeciam grassantes, urbes primarias obsident, capiuntque, atque inter eas Corinthum, de quibus Hieronymus ad Heliodorum Epist. III. Quid putas nunc animi habere Corinthum, Athenienses, Lacedaemonios, Arcades, cunctamque Graeciam, quibus imperant Barbari? *Huc respiciebat* Claudianus II. in Rufinum:

Non mare fumasset geminum flagrante
Corintho.

Anno CCCCXIX. Bonifacius I. Romanae Vrbis Episcopus ad Rufum Thessalonicae Archiepiscopum, & Sedis Apostolicae Vicarium, in causa Perigenis Corinthi Episcopi litteras dat. Perigenes Corinthi natus, & in eadem Ecclesia renatus, eiusque Clero adscitus,

quum

quum per omnes Clericorum gradus irreprehensibiliter meruisset, & vir sanctus esset, & optimi instituti virtute pollens, Patrensibus quidem a Corinthiorum Praesule, totius Provinciae adprobante Synodo, ordinatus fuerat Episcopus; sed a plebe repulsus, postmodum ab ipsis Corinthiis in Episcopum cooptatus est. Postulationi eorum intercedebant nonnulli, apud quos ea obtinebat religio, ut canones, qui Episcoporum translationes vetabant, violari timerent, si qui uni Ecclesiae semel ordinati, licet ab ea numquam suscepti, alteri praeficerentur. Quam ob causam Corinthii sedem Apostolicam precibus datis adierunt, ut eius auctoritate voti compotes fierent. Miratus est Bonifacius Corinthiorum precibus nullas Rufi adiunctas esse litteras, licet illius curae Achaia una cum ceteris Illyrici provinciis commissa iam fuisset. Quocirca etiam si aequam iudicaret illorum petitionem, prius tamen quam Rufi accepisset litteras, rescribere ipsis noluit, ut & Apostolicae Sedis auctoritas *& eius Vicario debita* honorificentia servaretur; *nec non* ut nihil immaturum ab hac Sede fieri videretur. *Ubi vero Rufi de Perigene accepit scripta, quae desideriis omnino convenirent, tunc ad eumdem Rufum missa Epistola II* quae universo presbyterio, *hoc est toti Romano Clero*, complacuit, *Perigenem Ecclesiae Corinthiorum constituit Pontificem. Ex* Epistol. IV. V.

XV. Bonifacii apud P. Constantium in Epistolis Rom. Pont. *quarum primam frustra suspectam habet* Tillemontius Tom. XII. *omnes vero dignae essent quae hic integrae exscriberentur; sed brevitati consulimus.*

Anno CCCCXXII. Bonifacius I. Rufo & ceteris Episcopis per Macedoniam, Achaiam, Thessaliam, Epirum veterem, Epirum novam, Praevalin, & Daciam, constitutis scribit in caussa Perigenis Corinthi a se Episcopi constituti, quod apud Corinthum Synodum congregare meditarentur, super eius discutiendo statu, quem Corinthiis Apostolica sedes examinatis omnibus atque discussis constituit Sacerdotem. *Quae melius intelligi possunt ex iis, quae ad annum CCCCXIX narravimus.*

CCCCXXXI. Perigenes Corinthi Helladis Episcopus Concilio Ephesino interest, & Nestorium damnat. Ex Monumentis Concilii Ephesini apud Baluzium in Nova Concil. Collect. Tom. I.

CCCCXXXV Perigenes Corinthi Episcopus, veluti beneficiorum Romanae Sedis oblitus, eius Vicario Thessalonicensi Antistiti resistere, ac repugnare, atque se ab eius reverentia subtrahere, volebat. Xystus III. Pontifex Maximus ei scribit, & per Lucam Episcopum epistolam mittit, hortaturque ut Anastasio Thessalonicensis Vrbis Antistiti eam servet reverentiam, quam ceteri quoque

Pon-

Pontifices per Illyricum constituti erga praedicti dignitatē reservare non abhorrent. *Deinde Episcopis Thessalonicae congregandis pariter scribit, Thessalonicensis Episcopi, Romanae Sedis Vicarii, auctoritatem adstruens & & exponens, in qua Epistola de Perigene haec subdit*: Noverit Corinthius Episcopus sibi licentiam potestatis liberae minime tribuendam, si huic voluerit Ecclesiae repugnare, quam sibi noverit profuisse. *Ex* Epistol. VII. & VIII. Xysti III. apud Constantium in Epist. Rom. Pont.

CDXLIX. Erasistratus Corinthi Episcopus conciliabulo Ephesino interest. Tillemont. Tom. XV. Labbeus Tom. IV. *In eo vero haec pronunciat*: Ostendit per libellos suos Reverendissimus Archimandrita Eutyches, quod semper sapuit, quae orthodoxa fides continet, & sequutus est depositiones Sanctorum Patrum, qui in Nicaea congregati sunt, quae confirmatae sunt in hac etiam Metropoli per pridem collectam sanctissimam Synodum. Vnde & ego consone decerno ut fruatur & dignitate presbyterii, & praesit monasterio, ubi a principio ordinatus est.

CDIIL. Theodosii Iunioris imperio desinente Sanctus Quiriacus Corinthi oritur, cuius parentibus fuit nomen, patri quidem Ioannes, matri autem Eudoxia. Eius autem a-

vunculus Petrus fuit Corinthiorum Episcopus. Hic igitur Quiriacum in gradum lectoris eiusdem Ecclesiae adhuc in tenera aetate cooptat. Ex Simeone Metaphraste.

CCCCLI. Petrus Corinthi Episcopus Concilio Chalcedonensi interest, atque ita pronunciat: Consentio & ego his interloquutionibus, tam Vicariorum Sanctissimi & Beatissimi Archiepiscopi maximae Romae Leonis, & sanctissimi, & Deo amicissimi, & omnem laudem supergressi, Anatolii, super damnatione Dioscori, & alienum eum ab omni Sacerdotali ministerio esse decerno. *Hic Petrus scripsit cum omni sua Provincia Epistolam ad Leonem Imperatorem, quae in Actis Concilii Chalcedonensis habetur, & post eum XX Episcopi subscribunt, hoc est, Atheniensis, Thespinensis, Patrensis,* Anonymus, *Megarensis, Elatheae, Thebarum, Carystensis, Argi,* Anonymus, *Lacedaemonis, Chalcidis, Tanagrensis, Messanae, Proponti, Megalopoleos, Coronae, Corsiae, Platacensis,* Anonymus.

Anno CCCCLVI. S. Quiriacus die quodam Dominico, quum divinam illam in Evangelio vocem audisset, Si quis vult venire post me, tollat crucem suam, & sequatur me; *rem minime differt. Itaque egressus ex Ecclesia Cenchreas proficiscitur, & adscensa navi in Palaestinam pergente, Ierosoly-*

mam

mam accessit, anno Imperii magni Leonis IX. octavo autem Anastasii Ierosolymorum Pontificatus. Hic ad Lauram accedens Monasticum habitum induit. Ex Metaphraste.

Anno CDLXV. S. Quiriacus, mortuo S. Gerasimo Abbate, apud quem morabatur, in Euthymii Lauram transit, & inde in Lauram Sucam. Ex Metaphraste.

Anno CDLXXIIX. S. Quiriacus ad honorem presbyteratus provehitur. Ex Metaphraste.

D. Circa haec fortassis tempora Patrae Iure Metropoleos donatae sunt, & a Corintho avulsae, ut superius pag. LVIII. aliquatenus animadvertimus. Ex Carolo a S. Paulo.

Anno DXV. S. Quiriacus una cum discipulo ad solitudinem Natupha secedit. Ex Metaphraste.

Anno DXX. S. Quiriacus celebrem miraculorum famam fugiens ex Natupha in aliam solitudinem, quae est magis intra Ruba, transgreditur. Ex Metaphraste.

DXXII Anno Iustini Imperatoris IV. Corinthus terraemotu concutitur, ut ex Anonymo Valesiano, & Theophane *ad hunc annum, deducere est.*

Anno DXXV. S. Quiriacus hominum multitudinem ad eum accedentium vitans in solitudinem Susacim, in qua nullus anachoreta manserat, aufugit. Ex Metaphraste.

Anno DXXXII. S. Quiriacus ad Lau-

ram Sucam revertitur, rogatus a Monachis; qui hoc ſolatium in nimia annonae caritate ab eo popoſcerunt, & in Cella Beati Charitonis morans contra Origeniſtas per quinque annos decertat Ex Metaphraſte.

Anno DXXXVI. Photius, alias Photinus Corinthi Epiſcopus Concilio Conſtantinopolitano II. intereſt. Ex Labbeo Tom. V. *S. Quiriacus vadit ad Concilium Conſtantinopolitanum, ſubſcribitque libello, quem Synodo obtulerunt Archimandritae, ut eius Synhodi Acta ſignificant.*

Anno DXXXVII. S. Quiriacus ad Sucam regreditur. Ex Metaphraſte.

Anno DXLV. Cyrillus Monachus adſumto diſcipulo Ioanne S. *Quiriacum inviſit, & S. Quiriacus in antrum Charitonis iterum redit.* Ex Metaphraſte.

Anno DXLVII. S. Quiriacus virtutibus miraculiſque clariſſimus moritur.

Anno DXC. Gregorius Magnus Romae Epiſcopus eligitur & Epiſtola data ad Anaſtaſium Corinthi Archiepiſcopum, de ſua ordinatione eum certiorem facit, & Bonifacium Defenſorem litterarum portitorem ei commendat. Ex Regiſtro Lib. I. Indict. IX. &

Anno DXCII. ſcribit Epiſtolam Corinthiis Epiſcopis de Hadriano, coepiſcopo, qui cum ſuis accuſatoribus Epiſcopis in gratiam redierat.

Anno DXCIV. Gregorius Magnus ſequentem Epi-

Epiſtolam Ioanni Archiepiſcopo Corinthi ſcribit, quae quidem habetur Lib. V. Regiſtri Indict. XIII. *n.* 52 *& ex qua Anaſtaſium Corinthi Epiſcopum depoſitum fuiſſe intelligimus.*

Gregorius Ioanni Archiepiſcopo Corinthiorum.

Aequitatem atque ſollicitudinem Secundini fratris, & coepiſcopi noſtri, quae olim bene nobis eſt cognita, etiam ſeries indicata monſtravit. In qua re valde placuit, laetoſque nos reddidit, quia in cauſſa Anaſtaſii quondam Epiſcopi, quam ei examinandam iniunximus, vigilantiam ſuam & diligenter exercuit, & cognita crimina, ut iuſtitia poſcebat, & oportuit, iudicavit. Sed in his omnibus gratias omnipotenti Deo referimus, qui deſiſtentibus quibusdam accuſatoribus, cognitioni eius veritatem, ne tantorum cauſa facinorum latere potuiſſet, oſtendit. Quoniam vero in eadem ſententia in qua ſupraſcriptum Anaſtaſium iuſte damnatum conſtat, atque depoſitum, ſic quasdam ſupraſcriptus frater & coepiſcopus noſter ultus perſonas eſt, ut noſtro arbitrio reſervaret: idcirco quid de eis tenendum ſervandumque ſit, praeſenti Epiſtola ſignare perſpeximus.

Paulum itaque diaconum latorem prae-

praesentium, quamvis culpa sua vehementer confundat, atque redarguat, quod deceptus promissione, ab accusatione nuper depositi quondam Episcopi sui destiterit, & cupiditatis studio silere contra animam suam potius, quam prodere vera consenserit; tamen quia pios plus nos esse convenit, quam districtos, hanc ei culpam ignoscimus, atque eum in ordine locoque suo recipiendum esse censemus. Nam ei a tempore prolatae sententiae, adflictionem, quam pertulit, credimus ad vindictam huius posse culpae sufficere. Euphemium vero, atque Thomam, qui pro deferenda accusatione sacros ordines acceperunt, eisdem sacris privatos ordinibus esse, atque ita sicuti sunt depositi volumus permanere, nec umquam eos sub qualibet excusationis specie sacros in ordines revocari decernimus. Nam nimis indignum, & contra Ecclesiasticae regulam disciplinae est, ut honore, quem non ex meritis, sed pro sceleris praemio perceperunt, fungantur. Quia tamen plus misericordiae, quam districtae nos convenit operam dare iustitiae, eosdem Euphemium, atque Thomam, in ordinem locũque tantummodo, vnde ad ordines sacros promoti fuerant, volumus revocari; & cunctis diebus vitae suae eorumdem locorum continentiam, sicut consueverant ante, perci-

cipiant. Clematium vero lectorem similiter benignitatis intuitu, in ordinem locumque suum revocandum esse constituo. Quibus etiam omnibus, idest Paulo diacono, Euphemio, Thomae, atque Clematio, commoda sua secundum locum & ordinem, in quo quisque eorum est, sicut solitus erat accipere, a praesenti tertiadecima Indictione vestra Fraternitas sine aliqua studeat imminutione praebere. Quia igitur suprascriptus Paulus diaconus multa se pro utilitate Ecclesiae vestrae memorat expendisse, & ut ea possit recipere, Fraternitatis vestrae solatio desiderat adiuvari: hortamur ut si ita est, omni ei possibilitate ad recipienda quae dedit, debeatis concurrere, atque vestris eum auxiliis adiuvare: quia nulla ratio patitur, ut in his, quae pro utilitate generalitatis impendit, aliquod sustineat iniuste dispendium. Praeterea tres libras auri, quas imminente suprascripto fratre, & coepiscopo nostro Secundino, eumdem Paulum diaconum pro utilitate vestrae dedisse constat Ecclesiae, Fraternitas vestra eas cessante dilatione restituat: ne, quod absit, non rationabiliter, sed sola eum gravare voluntate tantummodo videatur.

Hoc eodem anno die XV. Mensis Augusti Gregorius eidem Corinthio Episcopo scribit,

&

& eum monet ut Corinthios sic regat, ut praecedentis contagii, quod nequissimus Episcopus Anastasius decessor induxerat, maculas omnes abstergat. Pallium insuper ad eum dirigit, quod per Epistolam ab Andrea Episcopo latam postulaverat: & cuius usum Corinthiis Episcopis a suis praedecessoribus concessum fuisse ait. Indicat insuper se percepisse in Corinthia Ecclesia nullum ad sacrum ordinem sine commodi datione *pervenisse, idque districte ei prohibet. Hac autem eadem die universis Episcopis per Helladiam provinciam constitutis pariter scribit, & quum eis de Anastasii, eiusque facinoris, correctione gratulatus esset, subdit:* Praeterea Epistolam caritatis vestrae per Andream fratrem, & coepiscopum nostrum suscipientes, pallium Ioanni fratri nostro Corinthiorum Episcopo nos transmisisse cognoscite; cui vos magnopere convenit obedire, praesertim dum hoc sibi & antiquae consuetudinis ordo defendat, & bona eius, quibus ipsi testimonium perhibetis, invitent. *His quoque vetat Gregorius pro sacris ordinibus conferendis aliquid accipere, Id, quod ostendit hoc malum late per Graeciam tunc temporis grassatum fuisse.*

DXCVII. Gregorius Magnus Ioanni Corinthi Episcopo, aliisque Metropolitis scribit. Lib. VIII. Indict. I.

DXCVIII.

DXCVIII. Gregorius Magnus Ioanni Corinthio, & aliis Metropolitis scribit. *Lib.* IX. Indict. II.

DCX. Circa haec tempora Athenae iure Metropoleos donatae sunt, & a Metropoli Corintho abscissae. Consule superius pag. *LVII.*

DCLXXX. Stephanus Corinthi Episcopus & Legatus Apostolicae Sedis antiquae Romae Sextae Synodo interest, & subscribit. Ex Labbeo Tom. VI.

DCCCXXV. Circa haec fortassis tempora Sanctus Fantinus Monachus Calaber, Georgio, & Bryenne parentibus natus, illibatam vitam exigens, & multis calamitatibus ob Saracenorum incursiones conflictatus, quum LX. *annos natus esset, Vitalem & Nicephorum discipulos secum adsumens, ad Peloponnesum adpulit, & diu Corinthi versatus, multis aeternae salutis causa fuit.* Menologium die XXX. Augusti.

DCCCLIX. Ioannes Corinthi Episcopus Pseudo Synodo Photianae interest. Ex Labbeo Tom. XI.

DCCCLXIX. Hilario Corinthi Episcopus Concilio IV. Constantinopolitano Oecumenico VIII. interest. Labbeus Tom. VIII.

DXCV. Nicolaus Mysticus Sancto Antonio Cauleae in Patriarchatu Constantinopolitano successit, obiitque, ut testatur Cedrenus Indict. III. *anno DCCCCXXX. die XV. Maii*

Maii. *Ab hoc*, *ut* Iac. Goario, *&* Bollandianis *videtur*: *Nicolao Sanctus Petrus Thaumaturgus Constantinopolitanus*, *& Monachus*, *Corinthiorum Episcopus creatus est*. *Verum quum ille onus deprecaretur*, *pro eo Paulum ipsius fratrem Nicolaus initiavit*. *Venit tamen Petrus cum fratre Corinthum*. *Sed violenta Argivorum solicitatione*, *simulque Naupliorum deprecatione*, *consecratus & ipse est a fratre Argivus Episcopus*; *& tamdem virtutibus & miraculis clarissimus annos natus LXX. ad Dominum migravit*, *ut* Synaxarium MS. Gabrielis Naudaei, & Collegii Claromontani Societatis Iesu Parisiis, & Menologium Vrbini editum, *narrant*. *Hic etiam doctrina conspicuus*, *auctor est*, *ut* Bollandiani *censent*, funebris Orationis in B. Athanasium Methones Episcopum *Consule* Bollandianos *laudatos* ad dies XXXI. Ianuarii, V. Februarii, & III. Maii, *& XXVII. Martii*, *ubi se inconstantes monstrant*, *& S. Paulum a Nicolao I. Pontifice Romano Corinthi Episcopum ordinatum pertendunt*. *Nicolaus autem I. anno DCCCLXVII. vivere desiit*. *At tunc forte Corinthi Dioecesis a Romano iam Patriarchatu avulsa fuerat*, *ut superius* *pag. LVII. videre est*.

CMXX. *Circiter S. Lucas Iunior Thaumaturgus ex Phocide*, *quum in Ioannitzis eremo septem annos exegisset*, *Bulgarorum excur-*

cur-

cursiones fugiens cum toto genere ac notis Corinthum rate transmisit, adhuc prima iuventa vernans, ibique ludum petens litterarum se studio dedit. At quum pueros inhoneste agentes ibidem vidisset, etsi litteris probe formarentur: rem haudquaquam ferens cito recessit, & maluit indigere doctrina & disciplinis, quam eorum exemplo malus fieri. Exivit igitur Corintho in oppidula rusticana, ac deinde Patras abscessit, sublimius ac sanctius vitae genus persequuturus Hic quum post annum CMXXVII. in Ioannitzis solitudinem reversus esset, Corinthi Archiepiscopum Constantinopolim proficiscentem, haud procul inde quum substitisset, adiit & munuscula pro sua paupertate ei, & Clericis & nobilibus viris, qui in comitatu erant, obtulit, diversi nempe generis olera, et hortuli, quem colebat, proventum. Antistes autem quum quis esset intellexisset, eius tugurium subire non est dedignatus. Quin et eius munera auro repensare voluit, quod primum Beatus Lucas accipere renuit; postea vero, quod Archiepiscopum ex repulsa tristem videret, unicum nummum accipere contentus fuit. Quum autem Archiepiscopus, quomodo ab eo Eucharistia in solitudine Sacerdotibus destituta sumi posset ostendisset, inde discedens, iter suum prosequutus est. Iterum quoque Corinthum Lucas accessit, quum regio Quaestori auri vis ingens ibidem furto subrepta fuisset, ab illo

magno maerore confecto accersitus ; qui quum illuc advenisset, inter medias epulas, adstantium quemdam furti auctorem detexit, et aurum terrae defossum Quaestori ut redderetur effecit. Ex Vita ab eius Discipulo anonymo scripta *apud* Bollandianos ad diem VII. Februarii.

CMLXXV. Basilius, & Constantinus fratres Porphyrogeniti, filii Romani Imperatoris, Imperii habenas acceperunt, regnaveruntque per annos L. Basilius scilicet usque ad annum MXXV. et Constantinus usque ad annum MXXVIII. Horum temporibus vixit Sanctus Athanasius Corinthi Archiepiscopus, de quo Synaxarium MS. Claramontanum Societatis Iesu Parisiis, die V. Maii haec habet: Eadem die commemoratio Sancti Patris nostri Athanasiii Episcopi Corinthiorum, qui obdormivit pie & sancte diebus Imperii Basilii, & Constantini.

MXXX Sergius Corinthi Episcopus. Labbeus. Tom. XII.

Anno MLIX. Argos Metropolis facta est, & Ioannes, qui ei Ecclesiae tunc praeerat, ad Metropolitae dignitatem provectus ; octogesimumque thronum, seu locum obtinuit, qui ad centesimum septimum deinde depressus est. Chronicon breve Tom. XIX. Histor. Byzantinae. Scholion tamen ad Novellam Imperatoris Leonis *hoc factum dicit anno*

Mun-

Mundi VIMXCVIII. Christi videlicet MXC.

MCXXVI. Sacrum B. Agathae Martyris corpus, iamdudum Constantinopolim avectum, quum a duobus Latinis viris Gisleberto & Goselino subreptum in Siciliam reveheretur, Corinthum adpellit, & ibi quatriduo subsistit, dum illi navigium quaerunt, quo vehente in Siciliam deveniant, ut ex Mauritii Episcopi Cataniensis Epistola De translatione S. Agathae Virginis *apud* Bollandianos *intelligere est.*

MCIL Per haec tempora Rogerius Nortmannus Corinthum oppugnat, capit, ac diripit. Laur. Bonincontrius Annalibus MSS. ad hunc annum, & Historiae Siculae, *quam publici iuris facimus*, Lib. III. Maurocenus Lib. XIX. Ernmius Tom. III. Vet. Graec. *Ita autem a* Niceta Choniata Lib. II. *haec expugnatio describitur.* Ita rebus prospere succedentibus, neque terra, neque mari, ullo resistente, Corinthum tendit (Rogerius) urbem divitem, in Isthmo sitam, duobusque commodissimis ad exportationem, & importationem, ac commutationem, mercium portubus nobilem; in quorum alterum ex Asia, alterum ex Italia adpellitur. Quum autem mercatum, quae inferior urbs est, vacuum reperisset, Acrocorinthum etiam (omnes enim escu-

lenta omnia, omnes opes, sive sacras, sive profanas, eo contulerant) tentandum censuit, & si fieri possit, expugnandum s. Fuit autem Acrocorinthus veteris urbis arx, nunc vero castellum munitum est, monti alto impositum, in acutum cacumen fastigiato; ipsum vero fastigium planitiem habet mensae forma, firmis moenibus circumdatum. Intus non pauci sunt aquae pellucidae, & potabilis, puteoli, & fons Pyrene, cuius etiam Homerus in Odyssea meminit. Id castellum, quamvis & natura, & manu adeo munitum, adeo tutum, ac pene inexpugnabile, Siculi Franci citra laborem fere sunt ingressi, exiguo tempore ad deditionem coactum. Neque vero novum hoc est, aut mirandum. Neque enim ipsum castellum sine iusto praesidio seipsum defendere, aut hostes propulsare, potuit: quamvis enim multi custodes in eo essent, nullus tamen inter illos fuit vir fortis, cui recte civitatis custodia crederetur. Nam Imperatorii milites cum suo Duce Nicephoro Chaluphe, & Corinthiorum proceres, ibi desidebant; & ex vicinis oppidis non pauci eo tamquam in certissimum asylum se receperant. Classis autem praefectus, munitione potitus, eiusque natura considerata, ad quam oppugnandam nusquam pateret aditus, Deo duce,
in-

inquit, pugnavimus; Deus nobis hunc locum occupandum praebuit. Eos vero, qui intus erant, derisit, & ut imbelles exagitavit, Chaluphem in primis, ut femina molliorem, & ad colum, & ad lanam tractandam, aptiorem. Illius quoque loci opibus in triremes impositis, Corinthiorum nobilissimas, & matronas fortissimas, & ditissimas, in servitutem abduxit. Ac ne Theodori quidem martyris, miraculis clari, imagine abstinuit, sed ea quoque ex templo abrepta, secunda navigatione usus in reditu Corcyraeorum arcem firmavit. Tum si quis Siculas triremes multis pulcris rebus onustas, & ad summum usque remigium depressas, vidisset, rectissime dixisset, non naves esse piraticas, sed onerarias, mercium omne genus vehentes.

MCLVI. Theodorus Corinthi Episcopus Concilio Constantinopolitano adversus Soterichum coacto interest. Labbeus Tom. XIII.

MCLXVI. Theodorus Corintho adhuc Episcopus praesidet, & Concilio Constantinopolitano adversus Demetrium Lampenum aliosque convocato intervenit. Ibid.

Anno MCCV. Iacobus Avenius iussu Marchionis Montisferrati Corinthum obsidet, in cuius arcem Leo Sgurus confugerat. Dufresnius Hist. Imperat. CP. Francorum Lib. I.

Anno MCCX. Innocentius III. Pontifex Max. Archiepiscopo Atheniensi, & Thermopylensi ac Sidoniensi Episcopis scribit, & ut Ecclesia Corinthia ad ritum Latinorum reducatur curare iubet. Eius autem Epistola, quae est VI. Libri XIII *ita habet*:

Archiepiscopo Atheniensi, & Thermopylensi, & Sidoniensi Episcopis.

Quum & alias oves, quas habet Dominus, nos oporteat in ovili nobis commisso suis ovibus adgregare, de cura Corinthiorum solicitudinem decet nos gerere pastoralem; ut quum eorum civitas ad dominium Latinorum credatur in proximo perventura, vel iam forsitan pervenisse, oves Domini, quae sunt ibi, post greges sodalium non vagentur, sed ad unum redeuntes pastorem, & cognoscant eum secundum Evangelicam veritatem, & cognoscantur ab ipso. Quocirca Fraternitati vestrae per Apostolica scripta praecipiendo mandamus, quatenus si civitatem ipsam, velut ex relatis rumoribus spem concepimus, dilecto filio nobili viro G. Romaniae Senescalco reddere se contingat, aut iam reddidit semetipsam, & aliquis Archiepiscopus est in ea, prudenter, & efficaciter inducatis eũdem, ut ad obedientiam & reverentiam Apostolicae Sedis ac nostram humiliter convertatur, iuramentum exhibens super hoc, quod exhiberi

ri a talibus consuevit. Qui si forsan id perficere recusaverit, vos eo ab administratione Pontificali prorsus amoto, quum pro rei novitate non possit ex more aliarum Ecclesiarum ad usitatum electionis modum procedi, dilectum filium H. Decanum Cathalaunensem, virum utique vita, fama, & scientia, commendabilem, Ecclesiae civitatis eiusdem auctoritate nostra, sublato cuiuslibet contradictionis, & adpellationis, obstaculo, in Archiepiscopum adsignetis; idipsum facturi, si forsan, ut accepimus, eamdem inveneretis defuncto Archiepiscopo destitutam, monendo clericos, siqui fuerint, ut ei reverentiam, & obedientiam, debitam ac devotam impendant. Alioquin eidem Decano potestatem auctoritate Apostolica conferatis, amotis illis, instituendi tales in locis ipsorum, qui sibi studeant, sicut membra capiti, per devotam obedientiam cohaerere, contradictores siqui fuerint, vel rebelles, per censuram Ecclesiasticam adpellatione postposita compescendo. Quod si non omnes duo vestrum ea, &c. Datum Laterani IV. Non. Martii, Pontificatus nostri anno tertio decimo.

Quum Theodorus Princeps Graecus Corintho & Argis huc usque dominatus fuisset, Corinthum hoc anno amisit a Guillelmo de Villa Arduini ad deditionem compulsam ut etiam in In-

Innocentii Epiſtola indicatur. Nam quum Guillelmus eam corona cinxiſſet, victus penuria certis pactis prius cum Theodoro firmatis, eam in deditionem accepit, inter quae, ut Guilelmo Achaiae Seneſcalco Corinthus cederet, Argi Theodoro remanerent, ſed tributarii. Sunt qui memoriae prodiderint nobiles quosdam Francos, qui huic expeditioni interfuerant, ſanctae Helenae Virginis corpus Corintho abſportaſſe in Gallias, & Eccleſiae Trecenſi dono dediſſe. Dufreſnius *laudatae* Hiſtoriae Lib. I.

Anno MCCXII. Innocentius III. Pont. Max. XII. Kal. Iunii Archiepiſcopo Thebano, & Decano Davalienſi ſcribit, ut cogant Graecos Abbates Corinthiae Dioeceſeos Archiepiſcopo Corinthi debitam reverentiam praeſtare. Eius Epiſtola, quae LIII. eſt Lib. XV. *ita habet:*

Archiepiſcopo Thebano, & Davalienſi Epiſcopo, & Decano Davalienſi.

Ex parte venerabilis fratris noſtri Corintienſis Archiepiſcopi fuit propoſitum coram nobis quod Abbates Graeci Corinthienſis Dioceſis debitam ſibi obedientiam, & reverentiam, ſuperbiae accenſi ſpiritu, non impendunt. Quo circa praeſentium vobis auctoritate mandamus, quatenus Abbates iam dictos ut ipſi Archiepiſcopo reverentiam, & obedientiam, debitam impendere non poſtponant, monitione praemiſſa per cen-

censuram Ecclesiasticam sublato adpellationis obstaculo compellatis. Quod si non omnes, &c. duo vestrum, &c. Datum Laterani XII. Kal. Iunii, Pontificatus nostri anno decimoquinto.

Corinthio quoque Episcopo scribit, eiusque Ecclesiam sub protectione Apostolica recipit. Eius Epistola ex Lib. XV. n. LVIII! *in qua multa extant memoria digna, & quae dicta a nobis superius pag. LV & seqq. & LXXVIII.* illustrare possunt, *est quae sequitur:*

Gualtero Corinthiensi Archiepiscopo, eiusque successoribus canonice substituendis in perpetuum.

Quanto diligentius & utilius vas electionis & doctor gentium Corinthiorum instruxit Ecclesiam, sicut eius ad illos epistolae missae declarant, tanto studiosius & cautius nos oportet insistere, ut eam in ipsius forma doctrinae sub Apostolicae sedis magisterio conservemus, quae nuper eamdem ad ipsius obedientiam revertentem adfluenti benignitate suscepit. Quo circa, venerabilis frater in Christo, propter specialem ipsius Corinthiensis Ecclesiae caritatem, tuam volentes personam propensius honorare, propriis manibus consecravimus in Pontificem, & pallio insignivimus, pontificalis videlicet officii plenitudine, ut nihil tibi ex aliqua parte desit, quod ad metro-

tropoliticam pertinet dignitatem. Quia vero nos ſuppliciter exoraſti, ut eamdem Corinthienſem Eccleſiam, cui Deo auctore praeeſſe dignoſceris, dignaremur Apoſtolici privilegii munimine roborare, nos tuis iuſtis poſtulationibus adnuentes, eam ſub Beati Petri, & noſtra protectione, ſuſcipimus, & praeſentis ſcripti privilegio communimus ſtatuentes ut quaſcumque poſſeſſiones..&c. illibata permaneant, in quibus haec....&c. locum ipſum.....&c. pertinentiis, ſuis, caſale quod dicitur Succhyna, caſale quod dicitur Lavenica, caſale quod dicitur Sarman, caſale quod dicitur Crata, caſale quod dicitur Quarrata, & caſale quod dicitur Saudyca, cum omnibus pertinentiis eorumdem. Epiſcopatus quoque inferius adnotandos Eccleſiae tuae metropolitano iure ſubiectos tibi tuiſque ſucceſſoribus nihilominus confirmamus, videlicet Cephalonenſem, Iacint. Damelant. Malaveſia. Argo. Gibas. & Gimeres. Palleo vero quod tibi ex Apoſtolicae Sedis benignitate contulimus infra tuam Eccleſiam, &c.... ſolemnitatibus beatorum Theodori & Stratilatis martyrum, & conſecrationis tuae anniverſario die. Ad haec ipſi Corinthienſi metropoli ſuam provinciam confirmamus. Iura quoque ac bona eius, dignitates ac libertates ipſius, nec

non

non antiquas & rationabiles consuetudines auctoritate Apostolica roboramus, & tam tibi, quam eidem Ecclesiae, firma, & illibata, manere sancimus. Coemeteria quoque Ecclesiarum, earumque beneficia, &c. ...... censura canonica compescatur .. Prohibemus autem ne Presbyteri, Capellani, &c.... irritum habeatur. Prohibemus insuper ne interdictos vel excommunicatos, &c. ...... oporteat ligatum absolvi. Decernimus ergo ut nulli omnino hominum, &c. .... usibus omnimodis profutura, salva Sedis Apostolicae auctoritate. Si qua igitur in futurum, &c. .... districtae subiaceat ultioni. Cunctis autem eidem loco, &c. ... praemia aeternae pacis inveniant. Amen. Datum Laterani per manum Ioannis Sanctae Mariae in Cosmidin Diaconi Cardinalis S. R. E. Cancellarii XI. Kal. Iunii Indictione XV. Incarnationis Dominicae anno MCCXII. Pontificatus vero Domini Innocentii Papae III. anno quintodecimo.

Scribit pariter eiusdem Ecclesiae Archidiacono, illique hanc dignitatem confirmat, sequentibus litteris datis; quae Lib. XV. n. LIX. *exstant*:

Iacobo Archidiacono Corinthiensi.

Quum a nobis petitur, &c. ... perducatur effectum. Ea propter, dilecte in Domino fili, tuis iustis postulationibus grato con-

concurrentes adſenſu, Archidiaconatum Corinthienſem, quem per venerabilem fratrem noſtrum Corinthienſem Archiepiſcopum es canonice adſequutus, ſicut ipſum iuſte poſſides & quiete, devotioni tuae auctoritate apoſtolica confirmamus, & praeſentis ſcripti privilegio communimus. Nulli ergo, &c. . . . . confirmationis, &c. . . . incurſatum. Datum Laterani X. Kal. Iunii Pontificatus noſtri anno quintodecimo.

Item hoc anno Thebano Archiepiſcopo, & Zaratonienſi, ac Davalienſi Epiſcopis, quamdam cauſam inter Archiepiſcopum Corinthium, & eius Canonicos, vertentem committit, ut ex ſequenti Epiſtola, quae num. LX. eodem libro exſtat, intelligimus:

Thebano Archiepiſcopo, & Zaratonienſi, & Davalienſi Epiſcopis.

Venerabilis frater noſter Corinthienſis Archiepiſcopus propoſuit coram nobis, quod eo ad regionem Eccleſiae Corinthienſis adſumto, Decanus & Canonici eiuſdem Eccleſiae obtinuerunt ab eo callide circumvento medietatem omnium decimarum, monaſteriorum, & papatuum, in quibus tres Monachi, vel pauciores, morantur, ſalva tamen Sedis Apoſtolicae auctoritate concedi. Verum quia ex conceſſione huiuſmodi dictus Archiepiſcopus ſe ſentit enormiter eſſe laeſum, nobis humiliter ſuppli-

ca-

cavit, ut super hoc ei providere misericorditer dignaremur. Quo circa fraternitati vestrae per apostolica scripta mandamus, quatenus vocatis, qui fuerint citandi, & inquisita super his & cognita veritate, quod canonicum fuerit adpellatione postposita statuatis, facientes quod statueritis per censuram ecclesiasticam firmiter observari. Quod si non omnes, &c....... duo vestrum, &c..... Datum Laterani XII. Kal. Iunii Pontificatus nostri anno decimoquinto.

Eodem fere tempore suffraganeis Ecclesiae Corinthiae reverentiam erga suum Metropoliten iniunxerat, his ad Archiepiscopum Patrensem, & Amidenum Episcopum litteris datis Lib. XV. Epist LXI.

Archiepiscopo Patracensi, & Amidensi Episcopo.

Quum venerabilem fratrem nostrum Corinthiensem Archiepiscopum ad propria cum gratiae nostrae plenitudine remittamus, venerabilibus fratribus nostris suffraganeis eius nostris dedimus litteris in praeceptis, ut eidem tamquam metropolitano suo debitam obedientiam & reverentiam impendere non omittant. Quocirca fraternitati vestrae per Apostolica scripta mandamus, quatenus si dicti suffraganei praeceptum nostrum neglexerint adimplere, vos

eos

eos ad id monitione praemissa per censuram Ecclesiasticam adpellatione remota cogatis. Datum Laterani XV. Kal. Iunii Pontificatus nostri anno decimoquinto.

Similia quoque iubet Capitulo Corinthiensis Ecclesiae, Episcopis Zacynthi, & Cephaloniae; & ut ad id cogerentur Archiepiscopo Patrensi, & Archidiacono Andrevillensi curandum mandaverat, ut ex sequentibus Epistolis intelligere est, ex Lib XV *erutis:*

Capitulo Corinthiensi.

Quum venerabilem fratrem nostrum Corinthiensem Archiepiscopum ad propria cum gratiae nostrae plenitudine remittamus, universitati vestrae per apostolica scripta praecipiendo mandamus, quatenus eidem tamquam Archiepiscopo vestro debitam obedientiam, & reverentiam, impendere procuretis. Alioquin noveritis nos venerabilibus fratribus nostris Archiepiscopo Patracensi, & Amidensi Episcopo, in mandatis dedisse, ut vos ad id monitione praemissa per censuram Ecclesiasticam adpellatione remota compellant. Datum Laterani XV. Kal. Iunii Pontificatus nostri anno decimoquinto.

Super hoc scriptum est eisdem Archiepiscopo & Episcopo, ut si Capitulum ipsum praeceptum nostrum neglexerit adimplere, ipsi eum ad id monitione praemissa per

cen-

censuram ecclesiasticam adpellatione remota compellant.

Episcopo de Iacintho.

Quum venerabilem fratrem nostrum Corinthiensem Archiepiscopum ad propria cum gratiae nostrae plenitudine remittamus, fraternitati tuae per Apostolica scripta mandamus, quatenus eidem tamquam Metropolitano tuo debitam obedientiam & reverentiam impendere non omittas. Alioquin noveris nos venerabili fratri nostro Episcopo Cephaloniae, & dilectis filiis Archidiacono & Magistro L. Canonico de Andrevilla in mandatis dedisse, ut te ad id monitione praemissa per censuram Ecclesiasticam adpellatione remota compellant. Datum Laterani XV. Kal. Iunii Pontificatus nostri anno decimoquinto.

Scriptum est super hoc eisdem, ut si dictus Episcopus de Iacintho quod mandatum est ei neglexerit adimplere, ipsi eum ad id monitione praemissa per censuram Ecclesiasticam adpellatione remota compellant. Quod si non omnes, &c.... tu ea frater Episcope cum eorum altero, &c.

Episcopo Cephaloniae.

Quum venerabilem fratrem nostrum Corinthiensem Archiepiscopum, &c..... impendere non omittas. Alioquin noveris nos Archiepiscopo Patracensi & Archidiacono

cono & Magistro L. Canonico de Andrevilla in mandatis dedisse ut te ad id monitione praemissa per censuram Ecclesiasticam adpellatione remota compellant. Datum Laterani XV. Kal. Iunii Pontificatus nostri anno decimoquinto.

In eumdem modum scriptum est eisdem.

Quum venerabilem, &c. *ut supra usque ad* non omittat. Quocirca discretioni vestrae per apostolica scripta mandamus, quatenus si dictus Episcopus praeceptum nostrum neglexerit adimplere, vos eum ad id monitione praemissa per censuram Ecclesiasticam adpellatione postposita compellatis. Quod si non omnes, &c. . . . tu ea frater Archiepiscope, cum eorum altero, &c.

Quum vero quaedam Corinthiae Ecclesiae bona Gaufridus de Villa Arduini Romaniae Senescalcus occupavisset, ac retineret, eidem ut ea restituat scribit; & in eumdem finem Thebano Archiepiscopo, & Episcopo, ac Decano Davaliensibus, atque Othoni de Rocca Athenarum Domino, pariter scripsit, ut ex sequentibus Epistolis patet:

Nobili Viro Gaufrido de Villa Arduini.

Quum quaedam casalia, possessiones, homines, abbatias, ecclesias, & alia bona Corinthiensis Ecclesiae dicaris non sine tuae periculo animae, ac ipsius praeiudicio, retinere, nobilitatem tuam monendam du-

duximus, & hortamur, per apostolica tibi scripta mandantes, quatenus illius intuitu, qui tibi manus suas magnifice ampliavit, ac pro reverentia Beati Petri & nostra, venerabili fratri nostro Corinthiensi Archiepiscopo restituens ipsa bona, & compellens ad restitutionem debitam alios potestate tibi tradita detentores, eumdem Archiepiscopum & Ecclesiam suae curae commissam taliter contra impugnatorum malitiam protegas & defendas, quod ipsa Ecclesia sub tuo patrocinio ab incursibus hostium conquiescat, & tua exinde prudentia possit non immerito cōmendari. Alioquin venerabilibus fratribus nostris Thebano Archiepiscopo, & Episcopo, & dilecto filio Decano, Davaliensibus dedimus in mandatis, ut te ad id monitione praemissa per censuram ecclesiasticam adpellatione remota iustitia mediante compellant. Datum Laterani XV. Kal. Iunii Pontificatus nostri anno decimoquinto.

In eumdem modum scriptum est eisdem.

Quum, &c.... Quocirca discretioni vestrae per apostolica scripta mandamus quatenus si dictus nobilis mandatum nostrum neglexerit adimplere, vos eum ad id monitione praemissa per censuram Ecclesiasticam adpellatione remota iustitia mediante cogatis. Quod si non omnes, &c. duo vestrum, &c.

*††††††   No-

Nobili Viro O. de Rocca.

Quum quaedam casalia, possessiones, homines, &c...., non immerito commendari. Alioquin venerabilibus fratribus nostris Thebano Archiepiscopo, & Episcopo, & dilecto filio Decano, Davaliensibus dedimus in mandatis ut te ad id monitione praemissa per censuram ecclesiasticam adpellatione remota iustitia mediante compellant. Datum Laterani XV. Kal. Iunii Pontificatus nostri anno decimoquinto.

In eumdem modum scriptum est super hoc eisdem.

Quum, &c.... non immerito commendari. Quocirca discretioni vestrae per Apostolica scripta mandamus, quatinus si dictus nobilis, &c.

Anno MCCXXXVIII. Gregorius IX. Pont. Max. Secretarium suum in Peloponnesum & Athenas mittit, ut tertiam partem redituum Ecclesiarum Patrensis, Corinthiae, & Thebanae, exigat, in Constantinopoleos periclitantis auxilium impendendam. Ex Epistola 358. Lib. II.

MCCLXVII. Clemens IV Corinthi Archiepiscopum ad Montis Regalis Ecclesiam transfert. Ex Epistola CDLXII. Clementis IV. apud Martenem Thesaur. Anecd. Tom. II

MCCLXVIII. Clemens IV. P. de Con-

Confluentia Corinthiae Ecclesiae Episcopum praeficit. Ex Epistol. DCVIII. Clem. IV. apud Martenem *loco citato.*

MCCCXXX. Corinthus Graeciae Despotis subditur. Coronellius.

Anno MCCCL. Robertus Imperator C P. & Romaniae Despotus, in quadam revocatione privilegiorum, & litterarum concessarum Vicariis Achaiae enunciat se donavisse Castellaniam Corinthi Nicolao Acciaiuolo Magno Senescalco Siciliae, ut constat ex Libro Archivi Carthusiensium ad Florentiam, cuius titulus Registrum.

Anno MCCCLI. Rainerius Acciaiuolus, quum Galli & Veneti, Pontificis Max. hortatu, contra Graecos expeditionem fecissent, & Helladem ac Peloponnesum invasissent, a Rege Neapolitano illuc mittitur, & Achaiam ac Boeotiam occupat, & hoc circiter anno Philippi Auriae, qui cum aliis Genuensibus Euboeam tenebat, filiam uxorem ducit, & regionem occupans etiam Corinthum subigit. Laonicus Chalcocondylas Lib. IV.

Anno MCCCLVIII. Robertus Imperator C P. concedit memorato Nicolao ut nullam operam & obsequium feudale praestare sibi teneatur in principatu Achaiae, excepta Castellania Corinthi, ut patet ex Registro *membranaceo Archivi Carthusiensium ad Florentiã. Quicumque autem pluria de Nicolao Acciaiuolo, & re-*

Nobili Viro O. de Rocca.

Quum quaedam casalia, possessiones, homines, &c...., non immerito commendari. Alioquin venerabilibus fratribus nostris Thebano Archiepiscopo, & Episcopo, & dilecto filio Decano, Davaliensibus dedimus in mandatis ut te ad id monitione praemissa per censuram ecclesiasticam adpellatione remota iustitia mediante compellant. Datum Laterani XV. Kal. Iunii Pontificatus nostri anno decimoquinto.

In eumdem modum scriptum est super hoc eisdem.

Quum, &c...., non immerito commendari. Quocirca discretioni vestrae per Apostolica scripta mandamus, quatinus si dictus nobilis, &c.

Anno MCCXXXVIII. Gregorius IX. Pont. Max. Secretarium suum in Peloponnesum & Athenas mittit, ut tertiam partem redituum Ecclesiarum Patrensis, Corinthiae, & Thebanae, exigat, in Constantinopoleos periclitantis auxilium impendendam. Ex Epistola 358. Lib. II.

MCCLXVII. Clemens IV Corinthi Archiepiscopum ad Montis Regalis Ecclesiam transfert. Ex Epistola CDLXII. Clementis IV. apud Martenem Thesaur. Anecd. Tom. II

MCCLXVIII. Clemens IV. P. de

Con-

Confluentia Corinthiae Ecclesiae Episcopum praeficit. *Ex* E pistol. DCVIII. Clem. IV. apud Martenem *loco citato*.

MCCCXXX Corinthus Graeciae Despotis subditur. Coronellius.

Anno MCCCL. Robertus Imperator C P. & Romaniae Despotus, in quadam revocatione privilegiorum, & litterarum concessarum Vicariis Achaiae enunciat se donavisse Castellaniam Corinthi Nicolao Acciaiuolo Magno Senescalco Siciliae, ut constat ex Libro Archivi Carthusiensium ad Florentiam, cuius titulus Registrum.

Anno MCCCLI. Rainerius Acciaiuolus, quum Galli & Veneti, Pontificis Max. hortatu, contra Graecos expeditionem fecissent, & Helladem ac Peloponnesum invasissent, a Rege Neapolitano illuc mittitur, & Achaiam ac Boeotiam occupat, & hoc circiter anno Philippi Auriae, qui cum aliis Genuensibus Euboeam tenebat, filiam uxorem ducit, & regionem occupans etiam Corinthum subigit. Laonicus Chalcocondylas Lib. IV.

Anno MCCCLVIII. Robertus Imperator C P. concedit memorato Nicolao ut nullam operam & obsequium feudale praestare sibi teneatur in principatu Achaiae, excepta Castellania Corinthi, ut patet ex Registro *membranaceo Archivi Carthusiensium ad Florentiã. Quicumque autem pluria de Nicolao Acciaiuolo, &* re-

rebus ab eo praeclare gestis , nosse desiderat , consulat Matthaeum Villanium Lib. III. Histor. Cap. VII. & LVIII. & Lib. IV. Cap. II. & LXXXVII. Lib. V. Cap. XXVI. Lib. VII. Cap. LXXII. LXXIII. LXXIV. Lib. IX. Cap. LXXXV. continuat. Lib. IX. Cap. XXII. XXIII. Lib. X. Cap. C.

MCCCLIX. Sanctus Petrus Thomasius Carmelita Episcopus Coronensis , ab Innocentio VI. Papa in multis Graeciae Episcopatibus , & Corinthio etiam, Legatus constituitur. Vt autem intelligatur cur Petrum Thomasium Pontifex Max. Legatum constituerit , & in quibus regionibus , & Ecclesiis , qualemque ei potestatem contulerit , ipsas Apostolicas Litteras heic proferre fert animus , quum non historiam solum infelicium illorum temporum illustrare possint , sed & eorum , quae inferius dicturi , sumus , & Epistolae in primis cuiusdam a Gregorio XI. Rainerio Acciaiuolo scriptae intelligentiam magis atque magis aperire . Quam ob rem , & aliam Innocentii Epistolam producemus , quum idem efficere posse deprehendatur , atque insuper Corinthio etiam Archiepiscopo , qui tunc temporis Petrus Acciaiuolus erat , si Ammirato & Monumentis Archivi Acciaiuolorum *credimus , cum aliis Episcopis scripta fuerit . Nec mirari subeat, si in his quae horum temporum barbariem attinent , paulo prolixior sum , quum in primo-*

rum

rum saeculorum monumentis digerendis brevitatem adfectaverim; nam quum res sequioribus saeculis gestae caecis tenebris ut plurimum involutae videantur, iis, qua licet, lucem aliquam foenerare operae pretium esse arbitratus sum. Epistolae sunt quae sequuntur.

Innocentius Episcopus . . . Venerabili Fratri Petro Episcopo Coronensi, Apostolicae Sedis Legato.

Angit nos cura propensior, & solicitudo sedula nos impulsat, ut super universum gregem Dominicum Pastores, quamquam immeriti, disponente Domino, constituti, ad illos maxime ex grege ipso, qui longe sepositi patiuntur adversa, nostrae vigilantiae studium diligentius extendamus: & quia ubilibet, repugnante natura, personaliter esse non possumus; illius exemplo, qui de caelo ad ima descendens, per universum mundum discipulos suos misit, in partem nobiscum solicitudinis evocatos, ut vices nostras suppleant, destinemus. Dudum siquidem anxie cogitantes insultus acerrimos, graviumque persequutionum angustias, & damna maxima, quibus Turcarum infidelium furor immanis fidelium Christianorum populos, eorumque terras & loca, praecipue Romaniae, civitatisque Smyrnarum, ut illa suae potestati subiiceret, diu adflixerat, & quotidie crudelius adfli-

fligebat: ut ipsorum infidelium obsisteretur insultibus, & fidelibus opportuna remedia pararentur: frequenter idoneos Nuntios nostros ad partes illas duximus, ibique Legatum constituimus, suffragia multa praestitimus, aliosque fideles ad illa praestandum induximus diligenter, & nonnullos alios in praedictos labores pertulimus: & quantum nobis possibile fuit, opem & operam adhibuimus diligentem. Sed licet huiusmodi nostra dictorumque fidelium studia & opera fructuosa felicem satis, auctore Domino, Nuntiisque, progressum habuerint: quia tamen dictorum Turcarum saeva rabies non tepescit, sed tam ipsi, quam alii plurimi, infideles atque schismatici partium earumdem, ad extinctionem Christiani nominis, & depressionem Catholicae fidei, magis magisque quotidie satagentes, fideles ipsos, & eorum terras & loca continuis invasionibus atque damnis & adflictionibus persequuntur; & non solum partes ipsas, sed etiam Patriarchatum Constantinopolitanum, & eius provincias, in quibus Christianae religionis nomen viget, invadunt immaniter, & percurrunt; Nos cupientes malis huiusmodi, quantum cum Deo possumus, obviare, ac ipsorum fidelium quieti salubriter providere, inter alia nonnulla remedia, quae cum multis & magnis tam

spi-

ſpiritualibus, quam temporalibus auxi-
liis praefatis negotiis de novo duximus ad-
hibenda: ad te, qui vir timoratus & pro-
vidus, & in lege Domini ipſaque fide ca-
tholica admodum eruditus, ac frequenter
in arduis, & praeſertim in illis partibus,
comprobatus, clarus ſcientia, plenuſque
multis virtutibus praedicaris; noſtrae con-
ſiderationis intuitum convertentes, delibe-
ratione ſuper hoc cum Fratribus noſtris
praehabita diligenti, tibi in eiſdem Patriar-
chatu Conſtantinopolitano, & regno Cy-
pri, & in Cretenſi, Smyrnarum, Patracen-
ſi, Athenienſi, Thebano, Corinthienſi,
Colocenſi, Nixienſi, Corphienſi, Duracien-
ſi, Neopacenſi, & Neopatriae, Archiepi-
ſcopatibus, & eorum dictique Patriarchatus
provinciis, pro ſubſidio fidelium & partium
earumdem, omnem alium Legatum per
nos in partibus illis deputatum revocantes,
plenae legationis officium auctoritate Apo-
ſtolica, de dictorum fratrum conſilio, com-
mittimus per praeſentes: ut ibidem aucto-
re Domino recta regens, & dirigens indi-
recta, & aſpera convertens in plana, ſicut
diligens cultor evellas & deſtruas, diſſipes
& diſperdas, aedifices & plantes, quae pro
negotiorum huiuſmodi, ac morum, & Ec-
cleſiarum, & Eccleſiaſticarum perſonarum,
regni, Patriarchatus, ac provinciarum, &

partium praedictarum reformatione & statu, ac alias ad Legati officium pertinent, & ſicut Dominus miniſtrabit. Nos enim, ut ipſius legationis officium eo utilius exſequi valeas, quò maiori fueris auctoritate munitus; praeſentium tibi auctoritate concedimus, ut in Patriarchatu, ac regno, Archiepiſcopatibus,& provinciis,ſupradictis, ſuper huiuſmodi univerſis & ſingulis aliis negotiis, de quibus expedire videris, agere, diſponere, ſtatuere, ordinare, & praecipere, inter Reges & Principes, aliaſque perſonas Eccleſiaſticas & ſeculares, in eiſdem partibus conſiſtentes, ad utilitatem, commoditatem, & effectum negotiorum ipſorum, ligas & confoederationes, ſocietates ſeu uniones componere, ſtatuere, ordinare, & firmare, & per te, vel alium, ſeu alios, quacumque auctoritate factas, initas, tractatas, ſeu firmatas adprobare, & exſequutioni mandare ac mandari facere; & inter diſſidentes ſeu diſcordes pacem & concordiam reformare, treguaſque ſeu inducias inire, & firmare, ac reformatas, initas & firmatas, obſervari facere; nec non contradictores, & rebelles, cuiuſcumque dignitatis & ſtatus vel conditionis exſiſtant, etiamſi Epiſcopali vel maiori praefulgeant dignitate, auctoritate noſtra per cenſuram Eccleſiaſticam, adpellatione remota, compel-

pellere valeas, Fraternitati tuae plenam & liberam tenore praesentium concedimus potestatem: Non obstantibus quibuscumque privilegiis Apostolicis generalibus vel specialibus quibusvis personis vel locis aut ordinibus ab Apostolica Sede concessis, per quae praesentibus non expressa, vel totaliter non inserta, huiusmodi tuae legationis & potestatis officium posset quomodolibet impediri, aut etiam retardari. Aut si aliquibus communiter vel divisim a dicta sit Sede indultum, quod excommunicari, suspendi, aut ipsi, vel eorum civitates, castra, villae, & loca, interdici non possint per litteras Apostolicas, non facientes plenam & expressam, ac de verbo ad verbum de indulto huiusmodi mentionem. Quocirca Fraternitatem tuam rogamus & hortamur attente, per Apostolica tibi scripta mandantes, ac in remissionem peocaminum iniungentes, quatenus de divina gratia & Apostolico favore confisus, onus tam salubris negotii devota mente, & animo suscipiens reverenti, te in exsecutione legationis huiusmodi taliter verbo & opere reddas, quod ad Redemtoris nostri laudem, salutemque fidelium eorumdem, praefata negotia felicem, Deo propitio & te promovente, consequantur effectum. Datum Avinione V. Idus Maii anno septimo.

Al-

Altera autem Epistola ita habet:

Innocentius Episcopus... Venerabilibus fratribus Petro Episcopo Coronensi Apostolicae Sedis Legato, nec non Patriarchae Constantinopolitano, ac Nicosiensi, Cretensi, Smyrnarum, Patracensi, Atheniensi, Thebano, Corinthiensi, Colocensi, Nixiensi, Corphiensi, Duracensi, Neopacensi, & Neopatriae, Archiepiscopis, eorumque Suffraganeis salutem.

Insurgentibus contra fidem Catholicam, & religionem deprimere molientibus Christianam, ea virtute, illaque constantia est a fidelibus resistendum; ut fideles ipsi Orthodoxae fidei ardore succensi, virtutibusque pro posse succincti, detestandum illorum propositum obice contrariae intentionis impediant, & roboris oppositione conatus iniquos prohibeant eorumdem; sicque mentis, & corporis armatura muniti, & directi lumine fidei, insurgentes eosdem speciali carentes munimine, & infidelitatis tenebris obcaecatos, Deo, cui militant, ipsis adsistente prosternant. Dudum siquidem, &c. *ut in superiori*, infideles & schismatici ad ipsorum & eorum terras & loca continuis invasionibus atque damnis & adflictionibus persequuntur: & non solum partes ipsas, sed etiam Patriarcharum Constantinopolitanum, eiusque provincias, in quibus Christiani

no-

nominis favor viget, invadunt unanimiter & percurrunt: Christianos ipsos in ore gladii inhumaniter trucidant, aliosque velut animalia bruta vendunt, eosque in feram servitutem redactos, praefatam fidem abnegare compellunt: & sacratissimam Crucem, mortem Redemtoris nostri Iesu Christi, ac salutem humani generis indicantem, lacerant & confringunt, pedibusque conculcant: Ecclesias & Ecclesiastica loca, allas terras & villas, quas pro se tenere & custodire non possunt, ignis incendio concremant, cunctaque depopulantur & vastant: & in tantum eorum invaluit & invalescit audacia, quod, nisi per Christifideles sub spe divinae potentiae viriliter obsistatur eisdem, pestifer ignis ipse semper ulterius excandescens, singulas partes ipsas, proh dolor! dissipabit.

Propter quod nos nuper cupientes periculis & malis huiusmodi, quantum cum Deo possumus, obviare, ac ipsorum quieti fidelium salubriter providere, te, Fr. Episcope Coronensis, Legatum, & dilectum filium Nicolaum Benedicti, Praeceptorem domus Venusinae Hospitalis Sancti Ioannis Ierosolymitani in dicta civitate Smyrnarum Vicarium & Capitaneum, cum certis galeis sub nostro & ipsius Romanae Ecclesiae nomine & vixillo tenendis, de

de novo ad partes ipsas, ut ibidem ipsorum fidelium populorum & partium salutem, fideique negotium, utiliter prosequantur, de fratrum nostrorum consilio duximus destinandos: & nonnulla alia subsidia, pro ut malorum dierum conditio, & alia eidem Ecclesiae incumbentia, in aliis diversis mundi partibus onera patiuntur, duximus eroganda. Per quae, quamdiu in eo, cuius res agitur, speremus indubie, quod negotia ipsa ad ipsius Domini nostri suique sacri nominis laudem & gloriam, ipsiusque Catholicae, fidei & professorum ipsius, defensionem & exaltationem feliciter debeant prosperari; pro feliciori tamen prosequutione negotiorum ipsorum, quae longe maioris subventionis auxiliis indigere noscuntur, & fidelium aliorum opportuna & caritativa subsidia instanter implorant, fideles ipsos ad id quibusdam spiritualibus munificentiis, indulgentiis videlicet & remissionibus, providimus invitandos. Quocirca Fraternitati vestrae per Apostolica scripta mandamus & committimus, quatenus statum miserabilem Christianorum dictarum partium attendentes, tamquam praecones fideles & fortes athletae fidei contra infideles eosdem, tu videlicet frater Episcope, in omnibus decretis legationis tuae partibus & provinciis, singuli vero

vestrum fratres, Patriarcha, Archiepiscopi, & Episcopi, in singulis vestris civitatibus & dioecesibus, per vos & alias personas Ecclesiasticas, seculares, & regulares, quorumcumque ordinum, quas ad hoc idoneas fore noveritis, Christi fidelibus, iuxta datam vobis & eis a Deo prudentiam, proponatis publice verbum Crucis: & venerabile signum eius, quibusvis fidelibus illud suscipere devote volentibus concedatis, ipsorumque homeris imponatis: fideles eosdem, quos ad audiendum propositionem ipsam, quoties expedierit, ad loca idonea convocare possitis, solicitis exhortantionibus & opportunis instantiis inducentes ut ipsi suscipientes cum reverentia signum Crucis, ipsumque suis cordibus imponentes, contra infidelium praedictorum perfidiam insurgant viriliter, & negotium ipsum ferventer adsumant, & ferventius prosequantur. Et ut ipsi fideles tanto libentius praemissa prosequi studeant, quanto ex suis laboribus potiorem gratiam se noverint percepturos; Nos de omnipotentis Dei misericordia, & B. Petri & Pauli Apostolorum eius auctoritate confisi, & illa, quam nobis Deus, licet indignis, ligandi atque solvendi contulit potestatem, eisdem fidelibus, qui cum galeis & aliis lignis navalibus, & alias in succursum & subsidium Christianorum partium

tium praedictarum, contra infideles eosdem in personis propriis & expensis, sive per terram sive per mare, infra proximos octo annos profecti fuerint, ac per unum annum continuum, vel interpolatim, in dicti prosequutione negotii fuerint commorati; nec non & illis, qui in prosequutione dicti negotii decesserint, vel in prosequutione huiusmodi vulnerati fuerint, etiamsi alibi ubicumque ex talibus vulneribus decedere eos contingat, illam suorum peccaminum, de quibus veraciter fuerint corde contriti, & ore confessi, veniam indulgemus, quae conceditur transfretantibus in subsidium Terrae-sanctae, & in retributione iustorum salutis aeternae pollicemur augmentum. Eis autem, qui non in personis propriis illuc accesserint, sed suis dumtaxat expensis, iuxta qualitatem & facultatem suam, bellatores idoneos destinabunt, per tempus unius anni in huiusmodi prosequutione negotii moraturos; & illis similiter, qui licet cum alienis expensis, in propriis tamen personis illuc accesserint, per dictum tempus unius anni morabuntur, eamdem concedimus veniam peccatorum. Huiusmodi quoque remissionis & indulgentiae volumus & concedimus esse participes, iuxta quantitatem subsidii

& de-

& devotionis adfectum omnes, qui ad subventionem dicti negotii de bonis suis congrue ministrabunt, aut circa praefata auxilium vel consilium impenderint opportuna. Insuper volentes, ut huiusmodi pium negotium maioribus subsidiis adiuvetur, etiam illis, qui tantum de bonis propriis pro dicto negotio erogaverint, quantum essent illuc eundo, & inibi per unum annum continuum morando, & redeundo etiam expensuri similiter, vere poenitentibus & confessis eamdem suorum peccaminum veniam iudulgemus. Datum ut supra.

MCCCLXIV. Urbanus V. Papa S. Petrum Thomasium in Corinthio aliisque Episcopatibus Legatum confirmat. Ex Urbani litteris *apud* Bollandum ad diem XXIX. Ianuarii, *unde etiam Epistolas Innocentii VI. transcripsimus.*

Anno MCCCLXXII. Gregorius XI. Pont. Max. Rainerio Acciaiuolio Corinthi Domino, aliisque Regibus, & Principibus, scribit, eos hortans ut anno insequenti die prima Octobris Thebas omnes conveniant, contra Turcas Graeciam vastantes foedus inter se percussuri. Epistola, est quae sequitur, ex Archivo secreto Vaticano eruta, num. 255.

Dilecto filio nobili Viro Raynerio de Aziaiolis, Militi Florentino, Domino Civitatis Corinthiensis, salutem, &c. Lacrimabi-

bili expositione Ven. Fratris nostri Francisci Archiepiscopi Neopatren. latoris praesentium, publicaeque famae attestatione, dolenter audivimus, quod impia gens Turcorum inimica,&persequutrix,nominisChristiani in tanta copia e suis finibus est egressa, & peccatis exigentibus noviter sic praevaluit, quod nonnullos populos partium Graeciae Christianos professione, licet schismatis scissione a Catholicae & Apostolicae Ecclesiae unitate divisos, usque prope fines regni Rusciae, ac Albaniae, & Principatus Achaiae, & Ducatus Athenarum, suae perfidiae per armorum potentiam subiugavit, & tenet adstrictos sub sua miserabili servitute, & tam potenter, tamque ferociter, terram tuam & alias partes Christianorum obsidet, impugnat, & invadit adsidue, quod nisi obvietur eidem, de perditione terrae tuae ac Principatus, & Ducatus praedictorum, aliarumque terrarum fidelium ultramarinarum probabiliter pertimeatur. Nos igitur in tantis Christianorum periculis de opportunis providere remediis cupientes, inter alia remedia, Deo dante, utilia super resistentia Turcis facienda praefatis, unionem tuae nobilitatis ac aliorum fidelium de dictis ultramarinis partibus providimus, & consuluimus esse quam cito poterit faciendam, & super hoc

cer-

certis Praelatis ac Principibus, & Magnatibus, dirigimus ſcripta noſtra. Quare nobilitatem eamdem, de cuius intereſſe grandi agitur, in hac parte requirimus, & hortamur attentius, ac totis cordis adfectibus deprecamur, quatenus ad civitatem Thebanam, quae terris tuis vicina, & ad hoc tibi, ſeu tuis Ambaſciatoribus, ac aliis, qui in hac parte tangantur, quibus ſcribimus, magis accomoda reputatur; ad Kal. menſ. Octobris proxime ſequuturi accedere, vel tuos Ambaſciatores, & procuratores, cum pleno mandato ad tractandum, & faciendum unionem huiuſmodi cum Eccleſiarum Praelatis, & Principibus, & Magnatibus, qui in ipſa unione ligari, & contribuere, voluerint, & ad offerendum & promittendum, certum ſubſidium gentis armigerae in mari, vel terra tenendae mittere non poſtponas. Nos enim Archiepiſcopo praefato iniunximus, quod ad requirendum ex parte noſtra te, & eoſdem Praelatos ac Principes & Magnates, debeat perſonaliter ſe conferre, vel mittere alium loco ſui. Et quum ſit in mora periculum, & conventio requirendorum huiuſmodi propter longam eorum diſtantiam non poſſit citius commode fieri dictam nobilitatem rogamus ex corde, quatenus non expectata firmatione unionis praefate quam cito poteris

tuae gentis subsidium contra Turcos mittere non retardes, sic promte, sicque magnifice super his futurus, qui tuis & totius Christianitatis damnis & periculis provide obvies, & nihilominus exinde a Deo perenne praemium consequaris. Nos interim de mittendo ad partes illas Apostolicae sedis Legato, & aliis opportunis adhibendis remediis, dante Domino curabimus providere. Datum Avinione Idib. Novembris anno secundo.

Huius autem Epistolae ἀπόγραφον, quum aliunde non liceret, ex Monumentis Archivi Acciaiuoliorum Marchionum descripsi; ex quibus etiam notitias alias, quae ad Corinthum pertinent, facillime & commode erui: Si enim Archivum respicias, nullum aliud adeo exacte ordinateque digestum, domesticisque monumentis undique collectis abundantius, facile inveneris; si vero inclitos illos Dominos, & Principum illustrissimorum adgnatos, consideraveris, animi pendebis utique utrum magis in illis nobilitatem, decora, opes, amplitudinem, vel humanitatem singularem, liberalitatemque, subspicias. Vivescere in iis videtur egregii illius Nicolai; cuius supra mentionem fecimus, virtus, & favor, quo litteras litteratosque viros impense prosequutus est; nam is fuit cuius opera Magister Zenobius Pisanus litterator & Poeta clarissimus Apollinari laurea donatus

est,

est, ut memoriae prodidit Matth. Villanius Lib. V. Cap. XXVI *Utinam ab Optimatibus huiusmodi* Βιβλιοτάφοι *nostri temporis discant, & tamdem Archiva sua, si qua habent, Musea, Bibliothecas, Scriniaque, alioquin inutilia, litteris & bonis artibus propitiores aperiant. Lubuit de illis heic paulo prolixius agere; nam si* Matthaeus Villanius, *ut de Acciaiuolis loqueretur, suae historiae filum prope abrumpere minime dubitavit, ut ipse* Lib. III. Cap. VII. *ait; quid mihi non faciundum fuerat, ubi de iis agendi tanta opportunitas?*

MCCCLXXXV. Matthaeus Lippi ab Emporio, Dominicanus Corinthi Episcopus renunciatur. Ex Epist. Flor. ad Card. Pisanum.

Anno MCCCXCIV. Rainerius Acciaiuolius, Corinthi Dominus, naturae concedit; cuius testamenti ἀποσπασμάτια *heic proferimus. Ita incipit.* Nui Neri Acciaiuoli Signore di Corinto, e del Ducato d'Atene &c. Item volemo, che tutti i gioielli, paramenti, oro, argento, e pietre preziose, le quali furono levate dall' Eclesia di Corinto, sieno restituite alla detta Eclesia, e così per lo simile a tutte l' altre Eclesie del nostro paese. *Et progressus aliquantum disponit quod si suae* figlia Francesca Duchessa lo gran Siniscalco vole rendere la moneta, la quale mi deve dare, volemo che la detta Duchessa li renda Corinto.

Dat. Corintho an. Dom. MCCCXCIV. die XVII. mensis Septembris Indict. III.

Hic tamen non possum quaedam non animadvertere, & primum Leonicum Chalcocondylam Lib. IV. *tradere Corinthum post Rainerii mortem Theodoro Porphyrogenito genero dotalem cessurum fuisse, quod quidem non contigisse tam ex ipso Rainerii testamento pateret, quam ex instrumento, quod ad annum insequentem proferimus. Tamen oportet ut deinde vere Theodorus Corinthum adeptus sit, ut ex iis, quae ad annum MCCCXCVII. adnotamus, elucet. Male tamen a* Chalcocondyla *paulo post dicitur, Corinthum relictum fuisse testamento Theodoro genero. De Rainerii enim testamento agens, & de Antonio eius filio notho, scribit:* Huic testamento reliquit Boeotiam, & Thebas urbem; nam Corinthum reliquit genero suo Theodoro Imperatoris fratri. *Secundo observabimus per haec eadem tempora alios quoque Florentinos in Graecia imperio potitos fuisse, seu ex cognatione cum Acciaiuolis, seu alia de causa, Esau videlicet Bondelmontium, qui Manentis, & Lapae Nicolai Acciaiuoli sororis, filius, Despotus Romaniae dictus est, & quem vix dubitem esse illum, quem Izaulum* Leonicus Chalcocondylas Lib. IV. *adpellat, & de quo quaedam narrat, quae non abludunt ab iis, quae in Epistola Florentinorum ad Spatam Albanorum Ducem continentur: quam quidem Epistolam*

lam ex Codice MS. Bibliothecae Riccardianae heic proferimus, & ad eius intelligentiam ex citato libro Laonici quaedam transscribemus. Nam ex his & quis Spatas fuerit cognoscemus, quumque eius generum Esau fuisse ex Epistola percepturi simus, alterum quoque eiusdem generum, quem Florentini non nominant, Prialupam Tryballum Aetoliae Principem fuisse deprehendemus, & quomodo captivus Esau a Prialupa factus fuerit; quamquam Laonicus multa dicit quae minime cum Epistola convenire forte videantur, & quae ex Epistola, vel suppleri, vel corrigi debent. Verba Historici alias obscura, & mox futura apertissima, sunt quae sequuntur. Principes Neapolitani ab Corcyra insula pergentes (insulam enim istam ea tempestate Parthenopes reges tenebant) & copias contrahentes proficiscebantur contra Acarnaniam ut Albanos ex sua regione deturbarent, & Arten Acarnaniae urbem captam recuperarent. Qui advenientes Arten obsederunt bellicasque machinas muro admoverunt, ut urbem vi caperent. Spatas Albanorum Dux haud intra moenia se continebat, sed extra urbem obambulans consulebat Albanis, quos in unum collegerat, ut se promte sequerentur ad praesens periculum; quo impigre facto, opprimunt subito Italorum exercitum oppugnationi intentum, quos in fugam

pellunt, plurimis partim necatis, partim captis. Socius & auxiliaris aderat in eo praelio Prialupas Aetoliae princeps Tryballus adfinis Spatae Duci Artae. In hunc modum Spataei Acarnaniam occuparunt. Postea Carolus quum proficisceretur ab Insulis cum suis sociis, nec non aliis quibusdam, qui in societatem belli venerant, offensi Albanorum tyrannide, regionem Acarnaniae subegerunt, praeterea eripuerunt Aetoliam Izaulo regenti Dromaenorum urbem, & Aetoliam. Imperium Aetoliae antea penes Thomam Prialupae Tryballi filium fuit, & hoc pacto in Izaulum pervenit. Quum adiuvaret Prialupas Spatan & Albanos in bello, quod gestum est cum Italis, Arten Metropolin Acarnaniae obsedentibus, evenit ut in eo praelio captivi complures, qui generis claritate excellebant admodum, in manus venirent, inter captivos hos exstitit & Izaulus e grege Optimatum. Qui adolescens Regis Parthenopes (quae & Neapolis nuncupatur) forma erat liberali, & quantum ad mores attinet aequus et placidus. Hunc cum plurimis aliis captivum trahens Prialupas domum, ut mancipium tractavit, eosque in custodia adservavit, moratus in Regia, volens eos propinquis restituere recepta pecunia, si venirent suos redemtum.

Vxor

Vxor Prialupae adolescentem visum amare coepit; erat enim istius mulieris ingenium, ut, priusquam peteretur, peteret viros prae intemperantia, cui obnoxia erat. Quum igitur stupri consuetudinem cum adolescente habuisset, amore ardens & furens cum adolescente insidias marito subornat. Mulier adolescentem ducit in cubiculum, in quo quiescere solitus erat Prialupas Dux, ibique adiuvans adolescentem mulier Prialupam occidit, et illa una cum ipso ad imperii gubernacula ascendit. Quum autem sibi tyrannidem ad eum modum parasset, nemini, nisi mulieri soli, placebat. At ultio haud multo post sequuta est. Prialupas enim, qui filius erat, natus ex hac muliere, quum properaret ad Regem Mosem petens auxilium & praesidium contra Carolum Acarnaniae principem, ut eam regionem in potestatem redigeret, captus est, oculique eius eruti sunt. Regionem urbis Ioanniorum nemo subegit, petiit enim Carolum sibi ducem, cui ubi primum urbis administratio est commissa, bellum fortiter admodum substinuit. Regnum hoc quum prius Tryballorum foret ad Izaulum, et Carolum Ducem, in hunc modum descendit. *Quae quidem lubenter etiam protuli in Patriciorum Clarissimorum Bondelmontium, & Iosephi praecipue Iuvenis doctissimi, gratiam. Epistola autem Florentinorum est quae sequitur.*

Illuſtri Principi, & Domino, Domino
Spate, Deſpoto Romanie.

Audivimus, Illuſtris & Magnifice Princeps, Illuſtrem Dominum Eſau, Civem noſtrum, Deſpotum Romaniae, in manus cuiuſdam veſtri generi bellaciter, imo per malitiam, deveniſſe. Quam quidem rem totus noſter populus cum maxima turbatione mentium intellexit. Res equidem eſt deteſtabilis exempli, videre Dominos in ſuorum infidelitate perire; viroſque, qui belli famoſi ſunt, per proditionis facinus tam miſerabiliter captivari. Gener veſter eſt etiam Eſau; ut quum utriuſque ſocer ſitis; veſtrum ſit generos inter ſe componere; bellumque quod inter ipſos vigeat, ad pacem & concordiam revocare. Sublimitatem itaque veſtram quanta cum adfectione poſſumus exhortamur, quatenus vos medium inter hos veſtros generos adponatis; taliterque conemini quidquid inter ipſos diſcordiae iam fuit, auferre, quod adfines remaneant & amici. Sabinis, quorum filias in matrimonium Romani, ſicut legimus, rapuerunt, cum aciebus inſtructis cum generis pugnaturi forent, ſed rapte Sabine ſe medias interponentes pugnam paratam inter ſoceros & generos vetuerunt, & earum precibus ac lacrimis factum eſt, quod inter illos pax perpetua gigneretur. Vos ſocer

com-

componite generos, & de diſſidentibus inimicis in fratres, & amicos veſtra prudentia, veſtriſque viribus, commutate. Nihil enim honorabilius vobis & Deo gratius poteſtis, quam hos veſtros generos habere concordes, & illius patriae populos in pacis dulcedine reftrmatos. Ceterum in huius rei gratiam nobiles viros Andream domini Laurentii de Bondelmontibus, & Vgonem de Alexandris, honorabiles cives noſtros, legationis officio deſtinamus, qui mentem noſtram vivae vocis miniſterio plenius explicabunt; quorum relationibus placeat in omnibus credere, tamquam nobis. Datum Florentiae, &c.

Quae in hac Epiſtola cum Laonico *conveniant ſunt*, Spatas, Eſau, *ſeu* Iſau, *nam quum per u ſcribatur* Iſau *pronuntiatur, atque ita etiam ſcribitur in teſtamento Franciſci eius fratris*, Prialupas *Spatae adfinis; & quod Eſau Italus Dromaenorum Princeps, adeoque forte Deſpotus, captus fuerit a Prialupa.*

Anno MCCCXCV. Carolus de Tocho Neapolitanus, Lucatae Dux, Rainerii Acciaiuoli gener, quum Franciſcam eius filiam uxorem haberet, Corinthi poſſeſſionem capit; nam Franciſcam Rainerius heredem inſtituerat, ut ex ſequenti Inſtrumento ex autographo, quod in Acciaiolorum Archivo exſtat, deſcripto patet:

In

In Dei nomine Amen. Anno Domini ab eius Incarn. millesimo trecentesimo nonagesimo quinto, Ind. III. die sextadecima mensis Septembris, actum Florentie in populo Sanctorum Apostolorum, presentibus testibus ad hec vocatis & rogatis, Annibaldo de Pantaleonibus de Florentia, & Sandro Nerii de Altovitis de Florentia. Pateat omnibus evidenter presentis pagine seriem inspecturis quod reverendissimus in Christo Pater & Dominus Dominus Ludovicus de Prato Archiepiscopus Athenarum, & Dominus frater Stephanus de Roma electus Episcopus Menonensis, & nobilis & egregia Domina Domina Gismonda de Acciaiuolis de Florentia, & nobilis, & egregius vir Donatus Albizzi de Acciaiuolis praedictis, constituti in presentia mei Nicolai Notarii infrascripti, & testium supradictorum, volentes detegere veritatem eorum iuramento per eos corporaliter prestito dixerunt, adseruerunt, adfirmaverunt, in verbo veritatis adtestati sunt, quod quum de anno Domini ab eius salutifera Incarnatione millesimo trecentesimo nonagesimo quarto de mense Novembris secundum morem & cursum civitatis Florentiae, Carolus de Tocho de Neapoli, Dux Lucatae, & Comes Cephalonie palatinus, vir nobilis & illustris

Do-

Domine Domine Francifche filie olim recolende memorie & illuftris militis Domini Nerii de Acciaiuolis de Florentia , iam vita functo dicto Domino Nerio, veniffet ad civitatem Corinthi caufa capiendi dictam civitatem Corinthi , quam dicebat & adferebat pertinere , & expectare ad dictam Dominam Francifcam uxorem fuam ex hereditate , & fucceffione dicti Domini Nerii , ut peteret a dicta Domina Gifmonda & Donato executoribus teftamenti dicti olim Domini Nerii fibi tradi tenutam & corporalem poffeffionem dicte civitatis Corinthi , dicta Domina Gifmonda & Donatus pepigerunt , & pro tunc firmaverunt cum dicto Karolo, quod dictus Karolus promitteret , & fe obligaret obfervare & adimplere , & facere quod obfervaretur , executioni mandaretur ad unguem , teftamentum dicti olim Domini Nerii , & quod fubfequenter poft praedicta dicti executores invexerint dictum Karolum in tenutam & poffeffionem corporalem dicte civitatis Corinthi , et Dominus Karolus Dux predictus per quamdam fcripturam privatam figillatam figillo proprio dicti Domini Ducis promifit et convenit dicte Domine Gifmonde, et Donato, et aliis executoribus teftamenti dicti olim Domini Nerii fe obfervaturum et adimpleturum, et exécu-

ecutioni mandaturum ad plenum, et ad unguem, et facturum, et curaturum quod observaretur et executioni mandaretur ad plenum testamentum dicti Nerii, et omnia et singula in eo contenta in presentia plurium et plurium ibidem adstantium, et maxime Gherardi de Davizis de Florentia unius ex executoribus dicti testamenti, et unam scripturam dedit et tradidit dictis executoribus, et quod postea Dominus Karolus cum dicta Domina Francisca coniugali sua, et cum dictis Domina Gismonda et Donato executoribus recessit de civitate Corinthi, et adcessit ad insulam Cephaloniam sibi subpositam, et quum ibidem esset petiit a dictis executoribus sibi reddi, et restitui, dictam scripturam, et quum ipsi responderent se misisse dictam scripturam ad civitatem Florentiae ad nobilem et egregium militem Dominum Donatum de Acciaiuolis olim germanum dicti Domini Nerii, dictus Karolus dux praedictus dixit eisdem, vos numquam recedetis hinc, & vos hic mori faciam, nisi mihi reddatis dictam scriptam, vel contrariam scriptam faciatis, & eosdem per vim & violentiam coegit eorum manibus subscribere, & eorum sigillo sigillare quamdam scriptam in qua contineri voluit, & fecit, quod ipse Karolus Dux predictus observaverat et

adim-

adimpleverat & executioni mandaverat ad plenum testamentum dicti olim Domini Nerii, et quod vigore dicte private scripte, de qua supra primo fit mentio, nihil ab eo, vel in eius bonis, de cetero peti possit. Cui scripte coegit dictum Dominum Ludovicum Archiepiscopum, & dictum Dominum fratrem Stephanum se subscribere in testes, & sigillo eorum sigillare. Et quia dicti executores subscripserunt dictae scriptae esse per vim et violentiã & timore mortis, & dicti Karoli Ducis, & coacti per dictum Karolum, & similiter dicti Dominus Ludovicus & Dominus frater Stephanus coacti per dictum Karolum et timore mortis se subscripserunt in testes dicte scripte, et sic adtestati sunt et in verbo veritatis adfirmaverunt. Dixerunt tamen dictus Dominus Archiepiscopus, & dictus Dominus frater Stephanus, se non fuisse presentes nisi dicte scripte supradicte false, & non vere, & iis quae gesta sunt in dicta Insula Cephalonie, ut dictum est.

{ N. }

Ego Nicolaus olim Andree de Gambasso Civis Florentinus Imperiali auctoritate

te Notarius, & Iudex ordinarius, praedictis dum agebantur interfui, eaque rogatus scripsi et publicavi, ideo me subscripsi, et solito signo signavi.

MCCCXCVII. Theodorus Porphyrogenitus Peloponnesi Despota, Emmanuelis Palaeologi Imperatoris frater, Rhodiis Equitibus Corinthum, Spartam, & reliquum Peloponnesum vendit, & tradit, ut eam contra Saracenos tuerentur. Manuel Palaeologus Orat. in Theodorum fratrem Tom. XXVI. Bibliothec. Max. Patr. Iacob. Bosius Part. II. Histor. Relig. Ierosolymit. Lib. IV: *Sed anno* 1304. *quum imperium illorum Equitum Graeci detrectavissent, iterum Corinthi ditionem recipere coactus est.* Dufresnius Lib. VIII. *Illam autem rem ita describit* Protovestiarius Lib. I. Cap. XX. Theodorus Despota rem Romanam tantis fluctibus agitatam, & urbem Imperatoriam tandiu obsessam, tamque dira fame oppressam, periculosum insuper in Peloponneso bellum, & Christianorum Principum succurrere velle neminem, cernens, omni spe abiecta, una triremi Rhodum navigans, Spartae Principatum societati Ioannis Baptistae, & Prophetae, vendidit. Ea societas quosdam Crucigerorum (crucem enim gerebant) eo ad possessionem adeundam transmisit. Quibus incolae conspectis

&

& auditis, quae acta essent, hortante iracundia, cum sudibus, & saxis, ad eos occidendos procurrunt. Ast Episcopus illius loci interveniens, & vulgus de huiusmodi seditione compescenda adloquens, effecit, ut dictis obtemperarent. Triduum itaque Crucigeris praefiniunt, quibus Spartae finibus cum pace excederent. Quod nisi excessissent, malum habituros. Illi, quod adparebat rem non ituram, & tumultum potius excitari, atque animos exacerbari, & vitam suam in discrimen adduci, domum remigrant.

Anno MCDII. Filibertus de Nailaco Magnus Ordinis Ierosolymitani Magister, homines quosdam Corinthios ob res pro illo Ordine bene gestas remuneratur, & Davidem Hieromonachum in primis, Corinthi Archimandritam, cui agrorum donationes quasdam a Rainerio Acciaiuolio, & Theodoro Porphyrogenito, factas, & a Commendatore, ut vocant, Fratre Elia de Fossato instauratas, confirmat. Bosius *loco superius citato.*

Anno MCCCCIV. Despota Peloponnesi Palaeologus Porphirogenitus Corinthum, eiusque regionem, a Rhodiae militiae equitibus recipit, Iunii mensis die XIV. Chronicon breve. *Consule superius ad annum MCCCXCVII.*

Anno MCCCCXV. Forte ad Ecclesiam urbemque Corinthiam aliquo modo pertineant, quae

quae Cenchris Corinthi ἐπινείῳ contigisse narrat Protovestiarius Lib. I. Cap. XXXVIII. *his verbis*. Anno Mundi 6923. Domini 1415. die Martii 13. Imp. Manuel incolumis in portum Cenchreorum venit, & 8. Aprilis expurgare, & instaurare Isthmum ipsum coepit; cuius latitudo est ab uno mari ad alterum orgyiae ter mille, & octingentae; longitudo vero a terra Hellade, sive Attica, postquam descenderis via aspera, quae vulgo πλάγιον κακὸν, malae viarum ambages, dicitur, donec in planitiem infra venias, quo in loco muri hi Isthmi aedificati erant, stadia triginta. A muris autem Isthmi, usque Corinthum urbem praecelsam, colles, & tumulos, & extrema Isthmi, stadia conficiuntur. Videtur Peloponnesus folio platani simillima, cuius caulem exprimit Isthmus, in quo surgunt turres centum quinquaginta tres, & in marmore quodam scriptura huiuscemodi reperta est. ΦΩΣ ΕΚ ΦΩΤΟΣ, ΘΕΟΣ ΑΛΗΘΙΝΟΣ ΕΚ ΘΕΟΥ ΑΛΗΘΙΝΟΥ ΦΥΛΑΞΗΤΟΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΝ, ΚΑΙΤΟΝ ΠΙΣΤΟΝ ΔΟΥΛΟΝ ΑΥΤΟΥ ΒΙΚΤΟΡΙΝΟΝ, ΚΑΙ ΠΑΝΤΑΣ ΤΟΥΣ ΕΝ ΤΗ ΕΛΛΑΔΙ ΟΙΚΟΥΝΤΑΣ ΤΟΥΣ ΕΚ ΘΕΟΥΖΩΝΤΑΣ. *Lumen ex lumine, Deus verus de Deo vero, custodiat Iusti-*

nia-

nianum Augustum, & fidelem eius ministrum Victorinum, & omnes Helladis incolas, secundum Deum *viventes.*

MCDXXI. Corinthus Reip. Venetae a Centurione Zacharia donatur. Coronellus. *Non video tamen quomodo id consistere possit cum iis, quae insequenti anno proferimus.*

Anno MCCCCXXII. Florentini Thomam Alderottum conterraneum suum ad Ant. Acciaiuolum Corinthi Dominum, oratorem mittunt, cui haec agenda tractandaque cum ipso praescribunt, quae in sequenti Instrumento, ex Archivo Reformationum extracto, continentur.

Nota ed Instruzione a te Tommaso Alderotti Cittadino Fiorentino, Ambasciador del Comune di Firenze, di quello ai da fare col Magnifico Sig. Antonio degli Acciaiuoli, Sig. di Corinto in Romania, fatta, e deliberata per gli Magnifici, ed Eccelsi Signori Priori dell'Arti, e Gonfaloniere di Giustizia del Popolo, e Comune di Firenze, e i loro spettabili Collegj.

Sarai alla presenza del detto Sig. Antonio, e dopo la salute, e le offerte per parte della Signoría nostra fatte, gli dirai come avemmo le sue lettere, e udimmo quanto ci rapportò Rinaldo Menzuola per sua parte, alle quali si rispose, e ringraziatolo per parte della nostra Signoría dell'offerte, e che noi le accettiamo come d'a-

d' amico, e buon cittadino di questa città, come sempre sono stati i suoi antenati, e che in qualunque cosa accadesse, lo richiederemo confidentemente così come faremo per lui, e per lo stato suo, perchè desideriamo ogni sua grandezza.

E dirai come la nostra Comunità ha deliberato di navigare con galee grosse nella parte d' Alessandria, e di Sorìa, e ancora nelle parti di Romanía, e se per lo passato non si è fatto, è stato per non avere avuto la marina spedita, come al presente; e che gli piaccia provvedere, che ne' suoi luoghi e parti, e de' suoi amici, i nostri legni e robe e mercanti possano usare sicuramente, e siano benignamente trattati, e che ne' pagamenti delle gabelle, o dazi, noi siamo così ben trattati, come sono qualunque altra nazione che vi sia, cioè come Veneziani e Genovesi, quale meglio trattato vi fosse, e che lo debba fare per rispetto della Cittadinanza, e che non sarebbe onore della sua Signorìa, che i Fiorentini non avessono quelle franchigie, che alcun altro, o più. E di questo intendi bene la sua risposta e la sua intenzione, e se ti pare utile averlo per scrittura, fallo; e mostragli che a lui ed alla sua Signorìa ne seguirà onore ed utile, che e' nostri legni ed i nostri mercanti vi usino, mostrando
che

che ſiamo andati a fare gran coſe, e che quanto ſi farà maſſimamente ſotto la fidanza di ſua Signorìa, uſando quelle parole utili alla materia.

E ſe ti domandaſſe, ſe queſt' anno ſi manderà galee groſſe, digli di sì; ma che non era fatto; ſicchè il tuo parlare in ciò ſia ſoſpeſo, ma in Aleſſandria e Baruti ſi manda di certo, cioè due galee, che anderanno in Aleſſandria e Baruti.

Ancora anderai al Duca di Cefalonia, eziandio in prima ſe ti attaglia, colla medeſima ambaſciata; ma egli non ha ſcritto, ſicchè non biſogna ringraziare; ed ancora mutar le parole in quella parte, che egli non è Fiorentino, ma la madre fu ben Fiorentina, ſicchè puoi dire, che noi lo reputiamo come cittadino. E poi ſeguita come di ſopra con quelle parole più o meno ſecondo il grado ſuo, che ſi richiede alla ſua Signorìa.

Sempre avendo riguardo di non obbligare il noſtro Comune in alcuna coſa particolare, ma impegnati d' aver da loro, eziamdio per ſcrittura ſe biſogna, più obbligo che puoi, e di quanto farai ci avviſa per tue lettere ſe vi è paſſaggi.

Atque ita quidem illi. Id quod totum erutum eſt ut diximus ex Archivo Reformation. Florent. *ex libro, qui inſcribitur*: Libro d' In-

struzioni I. ovvero L. del 1322. al 27. a 3. Arm. R. Lib. 2. Informazioni del tempo di Paolo Brandi Cancelliere 1422.

Anno MCCCCXXXV. Antonius Corinthi Dominus ex apoplexia diem supremum obit. Laonicus Chalcocondylas Lib. IV. Gaddius Elogiis.

Anno MCDXXXXVI. Indict. X. Sanctissimus Metropolita Dominus Malachias, post obitum Sanctissimi Marci, Corinthum venit. Chronicon Breve.

Anno MCCCCLV. Quum Muhammedes II. Franciscum Antonii Fr. Acciaiuolium ultimum Athenarum Ducem vita privavisset, eius uxorem, Demetrii Asani Corinthi Domini filiam, Constantinopolin captivam abduxit; de qua tamquam Corinthi Domini filia non abs re erit ea heic referre, quae Emmanuel Malaxus *Epistola Martino Crusio scripta anno MDLXXVII narrat; anno videlicet mundi* 6964. *Sultanum, Athenas cepisse, & earum Duce caeso, uxorem & liberos eius, constantinopolin traduxisse. Erat ea Principis Corinthi, Demetrii Asani, filia, formae dignitate, qua facie, qua toto corpore, longe excellentissima; eoque nomine per totam urbem clarissima & celeberrima. Quum igitur eius fama ad aures Protovestiarii pervenisset, ita cum Imperatore se gessit ut ad eam accessum habuerit, qui quum visae insano amore accensus fuisset Bas-*

sam

ſam inſtigat ut Patriarcham Ioaſaphum CP. mulieris ducendae poteſtatem ſibi dare compellat. Sed quum Patriarcha ſciret Protoveſtiarium uxorem habere, coniugium adulterinum concedere renuit; quare Baſſa, quum Sultanum ſubornaſſet, obtinuit ut Patriarchae barba praecideretur, magni autem Eccleſiarchae naſus ab utroque latere finderetur; cum Patriarcha enim conſentiebat. Hanc poenam illi cum magna conſtantia ſubſtinuerunt. Itaque Protoveſtiarius turpem amoris ſui cupidinem explevit accepta poteſtate a Baſſa eam uxorem ducens contra leges, legitima uxore ſua, & liberis abdicatis & expulſis prorſus. Sed tantum ſcelus diu non fuit impunitum, nam die quadam quum alea & teſſeris luderet, dum teſſeras iacit horribilem in modum dentibus ſtridens illico exſpirat.

MCDLVIII. Muhammedes II Turcarum Rex Corinthum capit die VI. Auguſti. Laonicus Chalcocondylas Lib. IX. Hiſtor. Chronicon Breve. Protoveſtiarius Lib. III. Morerius. Fleurius ad hunc annum. *Muhammedis autem huius Epiſtolam Pontifici Maximo ſcriptam heic proferimus, qualem* Io. Buchlerus *in ſuo* Theſauro Laconicarum Epiſtolarum *exhibet; vera ne ſit an ſuppoſititia non quaero, quum veram, & aliunde comprobatam, hiſtoriam referat, nec adeo immani & barbaro Imperatore indigna ſit.*

Turcus Pontifici Romano.

Corinthum, urbem Achaiae nobilissimam, Aetolos, Acarnanes, Macedoniam, atque omnem Peloponnesum, armis invasimus: vicos praeterea, agros, & oppida late incendio depopulati, ut mox in Italiam bellum transferamus. Haec tibi omnia cum summo Christianorum metu ac detrimento nuntiamus.

MCDLXIV. Veneti Corinthum frustra obsident, eorumque Dux Bertholdus ictus lapide interit. Chronicon Breve. Protovestiarius Lib. III. Cap. XXV. I. *&* Philelph. Lib. XXI. Epist. *Mirari autem subit, quod* Pius II. Epist. LII. ad Philippum Burgundiae Ducem *Corinthum a Venetis captam fuisse adfirmet; nisi capta fuerit, & statim Turcarum metu derelicta. Eius verba sunt*: Corinthum Venetorum copiae acceperunt, ubi vulneratus dux exercitus paulo post obiit. Praefectus classis timore quodam inani perculsus, tamquam infinitae hostium turmae ad se debellandum venirent: simulque imbribus & frigore vexatus, murum quem sumtu maximo & ingenti celeritate ad Isthmum erexerat, contradicentibus sociis, & amicis, relinquere statuit, collectisque machinis & omnibus armamentis in classem sese recepit, & apud Neapolim in portu navales copias conti-

ti-

tinuit. Equitatum pedestresque socios intra Peloponnesum per hiberna distribuit.

MDXIV. Iulius Corinthiensis Episcopus Concilio Lateranensi V. interest. Labbeus Tom. XIX.

MDLXV. Sophronius Corinthi Episcopus Synodo Constantinopolitanae contra Iosephum Metropolitam Hadrianopolitanum coactae subscribit. Labbeus Tom XXI. *An Sophronio praecesserit, vel successerit in Corinthio Episcopatu Ioasaphus, seu Iosephus, ignoro, quum eius Episcopatus tempus exacte determinare nequiverim; sed ex* Martino Crusio *tantum intellexerim, Ioasaphi Epistolam, quam nunc produco, esse ex iis, quae ab anno MDXXXXVIII. ad annum MDLXXX. scriptae fuerunt. Epistola igitur huius Episcopi ex* Lib. III. Turcograeciae *descripta, in Latinum conversa, ita habet:*

Corinthii Metropolitae, Viri sapientis.

Quum D. Stamatius Zygomalas, Musicus praestantissimus, nostrae humilitatis visendae causa huc venisset, interrogavit, num hoc, quod sequitur, coniugium legitimum esset. D. Ianules Cubles habuit filiam, nominae Reginam. Sustulit idem Ianules e sacro fonte Marietam, eiusdem Stamatii filiam. Damianus deinde quidam Zachakatus, ducta in matrimonium antea

Regina, Ianulae filia, eademque mortua, uxorem duxit secundis nuptiis spiritalem filiam eiusdem Ianulae, ipsam Marietam. Id vero nimisquam legibus adversatur, nec conceditur. Vnus vir duxit duas sorores. Id quomodo non sit absurdum? Nam Ianules ille Cubles, Reginae pater corporalis est; Marietae vero, pater spiritalis: ita ut ipsae sorores sint, unius patris liberi, ex divinae legis constitutione: praesertim quum in ea maior etiam perhibeatur spiritalis cognatio, quam carnalis. Quamobrem & nos de hoc negotio consulti, & saluti animorum consulere debentes, omnibus, quos haec latent, notum facimus, hoc coniugium esse illegitimum, prohibitum, inconcessum in aeternum, nisi disiunctio fiat. Arbitror autem imo certo persuasum habeo, non hoc modo rem expositam fuisse nostro fratri, & rerum sacrarum collegae, sancto Nauplii Praesuli. Si enim cognitam habuisset, profecto concessurus non fuisset, nec postquam facta est, ratam habebit; sed divellet, prorsusque ut profanam, & impuram, copulam separabit.

Corinthi Metropolita, Ioasaphus.

MDCXIII. Guillelmus Archiepiscopus Corinthiensis honorarius. Mabillonius Annal. Benedictini Lib. XIV. ad annum 653. n. XXVI.

MDCXXXV.

MDCLXXV. Franciſcus Marci Senatoris F. Martellius Florentinus, Canonicus Eccleſiae Florentinae, Archiepiſcopus Corinthi honorarius renunciatur, qui deinde Cardinalis creatus eſt, atque anno MDCCXVII. occubuit. Huius quidem lubenter heic mentionem fecimus, quod conterraneus noſter eſſet, & patruus Ioſephi Mariae θεοφίλεστάτου *Archiepiſcopi Florentini, qui in praeſens patriam Eccleſiam ſapientiſſime regit ac moderatur; hancque notitiam debeo humanitati viri longe eruditiſſimi Salv. Salvinii Canonici Florentini, ac publici in patria Academia Profeſſoris, qui praeter multa alia a ſe elucubrata & in lucem edita, hiſtoriam etiam omnium Eccleſiae Florentinae Canonicorum prope ad umbilicum deduxit, quae utinam cito in vulgus prodeat, Florentinae hiſtoriae non modicum incrementum. Eiuſdem peritiae acceptam quoque refero notitiam Metropolitae Corinthii Matthaei Lippi ab Emporio Civis Florentini, quem ſuperius ad annum MCCCLXXXV. commemoravi, & quem etiam a* Seraph. Razio De Viris illuſtribus Ordinis Praedicatorum *ſub nomine* Matthaei Coſtini *indicatum cenſeo. Idem pariter Salvinius excerpta quaedam ex Teſtamento Franciſci Bondelmontii, quod ad annum MCCCXCIV. laudavi, mihi perhumaniter dedit. In eiis Rex Iſau, ut ibidem vocatur, Deſpotus Romaniae, eius frater, heres inſtituitur, anno MCCCXCI.*

& hoc Testamentum in Archivo publico Florentiae adservatur. Quando autem Esau & Francisci Bondelmontii heic mentionem fecimus, de illo animadverto non mirum, si a Chalcocondyla *Izaulus, aut Isaulus, nominetur, quum apud Graecos recentiores huiusmodi quorumdam nominum terminatio esse videatur, ut patet ex nomine* Ianules, *pro* Ioanne, *aut* Iano, *quod in Epistola Iosephi Corinthii Episcopi superius prolata habetur. De hoc vero obiter observaverim, vix Nicolaus Acciaiuolus magnus Siciliae Senescalcus, cuius vitam* Matthaeus Palmerius *conscripsit, anno MCCCLXVI. vitae concessit, ei suffectum fuisse Angelum Acciaiuolum eiusdem filium, & hoc eodem anno una cum Francisco Bondelmontio memorato a Regina Neapoleos in custodiam coniectum fuisse, de qua re multos Reip. Florentinae questus legi in Epistolis, quas illa scribit hac de causa eidem Reginae, & aliis principibus viris; quaeque habentur in* Archivo Reformationum Codice Epistolarum anni MCCCLXV. & sequentis, *nisi memoria me fallit. Ceterum pars nostri propositi non fuit Archiepiscopos omnes Corinthios titulares heic recensere, quod & fastidiosum esset & parum utile; quemadmodum neque recensuimus recentiores Archiepiscopos, qui dum Peloponnesus sub dominio Venetorum fuit, Corinthiae Ecclesiae vere praefuerunt; seu quia nobis eorum notitia non occur-*

currit ; seu quia animum tantum induximus ea Corinthiae Ecclesiae memorabilia litteris mandare, quae ex nostra domestica lectione, & ex patriae nostrae monumentis haurire, & identidem carptimque colligere licuit. Maius opus movere nec nostri otii, nec virium nostrarum, erat ; praecipue quum meae venerationis argumentum, non absolutam, quam etiam sperare nefas, tantae quidem, sed dudum deplorandae, Ecclesiae historiam, Reverendissimo Metropolitae hodierno obferre nobis adriserit. Quando autem Corinthiam Ecclesiam deplorandam dicere potui, huius civitatis, qualem in praesentia se habet, brevem descriptionem heic addam, ex Iacobi Sponii *&* Georgii Welheri *Itinerario traductam, & ad Latinas aures ex Gallica lingua translatam. Anno igitur MDCLXV. & sequenti* Sponius *&* Welherus *laudati in Italiam & Graeciam peregre profecti sunt, atque haec de Corintho memoriae prodiderant:* Huius urbis aedificia hortis, malorum Medicorum copia abundantibus, contigua sunt. Arbores illae ita seruntur, ut sparsim in brevium nemorum species coalescant, culto aruo interiacente. Vrbis pars aedium frequentia celebrior circa forum est, quod tamen non magni faciendum. Itaque Corinthum vicum adpellare non dubitassem, nisi vastior esset, ditioresque incolas contineret, quam eiusmo-

di oppido congruant .... Acrocorinthus unius horae iter Corintho distat, Eius compita praerupta sunt, atque iter angustum. Vnicus est introitus, sed geminam portam transire opus est, antequam interiora quis penetret. In eo tria Turcarum delubra exstant, & quinque aut sex exiguae Graecorum Ecclesiae. D. Nicolai aedes Metropolitana est, in eaque codices quosdam manuscriptos inspeximus, & inter alios D. Ioannis Chrysostomi Liturgiam in membranaceo volumine, quod vetusto more convolvebatur, exaratam.

Vrbs ad Septemtriones huius montis Orientem versus sita est. In ea duo tantum Turcarum fana exstant, & una Graecorum Ecclesia, quae Panagia dicitur, quaeque Corinthii Metropolitae sedes est. Sub arcis moenibus, qua urbs iacet, exigua aedes in rupe est D. Paulo sacra. Quum quis huius urbis Christianos deridere vult, exprobrat eis ex illorum Corinthiorum genere esse, qui increduli monitus & documenta huius Apostoli contemnebant. Addit etiam Corinthium quemdam quum Antidoron, aut panem, quem Papas post Liturgiam adsistentibus tradit, sumeret, digitum etiam illius momordisse, abscidisseque, & ex crepidine rupis, quae huic aediculae imminet, subspendisse. Et profecto in praesens

ſens etiam parum pietatis & religionis illi praeſeferunt, & vix unum, ſi Archiepiſcopum excipias, inveneris, qui Epiſtolas, quas eis Paulus ſcripſit, legere & intelligere valeat. Adeoque paſſim videre eſt eos a Chriſti ritibus ad Turcarum ſuperſtitionem tranſvolare; & urbs, ſeu oppidum, quomodocumque eam adpellare velis, incolas dimidio plus Muhammedanos complectitur. Narraverunt nobis inter alia, quomodo tres Papae anno praecedenti ad Muhammedis orgia defecerant. Primus fuit quidam, qui comeſſans ac capacioribus poculis utens ebrius factus ſe piratas in domo quadam vidiſſe adſeruerat; id quod ſtatim Vaivodae relatum fuit. Is quum Papam illum accerſiviſſet, & de piratis interrogaſſet, rem negari a Papa, quid per ebrietatem dixiſſet oblito vidit. Quare ſubſpicatus eum cum piratis eſſe foederatum, centum ei plagas virgis infligi iuſſit, & ad triremes damnavit. Abducto promiſſam barbam raſere (eam enim Presbyteri, & Calogerontes, ſeu Monachi, promittunt) id quod ita eum dolore & triſtitia adfecit, ut ſe inter Turcas nomen dare velle proclamaret. Adeoque Chriſtum eiurare coactus Muſtapha Papas adpellatus eſt. Alter, qui eo melior non erat, Stamatii Cavallarii cuiuſdam conſuetudine utebatur, & die

qua-

quadam nonnulla ei subripere adgressus e vestigio in vicum quemdam cum sua concubina aufugit. Stamatius quosdam, qui eum insequerentur misit; at ille, quum se ex eorum manibus eripere non posse cognosceret, conviciis eos adpetivit, edixitque ut caverent, nec quidquam in eum adtentarent, eo quod Turca esset. Verbum insubide prolatum, inibi est obligatio, qua quis amplius liberari non potest; adeoque Christianam fidem eiurare coactus est. Tertius denique quum ab Archiepiscopo ad ea, quae Ecclesiae debebat, solvenda compelleretur, eum precatus est ut exspectaret adhuc, & suam extremam paupertatem declaravit. Sed Antistes eum exaudire noluit, ordineque movit, & in eius locum alium suffecit. Verum, quod amplius miserum hunc presbyterum irritavit, fuit, quod quum Liturgiae die insequenti interesset, eum turis suffitu, ut alios, vaporare noluerunt; ex quo ita excanduit contra novum Papam, qui eius locum occupaverat, ut post peractam Synaxim, eius pileolum in terram deturbaverit, & ex Ecclesia egressus ad se circumcidendum procurrerit. Corinthus mille circiter quingentis habitatoribus frequens est; sed ager vicis, & villis, abundat, ita ut inter Corinthum & Sicyonem viginti quinque numeraverimus. Itaque mirari non subit si Corinthi

Prae-

Praeſes, trecenta, ut ferunt, oppidula ſub ſua ditione habet. *Atque ita quidem illi. Quis tempeſtivum modo non cenſeat lamentabile huius Vrbis fatum Epigrammate, quo olim Antipater, deplorare?*

Ποῦ τὸ περίπλεβτον κάλλος σεο Δωρὶ Κόρινθε;
Ποῦ ςεφάναι πύργων, ποῦ τὰ πάλαι κτέανα;
Ποῦ νηοὶ μακάρων, πῦ δώματα, ποῦ δὲ δάμαρτες
Συσιφίαι; λαῶν θ' αἵ ποτε μυριάδες;
Οὐδὲ γὰρ ὐδ' ἴχνος πολυκάμμορε σεῖο λέλειπται
Πάντα δὲ συμμάρψας ἐξέφαγε πτόλεμος.
Μοῦναι ἀπόρθητοι Νηρηΐδες ὠκεανοῖο
Κοῦραι, σῶν ἀχέων μίμνομεν ἀλκυόνες.
Dorica dic ubi ſit praeſtās tua formaCorīthe?
Dic ubi ſunt veteres divitis urbis opes?
Dic ubi templa Deū? turres & tecta ſuperba?
Matres? & populi maxima turba tui?
Nulla tui infelix veſtigia ſtare videmus,
Hoſtica comminuit talia cuncta manus.
Solae non paſſae damnum Nereides ullum
Angimur uſque tuis luctibus Halcyones.

MDCLXXXVII. Corinthus Venetis ſe dedit. Marcus Battaglinius Annal. ad hunc annum n. 28.

Georgius, ſeu Gregorius, Pardus Smyrnaeus patria (quem ideo quidam cum Cointo Smyrnaeo male confuderunt, quum noſter paſſim pro Georgio Corinthus *adpelletur) Corin-*

rinthius Metropolita fuit, *ſcriptor incertae aetatis* , *ſed qui aliquatenus ſuperiora tempora attingat*, *nec poſt ſaeculum XII. vixerit*. *Nam in fine Codicis eius Expoſitionum in Canones Coſmae*, *&* *Ioannis Damaſceni*, *legitur eum ſcriptum fuiſſe a Leone Rhegino Calligrapho anno Mundi* 6733. *Chriſti videlicet MCCXXV*. *ut teſtatur* Allatius De Georgiis, *& ex eo* Gvil. Caveus. *Ante haec tempora igitur eum floruiſſe oportet*; *adeoque ſaeculo XII. ut quidem* Io: Alb. Fabricio *videtur* Lib. V. Cap. VII. Biblioth. Graecae n XV. *Nihil amplius de Georgii huius vita mihi cognoſcere licuit*, *quare ad eius operum & commentationum commemorationem tranſibo*, *quod eo diligentius faciam*, *quo certior ſum Chriſtianis temporibus urbem nobiliſſimam Corinthum Scriptores alios fere nullos*, *ſi Sanctum Dionyſium & Bacchylum excipias*, *protuliſſe*; *niſi quod Honeſtum quemdam Corinthium poetam in* Anthologia Epigrammatum *invenio* , *quem poſt Chriſtum vixiſſe non videatur dubitandum* . *Quare non multum mirandum* , *ſi & hiſce poſtremis temporibus nemo Corinthius doctus memoratur a* Demetrio Procopio , *in ſuo Commentario* De Graecis Eruditis praeſentis & ſuperioris ſaeculi, *ſcripto ad Bucureſtum anno MDCCXX.* , *& Graece ac Latine edito a* Fabricio *in calce*

XI.

XI. voluminis Bibliothecae Graecae, *quum viris eruditione conspicuis, & scriptis operibus celebribus, etiam antequam in tantas ruinas, & infortunia, & desolationem, laberetur, numquam foecunda fuerit. Sed iam Georgii Pardi opera recenseamus, quorum quaedam sacra sunt, quaedam vero Grammatica, Rhetorica, & Philosophica. Sacra sunt*

Expositiones in Canones, seu Hymnos, in Graecorum Officiis cantari, aut recitari solitos.

Grammatica.

De Dialectis excerpta.

De Dialectis.

De figuris Poeticis.

De Soloecismo, & Barbarismo, & de Syntaxi.

Rhetorica.

In Hermogenis Librum de Methodo δεινότητος.

Enarrationes quaedam in Hermogenis Rhetoricam.

Philosophica.

Scholia in Aristotelem de Anima.

Qui libri fere omnes MSS. sunt, & in diversis Bibliothecis exstant, de quibus, quemadmodum & de Auctore, consulendi Allatius, Fabricius, Caveus, Gesnerus, Possevinus, Sixtus Senensis.

Invenio etiam Guillelmum quemdam Domi-

minicanum Corinthi Archiepiſcopum a Seraph. Razio *memoratum, ſed quum illius aetatem non indicet, hic eum recenſuiſſe ſuffecerit.*

Quum invenerim apud Io. Alb. Fabricium Tom. XIV. Biblioth. Graecae *Epiſtolam quamdam apocrypham a Corinthiis Paulo Apoſtolo ſcriptam & Pauli ad eos reſponſum, operae pretium eſſe duxi eas ad calcem huius hiſtoriae reiicere, ne locum in veraci hiſtoria* ψευδεπίγραφα *haec, &* ὑποβολιμαῖα *obtinerent, & tamen haec qualiſcumque cognitionum acceſſio noſtro commentariolo non deeſſet fingitur in his Simonem Magum illum Samaritem, & Cleobium eiusdem furfuris hominem, Corinthum adveniſſe, & ibi ſua exitialia dogmata diſſeminaſſe; quae quidem confutat Paulus iis reſcribens. Epiſtolae hae ex Armena in Latinam a* M. V. de la Croze *converſae fuerunt, & ſunt, quae ſequuntur.*

Epiſtola Stephani Presbyteri ad Paulum Apoſtolum a Corinthiis.

Stephanus, & qui cum eo Presbyteri Nemenus, Eubulus, Theophilus & Nomeſon, Paulo fratri ſalutem. Homines quidam Corinthum venerunt, Simon nomine & Clobeus, qui nonnullorum fidem vehementer commovent perſuaſoriis, & corrumpentibus verbis, quibus tu per temetipſum obviam venire debes. Nos enim neque abs te, neque ab aliis Apoſtolis, huiuſ-

iusmodi verba audivimus. Sed id unum scimus: Quicquid a te & ab aliis accepimus, id constanter servavimus. At ea in re Dominus nostri valde misertus est, quod dum corpore adhuc inter nos es, iterum te audituri sumus. Quam primum igitur ad nos scribe quid certum & tutum sit, vel tu ipse ad nos venire propera. Credimus in Dominum, se eum tali manifestatione ostendisse, eaque eumdem Dominum nos liberasse e manibus iniqui. Iam vero eorum verba erronea sunt, dicunt enim sic: Nihil esse opus legere Prophetas, Deum non esse omnipotentem, nullam esse carnis resurrectionem, hominem nullo pacto a Deo esse creatum, Iesum Christum carne non esse genitum a Virgine Maria, mundum non esse a Deo creatum, sed ab aliquo (e numero) Angelorum. Iam vero, frater, da operam sedulo ut ad nos venias, ut sine scandalo stet Civitas Corinthiorum, & eorum amentia coram omnibus opprobrio exposita * eiiciatur. Vale in Domino.

„ *Accepere & tulere hanc Epistolam Dia-*
„ *coni in urbem Phoeniciae, Threzus & The-*
„ *chus. Paulus accepta Epistola, etiamsi*
„ *ipse in vinculis detineretur propter uxorem*
„ *Antistii Apollophanis, quasi vinculorum*
„ *oblitus lugere coepit propter hos sermones,*

„ *quos*

„ *quos audiverat, & lacrimabundus dixit:*
„ *Melius mihi fuisset prius mortem obire &*
„ *cum Domino versari. Nam in hac carne*
„ *exsistens haec verba perversae doctrinae au-*
„ *diens, en moeror supra moerorem me adpre-*
„ *hendit, & immensa consternatio vinculis*
„ *meis accedit, quum video & lego eiusmodi*
„ *Satanae machinationes. Inter hos plurimos*
„ *animi cruciatus, scripsit Paulus responsio-*
„ *nem ad hanc Epistolam.*

Pauli Epistola in vinculis, ad lectionem Epistolae Corinthiorum.

Paulus vinctus Iesu Christi, fratribus Corinthiis, variis compunctionibus exagitatis, salutem. Ego nihil valde miror, adeo celeriter concurrere persuasores improbitatis: nam quum cito Dominus Iesus perfecturus sit adventum suum, propterea quidam permutant & adspernantur eius mandata. Ego vero ab initio id ipsum vos docui, quod ipse accepi a prioribus Apostolis, qui per omne tempus cum Domino conversati sunt. Itaque nunc dico Dominuum Iesum natum esse ex Maria Virgine, quae erat e semine David, ut nunciaverat Spiritus Sanctus a Patre e coelo in eam missus, ut Domino Iesu consolaretur & liberaret omnem carnem carne sua, nosque a mortuis suscitaret: quemadmodum & ipse se (illius resurrectionis) exemplar osten-

ſtendit. Et ut manifeſtum foret hominem a Patre natum eſſe, homo in perditione ſua non manſit derelictus; ſed perquiſitus eſt ut vitam per adoptionem filialem obtineret. Deus enim qui eſt omnium Dominus, Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, coelum & terram creavit, miſit primum Prophetas ad Iudaeos, ut eos a peccatis abſtraheret, & adduceret ad iuſtitiam ſuam. Nam quum vellet liberare domum Iſraelis, de Spiritu ſuo largitus eſt, & miſit in Prophetas nulli errori obnoxium Dei cultum, & nativitatem (Chriſti) praedicaturis per diuturnum tempus. At ille qui dominator impius erat, quum Deus haberi vellet, manum in eos iniecit, & omnem carnem peccatorum vinculis devinxit, propterea quia prope erat iudicium mundi. Deus omnipotens quum iuſtitiam inducere vellet, noluit adſpernari opus ſuum: quod quum videret miſeriis & anxietatibus ſubditum, miſeratus eſt, & miſit ante finem temporum Spiritum Sanctum in Virginem iam prius deſcriptam a Prophetis: quae ubi ſancta mente ſua credidit, digna effecta eſt quae conciperet & pareret Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, ut perditio carnis quae ſuperbia inflata ſe extulerat in malum, eius carne convicta palam argueretur. Si non fuit Deus, quomodo in carne ſua Ie-

ſus

ſus Chriſtus vocavit & liberavit carnem perditam, & eam per fidem ad vitam aeternam attraxit, ut caro eius ſancta templum Iuſtitiae in futuris temporibus pararet, in quem & nos quum crediderimus, ſalutem adepti ſumus. Itaque ſcitote eos non eſſe filios iuſtitiae, ſed filios irae. Evacuant in ſe ipſis viſcera miſericordiae Dei, quum dicunt neque coelum neque terram Dei opificia, qui Deus eſt omnium Pater: ſunt ergo maledicti in ſe ipſis. Vos vero virtute Dei ab iis longe diſcedite, & totam illorum doctrinam a vobis amandate: Non enim filii eſtis contumaciae, ſed liberi dilectae Eccleſiae Dei. Propterea & tempus reſurrectionis apud omnes praedicatum eſt. Itaque qui dicunt nullam eſſe reſurrectionem carnis, ipſi non reſurgunt ad vitam aeternam, ſed ad damnationem & iudicium, carne reſurgent increduli: quia caro quae dicit reſurrectionem non eſſe, non habebit reſurrectionem vitae, deprehenduntur enim reſurrectionem negaſſe. At vos Corinthii, certe ſcitis ſemina tritici & aliarum plantarum. Si granum unum nudum decidat in terram, & adhuc inferius, priuſque moriatur, poſtea reſurgit voluntate Dei eamdem carnem indutum, nec efficit nudam & ſolam eam carnem, ſed Dei benedictione valde plenum multiplicatur.

Nos

Nos vero ſolummodo e ſemine producti ſumus in utero alterius carnis humanae, honorabilis (& pretioſae.) Noſtis Ionam, filium Ematthiae, quod cunctatus eſſet praedicare Ninivitis, inde deglutitus (latuit) per tres dies & tres noctes, & poſt triduum Deus eius preces exaudivit : nihil autem periit ex eius carne, ne ſupercilium quidem neque capillus conſumtus eſt, ita ut deflueret, quia non fuit incredulus Si ergo vos creditis in Dominum Ieſum Chriſtum, vos etiam ſuſcitabit, quemadmodum & ipſe reſurrexit. Si oſſa Eliſaei Prophetae, quum in mortuum incidiſſent, eum ſuſcitaverunt, quanto magis vos qui in carne eſtis, & ſanguine Chriſti fulcimini, eo die efficiemini omnibus membris integris carne redivivi? Elias Propheta filium viduae in ſinu amplexus ſuſcitavit e mortuis : quanto magis Ieſus Chriſtus vos integris membris redivivos ſuſcitabit, ſicut & ipſe reſurrexit? Ergo nihil aliud deinceps temere admittatis. Nemo mihi laborem faceſſat, quia adflictiones Chriſti in corpore meo porto. Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti ſit cum ſpiritu veſtro, fratres. Amen.

Hactenus illae Epiſtolae, quas eruditus interpres non dubitat ex actis apocryphis Sancti Pauli fuiſse deſcriptas. Id oſtendit, *inquit*, narratiuncula illa quae ſequitur Epiſto-

ſtolam Corinthiorum ante Epiſtolam Pauli, in qua ea dicuntur de generatione hominis quae ad refutandos Manichaeos ſpectant.

Neſcio an heic commemorari oporteat, Lighfootum Hor. Talm. in I. Corinth. I. 14. *cenſuiſſe Ioannem Apoſtolum primam Epiſtolam ad Corinthios ſcripſiſſe, quod nemo veterum dixit.*

Heic opportune tamen monendum eſt; ubi ſuperius p. XIX. *Cardinales Sereniſsimae Domus Lotharingicae recenſui, a me* Nic. Franciſcum *omiſſum fuiſſe, qui quidem Cardinalis fuit prius, deinde vero Dux Lotharingiae, atque anno MDCXXXV. vivebat, ac Florentiae verſabatur, in qua urbe monetam ſuo nomine inſignem cudi fecit, & huiuſmodi argenteum mihi oſtendit vir longe eruditiſſimus* Du-Vallius *Sereniſſimi* Franciſci *III. Ducis Lotharingiae, & Magni Etruriae Ducis, a Bibliotheca, qui etiam ſeptimi huius ex Auguſta Lotharingica Familia Cardinalis notitiam mihi perhumaniter ſuppeditavit.*

ΕΞΗ-

ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΩΤΑΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΑΣ ΝΙΚΗΤΑ

Εἰς τὴν πρώτην Ἐπιςολὴν τοῦ ἁγίου ΠΑΥΛΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ.

BEATISSIMI METROPOLITAE HERACLEAE NICETAE

In Epiſtolam I. SANCTI PAULI APOSTOLI AD CORINTHIOS ENARRATIO.

Ὑπόθεσις τῆς πρὸς Κορινθίους α΄ ἐπιςολῆς.

Αὕτην ἐπιςέλλει ἀπὸ ἐφέσου τῆς Ἀσίας, ἑωρακὼς αὐτοὺς ἤδη καὶ διδάξας· ὑπο-

Argumentum(1)*Epiſtolae I. ad Corinthios.*

Anc Epheſo Aſiae ſcribit, quum eos vidiſset iam, & docuiſſet, per

(1) Idem argumentum praefigitur huic Epiſtolae in

ὑπομιμνήσκων δὲ ὁμῶς διὰ τῆς ἐπιςολῆς ταύτης. ἡ δὲ πρόφασις τῆς ἐπιςολῆς αὕτη. Κορίνθιοι ἐκ φιλονεικίας συναγόμενοι ἐσχίζοντο ταῖς γνώμαις. καὶ λοιπὸν ἦν ἐν αὐτοῖς σχίσματα. Καὶ ὄντων σχισμάτων παρεβλέποντο τὸν λαβόντα ταύτην μητρυίαν. Ἄλλοι δὲ ἤθελον καταλιμπάνειν τὰς ἰδίας γυναῖκας προφάσει τῆς ἐγκρατείας· τινὲς δὲ καὶ ἐν εἰδωλείοις ἤσθιον ὡς ἀδιαφόρων ὄντων τῶν εἰδωλοθύτων. ἄλλοι δὲ τοὺς μὲν ἄλλους ἐξουθένουν, τοὺς δὲ λαλοῦντας γλώσσαις ἐθαύμαζον. Καὶ τέλος ἠπάτουντο καὶ εἰς τὸ περὶ ἀναςάσεως μυςήριον, λέγοντες μὴ ἐγείρε-

ρε-

per hanc pariter epistolam memorans. Occasio autem Epistolae haec est. Corinthii concertatione abducti in contraria studia scindebantur, & inde erant inter eos dissidia. Quum autem discordiae essent, indignabantur cuidam, qui novercam hanc (1) uxorem duxerat. Alii vero uxores suas continentiae obtentu relinquere volebant. Quidam autem etiam in templis comedebant ea, quae simulacris mactata fuerant, indifferentia reputantes. Alii vero alios quidem floccifaciebant, loquentes autem linguis admira-

ra-

in Codice Graeco Bibliothecae Laurentianae Plut. IV. N. 32. de quo disseruimus *Libro De Eruditione Apostol. Cap.* XII. & passim in aliis Codd. MSS. occurrit.

(1) Ταύτην, refertur ad Cap. V. Epistolae.

ρεσθαι τὴν σάρκα ταύτην· τούτων πάντων ἐν Κορίνθῳ κινουμένων, γράφουσιν οἱ λάοι τῷ Ἀποςόλῳ, καὶ λοιπὸν πρὸς πάντα ἀντιγράφει, καὶ πρῶτον μὲν μαρτυρεῖ αὐτοῖς ἐν φρονήσει καὶ γνώσει οὐκ ἀποδέχεται δὲ αὐτοὺς ποιοῦντας τὰ σχίσματα, ἀλλὰ καὶ συμβουλεύει μὴ ἐν λόγῳ τὴν ἀρετὴν, ἀλλ᾽ ἐν ἔργῳ, καὶ δυνάμει ἡγεῖσθαι. ἔπειτα ἐπιτιμήσας τῷ τὴν μητρυίαν λαβόντι, καὶ παραινέσας μὴ ἔχειν κρίματα πρὸς ἑαυτοὺς, λοιπὸν περὶ ὧν ἔγραψαν ἀποκρίνεται. Περὶ μὲν τοῦ γάμου διδάσκων ἄρρηκτον

rabantur. Et tamdem errabant etiam quoad resurrectionis arcanum, hanc carnem (1) minime resurrecturam adfirmantes. Quum haec omnia Corinthi agitarentur, Apostolo populi scribunt; qui deinde ad universa rescribit; & primum quidem ipsis in prudentia & scientia perhibet testimonium; non autem eos probat, dum inter se discidia excitant; insuperque hortatur, ne in sermone virtutem, sed in potentia, & opere, collocent. Deinde quum increpasset eum, qui novercam con-

(1) Error, qui & deinceps apud quosdam obtinuit, contra verum resurrectionis dogma; quod tamen haud nimis rigide exponendum, & nonnisi aliquali physicarum observationum ratione habita; nam nostrae carnis substantia quotidie prope immutatur, nec eadem omnino est, quae v. g. anno praeterito fuit.

κτον εἶναι τὴν συζυγίαν καὶ ἐν καιρῷ μόνῳ σχολάζειν δι' αὐτὴν εὐχήν· διὰ δὲ τὸ ἀγαπᾶν αὐτοὺς τὴν ἐγκράτειαν, γράφει περὶ παρθενίας ὅτι οὐ κατὰ ἀνάγκην, ἀλλὰ πιθοῖ τοῦτο γινέσθω· εἶτα περὶ τῶν εἰδωλοθύτων, ἵνα μὴ καταχρῶνται τῇ γνώσει, ἀλλὰ τῇ ἀγάπῃ πομπεύωνται· κωλύει οὖν τὰ ἐν εἰδωλείοις συμπόσια, ἵνα μὴ σκανδαλίζωνται οἱ μικροί· εἶτα περὶ τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων γράφει, ἵνα μὴ διαφέρωνται ἐν τοῖς χαρίσμασι, μηδὲ προκρίνωσι τὸν ἔχοντα τὸ χάρισμα τόδε, τοῦ ἔχον-

connubio sibi iunxerat, & ne iudicia adversus se invicem haberent hortatus esset, denique super his, de quibus ad eum scripserant, respon et. De nuptiis quidem docens indissolubile esse coniugium, & ad tempus tantum propter orationem ipsam eo abstinendū. Eo quod vero ipsi continentiam diligerent, scribit voluntatis, non necessitatis, esse virginitatem; postea de iis, quae Idolis mactata fuerant, agens, ne scientia abutantur, sed dilectione (1) glorientur. Pro-

(1) Α'γάπη. *Dilectio*, vocabatur convivium Christianorum, quod in commune fiebat, & in quo pauperum praecipue ratio habebatur, quo de agit in hac Epistola *Paulus*, & meminit in sua *Iudas*, & late differunt antiqui Patres, & recentiores eruditi, quorum aliquos laudavi *Libro De Eruditione Apostolorum Cap.*

χοντος τόδε. πάντα γὰρ τοῦ αὐτοῦ πατρὸς εἶναι λέγει· καὶ λοιπὸν περὶ ἀναστάσεως διδάσκει, ὅτι ἡ σάρξ ἐγείρεται ἀποθνήσκουσα μὲν φθαρτὸς, ἐγειρομένη δὲ ἄφθαρτος κατὰ τὴν τοῦ χριστοῦ χάριν. Τὴν δὲ ἀνάστασιν ἀπὸ τοῦ ἐγήγερθαι τὸν χριστὸν συνίστησι· καὶ τέλος παραινετικοὺς λόγους εἰς τὰ ἤθη γράφει, καὶ περὶ λογίας τῆς εἰς τοὺς ἁγίους παραγγέλλει· καὶ οὕτως τελειοῖ τὴν ἐπιστολήν.

Prohibet igitur convivia, quae fiebant in templis, ne parvuli (1) offenderentur. (2) Deinde de donis spiritalibus scribit, ne quoad charismata diffideant, neque hoc charisma habentem, illud habente, pluris faciant. Omnia enim eiusdem Patris esse ait. Et tamdem quoad resurrectionem docet carnem quidem resurrecturam, quae quidem corruptibilis moritur, resurget autem ex Christi gratia incorruptibilis. Resurrectionem vero, ex eo quod Christus resurrexerit, statuit. Et postremum adhortatorios quoad mores sermones scribit, & de collatione (3) in sanctorum usum facienda admonet, atque ita Epistolae modum imponit.

H A 3 E-

Cap. III. *pag.* 51. quibus addo *Ios.* *Binghamum* *Tom.* VI. *Orig.* *Eccles.* *Lib.* XV. *Cap.* VII. §. VI. *&* *seqq.*

(1) Οἱ μίκροι *parvi*, hoc loco pro pauperibus usurpari videtur ex Cap. XI. huius Epistolae,

Η ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΑΥΛΟΥ Πρὸς Κορινθίους ΕΠΙΣΤΟΛΗ Α΄

α΄

Παῦλος κλητὸς ἀπόστολος ἰησοῦ χριστοῦ, διὰ θελήματος θεοῦ, καὶ σωσθένης ὁ ἀδελφὸς, τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ τῇ οὔσῃ ἐν κορίνθῳ, ἡγιασμένοις ἐν χριστῷ ἰησοῦ, κλητοῖς ἁγίοις σὺν πᾶσι τοῖς ἐπικαλουμένοις τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ, ἐν παντὶ τόπῳ αὐτῶν τε καὶ ἡμῶν· χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ πατρὸς ἡμῶν, καὶ κυρίου ἰησοῦ χριστοῦ. εὐχαριστῶ τῷ θεῷ μου πάντοτε περὶ ὑμῶν, ἐπὶ τῇ χάριτι τοῦ θεοῦ

τῇ

EPISTOLA SANCTI PAVLI Ad Corinthios PRIMA.

CAPUT. I.

Paulus vocatus Apoſtolus Ieſu Christi, per voluntatem Dei, & Soſthenes frater, Eccleſiæ Dei, quæ eſt Corinthi, ſanctificatis in Chriſto Ieſu, vocatis ſanctis, cum omnibus, qui invocant nomen Domini noſtri Ieſu Chriſti, in omni loco ipſorum, & noſtro. Gratia vobis, & pax a Deo Patre noſtro, & Domino Ieſu Chriſto. Gratias ago Deo meo ſemper pro vobis in gratia Dei, quæ data eſt vobis in Chriſto Ieſu, quod in omnibus divites facti eſtis in illo,

in

(2) Nos cum *Ioanne Chryſoſtomo* quaedam de Agapis intelleximus *Libro De Eruditione Apoſtol. Cap.* III. *pag.* 51. ut ſupra etiam indicavimus.

(3) Περὶ λογίας, verbum inſolenter ab Apoſtolo uſurpatum, quo pecuniarum collationem ſignificat in Chriſtianorum Ieroſolymitanorum ſolatium faciendam, qua de alibi etiam agit, & nos obſervavimus *Libro De Eruditione Apoſtol. Cap.* III. *pag.* 47.

τῇ δοθείσῃ ὑμῖν ἐν χριστῷ ἰησοῦ· ὅτι ἐν παντὶ ἐπλουτίσθητε ἐν αὐτῷ ἐν παντὶ λόγῳ καὶ πάσῃ γνώσει, καθὼς τὸ μαρτύριον τοῦ χριστοῦ ἐβεβαιώθη ἐν ὑμῖν ὥστε ὑμᾶς μὴ ὑστερεῖσθαι ἐν μηδενὶ χαρίσματι, ἀπεκδεχομένους τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ. ὃς καὶ βεβαιώσει ὑμᾶς ἕως τέλους ἀνεγκλήτους, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ. πιστὸς ὁ θεὸς, δι' οὗ ἐκλήθητε εἰς κοινωνίαν υἱοῦ αὐτοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ.

in omni verbo, & in omni ſcientia: ſicut teſtimonium Chriſti confirmatum eſt in vobis: ita ut nihil vobis deſit in ulla gratia, expectantibus revelationem Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui & confirmabit vos uſque in finem ſine crimine in die adventus Domini noſtri Ieſu Chriſti. Fidelis Deus: per quem vocati eſtis in ſocietatem filii eius Ieſu Chriſti Domini noſtri.

Interpretatio

ὉΡῶν ὁ δαίμων οὕτω πολυάνθρωπον τὴν Κόρινθον καὶ εἰδωλολάτρην πεπιστευκυίαν θεῷ, παρασκευάζει τινὰς ἐκ τῶν παρὰ σφισι πλουσίων καὶ φιλοσόφων, αὐτοχειροτονήτους προστάττειν τοῦ δήμου ἐν τοῖς πνευματικοῖς πράγμα-

VIdens Daemon ita populoſam Corinthum, atque Idolorum cultricem, Deo credidiſſe, quosdam ex eius divitibus & philoſophis praeparat, qui ſponte in ſpiritalibus negociis, populo praeſint; ut tãdem e populo multi, hi

μασιν· ὡς λοιπὸν τοῦ λαοῦ πολλοὺς τοὺς μὲν τοῖς πλουσίοις ὡς δυνατοῖς προχωρῆσαι· τοὺς δὲ τοῖς φιλοσόφοις ὡς τέλεόν τι διδάσκειν δυναμένοις παρὰ τὰς τοῦ Ἀποστόλου διδαχὰς, ὡς ἐκ τούτου σχίσματα καὶ ἔριδες γίνεσθαι παρ' αὐτοῖς· ἔγραψαν οὖν τῷ παύλῳ διὰ φορτουνάτου καὶ στεφανᾶ καὶ ἀχαϊκοῦ περὶ γάμου καὶ παρθενίας, δι' ὧν καὶ ἀντιγράφει αὐτοῖς καὶ περὶ τούτων καὶ περὶ ἄλλων συναποστείλας καὶ τὸν τιμόθεον. ἐπεὶ οὖν ἐξ ἀπονοίας ἦσαν τὸν λαὸν διανειμάμενοι οἱ πλούσιοι καὶ φιλόσοφοι, τῆς ἀπονοίας διορθοῦται τὸ πάθος ἐν πρώτοις, ἐκ τοῦ κλητὸν ἑαυτὸν καλεῖν διορθοῦται αὐτούς· ἐγὼ αὐτός, φησι

hi quidem divitibus, ut potentibus, accedant; hi vero philoſophis, ut aliquid perfectum, praeter Apoſtoli doctrinas, docere valentibus, ut ex hoc diſſidia apud ipſos, & lites ortae fuerint. Scripſerunt igitur Paulo per Fortunatum, & Stephanam, & Achaicum, de nuptiis, & virginitate; per quos & ipſis reſcribit & de his, & de aliis, quum miſiſſet cum eis etiam Timotheum. Quia igitur ob adrogantiam divites, & philoſophi, populum diviſerant, adrogantiae in primis adfectum caſtigat, & ſeipſum *vocatum* dicens eos emendat. *Ego ipſe*, inquit, *non per me ipſum* (1) *ordinatus* *Apo-*

(1) Αὐτοχειροτόνητος, quid in huiuſmodi com-

σι, οὐκ αὐτοχειροτόνητός εἰμι ἀπόςολος, καὶ πρὸς ὑμεῖς αὐτοχειροτόνητοι διδάσκαλοι. ὁ διδάσκαλος ἡμῶν χριςός ἐςί, φησι, τί ἀνθρώπους ἐποιήσατε ὑμῖν διδασκάλους; καὶ τοῦτο θέλημα θεοῦ δἰ ἡμῶν κηρίσσεσθαι τὴν ἀποςόλην. κατὰ μεριότητα συνάπτει ἑαυτὸν σωσθένει. εἰ δὲ θεοῦ ἐκκλησία παρ' ἀνθρώποις, ἑαυτοὺς προσένείματε τῷ λούτρῳ, καὶ τῇ πίςει χριςοῦ. οὕτω διὰ τῆς νῦν ἡμῶν διδασκαλίας. καὶ αὐτὸ γὰρ τὸ πιςεύειν ὑμᾶς οὐχ ὑμέτερον, ἀλλ' ἀπὸ θεοῦ πρὸς τὴν πίςιν ἐκλήθητε· οὐ μόνον ὑμῖν τοῖς Κορινθίοις χάρις καὶ εἰρήνη, ἀλλὰ σὺν πᾶσι τοῖς ἐπικαλου-

Apostolus sum, neque apud vos per se ordinati magistri sunt. Magister noster Christus est, inquit. Quid fecistis vobis homines magistros? Et haec Dei voluntas, ut per nos Apostolatus praedicetur. Ex parte se ipse Sostheni coniungit. Si autem Dei Ecclesia apud homines; vos ipsos addixistis lavacro, & fidei Christi. Ita per praesentem nostram doctrinam, & hoc ipsum quod creditis non est vestrum, sed a Deo ad fidem vocati estis. Non solum vobis Corinthiis gratia & pax, sed cum omnibus invocantibus Christum in quocumque usquam loco, in quo il-

positionibus τὸ αὐτός valeat, docui iam *Par. I. Histor. Pontific. & Augustae pag. 77. in Deliciis Eruditorum.*

λουμένοις τὸν χριςὸν ἐν οἵῳ δήποτε τούτῳ, ἐν ᾧ εἰσιν ἐκεῖνοί τε καὶ ὑμεῖς. τί δέ φησι; ἢ πρὸς ἃ δὲ εἰρηνεύετε, ἢ ἀπὸ τοῦδε χάριν ἔχετε, ἐγώ φησι ταῦτα ἀπὸ θεοῦ ὑμῖν εὔχομαι γένεσθαι· αἰνίττεται δὲ τοὺς διδασκάλους αὐτῶν εὐχαρίςους εἶναι, ἡμᾶς παιδεύων, πάσῃ ἐπιςολῇ τοῦτο τίθησιν· ἐκ πολλῆς ἀγαπῆς τὸ κοινὸν ἴδιον ποιεῖται· μέγα ἐφρόνουν ἐπὶ τοῖς χαρίσμασιν· αἰνίττεται οὖν· εἰ οὐκ ἐξ οἰκείων κατορθωμάτων, ἀλλὰ τῇ τοῦ χριςοῦ δωρεᾷ τὸ χάρισμα εἰλήφατε τί μεγα φρονεῖτε τῇ διὰ χριςοῦ; διὰ χριςοῦ γὰρ ὁ πατὴρ δέδωκε. πάλιν τὸ ἐν αὐτῷ, τουτέςι δι' αὐτοῦ· εἰ δὲ δι' αὐτοῦ ἐπλουτήσθητε ἐν πάντι πράγμα, τι,

illique, & vos ſitis. Quid autem dicit? Sive ex illis pacem, ſive ex hoc gratiam habetis, ego, ait, haec a Deo fieri vobis precor. Innuit vero latenter magiſtros eorum gratioſos eſſe, & nos erudiens in omni Epiſtola hoc ponit: ex multa dilectione quod commune eſt proprium fit. Elati erant animo propter chariſmata. Innuit igitur latenter; ſi non propriis officiis, ſed Chriſti munere chariſma accepiſtis; quid animo efferimini ob munus (1) quod per Chriſtum accepiſtis? Per Chriſtum enim Pater dedit. Iterum, *id quod in ipſo*, hoc eſt, *per ipſum*. Si vero per ipſum omni re ditati eſtis, & di-

(1) Τῇ διὰ χριςοῦ; referri videtur ad δωρεάν.

τι, καὶ ὁ πλοῦτος παρὰ θεοῦ, πῶς ἀνθρώποις ἑαυτοὺς φησὶ προσενείματε· ἔνι γὰρ λόγος χῶρις γνώσεως ὡς ἡ φλυαρία, ἔνι καὶ γνῶσις χῶρις λόγου, οἷα ἡ τῶν .... νοοῦντες μὲν, ἐξειπεῖν δὲ τὸν νοηθὲν μὴ δυνάμενοι· ἀλλ' ὑμεῖς φησι, κατ' ἄμφω ἐπλουτήσθητε καὶ λόγῳ, καὶ γνώσει. καθὼς, τουτέστι δι' ὧν. διὰ λόγου γάρ φησι καὶ τῆς θεοδότου γνώσεως τὸ μαρτύριον τοῦ χριστοῦ, τουτέστι τὸ κήρυγμα εἰς ὑμᾶς πιστευθὲν ἐβεβαιώθη· ὅπερ ὑμῖν ἐγένετο, οὐ δι' εὐφυίας, ἀλλὰ διὰ χάριτος θεοῦ. ζητεῖται ἐνταῦθα τί δή ποτε ἀνωτέρω μὲν εἴρηκε περὶ αὐτῶν ὅτι ἐπλουτίσθητε ἐν πάντι λόγῳ καὶ πάσῃ γνώσει, καὶ νῦν πάλιν ὥστε μὴ εἶ-

στε

&divitiae a Deo ſunt, quomodo hominibus vos ipſos, inquit, attribuiſtis? Eſt enim ſermo ſine ſcientia, ut nugae, eſt etiam ſcientia ſine ſermone veluti........ edicere autem id quod intelligunt non valentes. Sed vos, inquit, utroque ditati eſtis; & ſermone, & ſcientia. *Sicut*, hoc eſt, *per quae*. Per ſermonem enim, inquit, & divinitus datam ſcientiam, teſtimonium Chriſti, hoc eſt, praedicatio inter vos credita ſtabilita eſt; quod vobis contigit, non per propriam induſtriam, vel per externam ſapientiam; ſed per gratiam Dei. Quaeritur hic, quid profecto umquam ſuperius quidem dixit de ipſis:

quo-

στερεῖσθαι ὑμᾶς ἐν μηδενὶ χαρίσματι. προϊὼν σαρκικοὺς αὐτοὺς λέγει· ἔστε γὰρ σαρκικοὶ, ἔστε φησὶ ὅτι πρὸς πολλοὺς μὲν ταῦτα· πρὸς πολλοὺς δὲ ἐκεῖνα ἥρμοζε· οὐδὲ γὰρ ἐν τοσαύτῃ ἐκκλησίᾳ εἶχον, εἶτα ἢ πάντες τέλειοι, ἢ πάντες ἀτελεῖς καὶ νήπιοι, ὥστε ὑμᾶς μὴ στερηθῆναι ἐν μηδενὶ χαρίσματι ἐν τῷ ἀπεκδέχεσθαι τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ χριστοῦ. χρεία γὰρ ὑπομόνης εἰς τὸ εἰσδέξασθαι. ἀποκάλυψιν δέ φησιν τὴν δευτέραν παρουσίαν· δεικνὺς ὅτι καὶ νῦν ἐστιν, εἰ δὲ μὴ ὁρᾶται ὀφθαλμοῖς σαρκὸς, δείκνυσι σαλευομένους. ἀνεγκλήτους δὲ εἰπὼν, δηλοῖ ὄντας ὑπὸ ἔγκλημα· ἀπάγει τῷ ἀνθρωπίνῳ φόβει αὐτοὺς, τῆς ὑμετέρας ὑπομνήσκει τῆς κηρύξεως·

quoniam divites facti estis in omni sermone, & in omni scientia. Et nunc iterum: *Ne careatis vos ullo munere.* Progrediens carnales eos dicit. Est enim: *Carnales estis*, inquit, quia multis ista quidem, multis vero illa aptabat. Neque enim in tanta Ecclesia habebant deinde vel omnes perfecti, vel omnes imperfecti, & insipientes, ita ut vos nullo careatis munere in Christi revelatione accipienda. Opus enim patientia est ad accipiendum. Revelationem vero ait secundum adventum, ostendens & nunc esse; sed oculis carnis minime spectari; ostendit agitatos. Irreprehensibiles vero dicens, sub cul-

ξεως· πιςὸς, ἀληθής· εἰ δὲ ἀληθὴς, πληρώσει πάντα ἃ ἐπηγγείλατο. οὐδὲ γὰρ ἐφ' ἑαυτοὺς ἥκατε, ἀλλὰ χάριτι ἐκλήθητέ φησι, σημειώσας τὸ δι' οὗ ἐπὶ πατρὸς εἰρημένου· βαβαὶ τί εἶπε; εἰς κοινωνίαν ἀνεκλήθητέ φησι τοῦ μονογενοῦς. ἵνα δὲ ἐν τῇ βασιλείᾳ καὶ ἐν τῇ δόξῃ κοινωνοὶ γενώμεθα αὐτοῦ, ὅπερ ἀλλαχοῦ φησιν, εἰ ὑπομένομεν καὶ συμβασιλεύσομεν.

culpa eos eſſe patefacit. Abducit eos ab humano timore, & *veſtram praedicationem* commemorat. *Fidelis, verax*. Si autem verax, implebit cuncta, quae repromiſit; neque enim per vos ipſos veniſtis, ſed gratia vocati eſtis, inquit, quum ſignificaſſet per quem, Patre enunciato. Papae quid inquit; In ſocietatem revocati eſtis, ait, unigeniti, ut in regno & in gloria participes eius ſitis, quod alibi dicit: *ſi ſubſtinemus etiam conregnabimus*.

Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοὶ διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ, ἵνα τὸ αὐτὸ λέγητε πάντες, καὶ μὴ ᾖ ἐν ὑμῖν σχίσματα ἦτε δὲ κατηρτισμένοι ἐν τῷ αὐτῷ νοῒ καὶ ἐν τῇ αὐτῇ γνώμῃ. ἐδηλώθη γάρ μοι περὶ ὑμῶν ἀδελφοί μου ὑπὸ τῆς χλοῆς

Obſecro autem vos fratres, per nomen Domini noſtri Ieſu Chriſti; ut idipſum dicatis omnes, & non ſint in vobis ſchiſmata: ſitis autem perfecti in eodem ſenſu, & in eadem ſententia. Significatum eſt enim mihi de vobis fratres mei, ab iis qui ſunt Chloes, quia

χλοῆς ὅτι ἔριδες ἐν ὑμῖν εἰσι· λέγω δὲ τοῦτο, ὅτι ἕκαστος ὑμῶν λέγει, ἐγὼ μὲν εἰμὶ παύλου, ἐγὼ δὲ ἀπολλῶ, ἐγὼ δὲ κηφᾶ, ἐγὼ δὲ χριστοῦ. μεμέρισται ὁ χριστός; μὴ παῦλος ἐσταυρώθη ὑπὲρ ὑμῶν; ἢ εἰς τὸ ὄνομα παύλου ἐβαπτίσθητε; εὐχαριστῶ τῷ θεῷ ὅτι οὐδένα ὑμῶν ἐβάπτισα εἰ μὴ κρίσπον καὶ χάιον, ἵνα μή τις εἴπῃ ὅτι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα ἐβάπτισα. ἐβάπτισα δὲ καὶ τὸν στεφανᾶ οἶκον. λοιπὸν οὐκ οἶδα εἴ τινα ἄλλον ἐβάπτισα. οὐ γὰρ ἀπέστειλέ με χριστὸς βαπτίζειν, ἀλλ' εὐαγγελίζεσθαι. οὐκ ἐν σοφίᾳ λόγου, ἵνα μὴ κενωθῇ ὁ σταυρὸς τοῦ χριστοῦ. λόγος γὰρ ὁ τοῦ σταυροῦ τοῖς μὲν ἀπολλυμένοις μωρία ἐστί, τοῖς δὲ σωζομένοις ἡμῖν, δύναμις θεοῦ ἐστι.

quia contentiones sunt inter vos. Hoc autem dico, quod unusquisque vestrum dicit: Ego quidem sum Pauli: ego autem Apollo: ego vero Cephae: ego autem Christi. Divisus est Christus? Numquid Paulus crucifixus est pro vobis? Aut in nomine Pauli baptizati estis? Gratias ago Deo, quod neminem vestrum baptizavi, nisi Crispum, & Caium: ne quis dicat quod in nomine meo baptizati estis. Baptizavi autem, & Stephanae domum; ceterum nescio si quem alium baptizaverim. Non enim misit me Christus baptizare, sed evangelizare non in sapientia verbi, ut non evacuetur crux Christi. Verbum enim crucis, pereuntibus quidem stultitia est; iis autem qui salvi fiunt, idest nobis, Dei virtus est.

ΕΓώ φησι παρακαλῶν οὐκ εἰμι ἱκανὸς πεῖσαι· διὰ τοῦ χριστοῦ οὖν παρακαλῶ, τουτέστιν, αὐτὸς ὁ χρι-

EGo, inquit, hortans persuadere idoneus non sum. Per Christum igitur hortor, hoc est, Chri-

χριςὸς ὁ ὡρισμένος ποιεῖται τὴν παράκλησιν. τὸ γὰρ εἰς πολλὰ ὑμᾶς φησι γένεσθαι οὐκ ἐποίησε πολλὰ μέρη τέλεια· ἀλλὰ τὸ τέλειον πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἔχισε. ἀπηρτισμένοι, τέλειοι· ἐπειδὴ ἄνω εἰπὼν ἵνα τὸ αὐτὸ λέγητε· ἵνα μὴ νομίσασιν, ἄχρι ῥημάτων .... εἶτα τὴν ὁμόνοιαν ἐπάγει ἐν τῷ αὐτῶν νοῖ· τουτέςι καὶ λόγοις καὶ ἔργοις καὶ γνώμῃ καὶ διανοίᾳ. γένεσθε ἄφρονες· ἵνα μὴ ἀρνήσανται καὶ μάρτυρας παράγει τοὺς χλόης· κἂν γὰρ δῆλον ἦν τὸ ἁμάρτημα, ἀδελφοὶ ἔςε φησί· τὸ γὰρ μοῦ διαθέσεώς ἐςι· οἰκία τις ἦν ἐπονομαζομένη χλοῆς ἴσον. οὐκ εἶπε δὲ ὀνομαςὶ τοὺς δηλώσαντας, ἵνα μὴ πρὸς

Chriſtus ipſe, qui definitus eſt, hortationem facit. In multa enim vos, inquit, fieri, non fecit multas partes perfectas. Sed pars perfecta Eccleſiam ſcidit. Omnibus numeris abſoluti, perfecti. Quoniam ſupra quum dixit, *ut idem dicamini*, ne putent uſque ad verba .... concordiam inducit in eorum mentem, hoc eſt, & verbis, & operibus, & ſententia, & animo ſtulti eſtis. Ne vero inficientur, & teſtes adducit eos, qui ſunt Chloes (1) Et ſi enim manifeſtum erat peccatum, *fratres eſtis*, inquit. Hoc enim diſpoſitionis meae eſt. Domus quaedam erat Chloes

(1) Hoc eſt eos, qui de Chloes domo erant, ut exponit.

πρὸς αὐτοὺς ἐκπολεμήθωσιν· τὰ παρὰ τῶν δηλωσάντων ἀπαγγέλλει. ἐρίδας εἶπεῖνα μὴ εἰσθηριώσῃ αὐτοὺς πρὸς τοὺς ἀπὸ χλοῆς· ὅταν δὲ ἀπὸ οἰκείου προσώπου λέγει τὸ γεγονὸς, χίσματα αὐτὰ καλεῖ, ὅπερ πολλῷ χεῖρον τῆς ἐρίδος, σαφηνείας ἕνεκα. τὸ λέγον δὲ τοῦτο ὡς εἰ εἶπεν λόγου χάριν τοιαῦτα ποιεῖτε, καὶ λέγει. οὐκ ἔλεγον δὲ ἐκεῖνοι, ἐγὼ μέν εἰμι παύλου, ἐγὼ δὲ Απόλλω· ἀλλὰ λόγου χάριν οὕτως εἶπεν. αἰνιττόμενος οἷς προσέῤῥυσαν πλουσίους καὶ σοφούς· ἐνταῦθα δείκνυσι ὅτι εἰ τὸ οὕτως λέγειν οὐκ ἂν εὐθὺ, πολλῷ μᾶλλον τὸ λέγειν εἴτε σοφοὺς ἢ πλουσίους διδασκάλους ἑαυτῶν ἐκά-

es cognominata fortassis. Eorum autem nomina, qui manifestaverunt, non enunciavit, ne contra eos insurgant. Ea, quae ipsi manifestaverant, denunciat. *Lites*, inquit, ne irritet eos contra illos, qui de domo Chloes erant. Quum vero ex propria persona dicit, quod factum est, scissiones ipsas vocat. Quod multo peius quam lis, explicationis gratia. Hoc(1) autem quod dixit, tamquam si verbi gratia dixisset, *huiusmodi facitis* etiam dicit. Non dicebant vero illi ipsi *Ego quidem sum Pauli; ego autem Apollo*. Sed verbi gratia ita dixit, innuens quibus adhaeserant, divi-

(1) Τὸ λέγον δὲ τοῦτο. forte legendum τὸ λεγόμενον.

κάθισαν. προτιμῶν τόπερ ὕϛερον τέθεικεν αὐτοῖς, οὐκ ἐγκαλεῖ ὅτι λέγουσιν, ἐγὼ δὲ χριϛοῦ· ἀλλὰ διά τὶ μὴ πάντες τοῦτο λέγουσιν· κατετέματέ φησι τὸν χριϛόν· διείλετε αὐτοῦ τὸ σῶμα· φόβου δὲ γέμει τὸ ῥῆμα ἢ οὕτως ἐμερίσατο τὴν βασιλείαν καὶ τὴν ἐκκλησίαν μετὰ ἀνθρώπων ὁ χριϛός. λοιπὸν ἀναιρεῖ τὸ ἄτοπον καὶ τὸ πᾶν ἐφ᾽ ἑαυτὸν φέρει· ἵνα μὴ δοκῇ κατὰ φθόνον ἀλλοτρίων ὀνομάτων μεμνῆσαι, οὐκ εἶπεν ὅτι παῦλος ἐποίησε καὶ ἔπλασε ὑμᾶς ἀλλ᾽ ὁ πολλῷ πλέον τὴν αὐτοῦ φιλανθρωπίαν ἐδήλου. τὸν ϛαῦρον εἴσμετε....... καὶ τὸ τῇ ἁμαρτίων καθάρσι βάπτισμα.

vites, & sapientes. Hic ostendit ita dicere non esse rectum (1), multo magis dicere, si sapientes vel divites magistros sibi constituerunt. Pluris vero aestimans hoc posterius adposuit eis, nec culpat quia dicunt, *Ego vero sum Christi*. Sed quia non omnes hoc dicunt, *discidistis*, inquit, *Christum, divisistis eius corpus*. Timore autem implet verbum, num ita partitus est regnum, & Ecclesiam cum hominibus Christus? Ceterum de medio tollit absurdum, & omne ad seipsũ fert; & ne videretur per invidiam alienorum nominum meminisse, non dixit quia Paulus fecit & finxit vos, sed quod mul-

(1) Legendum forte οὐκ ἂν εὐθὺ εἶναι.

multo plus, ſuam humanitatem manifeſtavit. Crucem ſcitis interea, & lavacrum in peccatorum emundationem.

Εἰς προοίμιον τῆς ἐπιςολῆς ἄχρι τȣ̃ τέλȣς:

In prooemium Epiſtolae uſque ad finem.

ΚΑτὰ ςίχον χεδὸν τοῦ ὀνόματος τοῦ χριςοῦ μέμνηται, ἵνα τῇ πικρότητι τῆς σωτηριώδους προσηγορίας ταύτης τὴν ὑπεροψίαν καὶ τὴν τῆς ἀπονοίας σηπέδονα ἅπασαν ἐκκαθάρη.

OMni prope verſiculo nominis Chriſti meminit, ut ſalutaris huius adpellationis amaritie ſuperbiam, & omnem adrogantiae putredinem, expurget.

ΣΕΥΗΡΙΑΝΟΥ.

SEVERIANI.

ΜΗ' συγκληρονόμους ἔχει φησὶν ὁ χριςὸς, ἵνα μερίσῃ τις μετ' αὐτοῦ τοὺς σωζομένους; μή τι νῦν ἔχει κοινώνους καὶ σὺν αὐτῷ τοῦ οἴκου μὲν ἐκληρώσαντο; χριςὸς ἢ ὑπὲρ τοῦ κόσμου ἀποθάνει, ἢ μὲν δὲ οὐδείς.

NUm coheredes habet, inquit, Chriſtus, ut cum eo, quis partiatur eos, qui ſervantur? Numquid habet comparticipes, & cum ipſo domum ſortiti ſunt? Chriſtus vel pro mundo mortuus eſt, vel quidem nemo.

ΘΕΟ-

THEO-

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. THEODORETI.

Τουτέστι κατὰ μερίδα τινὰ οἱ μὲν τὸν χριστὸν ἔλαχον· ἄλλοι δὲ ἄλλους. οἱ μὲν κεφᾶν· οἱ δὲ Ἀπόλλων, ὅς λέγεται πρῶτος ἐπίσκοπος γεγονέναι Κορινθίων. ἐβαπτίσαμεν, ἀλλ' εἰς τὸ τοῦ χριστοῦ ὄνομά φησι. μέγα τινὲς ἐφρόνουν ἀνθρώπων, ἐβάπτιζον, καὶ φησι· τί μέγα φρονοῦσιν; ἐγὼ εὐχαριστῶ μὴ βαπτίσαι· τοῦτο δὲ λέγει τὴν ἐκείνων ἀπόνοιαν καθαιρῶν. οὐ τὸ βάπτισμα εὐτελίζων. μὴ γένοιτο· διὰ τί δὲ εὐχαριστεῖ, μὴ βαπτίσαι; ἵνα μή τις εἴπῃ φησὶν ὅτι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα ἐβάπτισα. εἰ γὰρ τῶν εὐτελῶν ἐκείνων βαπτισάντων τοιαύτη γέγονε διχόνοια

Hoc est secundum partem quamdam, hi quidem Christum sortiti sunt, alii vero alios, hi quidem Cepham, illi vero Apollon, qui dicitur primus Episcopus fuisse Corinthiorum. Baptissavimus, sed in Christi nomine, inquit. Homines quidam superbiebant, & baptissabant, & inquit: Quid superbiunt? Ego gratias ago quod non baptissaverim. Hoc autem dicit, illorum adrogantiam destruens, non ipsum baptismavilipendens: absit. Cur autem gratias agit quod non baptissaverit? Ne quis dicat, inquit, quod in

νοια, ὡς τῷ ἐκείνων ὀνόματι ἐπικαλεῖσθαι· τί ἂν γεγόνει εἰ παῦλος ἦν βεβαπτικὼς ἅπαντας; ἐκ τούτου δείκνυσιν ὅτι οὐδὲ περισπούδαστον ἦν αὐτῷ τὸ βαπτίζειν. ὅθεν οὐδὲ μέμνηται. τοῦτο δέ φησι καταστέλλων τὸ φρόνημα τῶν ἐπὶ τοῦτο μέγα φρονούντων· τίνος οὖν ἕνεκεν ἐβάπτισε, εἰ μὴ τοῦτο ἔσταλτο. καὶ φαμὲν ὅτι ἐπὶ τοῦ εὐαγγελίζεσθαι μὲν ἀπεστάλη· τὸ δὲ βαπτίζειν οὐκ ἐκωλύθη· ἐκ φιλοτιμίας δὲ τοῦτο καὶ ἐκεῖνοι ἐποίουν. τοῦτο γὰρ ἦν .... δέομεν ψυχῆς· ὁ μὲν γὰρ ἤδη πεπιστευκότας βαπτίζει, ὁ δὲ ἀπίστοις εὐηγγελίζετο παρ' οἷς καὶ ἐκινδύνευεν· ἵνα μὴ βλάβην καὶ ἐλάττωσιν ὑπομείνῃ ὁ σταυρός. εἰ γὰρ

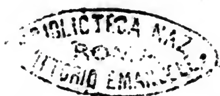
in nomine meo baptiſſavi. Si enim quum humiles illi baptiſſaverint, talis facta eſt diſcordia, ut eorum nomine cognominarentur; quid utique factum fuiſſet, ſi Paulus omnes baptiſſaviſſet? Ex hoc oſtendit neque ab ipſo adfectatum fuiſſe hoc miniſteriū; unde neque commemorat. Hoc autem inquit coercens cogitationem eorum, qui propterea ſuperbia efferebantur. Quare autem baptiſſavit, ſi ad hoc miſſus non fuerat? Et dicimus miſſum fuiſſe ad Evangelium praedicandum; nō autem ei baptiſſare prohibitum. Ex ambitione vero etiam hoc & illi faciebant. Hoc enim

γὰρ ἐν σοφίᾳ λόγου ἐκύρηξαν οἱ ἀπόστολοι, εἶχόν τινες νομίζειν διὰ τῆς τῶν λόγων πείθω, πεπεῖσθαι τοὺς ἀνθρώπους· οὐ διὰ τὴν δύναμιν τοῦ κηρυσσομένου χριστοῦ, ὅ ἦν βλάβη τοῦ κηρύγματος καὶ τοῦ σαυροῦ· νῦν δὲ τὸ ἀγραμμάτοις καὶ ἰδιώταις ἀνθρώποις τὸν κόσμον πεπιστευκέναι, τὴν τοῦ χριστοῦ δύναμιν ἀνακηρύττει. εἰκὸς εἶναι παρ' αὐτοῖς ἀπίστους· οἱ δὲ δεῦρον τὸν σαυρόν· φησὶν οὖν μηδὲν ξενηθῖτε· τοῖς γὰρ ἀπολλυμένοις τὰ εἰς σωτηρίαν δοθέντα παρὰ θεοῦ, μωρία εἶναι δοκεῖ. οἱ γὰρ μὴ ἐξεσηκότες ἄλλοις ἐςὶ σωτηρίας ἔλπις· ἐκ τούτου μάλιςα γινώσκομεν τὴν δύναμιν καὶ τὴν σοφίαν τοῦ θεοῦ δύ-

enim erat : .... & animae oramus. Hic enim iam eos, qui crediderunt, baptissat, ille vero incredulis Evangelium adnunciabat, apud quos etiam periclitabatur; ne damnum crux detrimentumque substineat. Si enim in sapientia sermonis praedicavissent Apostoli, habuissent quidam unde existimarent, per sermonum suadelam homines fuisse persuasos; non per Christi, qui praedicabatur, potentiam: quod damnum erat praedicationis & crucis (1). Nunc vero quū mundus illitteratis, & rusticis hominibus crediderit, id Christi virtutem praedicatam manifestat. Consen-

B 3

(1) Consule *Librum de Eruditione Apostol. Cap.* XIII.

δύναμιν μὲν ὅτι θανάτῳ θάνατον ἔλυσε· σοφίαν δὲ ὅτι τούτῳ τῷ τρόπῳ ἀπόλλοντα διέσωσεν.

sentaneum esse apud ipsos incredulos. Hi vero crucem invenerunt. Inquit igitur, ne admiremini. Pereuntibus enim ea, quae a Deo in salutem data sunt, stulta esse videntur. Etenim ii, qui de mente deducti non sunt .... aliis est salutis spes. Ex hoc maxime Dei virtutem sapientiamque cognoscimus. Virtutem quidem, quia morte mortem solvit; sapientiam autem, quia hoc modo pereuntem servavit.

ΓΕγραπται γάρ, ἀπολῶ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν, καὶ τὴν σύνεσιν τῶν συνετῶν ἀθετήσω. ποῦ σοφός; ποῦ γραμματεύς; ποῦ συζητητὴς τοῦ αἰῶνος τούτου; οὐχὶ ἐμώρανεν ὁ θεὸς τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου τούτου; ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ θεοῦ, οὐκ ἔγνω ὁ κόσμος διὰ τῆς σοφίας τὸν θεόν, εὐδόκησεν ὁ θεὸς διὰ τῆς μωρίας τοῦ κηρύγματος σῶσαι τοὺς πιστεύοντας. ἐπειδὴ γὰρ ἰουδαῖοι σημεῖον αἰτοῦσι, καὶ ἕλληνες σοφίαν ζητοῦσιν

SCriptum est enim: Perdam sapientiam sapientium, & prudentiam prudentium reprobabo. Ubi sapiens? Ubi scriba? Ubi conquisitor huius seculi? Nonne stultam fecit Deus sapientiam huius mundi? Nam quia in Dei sapientia non cognovit mundus per sapientiam Deum: placuit Deo per stultitiam praedicationis salvos facere credentes. Quoniam & Iudaei signa petunt, & Graeci sapientiam quaerunt: nos autem praedicamus Christum crucifixum

σιν, ἡμεῖς δὲ κηρύττομεν χριστὸν ἐσταυρωμένον, ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον ἕλλησι δὲ μωρίαν. αὐτοῖς δὲ τοῖς κλητοῖς ἰουδαίοις τε καὶ ἕλλησι χριστὸν θεοῦ δύναμιν καὶ θεοῦ σοφίαν.

xum, Iudaeis quidem *scandalum; Graecis autem stultitiam, ipsis autem vocatis Iudaeis, atque Graecis, Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam.*

ΛΑβὼν παῤῥησίαν ἀπὸ τῆς γραφῆς, λοιπὸν καθάπτεται αὐτούς. ποῦ σοφός; περὶ ἑλλήνων λέγει. ποῦ γραμματεύς; περὶ ἰουδαίων. ποῦ συζητήτης; τουτέστιν οἱ λογισμοῖς καὶ ἐρεύναις τὰ πάντα ἐπιτρέψαντες· οὗτοι γὰρ πάντες ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν ἐξαρπάσαι τινὰ τῆς πλάνης οὐκ ἴσχυσαν· πάντες γὰρ οἱ δοκοῦντες εἶναι σοφοὶ ἐμωράνθησαν τοῦ μὴ δυνηθῆναι αὐτοὺς εὕρειν, ἅπερ ἐκ τῶν ἁλιέων ὁ ἀγράμματος κεκήρυκται καὶ πεπίστευται. πῶς δὲ ἐμώραν-

QUum loquendi libertatem ex Scriptura sumsisset redarguit eos. *Ubi sapiens?* de Graecis loquitur. *Ubi scriba?* De Iudaeis. *Ubi conquisitor*. Hoc est, qui ratiocinationibus scrutationibusque cũcta commiserunt? Hi enim omnes tamquam si diceret, aliquem ab errore eripere non potuerunt. Omnes enim qui sapientes esse videntur, stulti facti sunt, ut ipsi invenire non potuerint ea, quae ex piscatoribus illiteratus (1) praedica-

(1) Vide *Hilarium Lib. II. de Trinit.* cuius ver

ρανε; τουτέστιν μωρὰν οὖσαν ἤλεγξε τῷ μὴ ἰσχυρὸν εὑρεῖν τὸ ἀληθές.

cavit, & persuasit. Quomodo autem infatuati sunt? Hoc est, stultitiam, quae in eis erat, arguit, non potuisse eos reperire veritatem.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ.

Σοφίαν τοῦ κόσμου· τὴν εὐγλωττίαν καλεῖ· καὶ γὰρ ταύτης χορηγὸς ὁ Θεός· αὐτὸς γὰρ καὶ τὰς γλώσσας διεῖλεν, καὶ ἑκάστῃ χαρακτῆρας ἰδίους ἀπένειμεν. καὶ τῇ ἑλλάδι τῇ νῦν φωνὴν αὐτὸς ἔδωκε εἰς λαμπρότητα· οἱ δέγε οὐκ εἰσδέον ταύτῃ χρησάμενοι δέλεαρ αὐτῆς τῆς ἀπάτης ἀπέφηναν. καὶ πυθανὴν τὴν μυθολογίαν τῆς πλάνης εἰργάσαντο· κατηγορεῖ τοίνυν αὐτῆς εὐγλωττίας· ἀλλὰ τῆς ἐν αὐ-

THEODORETI.

Sapientiam mundi, eloquentiam vocat. Etenim huius suppeditator est Deus. Ipse enim & linguas divisit, & cuilibet proprios characteres distribuit. Et Greciae, quae nunc est, linguam ipse dedit in splendorem; qui vero non ad necessarium ea usi sunt, ipsius fraudis illecebram reddiderunt, & probabilia erroris fabulamenta effecerunt. Accusat igitur non eloquentiae, sed fal-

ba referuntur a nobis etiam *Lib. de Eruditione Apostolorum Cap.* XVI.

αὐτῇ κηρυττομένης ψευδολογίας· τῇ διὰ τῶν κτισμάτων φαινομένον, οἷον οὐρανοῦ καὶ γῆς, οὐκ ἔγνω ὁ κόσμος τὸν Θεὸν διὰ τῆς ἐνθεωρουμένης αὐτοῦ σοφίας τοῖς κτίσμασιν, εὐδόκησε διὰ σταυροῦ σῶσαι τοὺς πιστεύοντας· ὅστις μωρία τοῖς ἀπίστοις καὶ ἀπολλομένοις εἶναι δοκεῖ. σοφίαν Θεοῦ καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ὀνομάζουσι σύνεσιν, καὶ τὴν εὐγλωττίαν, ἤτοι αὐτὸ τὸ λέξεως ἄνθηρον· ἵνα διδάξῃ ὅτι οὐ ποιητὴς ὁ Θεὸς καὶ φρονήσεως χορηγὸς καὶ εὐγλωττίας· καὶ εἴ τινες αὐτοῖς ἐφ᾽ ἃ μὴ δεῖ ἐχρήσαντο· μωρίαν δὲ τοῦ κηρύγματος τὴν τῶν λέξεων ἁπλότητά φησι. ἰδιῶται μὲν γὰρ τῷ λόγῳ ἦσαν οἱ θεσπέσιοι

falsiloquentiae ea predicatae; ob quam (1)per creaturas, quales coelum & terram, emicantem Deum mundus haud novit, per eam ipsius sapientiam, quae in creatis rebus spectatur; placuit ei per crucem servare credentes; quae stultitia incredulis, & pereuntibus esse videtur, qui sapientiam Dei, & humanam intelligentiam,&eloquentiam, & ipsam dictionis floridam iucunditatem adpellant; ut doceat non factorem Deum, prudentiae & eloquentiae datorem esse:&*si qui ipsis ad ea, quae non oportet, abusi sunt. Stultitiam autem praedicationis, dictionis simplicitatem dicit. Rustici enim

(1) Forte legendum ὅτι.

σιοι μαθηταί. πλούσιοι δὲ τῇ γνώσει· ἐάν φησιν εἴπωμεν ἰουδαίῳ πίστευσον, εὐθὺς σημεῖα καὶ τέρατα ἐπιζήτει γενέσθαι πρὸς σύστασιν τοῦ κηρύγματος. ἡμεῖς δὲ χριστὸν κηρύσσομεν ἐσταυρωμένον. ὅπερ οὐ μόνον οὐκ ἔστι σημείων ἀπόδειξις· ἀλλὰ καὶ ἀσθενείας, ὅσον κατὰ τὸ φαινόμενον. καὶ οἱ μὲν τούτῳ τῷ δοκοῦντι ἀσθενεῖ καὶ ἐναντίως πρὸς ἃ ἀπαιτοῦσιν ἐπάγονται πρὸς τὴν πίστιν· ὅπερ μεγάλην δείκνυσι τοῦ θεοῦ τὴν δύναμιν. πάλιν ἕλληνες σοφίαν ζητοῦσι παρ' ἡμῶν· ἀλλὰ κἀκείνοις ἡμεῖς τὸν σταῦρον κηρύσσομεν. ὅπερ κατὰ τὸ φαινόμενον μωρίας εἶναι δοκεῖ, θεὸν κηρύσσειν σταυ-

nim sermone erant divini discipuli, divites vero scientia. Si, inquit, dicamus Iudaeo, crede, statim signa, & prodigia quaerit fieri ad confirmationem praedicationis. Nos vero Christum crucifixum praedicamus, quod non solum non est signorum ostensio, sed potius infirmitatis, in quantum adparet. Sed illi quidem hoc ipso quod videtur infirmum & contrarium iis, quae exposcunt, ad fidem inducũtur, & hoc est quod magnã Dei virtutem demonstrat.(1) Iterum Graeci a nobis sapientiam quaerunt. Sed & illis nos crucem praedicamus. Id quod stulti-

(1) Adi, si vacat, libellum nostrum *De Eruditione Apostolorum Cap.* XIII.

σταυρωμένον. ἀλλὰ καὶ οὕτως πείθονται. ἄρα οὐ ταῦτα μεγίστου θαύματος τὸ ἐκ τῶν ἐναντίων μὴ πρὸς ἃ αὐτοὶ ἐπιζητοῦσι πείθεσθαι αὐτούς; ἢ καὶ οὕτως νοητέον· ἐπειδή φησι καὶ ἰουδαῖοι σημεῖα ἐπιζητοῦσι, καὶ ἕλληνες σοφίαν, εὑρίσκουσιν ἀμφότεροι ὃ ζητοῦσιν εἰς τὸν χριστόν. πῶς; τοῖς μὲν γὰρ ἀπίστοις ἰουδαίοις σκάνδαλόν ἐστιν, καὶ τοῖς ἀπίστοις ἕλλησι μωρία δοκεῖ· οἱ δέ φησι κλητοὶ καὶ ἐπίλεκτοι ἐξ αὐτῶν εὑρίσκουσιν αὐτὸν ὄντα δύναμιν καὶ σοφίαν τοῦ πατρός· τί γὰρ λέγεις ὁ ἰουδαῖε; σημεῖα ἐπιζητεῖς; ἴδου ὁ χριστὸς θεοῦ δύναμίς ἐστιν ἡ τῶν σημείων ποιητική. καὶ σὺ τί λέγεις ὁ ἕλλην. σοφίαν ζητεῖς; ἔχεις τὸν χρι-

titiae esse, in quantũ adparet, videtur, Deum praedicare crucifixum. Sed & ita persuadentur. Profecto nonne haec magni miraculi, persuaderi eos contrariis eorum, quae ipsi requirunt? Vel & ita intelligendum. Quoniam, inquit, & Iudaei signa quaerunt, & Graeci sapientiam; inveniũt utrique in Christo, quae quaerunt. Quomodo? Incredulis enim Iudaeis offendiculum est, incredulis autem Graecis stultitia videtur. Vocati vero, inquit, & electi ex ipsis, inveniunt ipsum exsistentem virtutem & sapientiam Patris. Quid enim dicis, o Iudaee? signa quaeris? Ecce Christus Dei virtus est miraculorum effectrix.

χριςὸν σοφίαν ὄντα τοῦ πατρός· ἐπεὶ οὖν σημεῖα καὶ σοφίαν ἐπιζητούμεθα, κηρύσσομεν τὸν χριςὸν ἀμφότερα ὄντα τοῖς κλητοῖς· καὶ εὑρίσκοντες ἃ ζητοῦσι πιςεύουσιν. οἱ δέγε ἄπιςοι σκανδάλου καὶ μωρίας ἄξια τὰ ἀξιοθαύματα νομίζουσι· καὶ τί θαυμαςόν; καὶ γὰρ ὁ αἰσθητὸς ἥλιος σκοτεινὸς τοῖς ἀμβλυώττουσι τὰς ὄψεις ὁρᾶται. σκάνδαλον εἶναι δοκοῦν κατὰ πατρὸς τὴν ὄψιν. τίς γὰρ τῶν ἀπίςων οὐκ ἂν σκανδαλισθείη καὶ ἀπειςήσειεν οἷον εἶναι τοῖς δοκοῦσιν θεὸν ἐςαυρομένον κηρύσσεσθαι· εἶναι μὲν δοκεῖ φησι σκάνδαλον καὶ μωρία· πλὴν αὐτοῖς τούτοις φησὶ δοκεῖ ὁ χριςὸς καὶ τὰ αὐτοῦ πάθη εἶναι δύναμις τοῦ θεοῦ καὶ σοφία

ctrix. Et tu quid ais, o Graece? Sapientiam quaeris? Habes Christum, qui est Patris sapientiam. Quoniam igitur signa & sapientiam exposcimur, praedicamus Christum qui est utraque electis; & invenientes, quae quaerunt, credunt. Increduli vero offendiculo & stultitia digna, ea quae stupore digna sunt reputant. Et quid mirum? Etenim sensilis sol tenebrae visu hallucinantibus videtur. Offendiculum esse, quum videatur secundum patris * visum. Quis enim incredulorum non offendatur, & minime credat possibile esse Deum crucifixum praedicari ab iis, qui id putant? Esse quidem vide-

φία· ἄρα οὐ θαυμαστόν· πλὴν τοῖς κλητοῖς δοκεῖ. κλητοῖς δὲ οὓς ὁ θεὸς ἐκάλεσεν διὰ τὸ ἀξίους εἶναι. ὅτι τὸ μωρὸν τοῦ θεοῦ, ἰσχυρότερον τῶν ἀνθρώπων ἐστί.

detur, inquit, offendiculum, & ſtultitia. Veruntamen his ipſis, inquit, videtur Chriſtus ob eius perpaſſiones eſſe virtus Dei, & ſapientia. Vtique non mirũ. Verũtamen vocatis videtur. Vocatis vero, quos Deus vocavit, eo quod digni eſſent; quia ſtultum Dei fortius eſt hominibus.

Ὅτι τὸ μωρὸν τοῦ θεοῦ σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐστί, καὶ τὸ ἀσθενὲς τοῦ θεοῦ ἰσχυρότερον τῶν ἀνθρώπων ἐστί· βλέπετε γὰρ τὴν κλῆσιν ὑμῶν, ἀδελφοί, ὅτι οὐ πολλοὶ σοφοὶ κατὰ σάρκα, οὐ πολλοὶ δυνατοί, οὐ πολλοὶ εὐγενεῖς· ἀλλὰ τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ θεός, ἵνα τοὺς σοφοὺς καταισχύνῃ, καὶ τὰ ἀσθενῆ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ θεός, ἵνα καταισχύνῃ τὰ ἰσχυρά, καὶ τὰ ἀγενῆ τοῦ κόσμου καὶ τὰ ἐξουθενημένα ἐξελέξατο ὁ θεός, καὶ τὰ μὴ ὄν-

Quia quod ſtultum eſt Dei, ſapientius eſt hominibus; & quod infirmum eſt Dei, fortius eſt hominibus. Videte enim vocationem veſtram, fratres, quia non multi ſapientes ſecundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles: ſed quae ſtulta ſunt mundi elegit Deus, ut confundat ſapientes: & infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia, & ignobilia mundi, & contemtibilia elegit Deus, & ea, quae non ſunt, ut ea, quae ſunt, deſtrueret: ut

ἐντα, ἵνα τὰ ὄντα καταργήσῃ· ὅπως μὴ καυχήσηται πᾶσα σὰρξ ἐνώπιον τοῦ θεοῦ. ἐξ αὐτοῦ δὲ ὑμεῖς ἐστὲ ἐν χριστῷ ἰησοῦ, ὃς ἐγενήθη ἡμῖν σοφία ἀπὸ θεοῦ, δικαιοσύνη τε καὶ ἁγιασμὸς καὶ ἀπολύτρωσις, ἵνα, καθὼς γέγραπται, ὁ καυχώμενος, ἐν κυρίῳ καυχάσθω.

ut non glorietur omnis caro in conspectu eius. Ex ipso autem vos estis in Christo Iesu, qui factus est nobis sapientia a Deo, & iustitia, & sanctificatio, & redemtio, ut quemadmodum scriptum est: Qui gloriatur, in Domino glorietur.

β΄ — CAP. II.

Κἀγὼ ἐλθὼν πρὸς ὑμᾶς ἀδελφοὶ, ἦλθον οὐ καθ' ὑπεροχὴν λόγου ἢ σοφίας καταγγέλλων ὑμῖν τὸ μαρτύριον τοῦ θεοῦ· οὐ γὰρ ἔκρινα τοῦ εἰδέναι τι ἐν ὑμῖν, εἰ μὴ ἰησοῦν χριστὸν, καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον.

Et ego, quum venissem ad vos fratres, veni non in sublimitate sermonis, aut sapientiae, adnuntians vobis testimonium Christi. Non enim iudicavi me scire aliquid inter vos, nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum.

Ὁ Σταυρὸς μὲν δοκεῖ μωρία· πλὴν σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐστί· πῶς; οἱ μὲν σοφοὶ καὶ φιλόσοφοι περὶ ψυχρὰ καὶ ἀνόνητα ἠσχολήθησαν· ὁ δὲ σταυρὸς, τὸν κόσμον ἔσωσε· καὶ γὰρ μυ-

CRux quidem videtur stultitia; verum sapientius est hominibus. Quomodo? Sapientes quidem & philosophi circa frigida, & inutilia, occupati fuerunt. Crux autem mundum serva-

μυρίων ἐπιχειρούντων σβέσεσθαι τὸ ὄνομα τοῦ χριςοῦ, οὐ μόνον οὐκ ἐσβέσθη, ἀλλὰ πλέον ἀνθεῖ διὰ αὐτοῦ ἀσθενοῦς εἶναι δοκοῦντος ςαυροῦ τοῦ ἰσχύρους τροπαιωσαμένου.

vavit. Sexcentis enim adgredientibus extinguere Christi nomen, non solũ non est extinctum, sed amplius floret, per eam crucem, quae infirma esse videtur, forti in fugã verso, & debellato.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ.

ΟΥ' μόνον ὅτι πᾶσα ἀντρωπίνη διάνοια πλανή τις κρινομένη πρὸς τὸ ςάθερον καὶ μόνιμον τῶν θείων καὶ τελειοτάτων νοήσεων· ἀλλ' ὅτι καὶ συνηθές ἐςι τοῖς θεολόγοις ἀντιπεπονθότος ἐπὶ θεοῦ τὰ τῆς ςερήσεως ἀποφάσκειν· αὕτως καὶ ἀόρατά φησι τὰ λόγια τὸ παμφαὲς φῶς, καὶ τὸ πολυύμνητον καὶ πολυώνυμον ἄρρητον καὶ ἀνώνυμον· καὶ τοῖς πᾶσι πάροντα καὶ ἐκ πάν-

DIONYSII.

NOn solum quia omnis humana sententia error quidam iudicatur in comparatione stabilitatis & firmitatis divinarum & perfectissimarum intelligentiarum. Sed quia & consuetum est Theologis de Deo, qui contra se habet, negando differere. Ita invisibilia inquiunt oracula, lucem omnino splendentem, & multis laudibus ferendam, & multinominem, & inef-

πάντων εὑρισκόμενα, ἀκατάληπτα καὶ ἀνεξιχνίασα· ἐπισκέψατε φησι καὶ προσέχετε πῶς μεγάλα δύναται ἡ κλῆσις ὅτι ἰδιώτας οὕτως σοφὰ δόγματα μαθεῖν παρεκσεύασεν ἐν τῇ κλήσει φησὶ καὶ τῇ πίςει ταύτῃ· οὐκ ἦλθον σοφοὶ πολλοί. προσέθηκεν δὲ τὸ πολλοὶ, ὅτι ἦσαν καὶ σοφοί τινες πιςεύσαντες· οἷον ὁ Αρεοπαγίτης, ὁ ἀντύπατος, καὶ ἕτεροι, καὶ πανταχοῦ τὸ πολλοὶ διὰ τοῦτο πρόσκειται, ὅτι ἦσάν τινες δυνατοὶ καὶ εὐγενεῖς πιςεύσαντες, κατὰ τὸ φαινόμενον κατὰ τὸν παρόντα βίον καὶ τὴν ἔξωθεν παίδευσιν· οὗτοι γὰρ μάλιςα μωροί. οἱ πεπιςευκότες ἑαυτοὺς ὅτι εἰσὶ σοφοί· διὸ καὶ δυσαποσπάςως ἔχουσι

effabilem, & nullo nomine, & omnibus praesentia, & quae ex omnibus incomprensibilia, & inscrutabilia, reperiuntur. Considerate, inquit, & attendite quam magna potest vocatio; quia ita imperitos, adeo sapientia dogmata ut discerent effecit. In vocatione, inquit, & fide hac. Non venerunt sapientes multi. Addidit autem illud *multi*, quia erant etiam sapientes quidam, qui crediderant, quales Areopagites, Proconsul, & alii; & ubique illud *multi* propterea adponitur: quia erant quidam potentes, & nobiles, qui crediderant, secundum id, quod apparet, secundum praesentem vitam, &

σι πρὸς τὰ ἴδια δόγματα· γὰρ οἱ δυνατοὶ, καὶ οἱ εὐγενεῖς τύφου πεπληρημένοι· οἱ μὲν διὰ τὸν πλοῦτον· οἱ δὲ διὰ τὸ γένος, ἐξέλκουσιν ἑαυτοὺς τῆς θεογνωσίας καὶ οὐκ αἱροῦνται τῶν παρόντων καταφρονεῖν· καὶ πανταχοῦ τὰ ἀποβόλιμα καὶ τὰ εὐτελῆ προσελάβετο, ἵνα τοὺς δυνατοὺς ἀπίστους καταισχύνῃ .... δὲ ἐξελέξατο, μὴ τοῦτο ἀποπεύσῃς ὅτι ἔργον ἔχεν ὁ Θεὸς, τοὺς μὲν πτώχους λαβεῖν, τοὺς δὲ δυνάστας ἀπώσασθαι· ἀλλ' ὅτι εὐτελεῖς προσέδραμον μᾶλλον τῇ πίστει· οἱ δὲ ἐν δυναστίαις ὄντες καὶ σοφίᾳ ἑαυτοὺς ἀπεσχοίνισαν ἀπαξιώσαντες παρ' ἰδιωτῶν μαθεῖν. ὡς ὅγε Θεὸς ἤθελε σῶσαι· καταισχύ-

& externam eruditionem. Hi enim maxime ſtulti, qui ſe ipſi crediderunt eſſe ſapientes. Ideo difficile a propriis placitis abſtrahi poſſunt. Etenim potentes, & nobiles ſuperbia pleni; illi quidem, propter divitias; hi vero, propter genus; ſubtrahunt ſe Dei cognitioni, nec eligunt praeſentia contemnere: & ubique abiecta & vilia adſumſit ut potentes incredulos confundat. Si vero hos non elegit, ne hoc tibi perſuadeas, opus habuiſſe Deum pauperes adſumere, potentes vero abiicere. Sed quia viles, & abiecti, adcurrebant magis ad fidẽ; (1) qui autem potentes erant atque ſapientes,

(1) Adi *Lib. De Erudit. Apoſtol. Cap.* III.

χύνη δὲ πανταχοῦ ... . περὶ ἐκείνων οἰκεία σοφία καὶ πλοῦτος πεποιθότων καὶ μὴ πιστευσάντων· αὕτη γὰρ νίκη τοῦ χριστοῦ μεγίστη, τὸ διὰ τῶν μωρῶν ἤτοι τῶν ἰδιώτων νικῆσαι τοὺς σοφοὺς καὶ καταισχῦναι· μεγίστη γὰρ τῶν σοφῶν αἰσχύνη παρ' ἰδιώτων ἡττᾶσθαι. καὶ μεγίστη νίκη χριστοῦ ἐν μωροῖς νικᾶν τοὺς σοφοὺς, τοὺς μεγαφρονοῦντας ἐπὶ δυνάμει καὶ πλούτῳ· πάντα φησὶν ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἵνα παύσῃ αὐτοὺς τῆς ἀλαζονίας καὶ τοῦ νομίζειν ἑαυτοὺς εἶναί τι· καὶ ὑμεῖς ἔτι ἀλαζονεύετε καὶ φρονεῖτε μέγα, ἐξ αὐτοῦ δὲ ὑμεῖς ἐστε. τουτέστιν ἀνελόμενος ἡμῖν τῆς ἀλαζονείας ὁ Θεὸς, τέκνα ἴδια πεποίηκε διὰ

tes, se ipsos abstraxerunt, quum indignum reputarent ab imperitis addiscere, quos Deus voluit servare. Confundit vero ubique mundana .... propria sapientia, & divitiae eorum, qui persuasi fuerunt, & non crediderunt. Haec enim maxima Christi victoria; per stultos & imperitos vicisse, & confudisse sapientes. Maximum enim sapientium dedecus ab idiotis superari; & maxima victoria Christi in stultis vincere sapientes, potentia divitiisque superbos(1). Omnia, inquit, fecit Deus, ut liberet eos ab adrogantia, & ab existimando se ipsos esse aliquid. Et vos a-

(1) Consule nostrum *Lib. De Erudit. Apost. Cap.* XIV.

διὰ ἰησοῦ χριςοῦ. τοιγαροῦν ὀφείλομεν καὶ ἡμεῖς φεύγειν τὴν ἀλαζονείαν ἔχθραν οὖσαν τοῦ θεοῦ· ὥς φησι, χριςὸς ἐγενήθη ἡμῖν ἀπὸ θεοῦ σοφία καὶ δικαιοσύνη καὶ ἁγιασμὸς καὶ ἀπολύτρωσις. τουτέςιν ὅς ἐποίησεν ἡμᾶς σοφοὺς καὶ ἁγίους καὶ δικαίους λυτρωσάμενος ἡμᾶς ἀπὸ τῶν τοιούτων ἐναντίων. ἐπειδὴ γὰρ μωρὰ ἐξελέξατο, σοφὰ αὐτὰ ἐποίησε καὶ δίκαια καὶ ἅγια. οὐκ εἰπὼν ἐσόφισεν ἡμᾶς, ἀλλὰ δεικνὺς τὸ ἄφατον τῆς δωρεᾶς, φησιν, ἐγενήθη ἡμῖν σοφία, τουτέςιν ἑαυτὸν ἡμῖν ἔδωκεν. μέγαλα εἰπὼν περὶ τοῦ ἰησοῦ, οἷον σοφίαν, δικαιοσύνην, ἁγιασμὸν, καὶ ἀπολύτρωσιν, προστίθη-

adhuc adrogantes estis & superbitis. Ex ipso vero vos estis; hoc est, quum abstulisset nobis adrogantiam Deus, proprios filios fecit per Iesum Christum. Quamobrem adrogantiam Dei inimicam effugere debemus. Hic ait, Christus factus est nobis a Deo sapientia, & iustitia, & sanctificatio, & redemtio, hoc est, qui fecit nos sapientes, & sanctos, & iustos, quum redemisset nos ab huiusmodi contrariis. Quia enim stulta elegit, sapientia ipsa fecit, & iusta, & sancta(1). Non dicens, sapientes nos fecit, sed ostendens munus ineffabile, inquit, factus

(1) Adi, si tanti est, *Librum De Eruditione Apostolorum Cap.* XVI.

θησι τὸ ἀπὸ τοῦ θεοῦ· ἵνα μὴ ἀγέννητον αὐτὸν ὑπολάβῃς, ὅρα πῶς ὁδῷ προβαίνει· πρὸς τοὺς σοφοὺς ποιήσας ἀπήλλαξεν τῆς πλάνης, καὶ τοτὲ δικαίους καὶ ἁγίους τῇ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐπιφοιτήσει, καὶ οὕτως ἠλευθέρωσε πάντων τῶν κακῶν· τοῦτο γάρ φησίν ἐϛιν ἀπολύτρωσις. πάντα φησὶ γέγονε ταῦτα, ἵνα μηδ' εἰς ἑαυτὸν εἶναί τι νομίζῃ, μηδὲ εἰς ἑαυτὸν καυχᾶται ἀλλ' εἰς τὸν θεόν. αἰνίττεται δὲ αὐτούς. ἦσαν γάρ τινες μέγαλα φρονοῦντες· εἰρηκὼς ὅτι ἡ σοφία ἐμωράνθη· καὶ οἱ δοκοῦντες μωροὶ ἐξελέγχθησαν. προστίθησι, καὶ ἐγω δὲ αὐτὸς ὁ κῆρυξ οὐκ ἦλθον συλλογισμοῖς παρεσκευασμένος· καὶ σο-

ctus est nobis sapientia, hoc est, seipsum nobis dedit. Magna dicens de Iesu, qualia, sapientiam, iustitiam, sanctificationem, & redemtionem. Addit illud *a Deo*, ne ingenitum ipsum existimes. Vide quomodo via progreditur; sapientes quum fecisset, errore liberavit, & tunc iustos & sanctos per sancti spiritus illapsum(1), atque ita ab omnibus malis liberavit. Hoc enim, inquit, redemtio est. Omnia, inquit, haec facta sũt, ut nemo se ipse aliquid putet, neque in se ipso, sed in Deo, glorietur. Innuit vero ipsos. Erant enim quidam magna de se sentientes; quum dixisset, quia sapien- tia

(1) Vide, quae disserimus *Lib. De Eruditione Apostolorum Cap.* XV.

σοφία ἀνθρωπίνη φησί· τί γὰρ εἰ καὶ ἠθέλησε ἠδύνατο εἶναί τις τὸ εἶναι ἐν σοφίᾳ αὐτὸς μὲν οὐκ ἠδύνατο, οὐδὲ χριστὸς ἠδύνατο αὐτὸν ποιῆσαι σοφὸν εἰ ἠθέλησε· ὁ θάνατον γὰρ περιήει κηρύσσειν χριστοῦ, διὸ μάρτυρα αὐτὸν καλεῖ· καὶ γὰρ καὶ ἐγὼ τοῦτο ἐδοκίμασα, ἐπειδὴ καὶ ὁ χριστὸς, τὸ ἄνευ εὐγλωττίας φησὶ κηρύττεται καὶ ἐγὼ ἐν ἀσθενείᾳ καὶ ἐν φόβῳ καὶ ἐν τρόμῳ πολλῷ ἐγενόμην πρὸς ὑμᾶς· καὶ ὁ λόγος μου καὶ τὸ κήρυγμά μου οὐκ ἐν πιθοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως· ἵνα ἡ πίστις ὑμῶν μὴ ᾖ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων; ἀλ-

tia ſtulta facta eſt, & qui ſapientes ſibi videbantur ſtulti deprehenſi ſunt (1), addit, & ego vero ipſe praeco non veni ſyllogiſmis inſtructus, & humana ſapientia, inquit. Quid enim? Etſi voluiſſet, non potuiſſet, dicat quis. Eſſe quidem ſapiens ipſe non potuiſſet; Chriſtus autem poterat eum facere ſapientē, ſi voluiſſet (2). Mortē enim Chriſti praedicans circuimbat; propterea teſtem eū vocat. Etenim & ipſe hoc probavi, quoniam & Chriſtus (3) praedicatur, īquit, ſine eloquētia, & ego in infirmitate, & timore, & tremore, multo fui apud vos, & ſermo meus

(1) *Ad Romanos Cap.* I.

(2) Conſule, ſi vacat, *Librum* noſtrum *De Eruditione Apoſtol. Cap.* X. *pag.* 157. *& ſeqq.*

(3) Forte legendum ἄνευ, & τὸ delendum.

ἀλλ᾽ ἐν δυνάμει θεοῦ· us,& praedicatio mea non in persuabilibus humanae sapientiae verbis; sed in demonstratione spiritus, & virtutis; ut fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei.

Καὶ ἐγὼ ἐν ἀσθενείᾳ καὶ ἐν φόβῳ, καὶ ἐν τρόμῳ πολλῷ ἐγενόμην πρὸς ὑμᾶς· καὶ ὁ λόγος μου, καὶ τὸ κήρυγμά μου οὐκ ἐν πειθοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ᾽ ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως, ἵνα ἡ πίστις ὑμῶν μὴ ᾖ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων, ἀλλ᾽ ἐν δυνάμει θεοῦ· σοφίαν δὲ λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις, σοφίαν δὲ οὐ τοῦ αἰῶνος τούτου, οὐδὲ τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου τῶν καταργεμένων. ἀλλὰ λαλοῦμεν σοφίαν θεοῦ ἐν μυστηρίῳ, τὴν ἀποκεκρυμμένην, ἣν προώρισεν ὁ θεὸς πρὸ τῶν αἰώνων εἰς δόξαν ἡμῶν, ἣν οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου ἔγνωκεν· εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ αὐτὸν κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν· ἀλλὰ, καθὼς γέγραπται, ὀφ-

Et ego in infirmitate, & timore, & tremore multo fui apud vos: & sermo meus, & praedicatio mea, non in persuasibilibus humanae sapientiae verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis: ut fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei. Sapientiam autem loquimur inter perfectos; sapientiam vero non huius saeculi, neque principum huius saeculi, qui destruuntur: sed loquimur Dei sapientiam in mysterio, quae abscondita est, quam praedestinavit Deus ante saecula in gloriam nostram, quam nemo principum huius saeculi cognovit: si enim cognovissent, numquam Dominum gloriae crucifixissent. Sed sicut scriptum est: Quod oculus non vidit, nec

θαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν.

auris audivit, nec in cor hominis adscendit, quae praeparavit Deus iis, qui diligunt illum.

ΤΗς ἔξωθέν φησιν οὐκ ἐδεήθην σοφίας. ἀλλὰ μόνον χριστὸν ἐκήρυξα καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον, καὶ .... πάντων τῶν σοφῶν ἐνέφραξα τὰ στόματα· πῶς γὰρ οὐκ ἀσθενὴς ὁ ὑπὸ τοσούτων δυνάμεων διωκόμενος· οὐ μόνον φησὶν οὐκ ἐδεήθην σοφίας εἰς τὸ κήρυξαι, ἀλλὰ καὶ ἐν φόβῳ καὶ ἐν τρόμῳ πολλῷ ὢν διὰ τοὺς διωγμοὺς οὕτως ἐκήρυξα· ὅπερ πολλὴν δείκνυσι τὴν δύναμιν τοῦ σταυροῦ· ὅτι ἐν ἰδιωτείᾳ καὶ φόβῳ κηρυσσόμενος κατέχει. καταβάλλει δὲ τοὺς παρ' αὐτοῖς φιλοσόφους, δεικνὺς πόσα μὲν

EXterna, inquit, non indigui sapientia, sed Christum solum praedicavi, & hunc crucifixum; & ora omnium sapientum obstruxi. Quomodo enim non infirmus, qui a tantis potestatibus persequutionem patitur? Non solum, inquit, non indigui sapientia ad praedicandum, sed & in timore & tremore multo quum essem propter persequutiones, ita praedicavi. Quod multam ostendit crucis virtutem, quia in imperitia, & timore praedicata obtinebat(1). Deiicit autem

(1) Adisis *Cap.* XIV. *Lib. De Erudit. Apostol.*

μὲν ἦν τὰ κωλύματα τοῦ πιςευθῆναι τὸ κήρυγμα· πῶς δὲ ἐπιςεύθη· οὐ γὰρ ἦν τὸ κήρυγμα σεσοφισμένον διὰ τῆς ἔξωθεν εὐγλωττίας καὶ παιδεύσεως· διὰ γὰρ τοῦ ἁγίου πνεύματος καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ σημείων καὶ δυνάμεων τὰς ἀποδείξεις φησὶ τοῦ ἀληθῆ λέγειν παρεχόμεθα καὶ διὰ τῆς εἰς ὑμᾶς ἐνεργούσης δυνάμεως· εἰ γὰρ ἦν ἐν σοφίᾳ ἀνθρωπίνῃ ὑπενοήθη ἂν τῇ εὐγλωττίᾳ περιγένεσθαι. νῦν δὲ τὸ διὰ σημείων καὶ δυνάμεων εἶναι, τὸ ἀναμφίβολον προξένει τῇ πίςει. ἡ γὰρ διὰ τῶν ἔργων καὶ σημείων ἀπόδειξις, τῆς ἐκ ῥημάτων βεβαιοτέρα· ἐπειδὴ ἅπαξ ἐπέδειξε τὴν τῶν ἀνθρώπων δοκοῦσαν σοφίαν, τότε λοιπὸν θάρρει καλεῖν αὐ-

tem ipſorum philoſophos, quum oſtendiſſet quanta erant impedimenta credendi praedicationem. Quomodo autem credita eſt? Non enim erat praedicatio docte compoſita per externam eloquentiam & eruditionem. Nam per ſpiritum ſanctũ, &quae ex ipſo erant, ſigna,& virtutes: demonſtrationes, inquit, veritatis dicere idonei facti ſumus,& per virtutem, quae operatur in nobis. *Si enim in humana ſapientia erat*, ſubſpicio oriretur eloquentiae vi iſta fieri. Nunc vero quum per ſigna, & virtutes ſit, dubitationis vacuitatem fidei conciliat. Demonſtratio enim per opera & ſigna, firmior eſt ea, quae ex ver-

αὐτὸν σοφίαν. σοφίαν δὲ λέγει τὸ περὶ χριστοῦ κήρυγμα, καὶ τὸ διὰ σαυροῦ σωθῆναι τὰ ὑπὸ οὐρανόν. ἐν τοῖς τελείοις τουτέσιν ἐν τοῖς πίσοις. ἐκεῖνοι γὰρ σοφοὶ καὶ τέλειοι οἱ τὰ ἀνθρώπινα ὑπερίδοντες ὡς ἀσθενῆ, καὶ θεῷ ἑαυτοὺς ἐκδεδωκότες· αἰῶνος τούτου λέγει, διὰ τὸ ἐπίκαιρον αὐτῶν καὶ μεχρὶ τοῦ αἰῶνος τούτου ἱςᾶναι, καὶ μὴ προιέναι εἰς τὸ μέλλον. καὶ γὰρ καταργοῦνται καὶ συμπαύονται τῷ παρόντι βίῳ. ἀλλ' οὐκ οἱ δίκαιοι· ἀλλὰ τότε μᾶλλον ἢ νῦν ἀνθοῦσιν· ἄρχοντας δὲ καλεῖ, αἰνιττόμενος τοὺς παρ' αὐτοῖς φιλοσόφους, λογογράφους, ῥήτορας, οἱ καὶ δημάγωγοι ἐγίνοντο· μυσήριον καλεῖ τὸ

verbis fit. Quoniam semel ostendit, hominum, quae videtur, sapientiam, stultitiam esse; hanc autem esse verã sapientiam(1). Deinceps non dubitat ipsam vocare sapientiam. Sapientiã autem dicit praedicationem de Christo; & per crucem servata esse omnia, quae sub coelo sunt. Imperfectis, hoc est, infidelibus. Illi enim sapientes & perfecti, qui humana despexere ut infirma, & Deo se ipsos dediderunt. Saeculi huius, ait, quod temporanea ea sint, & usque ad hoc saeculum durent, & in futurum non progrediantur. Etenim evacuantur & cessant una cum praesenti vita. Sed non iusti. Ve-

(1) Vide Cap. XVI. toties memorati operis.

τὸ κατὰ χριστὸν κήρυγμα. ὅτι οὐδὲ μιὰ δύναμις οὐρανία ᾔδει αὐτὸ πρὸ τοῦ γενέσθαι, καὶ ὅτι ἄλλα ὁρῶντες, ἄλλα πιστεύομεν. χριστὸν ὁρῶν, ὡς φιλάνθρωπον σέβω· δοῦλον γεγονότα ἀκούων, τὴν κηδεμονίαν αὐτοῦ προσκύνω. ἔτι γὰρ καὶ νῦν κέκρυπται. τοῖς μὲν ἀπίστοις καὶ σφόδρα· τοῖς δὲ πίστοις οὐ σφόδρα. ἣν σοφίαν προώρισας ὁ πατὴρ φησι τὴν περὶ ἡμῶν κηδεμονίαν ἐνδεικνύμενος ἵνα ἡμᾶς διὰ αὐτῆς δοξάσῃ· τὸ δὲ πρὸ τοῦ αἰῶνος δηλοῖ τὸ συναΐδιον πρὸς τὸν πατέρα· ἔνι μὲν νοεῖται τοῦτο καὶ περὶ τοῦ πιλάτου καὶ ἡρώδου. ἠγνόουν γάρ. ἔνι δὲ καὶ περὶ τῶν ἀρχιερέων καὶ γραμματέων. οἵτινες ἠγνόουν τὴν διὰ τοῦ σταυροῦ τοῦ χριστοῦ

Verum tunc magis, quam in praesens, florent. Principes vero vocat, innuens ipsorum Philosophos, Scriptores, Oratores, qui etiam populi ductores erant. Mysterium vocat praedicationem secundum Christum. Quia nulla virtus coelestis sciebat ipsam antequã esset; & quia alia videntes, alia credimus. Christum videns, ut humanum veneror, servum factum audiens, curam eius adoro. Adhuc enim, & nunc occulitur, incredulis quidem & multum; fidelibus autem non multum. Quam sapientiam quum praedeterminasset Pater, inquit, de nobis curam ostendens, ut nos per ipsam glorificet. Illud

σοῦ καὶ τοῦ θανάτου γενομένην οἰκονομίαν. ἐπειδὴ τοῖς ἀνοήτοις ὁ χριστὸς ἀδοξία εἶναι δοκεῖ· ὅρα πῶς χριστοῦ μνησθεὶς, κύριον αὐτῆς δόξης καλεῖ· δεικνὺς ὅτι οὐ μόνον οὐδὲν εἰς δόξαν παρεβλάβη ἐκ τούτου· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐπὶ φιλανθρωπίᾳ ἐδοξάσθη.

lud autem declarat quod est ante saeculum, Patri coaeternum. Simul quidem, intelligitur hoc & de Pilato, & Herode. Ignorabant enim. Simul autem etiam de Pontificibus & Scribis, qui ignorabant dispensationem, quae per crucem Christi, mortemque fiebat. Quoniam insipientibus Christus infamia esse videtur. Vide quomodo, quum Christi meminerit, ipsius gloriae dominum vocat, ostendens non solum nihil ex hoc gloriae detrimentum cepisse, sed magis etiam ob humanitatem (1) fuisse glorificatum.

ΙΩΑΝΝΗΣ.

Εὐκαίρως κύριον δόξης ἐκάλεσεν: ἐπειδὴ γὰρ ὁ σταυρὸς ἀδοξία εἶναι δοκεῖ, δείκνυσι ὅτι μεγάλη δόξα ἐστὶν ὁ σταυρός.

IOANNES (2).

OPportune dominū gloriae vocavit. Quoniam enim crux infamia esse videtur, ipsā crucem esse magnā gloriam ostendit.

OI- OE-

(1) Hoc est, *ob hominum amorem*.
(2) Hoc est, *Chrysostomus*.

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΟΣ.

Εἰ μὲν τὸ τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου δέξω ὡς πρὸς τὸν ἡρώδην καὶ τὸν πιλᾶτον ἁπλουστέρως νοήσεις τὸ ἑπόμενον. εἰ γάρ φησιν ἔγνωσαν οὐκ ἂν τὸν κύριον τῆς δόξης ἐσαύρωσαν· οὐδὲ γὰρ τοσοῦτον ἐμεμήνεσαν φθόνου μὴ ὑποκειμένου. εἰ δὲ πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ γραμματεῖς ἐκλάβοις, οἳ ᾔδεσαν αὐτὸν ὄντα τὸν χριςὸν· καὶ δῆλον ἐξ ὧν ἔλεγον οἱ γεωργοὶ τοῦ ἀμπελῶνος· οὗτός ἐςιν ὁ κληρονόμος, δεῦτε ἀποκτείνωμεν αὐτὸν καὶ ὁ ἄμπελος ἡμῶν ἔςαι· ἀλλὰ φθόνῳ ἀπετυφλώθησαν· οὕτω νοήσεις τὸ κάτω· ὅτι εἰ ἔγνωσάν, φησιν, ὅτι τοσαύ

OECVMENIVS.

Si illud *Principum huius saeculi* acceperis, ut Herodem & Pilatum respiciens, id quod sequitur simplicius intelliges. *Si enim*, inquit, *cognovissent, non certe dominum gloriae crucifixissent*. Neque enim adeo furore correpti fuissent, quum invidia non subesset. Si vero ad Pontifices & scribas retuleris, qui ipsum noverant esse Christum (& patet id, ex iis quae dicebant agricolae vineae, *hic est heres, venite interficiamus eum, & vinea nostra erit*) sed invidia excaecati erant; ita intelliges quod infra est, quia si cognovissent, inquit, tantam futurã gen-

σαύτη ἔςαι τοῖς ἔθνεσι σωτηρία ἐκ τοῦ ςαυροῦ· οὐδ' ἂν ἦλθεν εἰς τὸ ςαυρῶσαι· ἐκτήκεσθαι μᾶλλον ἐκ τοῦ φθόνου αἱρούμενοι, ἢ ἵνα σώθῃ τὰ ἔθνη, καὶ ἐκβάλλῃ αὐτοὺς, καὶ ἀντικατάςῃ εἰς τὸ περὶ αὐτῶν. τί δὲ ἡτοίμασε τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν, τὸν χριςὸν δηλαδὴ, καὶ τὴν διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως σωτηρίαν. ἀγαπῶντας δὲ τοὺς πιςεύσαντας καλεῖ ἡ γραφή· καὶ πόσα οὖς οὐκ ἤκουσεν, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη· τῶν ἁγίων προφήτων φησὶ προακουσάντων τὸ μυςήριον. καί φαμεν ὅτι ἕτερόν ἐςι τὸ ὡς ἄνθρωπον ἀκοῦσαι, καὶ ἕτερον τὸ ὡς προφήτην· καὶ γὰρ ἡ-

gentibus ſalutem ex cruce, neque ad crucifigendum proceſſiſſent; tabeſcere magis invidia eligentes, quam ut gentes ſervarentur, & ipſos eiicerent, & in eorum locum ſubſtituerentur. Quid autem praeparavit diligentibus ipſum? Chriſtum videlicet, & ſalutem per incarnationem. (Diligentes vero, eos, qui crediderant, Scriptura vocat] & quanta auris non audivit, & in cor hominis non adſcenderũt(1). Sãctorum, inquit, prophetarum, qui antea myſterium audiverunt. Et dicimus aliud eſſe audiſſe ut hominem; & aliud, ut prophetam. Etenim *Eſa-*

(1) Hunc locum ex Libro Eliae apocrypho ſumſiſſe Paulum adnotavimus *Lib. de Eruditione Apoſtolorum Cap.* X. *pag.* 160.

ἠσαίας φησί. προσέθηκέ μοι ὠτίον εἰς τὸ ἀκοῦσαι· οὐκ ἐπειδὴ ἐνέλιπεν αὐτῷ οὖς ἀνθρώπου, ἀλλ᾽ ὅτι προσέλαβε τὸ τοῦ προφήτου·

ſaias inquit: *Adpoſuit mihi auriculam ut audirem*, non quia defecit eum auris hominis, ſed quia prophetae aurem adſumſit.

ΗΜῖν δὲ ὁ θεὸς ἀπεκάλυψε διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ. τὸ γὰρ πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ. τίς γὰρ οἶδεν ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ, οὕτω καὶ τὰ τοῦ θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ. ἡμεῖς δὲ οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ, ἵνα εἰδῶμεν τὰ ὑπὸ τοῦ θεοῦ χαρισθέντα ἡμῖν ἃ καὶ λαλοῦμεν οὐκ ἐν διδακτοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ᾽ ἐν διδακτοῖς πνεύματος ἁγίου, πνευματικοῖς πνευματικὰ συγκρίνοντες. ψυχικὸς δὲ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος τοῦ θεοῦ· μωρία γὰρ αὐτῷ ἐστι. καὶ οὐ

NObis autem revelavit Deus per ſpiritum ſuum. Spiritus enim omnia ſcrutatur, etiam profunda Dei. Quis enim hominum ſcit quae ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis, qui in ipſo eſt? ita & quae Dei ſunt, nemo cognovit, niſi ſpiritus Dei. Nos autem non ſpiritum huius mundi accepimus, ſed ſpiritum qui ex Deo eſt, ut ſciamus quae a Deo donata ſunt nobis: quae & loquimur non in doctis humanae ſapientiae verbis, ſed in doctrina ſpiritus, ſpiritualibus ſpiritualia comparantes. Animalis autem homo non percipit ea quae ſunt ſpiritus Dei: ſtultitia enim eſt illi, & non poteſt intelligere: quia ſpiritualiter examina-

οὐ δύναται γνῶναι, ὅτι πνευματικῶς ἀνακρίνεται· ὁ δὲ πνευματικὸς ἀνακρίνει μὲν πάντα, αὐτὸς δὲ ὑπ' οὐδενὸς ἀνακρίνεται. τίς γὰρ ἔγνω νοῦν κυρίου ὃς συμβιβάζει αὐτόν; ἡμεῖς δὲ νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν.

natur. Spiritualis autem iudicat omnia: & ipse a nemine iudicatur. Quis enim cognovit sensum Domini, qui instruat eum? Nos autem sensum Christi habemus.

γ'.

CAP. III.

Καὶ ἐγὼ ἀδελφοὶ, οὐκ ἠδυνήθην ὑμῖν λαλῆσαι ὡς πνευματικοῖς, ἀλλ' ὡς σαρκικοῖς, ὡς νηπίοις ἐν Χριστῷ. γάλα ὑμᾶς ἐπότισα, καὶ οὐ βρῶμα· οὔπω γὰρ ἠδύνασθε· ἀλλ' οὔτε ἔτι νῦν δύνασθε. ἔτι γὰρ σαρκικοὶ ἐστέ, ὅπου γὰρ ἐν ὑμῖν ζῆλος καὶ ἔρις καὶ διχοστασίαι, οὐχὶ σαρκικοί ἐστε, καὶ κατὰ ἄνθρωπον περιπατεῖτε; ὅταν γὰρ λέγῃ τις, ἐγὼ μὲν εἰμι παύλου, ἕτερος δὲ, ἐγὼ ἀπολλὼ, οὐχὶ σαρκικοί ἐστε; τίς οὖν ἐστι παῦλος, τίς δὲ ἀπολλώς; ἀλλ' ἢ διάκονοι δι' ὧν ἐπιστεύσατε, καὶ ἑκάστῳ ὡς ὁ κύριος ἔδωκεν. ἐγὼ ἐφύτευσα, ἀπολλὼς ἐπότισεν, ἀλλ' ὁ θεὸς ηὔξανε,

Et ego, fratres, non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Tamquam parvulis in Christo, lac vobis potum dedi, non escam, nondum enim poteratis: sed nec nunc quidem potestis: adhuc enim carnales estis. Quum enim sit inter vos zelus, & contentio: nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis? Quum enim quis dicat: Ego quidem sum Pauli; alius autem: Ego Apollo: nonne homines estis? Quid igitur est Apollo? quid vero Paulus? Ministri eius, cui credidistis, & unicuique sicut Dominus dedit. Ego plantavi, Apollo rigavit: sed Deus incre-

τενῶς ε οὐν, ε ὁ φυτεύων ἐςι τι οὔτε ὁ ποτίζων, ἀλλ᾽ ὁ αὐξάνων θεός. ὁ φυτεύων δὲ καὶ ὁ ποτίζων ἕν εἰσιν, ἕκαςος δὲ τὸν ἴδιον μισθὸν λήψεται κατὰ τὸν ἴδιον κόπον.

crementum dedit. Itaque neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat: sed, qui incrementum dat Deus: qui autem plantat, & qui rigat, unum sunt. Vnusquisque autem propriam mercedē accipiet secundū suū laborem.

ΕΙ' οὖν οὐδεὶς ἔγνω· ὑμεῖς φησι πῶς μεμαθήκατε; ὅτι φησὶν ὁ θεὸς ἡμῖν διὰ τοῦ πνεύματος ἀπεκάλυψεν, οὐ δι᾽ ἀνθρωπίνης σοφίας· αὕτη γὰρ οὐκ ἠξιώθη ἰδεῖν τὰ μυςήρια· εἶτα δείκνυσι τὸ μέγιςον τῆς τοιαύτης μαθήσεως· εἰ γὰρ μὴ τὸ πνεῦμά φησι τὸ καὶ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ ἐπιςάμενον ἐδίδαξεν ἡμᾶς· οὐκ ἂν ἠδυνήθημεν μαθεῖν, ἐν τοῖς ἀπορρήτοις γὰρ ἦν τὸ μυςήριον. διὸ καὶ τοῦ πνεύματος ἐδεήθημεν διδασκάλου. τὸ

SI igitur nemo novit, vos, inquit, quomodo didicistis? Quia, inquit, Deus nobis per spiritum revelavit, non per humanam sapientiam. Ipsa enim digna non est reputata quae mysteria videret(1) Deinde ostendit quod maximum est huius doctrinae. Nisi enim spiritus, inquit, qui & profunda Dei scit, edocuisset nos, non potuissemus discere. In arcanis enim erat mysteriū; ideo & spiritu eguimus magi-

(1) Consule *Librum* nostrum *De Eruditione Apostolorum Cap.* VI. *&* VII. *& seqq.*

τὸ δὲ ἐρευνῶ οὐκ ἀνοίας δεικτικόν ἐστιν· ἀλλὰ τοὐναντίον ἀκριβοῦς γνώσεως.

gistro. Quod autem scrutatur, stultitiam non recipit; sed e contra cognitionẽ exactã.

Ο ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ.

Οὐχ ὡς περιεργαζόμενος, ἀλλ' ὡς ἐντρυφῶν τῇ θεωρίᾳ· βάθη τοῦ θεοῦ εἰσι· τῶν ἱερῶν γραμμάτων ἡ κεκρυμμένη καὶ ἀπόθετος γνῶσις, ἣν εἶδος τὸ πνεῦμα, καὶ ταῖς ἁγίων ἀποκαλύψει ψυχαῖς. θεῶν τινων οὖν ἀποφαῖναι τὴν ἐν αὐτοῖς, ὥσπερ γὰρ φησι τὰ τοῦ ἀνθρώπου οὐδεὶς οἶδεν ἄνθρωπος εἰ μὴ τὸ ἴδιον αὐτοῦ πνεῦμα, οὕτως οὐδὲ τὰ τοῦ θεοῦ τις οἶδεν εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ.

S. GREGORIVS

NOn quasi frustra laborans, sed quasi fruens speculatione. Profunda Dei sunt sacrarum litterarum occulta & secreta scientia, quam sciens Spiritus etiã Sãctorum animis revelabit. Divinam igitur quorumdam manifestat, quae in ipsis est. Vt enim, inquit, ea, quae sunt hominis, nemo novit, nisi propius eius spiritus; ita neque ea, quae sunt Dei aliquis novit, nisi Spiritus Dei.

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΟΣ.

Πνεῦμα κόσμου καλεῖ, ὡς οἶμαι, τὴν

OECVMENIVS.

SPiritum mundi vocat, ut arbitror,

τὴν ἀνθρωπίνην σοφίαν καὶ παίδευσιν· ὅπερ φησὶν ὡς καταργοῦν τὸν σαυρὸν ὡς προέιπεν, οὐκ ἐλάβομεν ἵνα εἴδωμεν τὰ χαρισθέντα ἡμῖν ἀπὸ θεοῦ, τουτέςι τὰ κατὰ τὴν οἰκονομίαν τοῦ χριςοῦ. τοσοῦτον ἡμεῖς φησι τῶν παρ' ἀνθρώποις σόφων σοφώτεροι· ὅσον οἱ μὲν πλάτωνα καὶ πυθαγόραν ἔχουσι διδασκάλους· ἡμεῖς δὲ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· οὐκ οὖν οὐδαμοῦ χρεία τις ἀνθρωπίνης σοφίας· ὅλα γὰρ πνευματικά· τοῦτο λέγει· ὅταν τί φησιν ἀνακύψη ζήτημα πνευματικὸν, ἀπὸ παραδειγμάτων πνευματικῶν τὰς συγκρίσεις καὶ τὰς ἐπιλύσεις ἐπάγομεν· οἱονεὶ ἀνέςη τριήμερος ὁ χριςός· ἐκ τοῦ Ἰωνᾶ τὰς ἀποδείξεις. εἰ ἐγέννησε παρθέ-

humanam ſapientiã, & eruditionem. Hoc inquit, ut evacuans crucem, prout ante dixit, non accepimus ut ſciamus donata nobis a Deo, hoc eſt, ea quae ſunt ſecundum Chriſti diſpenſationem. Tanto nos inquit, ſapientibus qui apud homines ſunt, ſapientiores; quantum illi quidem Platonem, & Pythagoram habent praeceptores; nos vero Spiritum Sanctum: non igitur ullo modo opus habemus humana ſapientia. Tota enim ſpiritalia. Hoc dicit. Quando, inquit, orta fuerit aliqua ſpiritalis quaeſtio, ab exemplis ſpiritalibus comparationes, & ſolutiones, inducimus. Qualiter, ſurrexit poſt tres

θένος τὸν κύριον, ἐκ τῆς στείρας Ἄννης καὶ Ἐλισάβεθ ἡ ἐπίλυσις. ψυχικὸν ἄνθρωπον καλεῖ τὸν πάντα λογισμοῖς δίδωντα καὶ μηδὲν πίστει δεχόμενον. ὃς τοῖς τῆς ψυχῆς νοήμασι οὐ δυνάμενος καταλαβεῖν τὴν διδασκαλίαν τοῦ πνεύματος, πιστεῦσαι δὲ λογισμοῦ χωρὶς οὐ θέλων, πάντα μῶρα νομίζει τὰ τῆς οἰκονομίας τοῦ χριστοῦ. ψυχικός ἐστι ὁ κατὰ σάρκα ζῶν, καὶ μὴ πῶς τὸν νοῦν φωτισθεὶς διὰ τοῦ πνεύματος, ἀλλὰ μόνον τὴν ἔμφυτον καὶ ἀνθρωπίνην σύνεσιν ἔχων, ἣν ταῖς ἁπάντων ψυχαῖς ἐμβάλλει ὁ δημιουργός.

tres dies Christus; ex Iona demonstrationes. Si Virgo dominum genuit; ex Anna sterili, & Elisabetha, solutio. Animalem hominem vocat eum, qui omnia ratiocinationibus dat, & nihil excipit fide. Quia nimae cogitationibus non potest cõprehendere doctrinã Spiritus. Credere autem sine ratiocinatione nolens omnia stulta reputat, quae Christi oeconomiam attinent. Animalis est, qui secundum carnẽ vivit, & nullo modo mentem habet per Spiritum illuminatam; sed tantum innatam, & humanam, intelligentiam habet, quam omnium animis Creator inserit.

ΙΩΑΝΝΗΣ.

Ἀντὶ τοῦ ὅταν τι πνευματικὸν καὶ ἀπόρρητον ᾖ, ἀπὸ τῶν πνευματικῶν τὸ μαρτύριον ἄγομεν. οἷον ὅτι ἀρα ἀνέστη, παράγω τὴν τοῦ Ιωνᾶ μαρτυρίαν. ὅτι ἐκ παρθένου ἐγεννήθη, παράγω τὴν τῶν στειρῶν γέννησιν. ψυχικὸς δέ ἐστι ὁ τὸ πᾶν τοῖς λογισμοῖς τῆς ψυχῆς διδοὺς, καὶ μὴ νομίζων ἀνέκαθέν τινος δεῖσθαι βοηθείας. ἀνοεῖ φησὶ ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ ἀνόητος. οὐ δύναται γὰρ γνῶναι ὅτι ἐπὶ τοῖς τοιούτοις πίστεως μόνης χρεία ὡς ἀσθενούντων τῶν λογισμῶν· τοῦτο γὰρ πνευματικῶς ἀνακρίνεται· τουτέστιν ὅτι διὰ πίστεως καὶ πνεύματος τὰς ἀποδείξεις ἔχει τὰ θεῖα.

IOANNES.

PRo illo, *Quando ſpiritale aliquid, & arcanũ eſt*, ex ſpiritalibus teſtimonium adducimus. Qualiter, vere eum reſurrexiſſe, adduco Ionae teſtimonium. Ex Virgine natum eſſe, adduco ſterilium partiones. Animalis vero eſt, qui totum animae ratiociniis cõcedit, quique putat nullo superno auxilio indigere. Ignorat inquit, ſe ipſum eſſe inſipientem. Non poteſt enim cognoſcere in his ſola fide opus eſſe, quum ratiocinia infirma ſint. Hoc enim ſpiritaliter indicatur; hoc eſt, per fidem, & ſpiritum divina demonſtrationes habere. Spiritalis

ὁ lis

ὁ πνευματικός φησι πίστει ὁρᾷ πάντα καὶ νοεῖ πάντα, καὶ τὰ ἴδια καὶ τὰ τῶν ἀπίστων. τὰ δέγε αὐτοῦ οἱ ἄπιστοι εἰδέναι οὐ δύνανται. τοῦτο γάρ ἐστιν, αὐτὸς δ' ὑπ' οὐδενὸς ἀνακρίνεται. πῶς οὖν ὁ πιστὸς πάντα εἶδεν· ἐπειδὴ οἶδεν μὲν τὰ ἐνταῦθα ὅτι σαθρὰ καὶ ἐπικηρά· οἶδεν δὲ τὰ ἐκεῖ, ὅτι μόνιμα καὶ αἰώνια· ὁ δέγε ἄπιστος οὐδὲ τὰ ἐνταῦθα οἶδεν. ἡγεῖται μὲν αὐτὰ μεγάλα οὐδὲν ὄντα, οὐδὲ τὰ ἐκεῖ· ἀπιστεῖ γὰρ αὐτοῖς· διὰ τί δὲ ὁ ἄπιστος οὐδὲν οἶδεν, ὅτι φησὶ οὐκ ἔγνω νοῦν κυρίου· διὸ οὐδὲ συμβιβάσει αὐτὸν ἑαυτοῦ· τουτέστι καταλλάξει, οὐδὲ τῷ ἔχθρῳ ἀποκαλύψῃ ὁ Θεός· διὰ τί δὲ οἱ πιστοὶ καὶ οἱ πνευματικοὶ ἴσασιν; ὅτι φησὶ νοῦν χρι-

lis, inquit, fide videt omnia, & intelligit omnia, & propria, & ea quae sunt incredulorum. Ea vero quae eius sunt, increduli videre non possunt. Hoc enim est illud, *Ipse vero a nemine iudicatur*. Quo modo autem fidelis omnia vidit? Quoniam novit quidem ea quae hic sunt, putria esse, & temporanea; novit vero ea quae illic sunt, stabilia, & aeterna esse. Incredulus autem neque ea, quae hic sunt, novit: existimat quidem ea magna, quum nihil sint; neque ea quae illic sunt; non credit enim ipsis. Cur autem incredulus nihil novit? Quia, inquit, non novit mentem Domini, propterea neque con-

 ie-

χριςοῦ ἔχομεν, τουτέςι πνεῦμα χριςοῦ. καὶ ἅπερ ἴσμεν ὑπὸ τοῦ πνεύματος δεδίγμεθα. εἰκότως οὖν οἱ μὲν ἀγνοῦσιν ἀπεςραμμένον ἔχοντες τὸν θεόν. ἡμεῖς δὲ φησι ἴσμεν τοῦ πνεύματος εὐπορήσαντες διδασκάλου.

iectabit suam ipsius, hoc est, conciliabit. Non autem inimico revelabit Deus. Cur autem fideles, & spiritales noverũt? Quia inquit mentem Christi habemus, hoc est, Christi Spiritum. Et quae scimus a Spiritu edocti sumus. Convenienter igitur illi ignorant, quum aversum Deum habeant. Nos vero, inquit, scimus, quum Spiritu praeceptore abundaverimus.

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΟΣ.

Ἢ νοῦν χριςοῦ τὸν πατέρα καλεῖ. ἔχομέν φησι ἐν ἑαυτοῖς τὸν τοῦ χριςοῦ πατέρα κατὰ τὸ, ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω. νοῦν γὰρ τὸν πατέρα λέγειν ἦθος τοῖς ἁγίοις ὡς γρηγόριος. καὶ νῷ καὶ λόγῳ καὶ πνεύματι τῇ μίᾳ συμφυίᾳ καὶ θεότητι. καὶ

OECVMENIVS.

Vel mentem Christi Patrem vocat. Habemus, inquit, in nobis ipsis Christi patrem, iuxta illud: *Et inhabitabo in eis, & inambulabo*. Mentem enim Patrem dicere Sanctis consuetum, ut Gregorio: *Et menti, & rationi, & Spiritui, uni coniun-*

καὶ πάλιν, πατὴρ μὲν ἐννοεῖ τὰς ἀγγελικὰς δυνάμεις καὶ οὐρανίους· καὶ τὸ ἐννόημα ἔργον ἦν λόγῳ συμπληρούμενον καὶ πνεύματι τελειούμενον· τουτέστιν τὰ ἐν τῷ νῷ τοῦ χριστοῦ. καὶ ταῦτα ἴσμεν ἅπερ αὐτὸς βούλεται καὶ ἀπεκάλυψεν·

iunctioni & divinitati. Atque iterum: *Pater quidem intelligit Angelicas coeleſteſque virtutes; & intelligentia opus erat ratione completum, ſpirituque perfectum*. Hoc eſt, ea, quae in mente Chriſti ſunt; & haec ſcimus, quae ipſe vult, & revelavit.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΣ.

THEODORETVS

ΚΑλῶς ἀπὸ τῆς τοῦ θεοῦ ἀξιοπιστίας ἐπιστώσατο τὸ μετέχον τοῦ χαρίσματος πνευματικοῦ μήτε δεῖσθαι τῆς ἑτέρου διδασκαλίας, καὶ ἱκανὸν εἶναι διδάσκειν ἑτέρους. οὐ γάρ ἐστί φησι ὁ συνίεναι δυνάμενος τὰ βουλεύματα τοῦ θεοῦ· ὥστε τινὰ αὐτοῦ καὶ προσενέγκειν διορθῶσιν· ἡμεῖς μέντοι παρ' αὐτοῦ χριστοῦ διὰ τῆς

BEne ex eo quod Deus fide dignus eſt, firmavit eum qui participat de munere ſpiritali, alterius doctrina non indigere, & alios docere eſſe idoneum. Non enim ĩquit, eſt qui ĩtelligere poſſit conſilia Dei, ita ut aliquam eius correctionem attulerit. Nos autem ab ipſoChriſto per fidem in eum intelligentiã

τῆς ἐπ' αὐτὸν πίςεως τὴν σύνεσιν δεξάμενοι· καὶ διδάσκειν ἑτέρους ὑπισχνούμεθα. καταβαλὼν αὐτὸν τὸν ἐπὶ τῇ ἀνρθωπίνῃ σοφίᾳ τύφον, νῦν θέλει καταβαλεῖν καὶ τὸν ἐν τοῖς πνευματικοῖς, δείκνυς ὅτι οὔτε ἀκοῦσαι τέλειον ἴσασι. καλῶς δὲ τὸ οὐκ ἠδυνήθην, ἵνα μὴ δόξῃ διὰ φθόνου εἴρηκεν· καὶ πῶς ἦσαν σαρκικοὶ οἱ καὶ σημεια ποιοῦντες; καὶ φαμεν ὅτι ἦσαν καὶ τοιοῦτοι· ἔςι γὰρ καὶ σήμαῖα ποιεῖν καὶ εἶναι σαρκικὸν, ὅσοι λέγοντες, κύριε ἐν τῷ σῷ ὀνόματι καὶ τὸ πεποιήκαμεν· καὶ ἀκούσαντες οὐκ οἶδα ὑμᾶς. νηπίοις ὅσοι ἧκον εἰς τοὺς νόμους τοῦ χριςοῦ· γάλα φησὶν, τουτέςιν ἀτε

quum acceperimus, etiam alios docere valemus. Quum deiecerit ipſam, quae in humana ſapientia, ſuperbiam; nunc vult demittere & eã quae in ſpiritalibus, oſtendens, quod neque perfectum audire ſciunt. Bene vero illud *non potui*, ne per invidiam videatur, dixit. Et quomodo erant carnales qui ſigna faciebant? Et dicimus fuiſſe etiam huiuſmodi; ſimul enim conſiſtunt & ſigna facere, & eſſe carnalẽ; quatenus ſunt dicentes, *Domine in nomine tuo & hoc fecimus*, & audientes: *Neſcio vos*? *Parvulis* (1) ſeu *inſipientibus*, quotquot venerunt in leges

(1) Vide quae de ſignificatu vocis νήπιος obſervavimus *Libro De Eruditione Apoſtolorum Cap.* VIII. *pag.* 123.

ἀτελῆ διδασκαλίαν, κύρηγμα δὲ τὴν τελείαν. ἐπειδή φησι μὴ βούλεσθε. τοῦτο γὰρ προιὼν δείκνυσιν ὅτι παρὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν τὸ μὴ δύνασθαι; ὅπερ καὶ συγγνώμη συγχωρεύει· καὶ πῶς ἐσμέν φησι σαρκικοί. λέγει τὴν τοῦτο ποιοῦσαν αἰτίαν, καὶ δυνάμενος ἐγκαλῶσαι καὶ ἄλλα πρὸς τὸ κατέπειγον ἵςαται περὶ τῶν διχοςασιῶν καὶ τοῦ ἔνθεν ζήλου καὶ τῆς ἐρίδος. οὐ κατὰ θεὸν ζῆτέ φησι· πάλιν αἰνίττεται τοὺς προεςῶτας αὐτῶν σοφοὺς καὶ αἱρέσεις ἐν ταῖς ἀφόρμαις. βαβαὶ τῆς σοφίας. εἰς ἑαυτὴν καὶ ἀπολλὼς ἐκινήθη τοῦτο κατασκευάζων· εἰ ἡμεῖς φησιν

ges Christi (1). *Lac*, inquit, hoc est imperfectam doctrinam, praedicationem vero perfectam. *Quoniam*, inquit, *non vultis*. Hoc enim progrediens ostendit praeter eam causam illud *non posse*. Quod & indulgentia concedit. *Et quomodo sumus*, inquit, *carnales*? Dicit hoc efficientem causam, & quum possit culpare, tamen festinans instat de dissidiis, & de ea, quae ibi erat, aemulatione, & litigio. *Non secundum Deum vivitis*, inquit. Iterum praesides innuit eorum sapientes, & sectas, quae sunt scribendi causae. Papae sapientiam? In eam (2) & Apollos motus est, hoc prae-

(1) Sic *Virgilius Lib.* IV. *AEneid.*
Neve haec in federa veni.

(2) Videtur legendum εἰς αὐτὴν. puncto praeposito.

σιν οὐδὲν ἐσμέν· τί ἂν τις εἴποι περὶ τοῦ παρ' ὑμῖν διδασκάλου; μέγα μὲν καὶ τὸ εἶναι διακόνους πίςους, πρὸς δὲ τὸ ἀρχεῖν ... καὶ τὴν ῥίζαν τῶν ἀγαθῶν τὸν χριςὸν ... ... ἐςι λόγου ὁ γὰρ παρέχων τὰ ἄγαθα, οὐχ ὁ διάκονος εὐεργετεῖ· ὁ δὲ διάκονος μείζων τοῦ εὐαγγελιζομένου. ὅσον ὁ μὲν λόγους ἀπαγγέλλει· ὁ δὲ καὶ ἔργα ποιεῖ· οὐδὲ αὐτὸ τὸ μικρὸν τὸ τῆς διακονίας φησὶ παρ' ἑαυτοῖς ἔχομεν· ἀλλὰ δὲ τοῦτο παρὰ κυρίου εἰλήφαμεν· ἐγὼ μέν φησι πνεύματος τὸ κήρυγμα κατέσπειρα· ὁ δὲ Ἀπολλὼς τῇ παρ' ἑαυτοῦ παρακλήσει οὐκ εἴασε ἀποξηρανθῆναι τὸν σπόρον τῷ καύσωνι τῶν πειρασμῶν· τὸ δὲ δὴ ὅλον τοῦ αὐξάνοντος θεοῦ· Ὅρα πῶς

praeparans. Si nos, inquit, nihil ſumus, quid nam quis dicat de magiſtro, qui eſt apud vos? Magnũ quidem vel eſſe miniſtros fideles. Ad id vero quod eſt incipere.. & radicē bonorum Chriſtũ.. eſt verbi. Qui enim praebet bona, non miniſter, benefacit. Miniſter vero maior eo, qui Evangeliũ adnunciat, quatenus hic verba denũciat; ille vero etiam opera facit. Neque ipſam parvitatem miniſterii, inquit, apud nos ipſos habemus, ſed & hoc a Domino accepimus. Ipſe quidem, inquit, ſpiritus praedicationem ſeminavi; Apollos autem ſua exhortatione non permiſit ſementem areſcere tentationum aeſtu. Verum totum profe-

πῶς ἂν ἐπάχθη· ποιεῖται τὴν ἐξουδένωσιν τῶν προεστώτων αὐτοῖς σοφῶν καὶ πλουσίων, ἑαυτὸν καὶ Ἀπολλὼν εἰς τὸ φαινόμενον ἐξουδενώσας, καὶ δείξας ὡς χρὴ μόνῳ θεῷ προσέχειν καὶ εἰς αὐτὸν ἀνατιθέναι πάντα τὰ συμβαίνοντα ἀγαθά. ὁ φυτεύων φησὶν, καὶ ὁ ποτίζων ἕν εἰσιν, ὅσον ἢ καὶ εἰς τὸ μηδὲν δύνασθαι πλέον, ἄνευ τοῦ αὐξάνοντος θεοῦ. ἓν εἶναι αὐτοὺς φησι πρὸς τὸ μηδὲν δύνασθαι ἄνευ τοῦ αὐξάνοντος θεοῦ· ἐπειδὴ εἰκὸς ἦν τοὺς πλείους καμόντων περὶ τὴν ἐκείνην πίστιν ῥαθυμοτέρους γενέσθαι ἓν εἶναι πάντας, κἂν μικρὸν κἂν μέγα τις ἔτυχε συνεισενέγκειν. εὐθέως αὐτὸς διορθοῦται· ἕν εἰσί φησιν ὡς πρὸς τὸ μὴ δύνασθαι ἄνευ

fecto augentis Dei est. Vide quomodo utique progressus est. Ad nihilum redigit eis praefectos sapientes, & divites, quum seipsum & Apollon nullificare, visus sit, & ostenderit oportere soli Deo attendere, & in ipsum referri omnia bona, quae contingunt. Plantans, inquit, & rigans unum sunt, quantum ad id, quod nihil possunt amplius sine Deo incrementum dante. Unum esse ipsos ait, quatenus nihil possunt sine augente Deo. Quoniam consentaneum erat plures laborantium circa illam fidem pigriores fieri, unum ait esse omnes, vel parvum vel magnum quis cōferre potuerit; statim

ἄνευ τοῦ αὐξάνοντος Θεοῦ πλέον τι ποιῆσαι· ἐπεὶ ὅσον πρὸς τὴν ἀνταπόδοσιν. ἕκαστός φησι κατὰ τὸν ἴδιον κόπον τὸν μισθὸν ἕξει·

tim ipſe corrigitur. Vnum ſunt, inquit, in eo quod nihil poſſunt aliquid amplius facere ſine Deo augente. Quare in eo quod retributionem attinet quilibet, ait, ſecundum proprium laborem mercedem habebit.

ΘΕοῦ γὰρ ἐσμεν συνεργοί. Θεοῦ γεώργιον, Θεοῦ οἰκοδομή ἐστε· κατὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ τὸν δοθεῖσάν μοι, ὡς σοφὸς ἀρχιτέκτων θεμέλιον τέθηκα, ἄλλος δὲ ἐποικοδομεῖ· ἕκαστος δὲ βλεπέτω πῶς ἐποικοδομεῖ· θεμέλιον γὰρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, ὥς ἐστιν ἰησοῦς ὁ χριστός· εἰ δέ τις ἐποικοδομεῖ ἐπὶ τὸν θεμέλιον τοῦτον χρυσὸν, ἄργυρον, λίθους τιμίους, ξύλα, χόρτον, καλάμην· ἑκάστου τὸ ἔργον φανερὸν γενήσεται· ἡ γὰρ ἡμέρα δηλώσει, ὅτι ἐν πυρὶ ἀποκαλύπτεται· καὶ ἑκάστου τὸ ἔργον ὁποῖόν ἐστι, τὸ πῦρ δοκιμα-

DEi enim ſumus adiutores: Dei agricultura eſtis, Dei aedificatio eſtis. Secundum gratiam Dei, quae data eſt mihi, ut ſapiens architectus fundamentum poſui: alius autem ſuperaedificat. Vnuſquiſque autem videat quomodo ſuperaedificet. Fundamentum enim aliud nemo poteſt ponere, praeter id quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus. Si quis autem ſuperaedificat ſuper fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretioſos, ligna, foenum, ſtipulam, uniuſcuiuſque opus manifeſtum erit. Dies enim Domini declarabit, quia in igne revelabitur, & uniuſcu-

μάσει· εἴτινος τὸ ἔργον
μένει ὃ ἐπῳκοδόμησε, μι-
σθὸν λήψεται· εἴ τινος τὸ
ἔργον κατακαήσεται, ζη-
μιωθήσεται, αὐτὸς δὲ σω-
θήσεται, οὕτω δὲ ὡς διὰ
πυρός. οὐκ οἴδατε ὅτι
ναὸς θεοῦ ἐστε, καὶ τὸ πνεῦ-
μα τοῦ θεοῦ οἰκεῖ ἐν ἡ-
μῖν; εἴ τις τὸν ναὸν τοῦ
θεοῦ φθείρει, φθερεῖ τοῦτον ὁ
θεός. ὁ γὰρ ναὸς τοῦ θεοῦ ἅ-
γιός ἐστιν, οἵτινές ἐστε ὑ-
μεῖς· μηδεὶς ἑαυτὸν ἐξα-
πατήτω. εἴ τις δοκεῖ σο-
φὸς, ἐν ὑμῖν ἐν τῷ
αἰῶνι τούτῳ; μωρὸς γενέ-
σθω, ἵνα γένηται σοφός·
ἡ γὰρ σοφία τοῦ κόσμου
τούτου μωρία παρὰ τῷ
θεῷ ἐστι· γέγραπται γὰρ
Ὁ δρασσόμενος τοὺς σο-
φοὺς ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐ-
τῶν· καὶ πάλιν. κύριος γι-
νώσκει τοὺς διαλογισμοὺς
τῶν σοφῶν ὅτι εἰσὶ ματαῖ-
οι· ὥστε μηδεὶς καυχάσθω
ἐν ἀνθρώποις· πάντα γὰρ
ὑμῶν ἐστιν, εἴτε παῦλος,
εἴτε ἀπολλὼς, εἴτε κηφᾶς,
εἴτε κόσμος, εἴτε ζωὴ, εἴ-
τε θάνατος, εἴτε ἐνεστῶτα,
εἴτε μέλλοντα· πάντα ὑ-
μῶν ἐστιν· ὑμεῖς δὲ χρι-
στοῦ, χριστὸς δὲ θεοῦ·

*cuiusque opus quale sit,
ignis probabit. Si cuius o-
pus manserit quod superae-
dificavit, mercedem accipi-
et. Si cuius opus arserit,
detrimentum patietur: ipse
autem salvus erit; sic tamen
quasi per ignem. Nescitis
quia templum Dei estis, &
Spiritus Dei habitat in vo-
bis? Si quis autem tem-
plum Dei violaverit, di-
sperdet illum Deus. Tem-
plum enim Dei sanctum est,
quod estis vos. Nemo se se-
ducat: si quis videtur in-
ter vos sapiens esse in hoc
saeculo, stultus fiat ut sit
sapiens. Sapientia enim hu-
ius mundi, stultitia est a-
pud Deum. Scriptum est e-
nim. Comprehendam sapien-
tes in astutia eorum. Et
iterum: Dominus novit co-
gitationes sapientium, quo-
niam vanae sunt. Nemo i-
taque glorietur in homini-
bus. Omnia enim vestra
sũt, sive Paulus, sive Apollos,
sive Cephas, sive mundus,
sive vita, sive mors, sive prae-
sentia, sive futura: omnia e-
nim vestra sunt, vos autem
Christi: Christus autem
Dei.*

Nos

Ἡμεῖς δὲ οἱ τὰ πρὸς σωτηρίαν ὑμῶν δόγματα κηρύξαντες, ἐσμὲν συνεργοί. τὸν σκόπον γάρ φησι τοῦ σῶσαι θέλοντος θεοῦ συνεπράξαμεν, ἀλλ' οὐχὶ οἱ νῦν ὑμᾶς καταδιελόμενοι, καὶ πρόφασις ὑμῖν στάσεως γενόμενοι· εἰ γεώργιον ἐστε καὶ οἰκοδομὴ θεοῦ, ἀπὸ τοῦ δεσπότου καλεῖσθαι ὀφείλετε, οὐκ ἀπὸ τῶν νῦν προεστώτων ὑμῶν· ἔλεγον γὰρ ἐγω τοῦδε, καὶ ἐγὼ τοῦδε· σοφὸν ἑαυτὸν καλεῖ ἀρχιτέκτονα, οὐκ ἐπαινῶν ἑαυτὸν, ἀλλὰ βουλόμενος δεῖξαι ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀρχιτέκτονος σοφοῦ, τὸ τοιοῦτον θεῖναι θεμέλιον, τουτέστι χριστόν· καὶ ὅτι οὐκ ἐπαίροντος ἑαυτὸν τὸ ῥῆμά φησι, κατὰ τὴν χάριν τὴν δοθεῖσάν μοι· οὐκ ἐμὸν κα-

Nos autem qui ad salutem vestrã decreta praedicavimus, Dei cooperatores sumus. Scopum enim inquit Dei servare volentis cooperati sumus. Sed non qui in praesens vos diviserunt & seditionis praetextus vobis fuerunt. Si agricultura estis, & aedificium Dei, ab hero vocari debetis, non a vestris praesentibus praesidibus. Dicebant enim, ego huius, & ego illius. Sapientem se ipsum vocat architectum, non seipsum laudans, sed ostendere volens id esse architecti sapientis, tale posuisse fundamentũ, videlicet Christum. Et quia verbum non est eius, qui se extollit, ait, secundum gratiam, quae data mi-

καθόρθωμα λέγων τὸ γενέσθαι σοφὸν, ἀλλὰ θεοῦ τοῦ χαρισαμένου· εἰς περὶ πολιτείας ἦλθεν παραίνεσιν ἐποικοδόμην καλῶν τοῦ ἑκάστου πράξεις· μὴ τοίνυν προσέχετέ φησι διελομένοις ὑμῶν. οὐκ ἔνι ἄλλος θεμέλιος, εἰ μὴ χριστὸς, ὃν κατήγγειλα, τούτου ἑλώμεθα, τούτῳ προσκολληθῶμεν ὡς θεμελίῳ· τούτου ἐποικοδόμη σώματος εἰς πολιτείας χρηστῆς οἰκοδομήν. μετὰ γὰρ τὴν πίστιν καὶ ἐργασίας καὶ οἰκοδομῆς χρεία· ἄλλοι μὲν δίκαιοι ἴσας χρυσῷ ἀργυρίῳ καὶ λίθοις . . . . . . τὰς ἰδίας πράξεις ἐποικοδομοῦσι τῇ πίστει. οἱ δέ γε ἁμαρτολοὶ ὕλην ῥαδίως ἐξαπτομένην καὶ τοῦ ἐκεῖσε πυρὸς ἀξίαν.

mihi eſt. Non mea virtus, dicens, eſſe ſapientem, ſed Dei, qui largitus eſt. In admonitionẽ de republica venit aedificiũ vocans cuiuslibet actiones. Ne igitur adhaerete, inquit, iis, qui diviſerunt vos. Non eſt aliud fundamentum niſi Chriſtus, quem adnunciavi. Hunc elegimus, huic inhaereamus ut fundamento. Huius corporis aedificium in reipublicae benignae aedificationem; poſt fidem enim, & operatione & aedificatione opus eſt. Alii quidem iuſti, ut aurum, argentum, & lapides. . . . propri-as actiones fidei ſuperaedificant. Peccatores autem materiã, quae facile accenditur, & igne qui ibi eſt (1) dignam.

(1) Hoc eſt in inferno, vel in loco purgatorio.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΣ.

ΟἹ διδάσκαλοι τὰ θεῖα παιδεύουσιν, οἱ δὲ ἀκούοντες κατὰ τὸ τῆς γνώμης αὐθαίρετον τὸ πράκτειν αἱροῦνται, ἀλλὰ κατὰ τὴν τῆς ἐπιφανείας τοῦ σωτῆρος ἡμέραν βάσανός ἐστι καὶ ἐξέτασις ἀκριβὴς καὶ τοὺς μὲν εὐβεβιωκότας καθάπερ χρῦσος καὶ ἄργυρος τὸ πῦρ λαμπροτέρους ἀποφανεῖ. τοὺς δὲ τῆς κακίας ἐργάτας δίκην ξύλων καὶ χόρτου καὶ καλάμης καταναλώσει. ὁ δὲ διδάσκαλος τὰ προσήκοντα διδάξας, οὐκ εἰσπραχθήσεται δίκης, ἀλλὰ σωτηρίας ἀξιωθήσεται· τοῦτο γάρ φησιν αὐτὸς καὶ σωθήσεται, τουτέστι ὁ διδάσκαλος, τὸ δὲ ἔργον κατακαιήσεται ἀντὶ τοῦ

THEODORETVS

MAgiſtri divina docent, auditores autem iuxta mentis arbitrium agere eligunt. Sed in die praeſentiae Servatoris, probatio eſt & inquiſitio exacta; & eos quidem qui bene vixerint, tamquam aurum, & argentum ignis ſplendidiores efficit; malitiae autē operatores, inſtar lignorum, & foeni, & culmi, deſtruet. Magiſter vero, qui convenientia docuerit, non ſolvet poenas, ſed ſalute dignabitur. Hoc enim inquit, ipſe & ſervabitur, hoc eſt, magiſter; opus autem comburetur, pro eo, quod eſt: Mali qui ſibi opera compararunt. Ita & quum

τοῦ οἱ πονηροὶ ἑαυτοῖς κατασκευάσαντες ἔργα οὕτως καὶ ἀναγνῶντες ἀκριβῶς εὑρήσομεν τὴν τῶν γραμμάτων διάνοιαν. εἴ τινος τὸ ἔργον κατακαιήσεται ζημιωθήσεται οὕτως δὲ, ὡς διὰ πυρός. ἀντὶ τοῦ κατακαυθήσεται αὐτοῦ τὸ ἔργον ὑπὸ τοῦ πυρός· αὐτὸς δὲ σωθήσεται, τουτέστιν ὁ διδάσκαλος· οὐ γὰρ αἴτιος τῆς τούτου ἐπὶ τὸ χεῖρον τροπῆς· αὐτὸς γὰρ τὴν προσήκουσαν διδασκαλίαν προσενέγκων· εἰ δέ τις οὐ βούλεται τὸ ὡς διὰ πυρὸς τοῖς ἔργοις προσαρμόσαι, ἀλλὰ ταῖς διδασκαλίαις, οὕτως νοησάτω, ὅτι ὑπὲρ μὲν ἐκείνου οὐκ εἰσπραχθήσεται, διασωθήσεται δὲ διὰ πυρὸς καὶ αὐτὸς δοκιμαζόμενος, εἴπερ ἄρα ἔχει τὸν βίον τῇ διδασκαλίᾳ κατάλ-

quum legerimus diligenter, inveniemus litterarum ſententiam. Si cuius opus comburetur, punietur, ita autem, tamquam per ignem; pro, comburetur eius opus ab igne; ipſe vero ſervabitur magiſter. Non enim cauſa converſionis huius in peius. Ipſe enim convenientem doctrinam attulit. Si quis autem nonvult illud. Tamquã per ignem, operibus adaptare, ſed doctrinis, ita intelligat, quod ab eo paenae non exigentur, ſervabitur vero per ignem & ipſe probatus, ſiquidem certe habet vitam doctrinae reſpondentem, fidem in Chriſtum. Sunt enim, & deteriores. Multae enim manſiones apud pa-

E

τάλληλον τὴν εἰς χριϛὸν πίϛιν· εἰσὶ γὰρ καὶ καταδεέϛεροι· πολλαὶ γὰρ μόναι παρὰ τῷ πατρί. ἡμέραν φησὶν τὴν τῆς κρίσεως. ἐν πυρὶ δὲ λέγει τὰ ἔργα ἀποκαλύπτεσθαι, τουτέϛι φάνερα γίνεσθαι· ὁποῖά φησὶν ἐϛιν ἄρα χρυσὸς ἄρα ἄργυρος· καὶ δὲ τοιοῦτον δὲ πῦρ φησι ἐλεγκτικόν· εἴ τινός φησι τὸ ἔργον οὐκ οἴσει τοῦ πυρὸς πρόσβολον· ἀλλ' ἐλεγχθήσεται ὂν πονηρὸν, καὶ κατακαήσεται. ζημιωθήσεταί φησιν. ἄρα οὖν οὐδὲν ὠφέλει πίϛις ὀρθὴ χωρὶς ἔργων. μὴ καὶ οὕτως δυνάμεθα νοῆσαι· οἱ μὲν οἰκοδομήσαντες τὴν εὐκατάπρηϛον ὕλην τέλεοι ἐκβήβληνται· ἐζημιῶντο γὰρ πάντα αὐτῶν τὰ σπουδάσματα· αὐτὸς δὲ σωθήσεται. τίς; ὁ ἐποίηκο-

patrem. Diem dicit iudicii. In igne vero ait opera revelari, hoc est, manifesta fieri, qualia, inquit, sunt utique aurum, & argentum. Talem vero ignem ait arguentem. Si cuius, inquit, opus non feret ignis accessionem, arguetur esse malum, & comburetur. Punietur, inquit. Vtique igitur nihil iuvat fides recta sine operibus. Num & ita intelligere possumus? Illi quidem qui aedificaverunt materiam, quae facile comburitur, perfecti egressi sunt. Puniebantur enim omnia eorum studia. Ipse vero salvabitur. Quis? Ille qui aedificavit aurum, & argentum, & lapides pretiosos. Quum dixc-

κοδομήσας τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἄργυρὸν, καὶ τοὺς τιμίους λίθους· εἰπὼν γὰρ περὶ αὐτοῦ ὅτι μισθὸν λήψεται, νῦν λέγει ποῖον μισθόν, τουτέστι τὸν σωτηρίαν. σωθήσεται δέ γε ἐπ' ὀδύνων καὶ αὐτὸς καὶ ὡς εἰκὸς τὸν διὰ πυρὸς παριόντα, καὶ ἐκκαθαιρόμενον τὸν ἐνόντα αὐτῷ βραχὺν ῥύπον· θεοῦ γὰρ μόνου τὸ τελέως ἀναμάρτητον· οἱ δὲ ἄνθρωποι κἂν ὅτι μάλιστά εἰσι δίκαιοι, οὐ τέλεόν εἰσι καθαροί. εἴρηται γὰρ ὅτι πολλὰ πταίομεν πάντες· καὶ οὐδεὶς καθαρὸς ἀπὸ ἁμαρτίων οὐδὲ ἂν μία ἡμέρα ὁ βίος αὐτοῦ. εἴρηται γὰρ καὶ τῷ μαλαχίᾳ, ὅτι ὥσπερ ἐν χωνευτηρίῳ, καὶ ὡς πόαν πλυνόντων πλυνεῖ, καὶ καθαρήσει ὁ θεός τινας. ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τοῦ ἡσαΐ-

xerit enim eum mercedem accepturum, nunc dicit qualem mercedem, hoc est, salutem. Salvabitur autem in doloribus & ipse, & ut decet eum, qui per ignem transit, atque mundatur ab infecta ipsi brevi macula. Dei enī solius perfecta impeccantia. Homines vero, etsi maxime iusti sint, non omnino ac perfecte mundi sunt. Dicūtur enim in multis omnes offendere; & nemo mundus a peccatis, neque si una dies vita eius sit. Dicitur etiam a Malachia, ut in conflatorio, & ut herbam lavantium, loturus Deus quosdam, & mundaturus. In Esaiae enarratione Sanctus *Basilius* secundo

 di-

σαίου ὁ ἐν ἁγίοις βασίλειος, δεύτερον ἐπιμνησθεὶς τοῦ ῥητοῦ ἐπὶ καθάρισει αὐτὸ ἐδέξατο, ὅλα μεταφορικῶς εἰπών. ἀλλ' ὅρα οὐχ ὥσπερ τὸ χορτίον καυθὲν εἰς τὸ μηδὲν χωρήσει καὶ αὐτός. ἀλλὰ τί; αὐτὸς δὲ σωθήσεται σωτηρίαν καλεῖ τὴν ἀεὶ ἐν τῷ πυρὶ ζωὴν, καὶ τὸ ἐν αὐτῷ διασώζεσθαι. ὅρα γὰρ τί προσέθηκε. οὕτως δέ φησιν ὡς διὰ πυρός. τουτέστιν οὕτω σωθήσεται ὡς ἐν πυρὶ σωζόμενος. τουτέστι κατακαιόμενος, καὶ μὴ ἀναλισκόμενος· ἵνα γὰρ μὴ σωτηρίαν ἀκούων τῇ εὐφήμῃ τοῦ ὀνόματος νομίσῃ ἄχρι τοῦ τὰ ἔργα κατακαῆναι τὴν τιμωρίαν εἶναι, ἐδεήθη τῆς προσθήκης.

dictum commemorans de purgatione ipsum accepit, cuncta translate dicens: *Sed vide; non quomodo faenum combustum in nihil concedet & ipse. Sed quid? Ipse vero salvabitur. Salutem vocat perpetuam in igne vitam, & in ipso salutem. Vide enim quid adiecit: ita autem, inquit, quasi per ignem. Hoc est, ita salvabitur, ut is qui per ignem servatur; hoc est, comburitur, & non consumitur. Etenim, ne salutem audiens ex nominis fausta adpellatione, putet usque ad operum combustionem esse supplicium, opus fuit additamento* (1).

(1) Hinc, puto, facile quis comprehendet, apud hosce laudatos Patres, ac Scholiasten, de igne, aut loco, purgatorio sententiam obtinuisse; quum ea omnia,

nia, quae hic praecedunt, aliter intelligi, & explicari, non possint. Et profecto nihil apud Graecos celebrius, quam de statu quodam animarum medio post mortem, unde postremum divina placata iustitia in aeternae felicitatis sedes evadant; id quod late ab eruditissimo *Leone Allatio Libro De Purgatorio*, *&* *De Consensu utriusque Ecclesiae Lib. III. Cap. XV.* & in *Examine Triodii*, *&* *Pentecostarii*, *&* *Paracletices*, adversus quosdam, qui perperam contrarium adseruerant, ut *Jodocum Coccium*, *Guidonem de Perpiniano*, *Alexandrum Guagninium*, *Thomam a Iesu*, *Paulum Grysaldum*, *&* *Antonium Caucum*, demonstratum est. Tamen diffitendum non est inter recentiores Graecos, multos repertos esse, qui ignem post obitum animae purgatorium abstulerint, & inter alios *Manuelem* Rhetorem Peloponnesium, qui anno MD. florebat, & *Zachariam* Cretensem, qui *Manuelis* vestigiis inhaerens, Concilii Tridentini tempore claruit. Hi igitur docuerunt iustorum animas in hac vita calamitatum, & tribulationum poena purgari, nihilque esse reliquum post mortem materiati ignis, quo animae penitus emundandae torqueantur. Manuelis sententia, eius verbis exscriptis, ab *Allatio* laudato *Libro de Purgatorio* profertur; sed quum videam ab eo nullam Zachariae Cretensis mentionem fieri, qui tamen *Respons.* IX. Manuelis verba prope totidem exscribit, & *Respons.* X. dogma de Purgatorio iuxta Graecanicam sententiam egregie firmat, vereor ne is doctissimo Scriptori prorsus ignotus fuerit, saltem in eis *Responsionibus*, quas ad Claudium Gvisium Lotharingiae Cardinalem dedit. Quare, quum non ob hoc tantum omnibus fere ignotas huiusmodi *Responsiones* existimem; sed etiam quia Orthodoxi omnes Scriptores, qui post exortas cum hodiernis Novatoribus haereses, de Eu-

chariſtiae myſterio ſcripſerunt, & rectam Graecorum de ea fidem teſtimoniis luculentiſſimis adſtruxere, ut Auctores *Perpetuae Fidei circa Euchariſtiam*, & *Rich. Simonius* utili libello *De Dogmatis Orientalium*, laudati Zachariae, qui tamen tam orthodoxe, tam perſpicue, & enucleate, de vera Chriſti in Euchariſtia praeſentia loquitur, numquam meminerunt; quum & eorum diligentiae eſſet, quae nihil intentatum reliquit; & ratio operum id poſtularet, in quibus tam multa recentiorum Graecorum teſtimonia cumulantur; & opportuna, & plurimi facienda eſſet Zachariae auctoritas, utpote qui de re controverſa, quum primum diſcidia ferverent, interrogatus, ingenue, & nulla adſentatione, quum & quaedam adverſus Romanae Eccleſiae placita profeſſus fuerit, reſpondit. Eruditiſſimus quidem *Jo. Alb. Fabricius* ſuae *Graecae Bibliothecae Lib.* VI.C.X. indicat a *Simlero* proditum *Jo. Leunclavium* memoratas Reſponſiones Latine vertiſſe, forſan olim editurum; ſed quum ipſe eas ſe vidiſſe umquam neget, & *Lib.* V.C.45. dicat eas quidem MSS. in Caeſarea Bibliotheca adſervari, & a Zacharia Cretenſi exaratas fuiſſe, nihil tamen de earum editione monens, non dubitavi quin hae reſponſiones numquam typis excuſae fuiſſent; vel ſi fuere umquam, omnia ita deperdita eſſe exemplaria, ut nullibi fere gentium inveniantur. Quare quum easdem in Riccardiana Bibliotheca offenderim in Codice Chartaceo MS. *Plutei K. ord.* I. *n.* VIII. eas publica luce digniſſimas, ut dixi, arbitratus ſum, cum ad certiſſima Romanae Eccleſiae placita magis atque magis ſtabilienda, tum ad irritos Novatorum conatus inceſſanter robuſtiuſque repellendos. Nam quum Reverendiſſimus *Claudius Guiſius* Cardinalis Lotharingius Catholicae Fidei veritatem a Lu-

thero, & Calvino; aliisque sectariis impugnari cerneret, & hanc eius confirmationem pro sua pietate ac religione omittere noluit, Ecclesiae videlicet Graecae in illis dogmatis controversis omniugem prope consensionem: adeoque de duodecim quaestionibus Ecclesiam Graecam interrogavit, & congruentes XII. responsiones, Graecae Ecclesiae nomine, a Zacharia Cretensi, ut in Codice Caesareo habetur, (nam Scriptoris nomen Riccardianus reticet) conscriptae sunt. Cur autem heic has Responsiones a me Latinitate donatas, & scholiis quibusdam festinanter compositis ornatas, publici iuris faciam, illud in caussa est, quod in his fuse lateque de Eucharistiae mysterio, ac de Purgatorio, agatur: quae duo potissimum in *Epistola I. ad Corinthios* a beatissimo *Paulo* tractantur, & de quibus tam multa *Nicetas* noster, & Doctores ab eo producti, commentati sunt. Quare nemo prudentior has adsumentum dixerit,

Quod non proposito conducat, & haereat apte.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΙΒʹ

Τοῦ αἰδαισιμωτάτου Καρδιναλίου τῆς Λωρίνης κυρίου Κλαυδίου τῆς Γουίσης, καὶ ἀνταποκρίσεις πρὸς ταῦτα Ἑλλήνων.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΕΡΟΤΗΣΕΩΣ, ΗΓΟΥΝ ΤΗΣ ΕΥΧΑΡΙΣΤΕΙΑΣ. (1)

INTERROGATIONES XII.

Reverendissimi Cardinalis a Lotharingia Domini CLAUDII GVISII, *& ad eas Graecorum Responsiones.*

DE PRIMA INTERROGATIONE HOC EST, DE EVCHARISTIA.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Αʹ

Ἆρα πιστεύουσιν οἱ ἕλληνες, τὴν τοῦ ἄρτου καὶ οἴνου οὐσίαν μεταβάλλεσθαι (2) εἰς τὸ σῶμα τοῦ χριστοῦ, μόνον τῶν τοῦ ἄρτου συμβεβηκότων χωρὶς τῆς οὐσίας ὑποκειμένης σωζομένων;

ΑΠΟ-

INTERROGATIO I.

Credunt ne Graeci panis, & vini substantiam in Christi corpus transmutari; accidentibus panis tantum sine subiecta substantia salvis?

RE-

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Πιστεύοντες ὁμολογοῦμεν ὅτι ὁ ἄρτος μεταβάλλεται εἰς τὸ σῶμα τοῦ χριστοῦ, καὶ ὁ οἶνος ὁμοίως εἰς τὸ αἷμα τοῦ χριστοῦ· οὐ σωζομένων συμβεβηκότων τοῦ ἄρτου, οὔτε τῆς οὐσίας αὐτοῦ. ἀλλὰ θείᾳ οὐσίᾳ μεταστοιχειοῦται. καὶ ἄκουσον μαρτυρίαν τοῦ μεγάλου πατρὸς χρυσοστόμου, φάσκουσαν οὑτωσὶ πῶς ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τοῦ κατὰ ματθαῖον κϛ´ κεφαλαίου. εἰπὼν δὲ, τοῦτο μέν ἐστι τὸ σῶμα, δεικνύει ὅτι αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ κυρίου ἐστὶν ὁ ἄρτος, ὁ ἁγιαζόμενος ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ, καὶ οὐχὶ ἀντίτυπον· οὐ γὰρ εἶπε τοῦτό ἐστιν ἀντίτυπον, ἀλλὰ τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα· ἀῤῥήτῳ γὰρ ἐνεργείᾳ μεταποιεῖται, κἂν φαίνηται ἡμῖν ἄρτος· ἐπεὶ γὰρ ἀσθενεῖς ἐσμεν καὶ οὐκ ἂν ἐδεξάμεθα κρέας ἐσθίειν ὠμὸν, καὶ ἀνθρώπου σάρκα, διὰ τοῦτο ἄρτος, μὲν ἡμῖν φαίνεται, σὰρξ δὲ

τῷ

RESPONSIO.

Credentes confitemur, panem transmutari in Christi corpus, & vinum in sanguinem Christi, accidentibus (3) panis, & eius substantia, minime salvis, sed in divinam naturam transformatur (4). *Et audi testimonium magni Patris* Chrysostomi, *qui ita ait in Expositione Evangelii secundum Matthaeum* Cap. XXVI. Quum dixerit autem, *Hoc est meum corpus*, ostendit ipsum Domini corpus esse panem in altari sanctificatū, & non signum. Non enim dixit, *Hoc est signum*, sed, *Hoc est corpus meum*. Arcana enim efficientia, transmutatur, etsi nobis panis adpareat. Quia enim infirmi sumus, & crudam, aut humanam, carnem comedere non consuevimus, propterea panis quidem nobis adparet, vere autem caro est. *Accedat nobis Sanctissimus Bulgariae Episcopus* (5) *& dicat*

Evan-

τῷ ὄντι ἐστί. Παρείτω ἡμῖν ὁ ἁγιώτατος βουλγαρίας ἐπίσκοπος, καὶ εἰπάτω τὴν τοῦ εὐαγγελικοῦ ῥητοῦ ἔννοιαν, ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τοῦ κατὰ μάρκον ιδ΄ κεφαλαίου καὶ τοῦ, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου· φησὶ γὰρ πρὸς ταῦτα· τοῦτο νῦν ὃ λαμβάνεται, οὐ γὰρ ἀντίτυπος τοῦ κυριακοῦ σώματός ἐστιν ὁ ἄρτος, ἀλλ᾽ εἰς αὐτὸ ἐκεῖνο μεταβάλλεται τὸ σῶμα τοῦ χριστοῦ. καὶ ὁ κύριος λέγει· ὁ ἄρτος ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σάρξ μου ἐστί· καὶ πάλιν, ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς· καὶ πῶς φησιν. οὐ γὰρ σὰρξ καθορᾶται, ἀλλὰ διὰ τὴν ἡμετέραν ἄνθρωπε ἀσθένειαν· ἐπειδὴ γὰρ ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος συνήθης ἡμῖν. αἷμα δὲ προκείμενον καὶ σάρκα ὁρῶντες, οὐκ ἂν ἠνέγκαμεν, ἀλλ᾽ ἀπεναρκήσαμεν. διὰ τοῦτο συγκαταβαίνων ἡμῖν ὁ φιλάνθρωπος τὸ μὲν εἶδος ἄρτου καὶ οἴνου φυλάττει· εἰς δύναμιν δὲ σαρ-

Evangelici dicti sententiam in Enarratione Cap. XIV. *Evangelii secundum Marcum, & illius*: Hoc est corpus meum. *Ait enim ad haec*. Hoc modo quod sumitur. Non enim figura Dominici corporis panis est, sed in illud ipsum Christi corpus transmutatur. Et Dominus ait: *Panis, quem ego dabo, caro mea est*. Et iterum. *Nisi manducaveritis carnem filii hominis, & biberitis eius sanguinem, non habetis vitam in vobis*. Et quomodo ait, siquidem caro non videtur? Propter nostram, o homo, infirmitatem. Quoniam enim panis & vinum consueta sunt nobis, sanguinem autem propositum, & carnem, spectantes, non utique ferremus sed stuporem excuteremus; propterea cōdescēdens nobis ille humanus(6), speciē quidē panis, & vini custodit, in carnis vero & sanguinis virtutem transmutat. *Et Divinus Damascenus idem in* VI. Capite *suarum Theolo-*

σαρκὸς καὶ αἵματος μετασοιχειοῖ· καὶ ὁ θεῖος Δαμασκηνὸς τὸ αὐτὸ ἐν ς' κεφαλαίῳ τῶν αὐτῶν θεολογικῶν φησι. ἐπειδὴ ἔθος τοῖς ἀνθρώποις ἄρτον ἐσθίειν, ὕδωρτε καὶ οἶνον πίνειν, συνέζευξεν αὐτοῖς τὴν αὐτοῦ θεότητα· καὶ πεποίηνται αὐτὰ σῶμα καὶ αἷμα αὐτοῦ. ἵνα διὰ τῶν συνηθῶν καὶ κατὰ φύσιν, ἐν τοῖς ὑπὲρ φύσιν γενώμεθα· σῶμά ἐςιν ἀληθῶς ἡνωμένον θεότητι, τὸ ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου σῶμα. καὶ οὐχ ὅτι αὐτὸ τὸ ἀναληφθὲν σῶμα ἐξ οὐρανοῦ κατέρχεται· ἀλλ' ὅτι ἄρτος καὶ οἶνος μεταποιοῦνται εἰς σῶμα καὶ αἷμα θεοῦ· εἰ δὲ τὸν τρόπον ἐπιζητεῖς πῶς γίνεται, ἀρκεῖ σοι ἀκοῦσαι ὅτι διὰ πνεύματος ἁγίου. ὥσπερ καὶ ἐκ τῆς ἁγίας θεοτόκου διὰ πνεύματος ἁγίου ἑαυτῷ καὶ ἐν ἑαυτῷ σάρκα ὑπεςήσατο, καὶ πλέον οὐδὲν γινώσκομεν. ἀλλ' ὅτι ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἀληθής ἐςι καὶ ἐνεργὴς καὶ παντοδύναμος. ὁ δὲ τρόπος

logicarum tractationum, dicit: Quoniam mos hominibus panem edere, aquamque, & vinum, bibere, suam eis divinitatem coniunxit,& facta ea sunt corpus, & sanguis eius; ut per consueta & naturalia, in supernaturalibus simus. Corpus vere est divinitati unitum, illud corpus quod ex sancta Virgine natum est. Et non quia ipsum adsumtum corpus de caelo descendit, sed quia panis,& vinum in Dei corpus & sanguinem convertuntur. Si vero inquiris quomodo fiat, sufficit tibi audisse, per Spiritum Sanctum. Sicuti & ex Sancta Deipara per Spiritum Sanctum sibi ipse, & in se ipso carnem substituit, nec amplius quidquam cognoscimus, quam verbum Dei verax esse, & efficax, & omnipotens, modũ autem inscrutabilẽ. Non peius vero & hoc dicere, quod sicut naturaliter per comestionem, panis, & vinum, & aqua, per fidem in

πος ἀνεξερεύνητος. οὐ χεῖρον δὲ καὶ τοῦτο εἰπεῖν ὅτι ὥσπερ φυσικῶς διὰ τῆς βρώσεως ὁ ἄρτος, καὶ ὁ οἶνος καὶ τὸ ὕδωρ διὰ τῆς πίσεως, εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ ἐσθίοντος καὶ πίνοντος μεταβάλλονται καὶ γίνονται ἕτερον σῶμα. οὕτως ὁ τῆς προθέσεως ἄρτος, οἶνός τε καὶ ὕδωρ διὰ τῆς ἐπικλήσεως καὶ ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος ὑπὲρ φύσεως μεταποιοῦνται εἰς τὸ σῶμα καὶ αἷμα καὶ οὐκ εἰσὶ δύο, ἀλλ' ἓν καὶ τὸ αὐτό. καὶ αὖθις ἐν τῷ αὐτῷ κεφαλαίῳ. οὐκ ἔςι τύπος ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ χριςοῦ, μὴ γένοιτο· ἀλλ' αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ κυρίου εἰπόντος τοῦτό μου ἐςὶν οὐ τύπος τοῦ σώματος, ἀλλὰ τὸ σῶμα καὶ οὐ τύπος τοῦ αἵματος, ἀλλὰ τὸ αἷμα. καὶ πάλιν, οὐδὲ καί τινες ἀντίτυπα τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ κυρίου τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον ἐκάλεσαν, ὡς ὁ θεοφόρος ἔφη βασίλειος, οὐ μετὰ τὸ ἁγιασθῆναι αὐτὴν τὴν προφορὰν, οὕτω καλέτην

(7) in corpus, & sanguinem comedentis, & bibentis convertuntur, & fiunt aliud corpus; ita propositionis panis, vinum, & aqua, per invocationem & descensionem Spiritus Sancti (8) supernaturaliter transmutantur in corpus, & sanguinem Christi; & non sunt duo, sed unum & idem. *Atque iterum in eodem Capite:* Non est figura panis & vinum corporis & sanguinis Christi; absit; sed ipsum corpus Domini qui dixit: *Hoc est, non figura mei corporis, sed meum corpus; &, non figura sanguinis, sed sanguis. Et iterum:* Si vero & aliqui signa corporis, & sanguinis Domini panem, & vinum, vocaverunt, ut Deifer ait Basilius, non postquam ipsa oblatio sanctificata est, ita vocaverunt. Signa autem futurorum dicuntur, non tamquam vere non sint corpus, & sanguis Christi, sed quia nunc quidem per ipsa de Christi divinitate participamus, tunc ni-

σαντες, ἀντίτυπα δὲ τῶν μελλόντων λέγοντες, οὐχ ὡς μὴ ὄντα ἀληθῶς σῶμα καὶ αἷμα χριστοῦ ἀλλ' ὅτι νῦν μὲν δι' αὐτῶν μετέχομεν τῆς τοῦ χριστοῦ θεότητος, τότε δὲ νοητῶς διὰ μόνης τῆς θέας. καὶ αὖθις. Διὸ μετὰ παντὸς φόβου καὶ συνειδήσεως καθαρᾶς καὶ διαστάκτου πίστεως προσέλθωμεν καὶ πάντος ἔσται ἡμῖν, ὡς πιστεύομεν μὴ διαστάζοντες. καὶ ὁ μακάριος παῦλος ἐν τῇ πρὸς κορινθίους πρώτῃ ἐπιστολῇ οὕτω φάσκει ὥστε. ὃς ἂν ἐσθίῃ τὸν ἄρτον τοῦτον, ἢ πίνῃ τὸ ποτήριον τοῦ κυρίου *. Ὁ δὲ μάγνης διδάσκαλος ἀρχαῖος ὢν οὕτως ἐν ἀπολογίᾳ τοῦ εὐαγγελίου, πρὸς θεοσθένη φησὶ, ὅτι ἡ εὐχαριστία ἀληθῶς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ χριστοῦ· οὐ τύπος σώματος καὶ αἵματος, ὥς τινες ῥαψῳδήσαντες πεπηρωμένοι τὸν νοῦν ἔλεγον. ἔτι γε ὁ μέγας βασίλειος ἐν ταῖς ἱεραῖς εὐχαῖς τῆς αὐτοῦ ἱερουργίας, οὕτωπῶς φάσκει· ἱκάνωσον τῇ δυνάμει τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἐνδεδυ-

vero intelligibiliter per solam contemplationem. *Et iterum*: Propterea cum omni timore & conscientia munda & firma fide accedamus: & omnino erit nobis sicut credimus minime dubitantes. *Et Beatus* Paulus *in Epistola* I *ad Corinthios ita ait*: Quicumque manducaverit panem hunc, vel biberit calicem Domini indigne reus erit corporis & sanguinis Domini. Magnes (9) *autem qui antiquus Magister est, ita in Evangelii Apologia adversus Theosthenem ait, Quod Eucharistia vere corpus, & sanguis Christi est non figura corporis, & sanguinis, ut quidam fabulantes mente excaecati dixerunt. Et adhuc magnus* Basilius *in sacris orationibus Sacrificii sui* (10) *ita loquitur*: Idoneum me fac virtute Spiritus Sancti, indutum sacerdotii gratia, adstare sanctae mensae tuae, & sacrificare sanctum & immaculatum tuum corpus, & pre-

δυόμενον τὴν τῆς ἱερατίας χάριν, παραστῆναι τῇ ἁγίᾳ σου τραπέζῃ, καὶ ἱερουργῆσαι τὸ ἅγιον καὶ ἄχραντόν σου σῶμα, καὶ τὸ τίμιον αἷμα· ἔτι ὁ ἁγιώτατος δυρραχίου ἐπίσκοπος κῦρος νικόλαος ὁ καβασίλας ἐν κεφαλαίῳ κζ΄, καὶ πρὸ τούτου ὁ σοφώτατος καὶ ὁ θεωρητικώτατος μάξιμος, ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τῆς θείας λειτουργίας, οὕτωπῶς συνᾴδουσι λέγοντες, δεξάμενα τὸ πανάγιον αὐτοῦ καὶ παντοδύναμον πνεῦμα, μεταθῆναι τὸν μὲν ἄρτον εἰς αὐτὸ τὸ τίμιον αὐτοῦ καὶ ἅγιον σῶμα· τὸν δὲ οἶνον εἰς αὐτὸ τὸ ἄχραντον αὐτοῦ καὶ ἅγιον αἷμα. Ἀρκεῖ ταῦτα πρὸς βεβαίωσιν τῆς πρώτης ἐρωτήσεως.

& pretiosum sanguinem. *Insuper Sanctissimus Dyrrachii Episcopus Domnus* Nicolaus Cabasilas *in* Capite XXVII. *& ante hunc sapientissimus, & contemplatione praestantissimus* Maximus *in Expositione divinae Liturgiae, ita concinunt dicentes, Ea quae receperunt sanctissimum, & omnipotentem Spiritum, transmutari, panem quidem in ipsum pretiosum eius & sanctum corpus; vinum vero, in ipsum intemeratum eius, & sanctum sanguinem. Sufficiunt haec ad primae interrogationis confirmationem.*

(1) *Ant. Mar. Salvinius*, vir longe doctissimus, legerat *κατὰ*, sed vere scriptum est *κυρίου*, litterarum nexu quodam ac contractione; adeoque *contra Claudium Guisium* verterat, quod fieri non potest, quum *Claudius Guisius* ipse Cardinalis Lotharingius fuerit.

(2) Verbo *μεταβάλλεσθαι*, & similibus, utuntur Graeci ad transsubstantiationem significandam, ut docet *Rich. Simonius, Histor. Critic. Dogmatum Oriental.*

Vir

Vir Clarifs. *Scip. Maffeius in Commentario ad Epiftol. Jo. Chryfoftomi ad Caefarium*, quae Epiftola MS. adfervatur in Bibliotheca D. Marci Florentiae; et egregium *Opus De perpetua Fide circa Eucharistiam*.

(3) Non video, quomodo id accipiendum fit, nifi dicamus, ne accidentia quidem in Euchariftia remanere, fed tantum fpecies quasdam nobis obiici, ut panis, & vinum, res illae videantur. Neotericis philofophis id maxime adridet, & confuli poteft in primis doctus *Maignanus*.

(4) Μεταστοιχειοῦται ad verbum *Transelementatur*, quod verbo tranfubftantiari aequivalet. Vide *Maffeium in Epiftolam Chryfoftomi ad Caefarium*.

(5) Hoc eft *Theophylactus*.

(6) Ὁ φιλάνθρωπος hic melius verteretur, *hominum amator*, fcilicet *Deus*.

(7) Διὰ τῆς πίστεως gloffema effe videtur; & quidem heic fententiam turbat gloffema, forte huc e fuo loco translatum importune.

(8) Graeci credunt panis, & vini, converfionem fieri per coniunctam Sancti Spiritus invocationem, & preces quasdam, ut inferius *Refponf. ad Inter. II.* patebit, & de hoc confulendi *Simonius Hiftor. Dogmat. Oriental. Renaudotius De Liturgiar. Oriental. Orig. & Auctor. Goarius Euchol. Not. in S. Joan. Chryfoftomi Miffam n.* 137. 138. 139. *Allatius De Confenfu Vtr. Ecclefiae*. Infuper de hac quaeftione confulendus *Beffarion De Euchariftiae Sacramento, & quibus verbis Chrifti corpus conficiatur*; & *Arcudius Lib.* III. *Concordiae*. Haec opinio cunctis Orientalibus videtur fuiffe communis, ut docet laudatus *Renaudotius Commentar. ad Liturg. Coptic. S. Bafilii*, qui oftendit *Simonium*, dum adferit Orientales credere per folam Spiritus Sancti invocationem

con-

confecrationem fymbolorum fieri, toto coelo errare, quum & Chrifti verborum efficaciam coniungant.

(9) Floruit circa medium faeculum III. ut apud *Caveum* & *Tillemontium* videre eft.

(10) Liturgia Bafilii, an fit genuinum ipfius opus, vide apud *Eufeb. Renaudotium*, qui eam profert inter *Liturgias Orientales*; item *Goarium Euchcolog. Caveum*.

* Addendum: *ἀναξίως ἔνοχος ἔσαι τοῦ σώματος τοῦ αἵματος τοῦ κυρίου.*

ΕΡΩΤΗΣΙΣ β'

Ἆρα νομίζουσι τοῦτο τὸ μυστήριον τελεῖσθαι δι' ἐνεργείας τῶν τοῦ χριστοῦ λόγων, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, καὶ τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου, καὶ τὰ ἑξῆς, ἢ δι' ἐνεργείας τοῦ παναγίου πνεύματος, καὶ τῶν ἱερῶν εὐχῶν;

INTERROGATIO II.

Putantne hoc myfterium perfici per Chrifti verborum efficaciam, fcilicet: Hoc eft corpus meum, *&* Hic eft fanguis meus, *& quae fequuntur, vel per efficaciam Sanctiffimi Spiritus, & facrarum precum?*

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Πάλιν ὁ θεῖος χρυσόστομος καὶ τοῦτο σαφὲς ἀπεργάσεται, οὕτω πῶς λέγων. καθάπερ ὁ δημιουργικὸς λόγος, τὸ αὐξάνεσθε, καὶ πληθύνεσθε, εἴρηται μὲν ἅπαξ ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ἐνεργεῖ δὲ ἀεί, οὕτω καὶ ὁ λόγος οὗτος ἅπαξ ῥηθεὶς ὑπὸ τοῦ σωτῆρος, διὰ παν-

RESPONSIO.

Iterum Divinus Chryfoftomus & ifthuc ipfum manifefte declarabit ita dicens: Sicuti Creatoris verbum illud, crefcite, & multiplicamini, dictum quidem femel eft a Deo, operatur autem femper; ita & verbum hoc, a Servatore femel prolatum, per-

παντὸς ἐνεργεῖ, πλὴν καὶ χρεία ἡμῖν ἄλλου τινὸς πρὸς τὴν αὔξησιν οὐδεμία. ἢ καὶ γάμου καὶ συναφείας δεῖ, καὶ τῆς ἄλλης ἐπιμελείας καὶ τούτων χωρὶς, οὐ δυνατὸν συνεστάναι τὸ γένος καὶ προχωρεῖν· οὐκοῦν καθάπερ ἐκεῖ πρὸς παιδοποιίαν ἀναγκαῖον ἡγούμεθα τὸν γάμον· καὶ μετὰ τὸν γάμον ὑπὲρ αὐτοῦ τούτου πάλιν εὐχόμεθα, καὶ οὐ δοκοῦμεν ἀκμάζειν τὸν δημιουργικὸν λόγον, εἰδότες αἴτιον μὲν αὐτὸν εἶναι τῆς γεννήσεως, ἀλλὰ τὸν τρόπον τοῦτον διὰ γάμου, διὰ τροφῆς, διὰ τῶν ἄλλων. οὕτω καὶ ἐνθαῦτα πιστεύομεν αὐτὸν εἶναι τὸν ἐνεργοῦντα τὸ μυστήριον τὸν τοῦ κυρίου λόγον· ἀλλ' οὕτω διὰ ἱερέως, δι' ἐντεύξεως αὐτοῦ καὶ τῆς εὐχῆς. ταῦτα τὰ ῥήματα μαρτυρεῖ καὶ ὁ θεῖος καβάσιλας ἐν κεφαλαίῳ κθ. Ἀλλὰ καὶ ὁ βουλγαρίας ἀρχιεπίσκοπος ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τοῦ ιδ' κεφαλαίου τοῦ κατὰ μάρκον εὐαγγελίου, οὕτω φησί. εὐλογήσας δὲ, ἀντὶ τοῦ εὐ-

petuo operatur; verumtamen & nobis ad multiplicationem alia re aliqua, ut nuptiis, & concubitu, & alia cura, opus eſt, & ſine his haud pote eſt conſiſtere genus & procedere. Igitur quemadmodum ibi ad ſobolis generationem neceſſarias nuptias exiſtimamus; & poſt nuptias ſuper hoc ipſum iterum oramus, & non putamus Creatoris verbum vigere; ſcientes cauſam quidem ipſum eſſe generationis, ſed modum hunc eſſe per nuptias, per alimentum, per alia. Ita & hic credimus ipſum eſſe myſterium operantem Domini ſermonem, ſed ita per Sacerdotem, per interventum eius, & orationem. *His verbis teſtimonium perhibet etiam divinus* Cabaſilas *in* Capite XXIX. (1) *Sed & Bulgariae Archiepiſcopus* (2) *in Commentario in Caput XIV. Evangelii ſecundum Marcum ita ait:* Quum vero benedixiſſet, pro gratias egiſ-

εὐχαριστήσας, ἔκλασε τὸν ἄρτον. ὅπερ καὶ ἡμεῖς ποιοῦμεν, εὐχὰς ἐπιλέγοντες. ἔτι τε ὁ σοφώτατος συμεὼν ὁ τῆς Θεσσαλονίκης ἀρχιεπίσκοπος, καὶ αὐτὸς ἑρμηνεύων τὴν λειτουργείαν, οὕτω περὶ τούτου φησί. Ἡμεῖς δὲ τηροῦντες τὰς παραδόσεις ἅσπερ ἐλάβομεν, ὡς ὁ Σωτὴρ δι' ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων παρέδωκε τῶν πατέρων.(3) τάτε μυστήρια τῆς φρικτῆς ἐντελοῦμεν κοινωνίας, τῇ ἐπικλήσει τοῦ ἁγίου πνεύματος διὰ τῶν κυρίου τε ῥημάτων, καὶ τῶν ἱερατικῶν εὐχῶν. καὶ πάσας τὰς θείας τελετὰς τῇ ἐπικλήσει τοῦ θείου πνεύματος, τῇ προσευχῇ τοῦ ἱερέως, καὶ τῇ τοῦ σταυροῦ σφραγίδι, τὴν τελείωσιν πιστεύομεν δέχεσθαι, κατὰ τὴν θείαν παράδοσιν. διὰ τοῦτο ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ αὐτοῦ, μετὰ τὸ εἰπεῖν τὸ, λάβετε, φάγετε, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου. ἔτι καὶ τὸ, πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου, ἐπιλέγει ἐν μιᾷ τῶν αὐτοῦ εὐχῶν οὕτως.

σοῦ

egisset (4), fregit panem, quod & nos facimus preces dicentes. *Insuperque sapientissimus* Simeon (5), *Thessalonicae Archiepiscopus, & ipse Liturgiam exponens, ita de hoc infit:* Nos vero servantes traditiones, quas accepimus, sicuti Servator per se ipse, & per Apostolos tradidit patribus, haec mysteria tremendae communionis conficimus, in invocatione Sancti Spiritus, & per Domini verba, & per sacerdotales preces; & omnia divina initia, invocatione Divini Spiritus, oratione Sacerdotis, & crucis signo, perfectionem accipere secundum divinam traditionem credimus. *Propterea magnus* Basilius *in divina sua Liturgia, postquam dixit illud,* Accipite, & manducate, hoc est corpus meum; *& illud,* Bibite ex eo omnes, hic est sanguis meus; *dicit insuper in una suarum orationum ita:* Oramus te, & obsecramur, Sancte Sanctorum,

be-

σοῦ δεόμεθα, καὶ σου παρακαλοῦμεν, ἅγιε ἁγίων εὐδοκίᾳ τῆς σῆς ἀγαθότητος, ἐλθεῖν τὸ πνεῦμά σου τὸ ἅγιον ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα δῶρα ταῦτα καὶ εὐλογῆσαι αὐτὰ καὶ ἁγιάσαι καὶ ἀναδεῖξαι. τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον τίμιον σῶμα τοῦ κυρίου καὶ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ, τὸ ἐκχυθὲν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς καὶ σωτηρίαν. ἡμᾶς δὲ πάντας τοὺς ἐκ τοῦ ἑνὸς ἄρτου καὶ τοῦ ποτηρίου μετέχοντας ἑνῶσαι ἀλλήλοις εἰς ἑνὸς πνεύματος ἁγίου κοινωνίαν. καὶ μηδένα ἡμῶν εἰς κρίμα ἢ εἰς κατάκριμα ποιῆσαι μετασχεῖν τοῦ ἁγίου σώματος καὶ αἵματος τοῦ χριστοῦ σου. οὕτως ὁμολογοῦντες πιστεύομεν ἡμεῖς, ὅτι διὰ τῶν δεσποτικῶν ῥημάτων, καὶ τῆς ἐνεργείας τοῦ ἁγίου πνεύματος, καὶ τῶν ἱερῶν εὐχῶν, ἐπιτελεῖσθαι τὸ μυστήριον, ὡς ἀποδέδεικται διὰ μαρτυριῶν. ἀρκεῖ καὶ ταῦτα πρὸς τὴν δευτέραν ἐρώτησιν.

beneplacito bonitatis tuae, ut veniat Spiritus tuus Sanctus super nos, & super proposita dona haec, & benedicat ipsis, & sanctificet, & efficiat, panem quidem hunc pretiosum corpus Domini, & Dei, & Servatoris nostri Iesu Christi, & quod in hoc calice est, pretiosum sanguinem Domini, & Dei, & Servatoris nostri Iesu Christi, qui effusus est pro mundi vita & salute; nos autem omnes de uno pane & calice participantes, uniat invicem in unius Spiritus Sancti societatem; & neminem nostri in iudicium vel in condemnationem, sancti corporis, & sanguinis Christi faciat esse participes. *Ita confitentes nos credimus, per Dominica verba, & Sancti Spiritus, & sacrarum precum efficaciam, mysterium perfici, ut testimoniis demonstratum est. Haec quoque secundae interrogationi sufficiunt.*

(1) Nicolaus Cabasilas, Nili Cabasilae sororis filius, Archiepiscopus Thessalonicensis, floruit anno MCCCL. De eo consule *H. Warthonium* & *Rob. Gerium*, in *Appendice Cavei*.

(2) *Theophylactus* videlicet.

(3) Videtur legendum τοῖς πατρᾶσι.

(4) Observat *Simonius* id significare hoc loci idem ac *preces fudisset*, aut *orasset*.

(5) Floruit is anno MCCCCXVIII. antiquis Patribus, *Goario* iudice, si schisma removeas, comparandus. De eo consule *Goarium*, *H. Wartonium* & *R. Gerium* laudatos.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ΄

Εἰ ὁ μὲν ἱερεὺς τὴν θείαν θυσίαν ἱερουργεῖ, οὐ μὴν δὲ οἱ λαϊκοὶ μεταλαμβάνουσι τοῦ σώματος, καὶ τοῦ αἵματος τοῦ χριστοῦ, ἢ ἄρτου τοῦ εὐλογημένου;

INTERROGATIO III.

Num Sacerdos divinum sacrificium faciat, laici vero non accipiant corpus & sanguinem Christi, vel panem benedictum?

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ,

Εἰ ὁ λαϊκὸς ἄξιος εἴη οὐδέν ἐστι τὸ κωλῦον αὐτὸν μετασχεῖν τῶν ἀχράντων μυστηρίων. πλὴν ἅπαντες οἱ λαϊκοὶ καθ' ἑκάστην λειτουργίαν λαμβάνουσιν ἄρτον εὐλογημένον ὃν ἡμεῖς εἰώθαμεν καλεῖν ἀντίδωρον, καὶ τοῦτο γίνεται παρ'

RESPONSIO.

Si laicus dignus sit, nihil est, quod ipsum de intemeratis sacramentis participare prohibeat. Verumtamen omnes laici in qualibet Liturgia accipiunt panem benedictum, quem nos Antidoron(1) *adpellare consuevimus; & hoc fit*

παρ' ἡμῖν ἐκ παραδόσεως τῶν θείων πατρῶν, καὶ ἄκουσον τοῦ σοφοῦ καβάσιλα φάσκοντος ἐν κεφαλαίῳ νγ' ὧδε πῶς. εἶτα καὶ τὸν προσενεχθέντα ἄρτον, ἐξ οὗ τὸν ἱερὸν ἀπέτεμεν ἄρτον, εἰς πολλὰ διελὼν, διαδίδωσι τοῖς πιστοῖς ὡς ἅγιον γενόμενον, αὐτῷ ἀνατεθῆναι θεῷ καὶ προσενεχθῆναι. οἱ δὲ σὺν εὐλαβείᾳ πάσῃ δέχονται, καὶ καταφιλοῦσι τὴν δεξιὰν, ὡς ἂν προσφάτως ἁψάμενα τοῦ παναγίου τοῦ σωτῆρος σώματος, καὶ τὸν ἐκεῖθεν ἁγιασμὸν καὶ δεξάμενα καὶ μεταδοῦναι τοῖς ψαύουσι δυνάμενα. ἔτι τε ὁ ἁγιώτατος κὺρ συμεὼν ὁ σαλονίκης ἀρχιεπίσκοπος λέγων οὑτωσὶ περὶ τούτου τοῦ ἄρτου. ἔξεισιν ὁ ἀρχιερεὺς τὸ καλούμενον ἀντίδωρον ἀντιδοὺς τῷ λαῷ. ἐπεὶ γὰρ τὸν χριστὸν, ὡς εἴπομεν, ὁ ἀρχιερεὺς εἰκονίζει· αὐτὸν δὲ καὶ ἱερούργησε, καὶ μετέσχε, καὶ τοῖς ἱερωμένοις μετέδωκε. ἁγιασμοῦ δὲ χρεία μετασχεῖν καὶ τὸν λαὸν, ὅσος μὲν ἀπὸ τῶν εὐχῶν ὁ ἁγιασμὸς καὶ

fit apud nos ex divinorum patrum traditione. Et audi sapientem Cabasilam in Capite LVI. *dicentem.* Hic deinde & adlatum panem, ex quo sacrum panem abscidimus, in multa quum diviserit, distribuit fidelibus, ut sanctum factum ipsi Deo adponant & offerant. Illi vero cum omni reverentia accipiunt, & dextram osculantur, ut ea quae recenter sanctissimum Servatoris corpus, & tetigerunt, & quae inde est sanctificationem acceperunt, eamque tangentibus tradere possunt. *Insuperque Sanctissimus Domnus* Simeon *Thessalonicae(?) Archiepiscopus de hoc pane ita dicit:* Prodit Pontifex, quod vocatur Antidoron populo distribuens: quia enim Christum, ut diximus, Pontifex repraesentat; ipsum vero & sacrificavit, & participavit, & sacratis tradidit; opus est ut sanctificationē participet etiam populus; quaecumque nempe est ex ora-

καὶ τῆς φρικτῆς ἱερουργίας νοητῶς τοῖς πιστοῖς μεταδόθη· ἐπεὶ δὲ καὶ δι' αἰσθητῶν τινῶν ὡς σῶμα περικειμένοις τὸν ἁγιασμὸν ἔδει λαβεῖν διὰ τοῦ ἀντιδώρου γίνεται. τοῦτο δὲ ἡγιασμένοις ἐστὶν ἄρτος ἐν τῇ προθέσει προσενεχθεὶς ἐξ οὗ τὸ μεσαίτατον ἐκβληθῆναι, καὶ ἱερουργηθῆναι προσενεχθέν. οὗτος ὕστερον ὡς καὶ τῇ λόγχῃ σφραγισθεὶς, καὶ θεῖα δεξάμενος ῥήματα, ἀντὶ τῶν δώρων, τῶν φρικτῶν δηλαδὴ μυστηρίων τοῖς μετέχουσι τοῦτο παρέχεται. Ἀρκεῖ ταῦτα καὶ πρὸς τὴν τρίτην ἐρώτησιν.

orationibus, & tremendo ſacrificio, ſanctificatio, intelligibiliter fidelibus tradita eſt. Quoniam vero & per ſenſibilia quaedam ut corpore circumamictis ſanctificationem accepiſſe opus erat, per antidoron fit. Hoc autem ſanctificatis eſt panis in propoſitione oblatus, ex quo medium ablatum eſt, & poſt oblationem ſacrificatum. Hic poſterius tamquam lancea ſignatus quum divina exceperit verba, pro donis tremendis, ſcilicet myſteriis, his qui haec non participarunt, praebetur. *Sufficiunt haec tertiae interrogationi.*

(1) Forte quaſi *Prodonum*, eo quod pro ipſo myſterii munere, eiuſque loco, detur.

(2) In Textu Graeco habetur σαλονίκης barbare.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Δ'

Ποίαν εἶναι νομίζουσι τὴν θυσίαν, εὐχαριστήριον, ἢ ἱλαστήριον ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν;

INTERROGATIO IV.

Quale eſſe exiſtimant ſacrificium, gratiarum actionis, an propitiatorium ſuper peccatis?

ΑΠΟ- RE-

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁ θεῖος καβάσιλας καὶ ἕτεροι ἐκ τῶν θεολόγων αὖθις λύσουσί σοι καὶ τόδε τὸ ζήτημα. φησὶ γὰρ ὁ μὲν καβάσιλας ἐν κεφαλαίῳ νβ´ οὕτως. κἀκεῖνο δὲ ζητήσεως ἄξιον. ἐπεὶ γὰρ καὶ εὐχαριστήριός ἐστιν ἡ τελετὴ καὶ ἱκέσιος. Διὰ τί μὴ ἀμφότερα, ἀλλ᾽ εὐχαριστήριος μόνον καλεῖται; ἀπὸ τοῦ πλείονος. πλείους γὰρ αἱ ἀφορμαὶ τῆς εὐχαριστείας, ἢ τῆς ἱκεσίας. πλείω γὰρ ἐλάβομεν, ἢ ὧν ἔτι δεόμεθα. τὰ μὲν γὰρ μέρος, ἐκεῖνα δὲ ὅλον. ἃ γὰρ ἱκετεύομεν λαβεῖν, μέρος εἰσὶν ὧν ἐλάβομεν. ἐλάβομεν γὰρ ἅπαντα τό γε εἰς θεὸν ἧκον, καὶ οὐδὲν παρῆκεν ὃ μὴ δέδωκε. ἀλλὰ τῶν μὲν τυχεῖν οὔπω καιρὸν ἔχομεν, ὥσπερ ἡ ἀφθαρσία τῶν σωμάτων καὶ ἡ ἀθανασία, τάδε λαβόντες οὐ κατέχομεν, ὥσπερ ἡ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν, κατ᾽(1) ἄλλα τὰ διὰ τῶν μυστηρίων ἡμῖν χορηγούμενα δῶρα. τάδε ἀπέλα-

RESPONSIO.(2)

D*ivinus* Cabasilas, *&* *alii Theologi, pariter solvent tibi & hanc quaestionem*. Cabasilas *enim in* Capite LII. *ita ait* : Et illud vero inquisitione dignum. Quoniam enim & gratiarum actionis est sacrum, & supplex. Cur non utraque, sed gratiarum actionis tantum, vocatur? A parte maiore. Plures enim causae sunt gratiarum actionis, quam supplicationis. Pluria enim accepimus, quam ea sint, quibus adhuc indigemus. Haec enim quidem pars, illa totum. Quae enim accipere oramus, pars sunt eorum, quae accepimus. Accepimus enim omnia, hoc in Deum veniens (3) & nihil omisit eorũ quae non dedit. Sed haec quidem consequendi tempus nondum habemus, veluti est incorruptibilitas corporis, & immortalitas, & caeleste regnum. Alia vero quum accepe-

λάβομεν ὅτι κακῶς ἐχρησάμεθα, ἵνα μὴ γινώμεθα χείρους, ὥσπερ αἴνεσιν καὶ ὑγείαν, καὶ πλοῦτον, οἱ τρυφῆς ὕλην καὶ πονηρίας ποιούμενοι ταῦτα, ἢ ἐπὶ κέρδει μείζονι, ὥσπερ ὁ Ἰώβ, τῶν ἀγαθῶν ἀποστερώμεθα τῶν παρόντων. ὅθεν δῆλον ὡς ἱκεσίας μὲν οὐδένα τόπον ἀφῆκεν ὁ θεός, εὐχαριστείας δὲ πᾶσαν ἀφορμὴν δέδωκε. ἡμεῖς δὲ τὴν ἔνδειαν ἡμῖν αὐτοῖς ὑπὸ ῥαθυμίας κατασκευάζοντες τῆς ἱκεσίας δεόμεθα. Ἴδωμεν καὶ περὶ τινῶν ἱκετεύομεν. περὶ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν. ἀλλὰ ταύτην πλουσίαν ἐλάβομεν καὶ μηδὲν ἀγωνισάμενοι διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος. τί οὖν πάλιν ταύτην αἰτοῦμεν; ὅτι πάλιν ἐπεύθυνοι γεγόναμεν ἁμαρτίαις. ἀλλὰ τί τὸ αἴτιον ἡμῖν τῆς εὐθύνης ταύτης; ἡμεῖς αὐτοί. οὐκοῦν καὶ τῆς ἱκεσίας ἡμεῖς. ὁ δὲ θεοφάντωρ Βασίλειος ἐν μιᾷ τῶν εὐχῶν τῆς αὐτοῦ ἱερουργίας, ὧδέ πη φάσκει. Δὸς κύριε καὶ ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων, καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοη-

rimus, non retinuimus, ut est remissio peccatorum, & alia, quae per mysteria nobis suppeditantur, munera. Aliis vero, quae accepimus, quia male usi sumus, ne peiores efficiamur, ut laude, & salute, & divitiis, quum haec deliciarum, & malitiae materiam fecerimus, vel propter maius lucrum, ut Iob, praesentibus bonis privamur. Vnde manifestum, supplicatum Deum nihil absurdum concedere. Gratiarum autem actionis omnem caussam dedit. Nos vero egestatem nobis ipsis ob pigritiam parantes, precationis indigemus. Videamus & de quibus supplicamus; de remissione peccatorum. Sed hanc abundātem accepimus, & quum nihil quidem contenderimus, per sanctum baptisma. Quid igitur hanc iterum petimus? Quia iterum obnoxii fuimus peccatis. Sed quae nam caussa nobis huius reatus? Nos ipsi. Igitur & suppli-

νοημάτων, δεκτὴν γενέσθαι τὴν θυσίαν ἡμῶν, καὶ εὐπρόσδεκτον ἐνώπιόν σου. καὶ ἐν ἄλλῃ εὐχῇ ὁμοίως φησὶ καὶ καταξίωσον ἀκατακρίτως μεταχεῖν τῶν ἀχράντων τούτων καὶ ζωοποιῶν μυστηρίων, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, εἰς πνεύματος ἁγίου κοινωνίαν. ἀλλὰ καὶ ὁ θεῖος Χρυσόστομος ἐν τῇ ἱερουργίᾳ αὐτοῦ, οὕτως συμφώνως ἐν μιᾷ τῶν εὐχῶν φησι. ἔτι προσφέρομέν σοι τὴν λογικὴν ταύτην καὶ ἀναίμακτον λατρείαν. καὶ παρακαλοῦμεν καὶ δεόμεθα καὶ ἱκετεύομεν, κατάπεμψον τὸ πνεῦμά σου τὸ ἅγιον ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα δῶρα ταῦτα, ὥστε γενέσθαι τοῖς μεταλαμβάνουσιν εἰς νῆψιν ψυχῆς, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, εἰς πνεύματος ἁγίου κοινωνίαν, εἰς βασιλείας οὐρανῶν πλήρωμα, εἰς παῤῥησίαν τῆς πρὸς σε, μὴ εἰς κρίμα ἢ εἰς κατάκριμα. φαίνεται οὖν ἔνθεν κἀκεῖθεν ὅτι, ἡ θεία θυσία ἱλαστικὴ κυρίως καὶ εὐχαριστικὴ καθὼς ἀποδέδεικται, ἀρχοῦντος καὶ περὶ τῆς Δ'.

plicationis nos. *Dei autem praeco* Basilius *in una orationum sui Sacrificii, ita inquit*: Da Domine, ut super peccatis nostris, & populi ignorantiis, acceptabile fiat sacrificium nostrum, & gratum in conspectu tuo. *Et in alia oratione pariter inquit*: Et dignare, ut, absque eo quod iudicii rei fiamus, intemerata, & vivifica, mysteria participemus, in remissionem peccatorum, & Spiritus Sancti societatem. *Sed & divinus* Chrysostomus *in suo Sacrificio ita concorditer in una orationum ait*: Insuper offerimus tibi rationabilem hanc, & incruentam servitutem, & precamur, & oramus & supplicamus. Demitte Spiritum tuum Sanctum super nos, & super haec proposita munera, ut fiant his, qui accipiunt, in animae ablutionem, in remissionem peccatorum, in Spiritus Sancti societatem, in regni caelorum plenitudinem, in erga te cou-

confidentiam: non in iudicium, vel in condemnationem. *Hinc igitur & illinc adparet divinum sacrificium propitiatorium proprie dici, & gratiarum actionis, ut demonstratum est. Sufficienter & de quarta.*

(1) Legendum καὶ τὰ

(2) Ea, quae in hac Responsione habentur, luculente confirmantur a *Leon. Allatio Adverf. Hottinger. C.VIII.*

(3) Puto Textum corruptum.

(4) Quin *Chryfoftomus*, ficuti *Bafilius*, fint veri Liturgiarum auctores, nemo umquam apud Graecos dubitavit, ut oftendit *Allatius De Lib. Eccl. Graecor. Diff.* I.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Ε΄

Ἄρα νομίζουσιν ἀναγκαῖον εἶναι τοὺς λαικοὺς μεταλαμβάνειν τοῦ Χριστοῦ ἐν τύπῳ ἄρτου, καὶ ἅμα ἐν τῷ τύπῳ οἴνου.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Καὶ ταύτην ὁ κύριος λύσει σοι τὴν ἐρώτησιν, ὅς φησιν ἐν εὐαγγελίοις ὧδέ πῃ ἐν κεφαλαίῳ ϛ΄ τοῦ κατὰ ἰωάννην εὐαγγελίου. Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ἡμῖν ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ πίνητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα, καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἔχει ζωὴν αἰώνιον. καὶ ἐγὼ ἀναστήσω αὐτὸν ἐν ἐσχάτῃ

τῇ

INTERROGATIO V. (1)

Existimantue oportere ut laici participent Christum in figura panis, & simul in figura vini?

R SPONSIO.

Et hanc Dominus interrogationem tibi folvet, qui ait in Evangeliis ad hunc fere modum, in Capite VI. *videlicet* Evangelii fecundum Ioannem: Amen, amen dico vobis, nifi manducaveritis carnem filii hominis, & biberitis eius fanguinem, non habetis vitam in vobis ipfis. Qui comedit carnem meam, & bibit meum fanguinem, habet

τῇ ἡμέρᾳ. ἡ γὰρ σάρξ μου, ἀληθῶς ἐστι βρῶσις. καὶ τὸ αἷμά μου ἀληθῶς ἐστι πόσις. ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα, καὶ πίνων μου τὸ αἷμα ἐν ἐμοὶ μένει, κᾀγὼ ἐν αὐτῷ. καὶ ὁ μακάριος παῦλος ἐν τῇ πρὸς κορινθίους πρώτῃ ἐπιστολῇ σύμφωνα φάσκει τῷ ἑαυτοῦ διδασκάλῳ οὕτω πως, ὡς τε ὃς ἂν ἐσθίῃ τὸν ἄρτον τοῦτον ἢ πίνῃ τὸ ποτήριον τοῦ κυρίου ἀναξίως, ἔνοχος ἔσαι τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ κυρίου. καὶ ὁ θεῖος καὶ μέγας βασίλειος, ἐν μιᾷ τῶν εὐχῶν τῆς ἱερουργίας αὐτοῦ οὕτω φησί. πρόσχες κύριε ἰησοῦ χριστὲ ὁ θεὸς ἡμῶν ἐξ ἁγίου κατοικητηρίου σου, καὶ ἀπὸ θρόνου δόξης τῆς βασιλείας σου, καὶ ἐλθὲ εἰς τὸ ἁγιάσαι ἡμᾶς ὁ ἄνω τῷ πατρὶ συγκαθήμενος, καὶ ὧδε ἡμῖν ἀοράτως συνὼν καὶ καταξίωσεν τῇ κραταιᾷ σου χειρὶ μεταδοῦναι ἡμῖν τοῦ ἀχράντου σώματός σου, καὶ τοῦ τιμίου αἵματος, καὶ δι' ἡμῶν παντὶ τῷ λαῷ ὥστε κατὰ τοῦ κυρίου λόγον, ὁ μὴ φαγὼν τὴν σάρκα αὐτοῦ

bet vitam aeternam, & ego resuscitabo eum in novissimo die. Caro enim mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus; qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo. *Et divinus* Paulus *in prima Epistola ad Corinthios consona suo magistro pronunciat hoc modo:* Quicumque manducaverit hunc panem, & biberit poculum Domini indigne, reus erit corporis, & sanguinis Domini. *Et divinus, & magnus* Basilius *in una orationum sui sacrificii, ita infit:* Intende Domine Iesu Christe Deus noster ex sancto habitaculo tuo, & de sede gloriae regni tui, & veni ad sanctificandū nos, qui sursū cum Patre sedes, & hic nobiscū modo ineffabili ades: & dignare potenti manu tua participes nos facere immaculati corporis tui, & pretiosi sanguinis, & per nos populum universum. *Itaque iuxta Domini sermonem,*

τοῦ καὶ τὸ αἷμα, οὐ μὴ ἀναστήσῃ αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ. Οὐκοῦν δεῖ πάντα Χριστιανὸν, εἴτε ἱερωμένον, εἴτε μὴ μεταλαμβάνειν ἀμφότερα. ἅλις καὶ περὶ τῆς Ε΄

nem, qui carnem eius non manducaverit, & eius sanguinem non biberit, non resuscitabit eum in novissimo die. Igitur oportet quëlibet Christianum, seu sacrum, seu non, utraque participare (2). *Satis & de quincta.*

(1) *Allatius Advers. Hottingerum Cap.* IX. confirmat Grecos interdum sub una specie tantum communicare. Consule insequentem Notam.

(2) Id omnino verum esse non videtur; nam in Missa Praesanctificatorum unam tantum panis speciem Sacerdotes Graeci sumunt: insuper diebus magni ieiunii Graeci, & aegri, & moribundi, & ii, qui in locis solitariis vivunt, sub una corporis tantum specie communicant, quod late demonstraverunt, *Arcudius*, *Caryophilus*, & *Allatius* in primis *Epistola ad Bartholdum Nibusium De Communione Graecorum sub specie unica*.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ς΄

INTERROGATIO VI.

Ἆρα ἱερουργεῖ ποτε ἱερεὺς μὴ παρόντος τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἑνὸς μόνου, καὶ πότερον οἱ λαϊκοὶ τῇ εὐχαριστείᾳ προσκυνοῦσι;

Sacrificat ne umquam Sacerdos populo non praesente, sed uno tantum? & laici Eucharistiam adorant?

ΑΠΟ- RE-

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ναὶ ἱερουργεῖ ἕκαστος ἱερεὺς δήμου μὴ παρόντος, μόνον μετὰ ἑνὸς παιδὸς δυναμένου ἀνταποκρίνεσθαι αὐτῷ, ἔν τισι χωρίοις τῆς θείας μυσταγωγίας. καὶ ὅταν παρῶσι λαϊκοὶ ἐν τῇ θείᾳ μυσταγωγίᾳ προσπίπτουσι τηνικαῦτα τῇ εὐχαριστίᾳ ἄχρι γῆς μετ᾽ εὐλαβείας καὶ αἰδοῦς. Ἀρκεῖ μοι ὧδε εἰπεῖν καὶ περὶ τούτου, ἵνα μὴ τῷ μήκους τῶν ἀποκρίσεων, ἀσαφῆ τὰ ἐρωτήματα παρήσω.

RESPONSIO.

Vtique: ſacrificat quilibet Sacerdos populo non adſtante, tantum cum uno puero, qui poſſit ei reſpondere, in aliquibus locis divinae Myſtagogiae. Et quum adſunt laici divinae Myſtagogiae, procidunt tunc ante Euchariſtiam uſque in terram cum religione, & reverentia. Sufficit mihi hic dixiſſe & de hoc, ne reſponſionum longitudine, interrogationes obſcuras reddam. (1)

(1) Idem docet *Leo Allatius Diſſert. De Conſenſu Vtriuſque Eccleſiae tam in Dogmat. quam in Ritib.* & *Corteſius Brana Mazaracaeus De Graecae & Latinae Miſſae conſenſu*; ſolitarium ſcilicet Sacerdotem interdum apud Graecos ſacrificare. Omnes autem Euchariſtiam adorare, tam apud Graecos, quam apud alios Orientales, oſtendit *Euſeb. Renaudotius Comment. in Liturgiam Captic. S. Baſilii*, & alibi. Non tamen tantos honores apud Orientales Euchariſtiae praeſtari, quantos apud nos, docet *Simonius De Dogmat. Oriental.*

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Ζ'

Ἆρα ἐν τῷ προσδέχεσθαι δέονται τῶν ἁγίων, οἱονεὶ λέγονται, ὦ ἅγιε πέτρε δεήθητι τοῦ θεοῦ ὑπὲρ ἐμοῦ;

INTERROGATIO VII.

ORantes Sanctos ne precantur, veluti dicentes: O Sancte Petre ora Deum pro me.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Καὶ περὶ τούτου ναί σοι λέγω. οὕτως γὰρ εἰώθαμεν ἡμεῖς ἐξ ἀρχαίας παραδόσεως θείων πατέρων λέγειν ἅγιε ἀπόστολε πέτρε ἢ ὥς τις τῶν ἀποστόλων εἴη, πρέσβευε ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν· ὁμοίως καὶ εἰς τὸ καθ' ἕκαστον τάγμα τῶν ἁγίων, εἴτε μαρτύρων, εἴτε ὁσίων, καὶ τῶν καθ' ἑξῆς. Ἅλις ἔτι περὶ τῆς ἑβδόμης.

RESPONSIO.

ET de hoc utique dico: ita enim nos consuevimus, ex antiqua Patrum traditione dicere: Sancte Apostole Petre, vel quicumque Apostolorum sit, ora pro nobis peccatoribus: similiter in quemlibet Sanctorum ordinem, sive Martyrum, sive Confessorum, & aliorum qui sequuntur. Satis adhuc de septima. (1)

(1) Id forte probet ab Ecclesia Graeca credi iustos statim post mortem adspectu felici Dei frui, coramque eo adstare, de quo paulo inferius ad *Interrogationem* X. quamquam multa stant in contrarium, ut apud *Allatium De Lib. Eccles. Graecor. Dissert.* II. videre est. Ceterum invocationem Sanctorum semper apud Graecos in usu fuisse luculenter demonstravit *Natal. Alexander. Dissert.* XXV. *in saecul.* V. ut alios innumeros silentio praeteream. Exstat in

Bi-

Bibliotheca Riccardiana Codex MS. Graecus Orationum, & Benedictionum diversarum, inter quas & nonnullae Orationes leguntur ad Virginem Deiparam. Ope forte huius Codicis *Euchologium Goarii* augere, & illustrare liceret. Sanctorum autem intercessionem Orientales omnes passim credere demonstrat *Eusebius Renaudotius in Liturgias Orientales*.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Η'

Ἆρα ἔχουσιν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τὰ γλυπτά; καὶ διὰ τί οὐκ ἔχουσιν;

INTERROGATIO VIII.

Habentne in Ecclesiis sculptilia? Et cur non habent?

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Οὐκ ἔχομεν γλυπτὰ διὰ τὸ μὴ παραδεδόσθαι αὐτὰ ὑπὸ τῶν θεοφόρων πατέρων ἡμῖν, μάλιστα δὲ ἀποτρεπόντων σέβεσθαι καὶ προσκυνεῖν ταῦτα. καὶ ἄκουε τοῦ θεοπάτορος Δαβὶδ, φάσκοντος ἐν τῷ ἐννενηκοστῷ ἕκτῳ ψαλμῷ οὕτω πῶς. Αἰσχυνθήτωσαν πάντες οἱ προσκυνοῦντες τοῖς γλυπτοῖς οἱ ἐγκαυχόμενοι ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν. καὶ ὁ μουσῆς ἐν τῷ δευτερονομίῳ, παρώργισάν με ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν. καὶ αὖθις ὁ δα-

υ. δ

RESPONSIO.

Non habemus sculptilia, quũ id nobis a Deiferis patribus traditum non sit, maxime vero prohibentibus colere haec, & adorare. Et audi Deiparentem David in XCVI. psalmo ita dicentem: Erubescant omnes adorantes sculptilia, & gloriantes in simulacris suis. *Et pariter in Deuteronomio:* Irritaverunt me in Idolis suis. *Atque iterum David in CXXXIV. Psalmo:* Simulacra gentium. *Itaque gentes habent simula-*

cra,

υἱοῦ ἐν ρλδ΄ ψαλμῷ. τὰ εἴδωλα τῶν ἐθνῶν. ὥστε τὰ ἔθνη ἔχουσιν εἴδωλα καὶ γλυπτὰ, καὶ οὐ τὸ ἔθνος τὸ ἅγιον, ὅ ἐστι τῶν χριστιανῶν κατὰ τοὺς καθ' ἡμᾶς θεολόγους. Διά τι ἐν καρθαγένῃ ἁγία σύνοδος περὶ τῶν εἰδώλων οὕτω πως φάσκει ἐν κεφαλαίῳ νθ΄ αὐτῆς.

cra, & sculptilia. Et non gens sancta, quae est Christianorum secundum nostros Theologos. Quapropter sancta Carthaginiensis Synodus de idolis ita loquitur in Capite suo LIX.

Κανὼν τῆς ἐν καρθαγένῃ ἁγίας συνόδου.

Canon LIX. *Sanctae Synodi Carthaginiensis.*

περὶ τῶν ἐγκαταλειμμάτων εἰδώλων τῶν ὀφειλάντων ἐξαλειφθεῖναι, ὧν χάριν αἰτῆσαι δεῖ τοὺς θρησκευτικωτάτους βασιλεῖς, ὥστε τὰ ἐγκαταλείμματα τῶν εἰδώλων τὰ κατὰ πᾶσαν τὴν ἀφρικὴν κελεῦσαι παντελῶς ἀνακοπῆναι.

Quoad reliquias idolorum, quas deleri opus est, rogare oportet religiosissimos Imperatores, ut monumenta simulacrorũ per omnem Africam omnino iubeant rescindi.

Καὶ αὖθις ἐν πε΄ κανόνι ἡ αὐτὴ σύνοδος λέγει.

Et rursus in LXXXV. *Canone eadem Synodus dicit.*

Περὶ τοῦ τὰ λείψανα τῶν εἰδώλων ἐκριζωθῆναι, ὁμοίως ἤρεσεν αἰτηθῆναι ἀπὸ τῶν ἐνδοξοτάτων βασιλέων, ἵνα τὰ λείψανα τῆς εἰδωλολατρείας μὴ μόνον τὰ ἐν ξοάνοις, ἀλ-

λα

Quod reliquias idolorum eradicãdas attinet, pariter placuit petere a gloriosissimis Imperatoribus ut reliquiae idololatriae non tantum in statuis, sed etiam in quibuslibet locis, omni-

mo-

λὰ ἀλλὰ τὰ ἐν οἵοις δήποτε τόποις παντὶ τρόπῳ ἐξαλειφθῶσιν. Ἐν συντόμῳ δὲ ἀρεστόν σοι νομίζω γενήσεται καὶ περὶ ταύτης τῆς ὀγδόης ἀποκρίσεως.

modis debeantur. (1) *Iucundum tibi futurum arbitror, quod breviter hanc octavam responsionem reddiderim.*

(1) A sculptilibus Graeci, tamquam ab idolis, abhorrent, ut observat etiam *Goarius in Euchologium:* sed depictas imagines Sanctorum mirum in modum devenerantur, ut idem animadvertit. Insuper & anaglypha colunt, quod ad picturam quodammodo accedant. Quamquam & integre sculpta antiquitus veneratos esse, colligere est ex *Paulo Diacono Lib.* XXI. *Histor.* Immo & hodiernum id fieri adserere videtur *Allatius advers. Hottinger. Cap.* XIII. Canon qui hic LIX. dicitur, est LVIII. Codicis Canonum Ecclesiae Africanae, & XXV. Synodi pariter Africanae celebratae anno CCCCXIX. licet non integer. Qui autem LXXXV. recensetur, est Canon XV. Concilii Carthaginiensis V. referturque in Codice Canonum Ecclesiae Africanae laudato, adnotaturque in margine esse Canonem LI. Concilii Africani.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Θ΄.

Ἆρα πιστεύουσιν οἱ ἕλληνες εἶναι πῦρ τι καθαρτικὸν πρὸς κάθαρσιν τῶν ψυχῶν γινόμενον πρὸ τοῦ εἰς τὸν οὐρανὸν εἰσελθεῖν;

INTERROGATIO IX.

CRedunt ne Graeci esse ignem purgatorium, ad animarum, antequam caelum ingrediantur, emundationem praeparatum?

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

ΩΣ συνελόντι, ἀποκρίνομαί σοι καὶ περὶ τούτου. περὶ τούτου γὰρ πολλάκις ἐζητήθη καὶ ἐν τόποις καὶ ἐν καιροῖς ἀπείροις, καὶ ἐγγράφως περὶ αὐτοῦ εὑρήσεις συγγράμματα τῶν καθ' ἡμᾶς θεολόγων. καὶ ἄκουσον τί περὶ τούτου φρονοῦμεν ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες πάντες. Οὐ πιστεύομεν μετὰ θάνατον καὶ μετὰ τὴν ἐνθάδε ἀπαλλαγὴν καὶ ἀποβίωσιν, πῦρ καθαρτικὸν ὑπάρχειν. φησὶ γὰρ ὁ ψαλμῳδός, ἐν δὲ τῷ ᾅδῃ τίς ἐξομολογήσεταί σοι, ἀντὶ τοῦ οὐδείς. τοὺς τοῖς ἔτι δὲ τῷ παρόντι βίῳ ἐπιφερομένους πειρασμοὺς τούτους φαμὲν ἡμεῖς εἶναι ὥσπερ τι καθαρτήριον πῦρ. τῇ γὰρ χρονείᾳ τῶν τοιούτων πειρασμῶν παιδευτικῶς ἐπιφερομένων καθαίρεσθαι συμβαίνει τινὰς ἐξ ἁμαρτιῶν. ὡς τό, διήλθομεν διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος καὶ ἐξήγαγες ἡμᾶς εἰς ἀναψυχήν. εἰ δ' ἦν τοιοῦτόν τι πῦρ καθαρτήριον

ριον

RESPONSIO.

VT in unum contrahenti, etiam de hoc tibi respondeo. De hoc enim saepe quaesitum est, & in locis & in temporibus infinitis, & scriptos de hoc invenies commentarios nostrorum Theologorum. Et audi quid de hoc sentimus nos Graeci universi. Non credimus post mortem, & postquam hinc discesserimus, & vitam reliquerimus, ignem purgatorium exsistere (1). *Inquit enim Psaltes:* In inferno autem quis confitebitur tibi? *Pro,* nemo. *Attentationes his, qui adhuc vivunt, illatas, has nos esse dicimus, velut aliquem purgatorium ignem. Longitudine enim similium tentationum ad castigationem illatarum, quaedam peccata purgari contingit, iuxta illud:* Transivimus per ignem & aquam, & eduxisti nos in refrigerium. *Si autem huiusmodi esset ignis purgatorius post mortem*

tem

ριον μετὰ θάνατον τῶν ψυχῶν προκρίσεως, αἱ ψυχαὶ δὴ πᾶσαι τῷ τοῦ χρόνου ἀπείρῳ μήκει, ἐκαθάρθησαν ἄν, καὶ οὐδεμία ἐν τῷ τῆς κρίσεως εὑρήθη καιρῷ κολάσει ὑπόδικος, ὥστε ματὴν λέλεκται τῷ κυρίῳ τὸ, ἀπελεύσονται οὗτοι εἰς κόλασιν αἰώνιον, οἱ δὲ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον. καὶ τὸ, οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες εἰς ἀνάστασιν κρίσεως. οὕτως ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία φρονεῖ, καὶ φυλάττει ἄχρι τῆς σήμερον. περὶ τῆς δεκάτης ὅρα.

tem ante iudiciū animarū, animae sane omnes temporis infinita longitudine purgatae profecto essent, & nulla iudicii tempore inveniretur punitioni obnoxia; ita ut frustra dictum fuisset a Domino illud: Abibunt hi in punitionem aeternam; iusti vero in vitam aeternam. (2) *Et illud:* Qui bona fecerunt, in resurrectionem vitae; qui vero mala egerunt, in resurrectionem iudicii. *Ita Orientalis Ecclesia sentit, & usque hodie observat. Vide de Decima.*

(1) Id quidem elucet ex Orationibus *Marci Eugenici* Ephesii Ferrariae habitis; qua de re egregie egit *Michael Lequienus Diss.* V. *Damascenica*. Quamquam non desunt etiam inter Graecos, qui ignem purgatorium admittant, ut *Gabriel Philadelphiensis*, de quo idem vir eruditissimus ibidem. At de hac quaestione consulendus omnino doctissimus *Leo Allatius Libro De Purgatorio* & *Adverss. Hotting.* C. XV. haec omnia late disputans, & in propatulo collocans. Sed & ea *Nicetas* noster in hac Catena collegit, quae idem aperte demonstrent, ut iam animadvertimus.

(2) Hactenus verba fere totidem sunt *Manuelis* Rhetoris Peloponnesii apud *Allatium De Purgatorio pag.* 83.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὡς συνελόντι, ἀποκρίνομαί σοι καὶ περὶ τούτου. περὶ τούτου γὰρ πολλάκις ἐζητήθη καὶ ἐν τόποις καὶ ἐν καιροῖς ἀπείροις, καὶ ἐγγράφως περὶ αὐτοῦ εὑρήσεις συγγράμματα τῶν καθ' ἡμᾶς θεολόγων. καὶ ἄκουσον τί περὶ τούτου φρονοῦμεν ἡμεῖς οἱ ἕλληνες πάντες. Οὐ πιστεύομεν μετὰ θάνατον καὶ μετὰ τὴν ἐνθάδε ἀπαλλαγὴν καὶ ἀποβίωσιν, πῦρ καθαρτικὸν ὑπάρχειν. φησὶ γὰρ ὁ ψαλμῳδός, ἐν δὲ τῷ ᾅδῃ τίς ἐξομολογήσεταί σοι, ἀντὶ τοῦ οὐδείς. τοὺς τοῖς ἔτι δὲ τῷ παρόντι βίῳ ἐπιφερομένους πειρασμοὺς τούτους φαμὲν ἡμεῖς εἶναι ὥσπερ τι καθαρτήριον πῦρ. τῇ γὰρ χρονείᾳ τῶν τοιούτων πειρασμῶν παιδευτικῶς ἐπιφερομένων καθαίρεσθαι συμβαίνει τινὰς ἐξ ἁμαρτιῶν. ὡς τό, διήλθομεν διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος καὶ ἐξήγαγες ἡμᾶς εἰς ἀναψυχήν. εἰ δ' ἦν τοιοῦτόν τι πῦρ καθαρτήριον

RESPONSIO.

VT in unum contrahenti, etiam de hoc tibi respondeo. De hoc enim saepe quaesitum est, & in locis & in temporibus infinitis, & scriptos de hoc invenies commentarios nostrorum Theologorum. Et audi quid de hoc sentimus nos Graeci universi. Non credimus post mortem, & postquam hinc discesserimus, & vitam reliquerimus, ignem purgatorium exsistere (1). *Inquit enim Psaltes:* In inferno autem quis confitebitur tibi? *Pro,* nemo. *Attentationes his, qui adhuc vivunt, illatas, has nos esse dicimus, velut aliquem purgatorium ignem. Longitudine enim similium tentationum ad castigationem illatarum, quaedam peccata purgari contingit, iuxta illud:* Transivimus per ignem & aquam, & eduxisti nos in refrigerium. *Si autem huiusmodi esset ignis purgatorius post mortem*

ριον μετὰ θάνατον τῶν ψυχῶν πρὸ κρίσεως, αἱ ψυχαὶ δὴ πᾶσαι τῷ τοῦ χρόνου ἀπείρῳ μήκει, ἐκαθάρτησαν ἄν, καὶ οὐδεμία ἐν τῷ τῆς κρίσεως εὑρήθη καιρῷ κολάσει ὑπόδικος, ὥστε ματὴν λέλεκται τῷ κυρίῳ τὸ, ἀπελεύσονται οὗτοι εἰς κόλασιν αἰώνιον, οἱ δὲ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον. καὶ τὸ, οἱ τὰ ἄγαθα ποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες εἰς ἀνάστασιν κρίσεως. οὕτως ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία φρονεῖ, καὶ φυλάττει ἄχρι τῆς σήμερον. περὶ τῆς δεκάτης ὅρα.

tem ante iudiciũ animarũ, animae sane omnes temporis infinita longitudine purgatae profecto essent, & nulla iudicii tempore inveniretur punitioni obnoxia; ita ut frustra dictum fuisset a Domino illud: Abibunt hi in punitionem aeternam; iusti vero in vitam aeternam. (2) *Et illud:* Qui bona fecerunt, in resurrectionem vitae; qui vero mala egerunt, in resurrectionem iudicii. *Ita Orientalis Ecclesia sentit, & usque hodie observat. Vide de Decima.*

(1) Id quidem elucet ex Orationibus *Marci Eugenici* Ephesii Ferrariae habitis; qua de re egregie egit *Michael Lequienus Diss.* V. *Damascenica*. Quamquam non desunt etiam inter Graecos, qui ignem purgatorium admittant, ut *Gabriel Philadelphiensis*, de quo idem vir eruditissimus ibidem. At de hac quaestione consulendus omnino doctissimus *Leo Allatius Libro De Purgatorio* & *Advers. Hotting*. C. XV. haec omnia late disputans, & in propatulo collocans. Sed & ea *Nicetas* noster in hac Catena collegit, quae idem aperte demonstrent, ut iam animadvertimus.

(2) Hactenus verba fere totidem sunt *Manuelis* Rhetoris Peloponnesii apud *Allatium De Purgatorio pag.* 83.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Ι΄

ΑἿΡα νομίζουσιν μετὰ τὸν τῇδε βίον καθαίρεσθαι τὰς ψυχάς τισι τιμωρίαις, διὰ τὸ μὴ ἱκανῶς ἀποτίσαι τὰ ἐπιτίμια ἐν τῷ τῇδε βίῳ;

INTERROGATIO X.

PVtant ne post hanc mortalem vitam animas poenis quibusdam purgari, eo quod sufficienter in praesenti vita piacula non solverint?

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

ἌΚουσον νουνεχῶς καὶ θεωρητικῶς περὶ τούτου τοῦ πολλάκις ζητηθέντος ζητήματος, πῶς οἱ καθ᾽ ἡμᾶς θεολόγοι φρονοῦσι. τῶν ἀνθρώπων τῶν ἐχόντων πῶς μέσην τάξιν αἱ ψυχαὶ, τῶν μήτε θανασίμοις ἀποθανόντων ἁμαρτήμασι, μήτε παντελῶς ἐνοχῆς τινος ἀπηλλαγμένων, καὶ τοὺς τῆς μετανοίας καρποὺς οὐκ ἔφθησαν ἐπιδήξασθαι, τὰς τούτων ψυχὰς ἐκκαθαίρεσθαι πρὸς λόγον τῶν τοιούτων ἁμαρτημάτων. οὐ διὰ πυρός τινος καθαρσίου. καὶ ἀφορισμένας ἐν τινι τόπῳ τιμωριῶν. τοῦτο γὰρ οὐδαμοῦ παραδέδοται ἀλλὰ τὰς μὲν, ἐν αὐτῇ τῇ ἐξόδῳ

RESPONSIO.

AVdi attente, & considera de hac saepe quaesita quaestione, quomodo nostri Theologi sentiunt. Hominum medium quemdam ordinem habentium animas, eorum scilicet, qui neque in mortalibus peccatis mortui sunt, neque omnino reatu aliquo liberi; & poenitentiae fructus ostendere non praeceperunt: horum animas purgari pro ratione talium peccatorum, non per ignem aliquem purgatorium, & separatas in loco aliquo poenas. (1) Hoc enim nullibi traditum est: sed has quidem in ipso exitu a corpore, per ipsum, & unum, timorem, sicuti etiam Sanctus Gregorius

ὁδῷ τοῦ σώματος δι' αὐτοῦ καὶ μόνου τοῦ φόβου καθὼς καὶ ὁ ἅγιος γρηγόριος ὁ διάλογος ῥητῶς ἀποφαίνεται. τὰς δὲ καὶ μετὰ τὴν ἔξοδον, ἢ καὶ αὐτὰς ἐν ᾅδῃ κατεχομένας, οὐχ ὡς ἐν πυρὶ καὶ κολάσει πάντως; ἀλλ' ὡς ἐν φυλακῇ καὶ δεσμωτηρίῳ καθειργμένας. τούτοις ἅπασι βοηθεῖν τὰς ὑπὲρ αὐτῶν γινομένας εὐχάς, καὶ λειτουργίας φαμέν, συντρεχούσης αὐταῖς τῆς θείας ἀγαθότητος καὶ φιλανθρωπίας. καὶ τὰ μὲν τῶν τοιούτων ἁμαρτημάτων, αὐτίκα παροφώσης καὶ ἀφιείσης. ὅσα δι' ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν πεπλημμέληται, καθὼς ὁ μέγας φησὶ Διονύσιος ἐν τῇ θεωρίᾳ τοῦ ἐπὶ τῶν ἱερῶς κεκοιμωμένων μυστηρίου. τοὺς μὲν γὰρ ὡς εἴπομεν ὁ φόβος καθαίρει. τοὺς δὲ ἡ τοῦ συνειδότος βάσανος, παντὸς πυρὸς δριμυτέρως κατεσθίουσα. τοὺς δὲ αὐτὴ καὶ μόνη τῆς θείας δόξης ἡ ἔκπτωσις, καὶ ἡ ἀδηλία τοῦ μέλλοντος, εἴποτε αὐτῆς ἐπιτεύξονται. ὅτι

rius Dialogus(2) *dictis suis patefacit; illas vero etiam post exitum, & ipsas quoque in inferno detentas, non omnino ut in igne, & punitione, sed ut in custodia & carcere constrictas. His omnibus opem ferre orationes, quae pro ipsis fiunt, & liturgias, adserimus; concurrente cũ ipsis bonitate & humanitate divina, & quaedam huiusmodi peccatorum statim non curante & dimittente, quaecumque per humanam imbecillitatem commissa sunt, sicut magnus* Dionysius *ait in contemplatione mysterii pro iis, qui pie dormierunt* (3). *Hos enim, ut diximus, timor purgat; illos vero conscientiae tormentum, omni igne vehementius vorans: illos autem ipsum & solum divina gloria excidisse, & futuri obscuritas, an unquam ipsis obveniet. Quod vero talia tormenti, & punitionis plus habent, quam omnis res alia, & ipsa experientia ostendit, & divinus* Ioannes Chrysostomus te-

ὅτι δὲ τὰ τοιαῦτα βασανιστικὰ καὶ κολαστικὰ παντὸς μᾶλλον ἑτέρου, καὶ ἡ πεῖρα παρίστησι, καὶ ὁ θεῖος Ἰωάννης ὁ χρυσόστομος μάρτυς ἡμῖν ἐν πάσαις σχεδὸν ἢ ταῖς πλείσταις τῶν ἠθικῶν αὐτοῦ ὁμιλιῶν τὰ τοιαῦτα γράφων. ἔτι καὶ ὁ ἅγιος ἀσκητὴς Δωρόθεος ἐν τῷ περὶ συνειδήσεως αὐτῷ λόγῳ. καὶ ἐπὶ τοῦ μέλλοντος δὲ ταῦτα μᾶλλον τῆς κολάσεως βασανίζειν τοὺς κολαζομένους οἱ διδάσκαλοι λέγουσι, καθάπερ ὁ μέγας γρηγόριος ὁ θεολόγος ἐν τῷ εἰς τὴν πληγὴν τῆς χαλάζης λόγῳ, ταῦτά φησι. τοὺς μὲν τὸν ἄφραστον φῶς διαδέχεται, καὶ ἡ τῆς ἁγίας καὶ βασιλικῆς θεωρία τριάδος. τῆς δὲ μετὰ τῶν ἄλλων βάσανος. μᾶλλον δὲ πρὸ τῶν ἄλλων τὸ ἀπερρῖφθαι θεοῦ. καὶ ἡ ἐν τῷ συνειδότι αἰσχύνη πέρας οὐκ ἔχουσα. τῶν οὖν τοιούτων ἀπαλλάττεσθαι τοὺς κεκοιμημένους αἰτοῦμέν τε τὸν θεὸν καὶ πιστεύομεν. οὐχὶ κολάσεως τινὸς ἑτέρας καὶ πυρὸς ἑτέρου

testis nobis, in cunctis prope, vel plurimis, suarum moralium homiliarum ita scribens. Adhuc & Sanctus Ascetes Dorotheus (4) *in suo sermone* De Conscientia. *Et super futuro autem his tormentis magis torqueri eos qui puniuntur magistri dicunt, sicuti magnus* Gregorius Theologus *sermone in plagam grandinis haec ait:* Hos quidem lux ineffabilis excipit, & sanctae, atque regalis Triadis contemplatio (5). Huius vero cum aliis tormentum: magis vero prae aliis, proiectum esse a Deo, & conscientiae pudor terminum non habens. *Vt huiusmodi igitur liberentur dormientes, & Deum rogamus, & credimus; non punitione aliqua alia, & alio igne praeter aeternum intimato. Et quod insuper & a detentione in inferno, tamquam e carcere quodam dimittuntur per preces animae dormientium testatur etiam cum multis aliis magnus* Basilius *in suis oratio-*

ρου. παρὰ τὰ αἰωνίως ἠπειλημένα. καὶ ὅτι πρὸς τούτοις καὶ τῆς ἐν ᾅδῃ κατοχῆς, ὡς ἐκ δεσμωτηρίου τινὸς ἀφίενται, διὰ τῶν εὐχῶν αἱ τῶν κεκοιμημένων ψυχαὶ μαρτυρεῖ σὺν πολλοῖς ἑτέροις καὶ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν ταῖς εἰς τὴν πεντηκοστὴν ἀναγινωσκομέναις αὐτοῦ εὐχαῖς ταῦτα κατὰ ῥῆμα γράφων. ὁ καὶ ἐν ταύτῃ τῇ παντελεῖ ἑορτῇ καὶ σωτηριώδει, ἱλασμοὺς μὲν καὶ ἱκεσίας ὑπὲρ τῶν κατεχομένων ἐν ᾅδου καταξιώσας δέχεσθαι. μεγάλας δὲ παρέχων ἡμῖν ἐλπίδας, ἄνεσιν τοῖς κατεχομένοις τῶν κατεχόντων αὐτοὺς ἀνιαρῶν, καὶ παραψυχὴν παρακαταπέμπεσθαι. καὶ τὰς ἱλαστηρίους εὐχὰς καὶ θυσίας προσάγωμέν σοι ὑπὲρ τῶν ψυχῶν αὐτῶν. ἔτι τε καὶ Θεοφάνης ὁ ὁμολογητὴς καὶ γραπτὸς ἐν ἑνὶ τῶν εἰς τοὺς κεκοιμημένους ὕμνων, τοιαῦτα ὑπὲρ αὐτῶν προσεύχεται. Δακρύων καὶ στεναγμῶν τῶν ἐν τῷ ᾅδῃ τοὺς δούλους σου. καὶ ἡ καθ' ἡμᾶς ἐκκλησία ἐν

tionibus, quae in Pentecoſte leguntur, haec ad verbum ſcribens: In hac perfectiſſima, & ſalutari, feſtivitate ſupplicamus, & preces ſuper iis, qui in inferno detinentur, quum dignatus fueris accipere, magnas nobis ſpes praebens, remiſſionem detentis moleſtiarum, quae eos detinent, & conſolationem mittere; & propitiatorias preces, & ſacrificia offerimus tibi pro eorum animabus. *Inſuper &* Theophanes Graptus *Confeſſor*, (5) *in uno hymnorum in dormientes talia pro ipſis rogat*: Lacrimis, & ſubſpiriis, quae in inferno ſunt, ſervos tuos (6). *Et noſtra Eccleſia in uno Tropariorum* (7) *in dormientes ita pro ipſis orat*: Miſerere facturae tuae, Domine, & purga tua miſericordia. *Et ad hunc fere modum divini magiſtri, qui ſubſequuti ſunt, conſone conſcripſerunt, iubentes nos ita tenere, & confiteri, & credere. Talem igitur opinionem nos*

ἑνὶ τῶν εἰς τοὺς κεκοιμημένους τροπαρίων τοιαῦτα ὑπὲρ αὐτῶν προσδέχεται.

habemus de decima Interrogatione.

οἰκτήριστον τὸ σὸν πλάσμα δέσποτα καὶ καθάρισον σῇ εὐσπλαγχνίᾳ. καὶ οὕτω πως οἱ καθ' ἑξῆς θεῖοι διδάσκαλοι συμφώνως συνέγραψαν, προστάττοντας ἡμᾶς οὕτω κρατεῖν καὶ ὁμολογεῖν καὶ πιστεύειν. τοιαύτην γοῦν δόξαν ἡμεῖς ἔχομεν περὶ τῆς δεκάτης ἐρωτήσεως.

(1) Topographiae Chriſtianae Auctor locum certum animabus purgandis adſignare videtur, ut apud *Allatium De Purgatorio* videre eſt.

(2) Gregorius Dialogus, Gregorius Magnus Papa a Graecis adpellatur, ob dialogos ab eo ſcriptos, ut apud *Glycam Epiſtola* XXVI. videre eſt, & nos adnotavimus ad *Chronicon Pontificum Leonis Vrbevetani pag.* 106. 129. Idem docent *Allatius* & *Fabricius*; ſed video *Jo: Meurſium* in ſuo *Gloſſario Graeco-barbaro* laudare interdum Gregorium Dialogum in Epiſtola ad Leonem Iſaurium Imperatorem, qui certe Gregorius Magnus eſſe non poteſt, nam temporis ratio non patitur. Inſuper *Caveus Hiſt. Litt. Scriptorum Eccleſ.* in *Gregorio Magno* Papa, Gregorium II. pariter Papam, Dialogum adpellatum adfirmat.

(3) Haec ſententia quidem eſt Eccleſiae Orientalis ut conſtat ex *Marci Eugenici* Metropolitae Epheſii Orationibus quas Ferrariae habuit, ex quibus multa hauſiſſe Zacharias noſter videtur, & de quibus egregie diſſerit vir doctiſſimus *Michael Lequienus Differt. Damaſcenica V.* & id omne luculentiſſime comprobat *Allatius De Purgatorio* quem conſule; qui & Libellum *Euſtratii* Eccleſiae Conſtantinopolitane Presbyteri, quo eos refutat, qui animas corpore ſolutas operari, & pre-

cibus & ſacrificiis oblatis iuvari, negant, Latine vertit, & edidit. Adeundus quoque idem *Allatius De Libris Eccleſiaſticis Graecorum*, ubi orationes & preces pro defunctis paſſim a Graecis haberi & fundi demonſtrat: ſed & *Euchologium* ſufficit evolviſſe, ut ſtatim id primore adſpectu intelligatur.

(4) Videtur eſſe Dorotheus Archimandrita Palaeſtiſtinus initio VII. ſaeculi probabiliter clarus, cuius Diſſertationes Ethicae & Aſceticae XXIV. circumferuntur. Conſule *Caveum*.

(5) Obſerva heic indicari viſionem Dei, qua iuſti ſtatim poſt mortem fruuntur, prout ſapientiores Graeci tam ante, quam poſt ſchiſma, crediderunt, ut ſexcentis teſtimoniis adductis perſpicue demonſtrat *Leo Allatius Adverſ. Hottinger. Cap.* XI. Conſule adnotata ſuperius *pag.* 94.

(6) Theophanes Graptus, Theodori Grapti frater, anno MCCCXVIII. clarus ſcripſit Canonem ſeu Hymnum XI. odis conſtantem, in Theodorum fratrem. *Caveus*.

(7) Videtur aliquid deeſſe, veluti *ἀπάλλαττε libera*.

(8) *Τροπάριον* hymnus dicitur; ut videre eſt apud *Goarium in Euchologio. Allatium De libris Graecorum. Meurſium Gloſſar. Graecobarbar. Cangium Gloſſar. med. & inf. Graecit. Caveum Diſſert. De libris & Offic. Eccleſ. Graecor.*

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΑʹ

Ἆρα δογματίζουσιν εἶναι τὴν ἐξομολόγησιν, μυστήριον παρὰ τοῦ Χριστοῦ νενομοθετημένον πρὸς σωτηρίαν ἀναγκαῖον; καὶ πότερον χρὴ ποιεῖν ἐν αὐτῇ ἀπα-

INTERROGATIO XI.

Docentne eſſe Confeſſionem ſacramentum a Chriſto inſtitutum, neceſſarium ad ſalutem? Et oportetne facere in ipſa ſingulorum peccatorum enume-

ἀπαρίθμησιν τῶν καθ᾽ ἕκαστον ἁμαρτιῶν; καὶ διὰ ποίων λόγων οἱ ἱερεῖς ἀφίησι τοὺς ἁμαρτωλούς;

merationem? & per quae verba sacerdotes peccatores absolvunt?

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Καὶ περὶ τῆς ια´ ἐρωτήσεως, συνεργείᾳ θεοῦ ποιήσω σοι τὴν ἀπόκρισιν, ὡς παρὰ τῶν θείων γραφῶν μεμάθηκα. ὁ μὲν θεοπάτωρ δαβὶδ ἐν ὀγδόῳ ψαλμῷ οὕτω φάσκει διαῤῥήδην. ἐξομολογήσομαί σοι κύριε ἐν ὅλῃ καρδίᾳ μου. καὶ ὁ θεῖος ἰάκωβος ὁ ἀδελφόθεος ἐν μιᾷ τῶν καθολικῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ, οὕτω λέγει. ἐξομολογεῖσθε ἀλλήλοις τὰ παραπτώματα, καὶ εὔχεσθε ὑπὲρ ἀλλήλων ὅπως ἰαθῆτε. ὁ δὲ κύριος ἐν εὐαγγελίοις ἐν ιθ´ κεφαλαίῳ τοῦ εὐαγγελιστοῦ ματθαίου φησὶν οὕτως. ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅσα ἂν δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τῷ οὐρανῷ. καὶ ὅσα ἂν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένα ἐν τῷ οὐρανῷ. τότε προσελθὼν αὐτῷ ὁ πέτρος εἶπε. κύριε ποσά-

κις

RESPONSIO.

Et de XI. interrogatione, Deo opitulante, responsum tibi reddam, ut ex divinis Scripturis edidici. Deiparens quidem David in octavo Psalmo ita manifeste ait: Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo. *Et divinus* Iacobus *Dei frater, in sua Catholica Epistola ita dicit:* Confitemini alterutrum peccata vestra, & orate invicem, ut sanemini. *Dominus autem in Evangeliis in XIX. Capite Evangelistae Matthaei ita inquit:* Amen dico vobis, quaecumque ligaveritis super terram, erunt ligata & in caelo, & quaecumque solveritis super terram, erunt soluta & in caelo. Tunc accedens ad eum Petrus dixit. Quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei, us-

que

κις ἁμαρτήσῃ εἰς ἐμὲ ὁ ἀδελφός μου καὶ ἀφήσω αὐτῷ, ἕως ἑπτάκις; λέγει αὐτῷ ὁ ἰησοῦς. οὐ λέγω σοι ἕως ἑπτάκις, ἀλλ' ἕως ἑβδομηκοντάκις ἑπτά. καὶ ἀλλαχοῦ ἐν ιζ' κεφαλαίῳ τοῦ εὐαγγελιστοῦ λουκᾶ οὕτω πως φάσκει. ἐὰν δὲ ἁμαρτήσῃ εἰς σε ὁ ἀδελφός σου ἐπιτίμησον αὐτῷ, καὶ ἐὰν μετανοήσῃ ἄφες αὐτῷ. καὶ αὐτὸς ὁ θεάνθρωπος ἰησοῦς οὐ μὴ δεόμενος ἐξομολογήσεως, φησὶν πρὸς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα ἐν κεφαλαίῳ ι' τοῦ αὐτοῦ εὐαγγελιστοῦ λουκᾶ. ἐξομολογοῦμαί σοι πάτερ κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς. ὥστε πρὸς σωτηρίαν νενομοθέτηται ἡμῖν παρὰ τοῦ χριστοῦ. πλὴν χρὴ ποιεῖν πάντως ἀπαρίθμησιν τῶν ἡμαρτηκότων ὡς προστάττουσιν ἡμῖν οἱ μεγαλοκήρυκες φωστῆρες ὁ θεοφόρος βασίλειος, καὶ ὁ τὰ ὅμοια φρονῶν τῷ ἀδελφῷ ὁ νύσσης γρηγόριος, καὶ οἱ καθεξῆς θεῖοι διδάσκαλοι. ἐπειδὴ καθ' ἑκάστου ἁμαρτήματος κανόνα ἐγγράφως παρέδωκαν. ὁ μὲν γὰρ

φο-

que septies? Dicit ei Iesus: Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies. *Et alibi in Cap. XVII. Evangelistae Lucae ad hunc fere modum loquitur:* Si autem peccaverit in te frater tuus, corripe eum; & si resipuerit, dimitte ei. *Etidem Deivir Iesus, qui, confessione non indigebat, dicit, suo Patri in Cap. X. eiusdem Evangelistae*: Confiteor tibi, Pater, Domine caeli, & terrae. *Ita ad salutem constitutum est nobis a Christo. Verumtamen oportet omnino eorum, in quibus lapsi sumus, enumerationem facere, ut praecipiunt nobis magni praecones, & luminaria, Deifer* Basilius, *& similia sentiens ac frater, Nyssenus* Gregorius, *& qui sequuti sunt doctores; Quamobrem peccati cuiuslibet canonem scriptum tradiderunt: Qui enim occiderit, iuxta magnum* Basilium, *in LVI. canone adfirmantem, viginti annis ab intemeratis my-*

ste-

φονεύσας κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον τὸν φάσκοντα ἐν νϛ´ κανόνι, εἴκοσι ἔτη ἀπειρχθήσεται τῶν ἀχράντων μυστηρίων. ὁ ἀρσενοκοίτης ἔτη ιε´. καὶ ἡ ἐν ἀγκύρᾳ σύνοδος τὸν μοιχὸν ἐν εἰκοστῷ κανόνι ἔτη ἑπτὰ ἀπείργει τῆς τῶν ἀχράντων μυστηρίων μεταλήψεως. καὶ οὕτω κατ' ἀκολουθίαν συνᾴδουσι καὶ οἱ ἕτεροι θεῖοι διδάσκαλοι. διά τι ὀφείλει ἐξομολογούμενος καθ' ἑκάστην ἁμαρτίαν ἐξομολογεῖσθαι, καὶ τὸν τόπον, τὸν τρόπον. ἵνα ἐξισχύσῃ ὁ πνευματικὸς πατὴρ θεραπεῦσαι αὐτὸν κατὰ τὰς πράξεις τῶν θείων πατέρων. ἔτι τε διὰ τούτου τοῦ λόγου πάντες, οἱ πνευματικοὶ ἱερεῖς τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἀφίησιν, ἔχοντας κατὰ λέξιν τοιουτοτρόπως. ὁ θεὸς ὁ φιλάνθρωπος, ὁ δι' ἡμᾶς τοὺς ταπεινοὺς καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐνανθρωπίσας καὶ παντὸς τοῦ κόσμου τὰς ἁμαρτίας αἴρων καὶ βαστάζων, αὐτὸς καὶ νῦν τῇ αὐτοῦ παναγάθῳ εὐσπλαγχνίᾳ, καὶ χρηστότητι, ταῦτα πάντα συγχω-
ρη-

steriis abstinebit. Qui cum masculo concubuerit, annis quindecim. Et Synodus Ancyrana adulterum in vigesimo canone per septem annos ab immaculatorum mysteriorum participatione repellit. Et ita consequenter concinunt alii divini magistri. Quare debet is qui confitetur singula peccata confiteri, & locum, & modum, ut spiritalis Pater eum curare valeat, sicuti divini patres fecerunt (1). *Vlterius per haec verba confessarii peccatores absolvunt, tali fere modo.* (2) Deus misericors, qui propter nos humiles, & propter nostram salutem, homo factus est, & universi mundi peccata tollens & portans, ipse & nunc sua suavissima misericordia, & benignitate, haec omnia condonabit (3) tibi, frater, quae nunc in conspectu eius, meae indignitati recitasti; & dimittet (2) tibi omnia in hoc saeculo, & in futuro, qui omnium
no-

ῥήσει σοι ἀδελφὲ ἃ νῦν ἐνώπιον αὐτοῦ, τῇ ἐμῇ ἐξεῖπες ἀναξιότητι. καὶ ἀφήσει σοι πάντα ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ὁ θέλων πάντων ἡμῶν σωτηρίαν, ὁ ὢν εὐλογημένος εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν. (2) ἀρκεῖ καὶ περὶ τῆς ια' ἀποκρίσεως.

nostrum salutem vult (4), qui est benedictus in saecula. Amen. *Haec & quoad XI. interrogationem sufficiunt.*

(1) Id, quod *Allatius advers. Hottingerum Capite* XIV. late demonstravit, liquido constat etiam ex Canonariis, & libellis poenitentialibus, in quibus species peccatorum, & qualitates, indicantur. Horum quaedam edidit *Io Morinus* doctissimus *De Sacramento Penitentiae*; & eorumdem collectionem pulcherrimam, sed in fine mutilam, in Bibliotheca Riccardiana habeo, a *Nicolao Malaxo* concinnatam, cuius saltem indicem, qui integer superest, hic edam, ad omniiugem studiosi Lectoris eruditionem, & laudabilem curiositatem, explendam.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΕΡΙ ΜΕΤΑΝΟΙΑΣ ΚΑΙ ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΕΩΣ.

Ἐπιστολή.

Νικόλαος ἱερεὺς ὁ μάλαξος, πρωτοπαπᾶς Ναυπλίου τοῖς ἐντευξομένοις εὖ πράττειν.

ΤΟῦ θείου καὶ πανιέρου τῆς θεοπρεποῦς μετανοίας καὶ ἐξομολογήσεως ἔργου, ἑνὸς τῶν ἑπτὰ μυστηρίων τῆς Χριστοῦ ἐκκλησίας ὄντος, καὶ ἁπαξαπλῶς πᾶσι τοῖς εὐσεβέσι Χριστιανοῖς σωτηριώδου καὶ ἀναγκαιοτάτου ἀπαραιτήτως τυγχάνοντος, καὶ διὰ ταῦτα τῶν ἀνέκαθεν θεοδιδάκτων θεοφόρων πατρῶν πολλὴν πε-

περὶ τούτου ποιησαμένων φροντίδα πρὸς τὸ διδάξαι, καὶ γραφῇ παραδοῦναι τοῖς τοῦτο ἀναδεχομένοις πνευματικοῖς πατράσι, πῶς τε καὶ τίνι τρόπῳ ὀρθῶς τε καὶ θεοπρεπῶς αὐτὸ ἐξοικονομοῖεν καὶ διαπράττοιντο, ὥστε τοὺς αὐτοῖς ἐξαγγέλλοντας τὰ ἑαυτῶν παραπτώματα ἐκ τοῦ ὀλεθρίου βυθοῦ τῶν ἁμαρτιῶν καὶ τῆς δι' αὐτῶν θεοστυγοῦς ἀπωλείας, ἄγαν ἐνδεξίως ἀνάγειν, καὶ πρὸς σωτήριον ὅρμον διὰ τῆς μετανοίας καὶ πνευματικῆς ἐπιμελείας καὶ θεραπείας μεταρυθμίζειν. Δεῖν ᾠήθην τὰς αὐτῶν ἐπὶ τούτῳ ψυχωφελεῖς διδασκαλίας τε καὶ ὑποτυπώσεις, ἔνθεν κἀκεῖθεν σποράδην εὑρισκομένας, πάσας, τὰς μᾶλλον τῶν ἄλλων ἀναγκαιοτέρας καὶ ἱκανὰς οὔσας τὴν πνευματικὴν ἰατρείαν ταῖς πασχούσαις ψυχαῖς πορίσασθαι, ὡς οἷόν τε ἐν ταὐτῷ ὁμοῦ συναθροῖσαι, ὡς ἂν οὕτως ἄρδην αὐτῶν συντεταγμένων, οἱ τὸ θεῖον τοῦτο καὶ ψυχοσωτήριον χρῆμα τῆς πνευματικῆς διαγωγῆς πνευματικῶς ἐν φόβῳ θεοῦ μετερχόμενοι πνευματικοὶ πατέρες ῥαδίως καὶ εὐχερῶς ἐκ τοῦ προχείρου αὐτὸ ἐργάζεσθαι ἔχοιεν. τοὔνεκεν ἐπιμελῶς αὐτὰς συλλεξάμενος, τὸ παρὸν βιβλίον συνεστησάμην, εἰς δόξαν Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν, τοῦ μὴ ἐλθόντος καλέσαι δικαίους ἀλλ' ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν, ἃ μέν τοι ἐν τῷδε τῷ βιβλίῳ συντέτακται. ὁ μετὰ τήνδε τὴν ἐπιστολὴν προτεθεὶς πίναξ ἀνὰ μέρος δηλώσει. ὑμεῖς δὲ οἱ τούτῳ ἐντυγχάνοντες θεοσεβέστατοι καὶ θεοείκελοι πνευματικοὶ πατέρες, εὔχεσθαι καὶ ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν πρὸς Χριστὸν τὸν θεὸν μὴ ἀπαξιώσητε τοῦ ἀξιῶσαι ἡμᾶς τῇ ἀμέτρῳ αὐτοῦ εὐσπλαγχνίᾳ ἐν μετανοίᾳ ἀγαθῇ καὶ ἐν θερμῇ ἐξομολογήσει, τὸν βραχὺν χρόνον τῆς παρούσης φθειρομένης ζωῆς διατελέσαι, καὶ ἵλεων αὐτὸν εὑρεῖν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως. Ἀμήν. γένοιτο γένοιτο. Ἔρρωσθε ἐν κυρίῳ.

Ἰδὲ ὁ πίναξ τῆς παρούσης πυκτίδος.

νονάριον διαγορεῦον περὶ πάντων λεπτομερῶς τῶν παθῶν, καὶ τῶν τούτοις προσφόρων ἐπιτιμίων· περί τε τῆς ἁγίας κοινωνίας. βρωμάτων, καὶ πομάτων, καὶ ἄλλων λίαν συμπαθέστατον. ἐν ᾧ καὶ περὶ τῶν ἐν τῷ θανάτῳ αὐτῶν ἐξαγγελλόντων, καὶ περὶ τῶν γυναικῶν τῶν ἱερέων, καὶ διακόνων παραπεσόντων, καὶ περὶ ἀναγνώστου, καὶ γυναικὸς αὐτοῦ, καὶ περὶ ἀφηλίκων. Κεφαλ. Ιϛ´.

Περὶ τῶν τρόπων τῶν ἐξαγγελλόντων, καὶ περὶ τῶν προσώπων τῶν ἐξ διαφορῶν τῆς πορνείας. ἐν ᾧ καὶ τίνα τρόπον χρὴ κανονίζειν. Κεφαλ. ΙΖ´.

Περὶ τῆς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ στάσεως τῶν μετανοούντων, ἐν ᾧ καὶ περὶ στάσεως γυναικῶν, καὶ περὶ δούλων καὶ δουλίδων, περί τε τῶν τριῶν ὅρων τῆς ἐπιτιμήσεως. καὶ περὶ τῆς ἐν ταῖς ἁγίαις τεσσαρακοσταῖς διαίτης τῶν κανονιζομένων, καὶ περὶ ἄλλων ὧν ὀφείλουσιν οἱ τοιοῦτοι ποιεῖν. Κεφαλ. ΙΗ´.

Ἐπιτίμια τῶν παραπιπτόντων. Κεφαλ. ΙΘ´.

Τὰ ἐπιτίμια ἅπερ ὁ μέγας Βασίλειος ταῖς παραπιπτούσαις ἐξέθετο. Κεφαλ. Κ´.

Τοῦ αὐτοῦ μεγάλου Βασιλείου περὶ τῶν καθημερινῶν ἐπιτιμίων. Κεφαλ. ΚΑ´.

Τάξις γινομένη ἐπὶ τῶν ἀθετούντων τὸ ἅγιον σχῆμα. Κεφαλ. Κβ´.

Τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου σωτηρίας σύντομος διδασκαλία. Κεφαλ. ΚΓ´

Εὐλογίου πατριάρχου Ἀλεξανδρείας περὶ ψυχικῶν ἀρρωστημάτων καὶ ἀσθενειῶν. Κεφαλ. ΚΔ´.

Τοῦ ἐν ἁγίοις, πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας, περὶ τοῦ πόσαι μοιχεῖαι σωματικαί εἰσι, καὶ πόσα εἴδη πορνείας Κεφαλ. ΚΕ´.

Ἑρμηνεία σύντομος καὶ ὠφέλιμος ἐκ πολλῶν σοφῶν πνευματικῶν διδασκάλων συνταχθεῖσα, περὶ τοῦ πῶς χρὴ ἕκαστον χριστιανὸν ἑτοιμάζεσθαι εἰς τὴν

θεο-

LIBELLUS DE POENITENTIA ET CONFESSIONE

Epistola.

Nicolaus Sacerdos Malaxus, Protopapas Nauplii, Lectoribus S. D.

QUum divinum & sacratissimum magnificae Poenitentiae & Confessionis opus, unum sit ex septem Christi Ecclesiae sacramentis, & simpliciter piis Christianis universis salutare, & ineluctabiliter omnino necessarium, & propterea a Deo edocti & Dei-

feri, qui nos praecesserunt, Patres multam huius curam habuerint, ut docerent & litteris traderent Confessariis hoc suscipientibus, qualiter & quomodo, recteque & convenienter, ipsum administrarent & exercerent; utque eis sua peccata confitentes, ex profundo peccatorum exitiali, & Deo exosa perditione, per se ipsos multum dextere educerent, & ad portum salutarem per poenitentiam & spiritalem diligentiam & curam transferrent; oportere arbitratus sum eorum super hoc animam iuvantia documenta & institutiones, hac & illac sparsim inventas, eas quidem omnes, quae aliis magis necessariae & idoneae adfectis animis spiritalem medicinam adhibere viderentur, pro virili simul in hoc libello colligere: ut ita ipsis simul ordinatis ii, qui divinum hoc & animae salutare negotium spiritalis vitae spiritaliter in Dei timore adgrediuntur, spiritales Patres, facilius & commodius ex Manuali hoc ipsũ exercere possint. Quamobrem quum illas accurate collegissem, praesentem libellum ad gloriam Christi Dei nostri, qui non venit vocare iustos sed peccatores ad poenitentiã, composui. Quae vero in hoc libello digesta sunt, qui post hanc Epistolam praemittitur index, singillatim declarabit. Vos autem, qui in hunc incidititis, religiosissimi & Deo similes Confessarii, orate etiam pro nobis peccatoribus Christum Deum, ne dedignetur immensa sua misericordia facere nos dignos, qui in poenitentia bona, & in fervida confessione, breve, huius caducae vitae tempus exigamus, & eum propitium in die iudicii inveniamus. Amen. Fiat, fiat. Valete in Domino.

En index praesentis libelli.

Adbuc

(2) Haec oratio edita est a *Goario* in *Euchologio*, sed paulo diversa, ut nos adnotabimus, una cum aliis similibus super confessis dicendis. Recte autem deprecativis verbis absolutionem dari probat *Goarius*, & iudicativam formam, quae apud nos in usu est, forsan quatuor saeculorum aetatem non superare.

(3) Codex Allatianus MS. habet ἀναδέξηται *excipiat*; Thuanius παραδέξαιτο *suscipiat*.

(4) Codex Allatianus habet συγχωρῶν σοι *condonans tibi*.

(5) Codex Allatianus habet: καὶ ἀκατάκριτον ἔμπροσθεν τοῦ βήματος αὐτοῦ παραστᾶθῆναι καταξιώσῃ ὁ θέλων πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι, καὶ νέμων ἁπάντων τὴν σωτηρίαν, ὁ ὢν &c. *Et indemnatum coram tribunali suo adstare concedat, qui vult omnes homines salvari, & omnium salutem moderatur, &c.* Sed plures orationes huiusmodi exstant in Codice paenitentiali *Nic. Malaxi* Cap. XII., cuius praefationem, & capitum indicem statim protulimus.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΒʹ. INTERROGATIO XII.

ΠΟ'σα καὶ ποῖά εἰσι τὰ μυστήρια;

QVot & qualia sunt Sacramenta?

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Πόσα μὲν εἰσι; ἑπτά. ποῖα δέ; βάπτισμα. χρῖσμα. κοινωνία. χειροτονία. γάμος. μετάνοια. καὶ ἔλαιον ἅγιον.

RESPONSIO.

Quot quidem sunt? Septem. Qualia vero? Baptisma, Chrisma, Communio, Ordo, Nuptiae, Poenitentia, & Oleum Sanctum. (1)

ΕΠΙΛΟΓΟΣ.

Ταῦτά σοι ἀπελογησάμεθα ὡς ἐν βραχεῖ εἰς τὰ ἐρωτηθέντα παρὰ σοῦ ιβ΄ ἐρωτήματα· ἅπερ πάντες ὀφείλομεν πιστεύειν καὶ τηρεῖν ἀσφαλῶς, καθὼς παρέδωκαν ἡμῖν οἱ πνευματοκήρυκες καὶ θεοφόροι πατέρες. οὐ γὰρ ἦσαν αὐτοὶ οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. ἐκεῖν οὐ δεῖ τινὰ ὅρια αἰώνια μετρεῖν(2) καὶ μεταλλεύειν. ἀλλὰ τὰ θεῖα καὶ τὰ πατρῷα τιμᾷν καὶ τηρεῖν.

Ἔρρωσο θειότατε δέσποτα.

Τέλος τῶν ΙΒ΄ ἐρωτημάτων.

EPILOGUS.

Haec tibi breviter respondimus ad ea XII. *quae a Te interrogata fuerant; quae omnes debemus credere, & firmiter servare; sicuti spiritales praecones tradiderunt nobis, & deiferi Patres. Non enim ii erant qui loquebantur, sed Spiritus Sanctus. Igitur non oportet fines quosdam aeternos metiri, & scrutari, sed divina & patria honorare, & servare.*

Vale diviniſſime Domine.

Finis XII. *Interrogationum.*

(1) Et haec quidem septem Sacramenta Ecclesiae ab Graecis credi docet etiam *Leo Allatius Differt. De Consens. Vtriusque Eccles. tam in dogmate, quam in* ri-

ritibus. pag. 686. Observat tamen *Simonius De dogmat. Oriental.* a quibusdem Orientis populis septem quidem esse sacramenta adfirmari, non tamen eadem ac a nobis recenseri. In Codice Bibliorum MS. Bibliothecae Laurentianae, post Epistolam ad Ebraeos, quaedam adnotata fuere, & inter alia, sacramenta Ecclesiae tria tantum numerantur, Baptismus, Chrisma, & Corpus & Sanguis. Has adnotationes exscripsimus & produximus *Libro De Eruditione Apostolorum Cap.* XIII. *Sect.* II. §. I. *n.* LXXXV. *Pag.* 262.

(2) Videtur legendum μετρεῖν.

εἰς τὸν πεπορνευκότα εἰσβαλεῖν θέλει λοιπόν· καὶ ὅρα πῶς ἁρμοδίως ἔχρητο προοιμίου ἐντρεπτικῶς αὐτοῖς λαλῶν. ἐπαίρει τὸ ἔγκλημα ἀπὸ τῆς δωρεᾶς· τουτέστι τῆς ἐνοικήσεως τοῦ πνεύματος.

In eum, qui scortatus fuerat immittere vult reliquū. Et vide quomodo apte prooemio usus est, ita ut pudore adficiat eis loquens. Extollit delictum a munere, hoc est, ĩhabitatione Spiritus.

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΟΥ.

OECVMENII.

ΕΙ' δὲ ναός θεοῦ ἐσμεν, ἐπειδὴ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν. ἄρα θεὸς τὸ πνεῦμα. οἷον ἀπολεῖ. τοῦτο δὲ οὐ καταρχόμε-

SI vero templum Dei sumus, quoniam Spiritus Dei habitat in nobis, utique Deus Spiritus. Veluti interimit. Hoc ve-

περὶ τούτου ποιησαμένων φροντίδα πρὸς τὸ διδάξαι, καὶ γραφῇ παραδοῦναι τοῖς τοῦτο ἀναδεχομένοις πνευματικοῖς πατράσι, πῶς τε καὶ τίνι τρόπῳ ὀρθῶς τε καὶ θεοπρεπῶς αὐτὸ ἐξοικονομοῖεν καὶ διαπράττοιντο, ὥστε τοὺς αὐτοῖς ἐξαγγέλλοντας τὰ ἑαυτῶν παραπτώματα ἐκ τοῦ ὀλεθρίου βυθοῦ τῶν ἁμαρτιῶν καὶ τῆς δι' αὐτῶν θεοστυγοῦς ἀπωλείας, ἄγαν ἐνδεξίως ἀνάγειν, καὶ πρὸς σωτήριον ὅρμον διὰ τῆς μετανοίας καὶ πνευματικῆς ἐπιμελείας καὶ θεραπείας μεταρυθμίζειν. Δεῖν ᾠήθην τὰς αὐτῶν ἐπὶ τούτῳ ψυχωφελεῖς διδασκαλίας τε καὶ ὑποτυπώσεις, ἔνθεν κἀκεῖθεν σποράδην εὑρισκομένας, πάσας, τὰς μᾶλλον τῶν ἄλλων ἀναγκαιοτέρας καὶ ἱκανὰς οὔσας τὴν πνευματικὴν ἰατρείαν ταῖς πασχούσαις ψυχαῖς πορίσασθαι, ὡς οἷόν τε ἐν ταύτῳ ὅμου συναθροῖσαι, ὡς ἂν οὕτως ἄρδην αὐτῶν συντεταγμένων, οἱ τὸ θεῖον τοῦτο καὶ ψυχοσωτήριον χρῆμα τῆς πνευματικῆς διαγωγῆς πνευματικῶς ἐν φόβῳ θεοῦ μετερχόμενοι πνευματικοὶ πατέρες ῥαδίως καὶ εὐχερῶς ἐκ τοῦ προχείρου αὐτὸ ἐργάζεσθαι ἔχοιεν. τοὔνεκεν ἐπιμελῶς αὐτὰς συλλεξάμενος, τὸ παρὸν βιβλίον συνεστησάμην, εἰς δόξαν Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν, τοῦ μὴ ἐλθόντος καλέσαι δικαίους ἀλλ' ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν, ἃ μέν τοι ἐν τῷδε τῷ βιβλίῳ συντέτακται. ὁ μετὰ τήνδε τὴν ἐπιστολὴν προτεθεὶς πίναξ ἀνὰ μέρος δηλώσει. ὑμεῖς δὲ οἱ τούτῳ ἐντυγχάνοντες θεοσεβέστατοι καὶ θεοείκελοι πνευματικοὶ πατέρες, εὔχεσθαι καὶ ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν πρὸς Χριστὸν τὸν θεὸν μὴ ἀπαξιώσητε τοῦ ἀξιῶσαι ἡμᾶς τῇ ἀμέτρῳ αὐτοῦ εὐσπλαχνίᾳ ἐν μετανοίᾳ ἀγαθῇ καὶ ἐν θερμῇ ἐξομολογήσει, τὸν βραχὺν χρόνον τῆς παρούσης φθειρομένης ζωῆς διατελέσαι, καὶ ἵλεων αὐτὸν εὑρεῖν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως. Ἀμήν. γένοιτο γένοιτο. Ἔρρωσθε ἐν κυρίῳ.

Ἰδοὺ

Ἴδε ὁ πίναξ τῆς παρούσης πυκτίδος.

νο-

νονάριον διαγορεύον περὶ πάντων λεπτομερῶς τῶν παθῶν, καὶ τῶν τούτοις προσφόρων ἐπιτιμίων. περί τε τῆς ἁγίας κοινωνίας. βρωμάτων, καὶ πομάτων, καὶ ἄλλων λίαν συμπαθέστατον. ἐν ᾧ καὶ περὶ τῶν ἐν τῷ θανάτῳ αὐτῶν ἐξαγγελλόντων, καὶ περὶ τῶν γυναικῶν τῶν ἱερέων, καὶ διακόνων παραπεσόντων, καὶ περὶ ἀναγνώστου, καὶ γυναικὸς αὐτοῦ, καὶ περὶ ἀφηλίκων. Κεφαλ. Ιϛ΄.

Περὶ τῶν τρόπων τῶν ἐξαγγελλόντων, καὶ περὶ τῶν προσώπων τῶν ἐξ διαφορῶν τῆς πορνείας. ἐν ᾧ καὶ τίνα τρόπον χρὴ κανονίζειν. Κεφαλ. ΙΖ΄.

Περὶ τῆς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ στάσεως τῶν μετανοούντων, ἐν ᾧ καὶ περὶ στάσεως γυναικῶν, καὶ περὶ δούλων καὶ δουλίδων, περί τε τῶν τριῶν ὅρων τῆς ἐπιτιμήσεως. καὶ περὶ τῆς ἐν ταῖς ἁγίαις τεσσαρακοσταῖς διαίτης τῶν κανονιζομένων, καὶ περὶ ἄλλων ὧν ὀφείλουσιν οἱ τοιοῦτοι ποιεῖν. Κεφαλ. ΙΗ΄.

Ἐπιτίμια τῶν παραπιπτόντων. Κεφαλ. ΙΘ΄.

Τὰ ἐπιτίμια ἅπερ ὁ μέγας βασίλειος ταῖς παραπιπτούσαις ἐξέθετο. Κεφαλ. Κ΄.

Τοῦ αὐτοῦ μεγάλου βασιλείου περὶ τῶν καθημερινῶν ἐπιτιμίων. Κεφαλ. ΚΑ΄.

Τάξις γινομένη ἐπὶ τῶν ἀθετούντων τὸ ἅγιον χρῖσμα. Κεφαλ. Κβ΄.

Τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν θεοδώρου τοῦ στουδίτου σωτηρίας σύντομος διδασκαλία. Κεφαλ. ΚΓ΄

Εὐλογίου πατριάρχου Ἀλεξανδρείας περὶ ψυχικῶν ἀῤῥωστημάτων καὶ ἀσθενειῶν. Κεφαλ. ΚΔ΄.

Τοῦ ἐν ἁγίοις, πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας, περὶ τοῦ πόσαι μοιχεῖαι σωματικαί εἰσι, καὶ πόσα εἴδη πορνείας Κεφαλ. ΚΕ΄.

Ἑρμηνεία σύντομος καὶ ὠφέλιμος ἐκ πολλῶν σοφῶν πνευματικῶν διδασκάλων συντεχθεῖσα, περὶ τοῦ πῶς χρὴ ἕκαστον χριστιανὸν ἑτοιμάζεσθαι εἰς τὴν θεο-

LIBELLUS DE POENITENTIA ET CONFESSIONE

Epiſtola.

Nicolaus Sacerdos Malaxus, Protopapas Nauplii, Lectoribus S. D.

QVum divinum & ſacratiſſimum magnificae Poenitentiae & Confeſſionis opus, unum ſit ex ſeptem Chriſti Eccleſiae ſacramentis, & ſimpliciter piis Chriſtianis univerſis ſalutare, & ineluctabiliter omnino neceſſarium, & propterea a Deo edocti & Dei-

feri, qui nos praecesserunt, Patres multam huius curam habuerint, ut docerent & litteris traderent Confessariis hoc suscipientibus, qualiter & quomodo, recteque & convenienter, ipsum administrarent & exercerent; utque eis sua peccata confitentes, ex profundo peccatorum exitiali, & Deo exosa perditione, per se ipsos multum dextere educerent, & ad portum salutarem per poenitentiam & spiritalem diligentiam & curam transferrent; oportere arbitratus sum eorum super hoc animam iuvantia documenta & institutiones, hac & illac sparsim inventas, eas quidem omnes, quae aliis magis necessariae & idoneae adfectis animis spiritalem medicinam adhibere viderentur, pro virili simul in hoc libello colligere: ut ita ipsis simul ordinatis ii, qui divinum hoc & animae salutare negotium spiritalis vitae spiritaliter in Dei timore adgrediuntur, spiritales Patres, facilius & commodius ex Manuali hoc ipsũ exercere possint. Quamobrem quum illas accurate collegissem, praesentem libellum ad gloriam Christi Dei nostri, qui non venit vocare iustos sed peccatores ad poenitentiã, composui. Quae vero in hoc libello digesta sunt, qui post hanc Epistolam praemittitur index, singillatim declarabit. Vos autem, qui in hunc incidititis, religiosissimi & Deo similes Confessarii, orate etiam pro nobis peccatoribus Christum Deum, ne dedignetur immensa sua misericordia facere nos dignos, qui in poenitentia bona, & in fervida confessione, breve, huius caducae vitae tempus exigamus, & eum propitium in die iudicii inveniamus. Amen. Fiat, fiat. Valete in Domino.

En index praesentis libelli.

& dispositiones occulta peccata confitentium. Caput I.
Quomodo peccata confiteri oportet. Cap. II.
Eiusdem instructio spiritalis, quae a Confessariis dicitur confiteri volentibus. Cap. III.
Quomodo oportet interrogare confitentem de quolibet peccato, & quae nam sint septem mortalia peccata, & qui ex iis gignuntur adfectus. Cap. IV.
De decem Praeceptis. Cap. V.
De quinque corporis sensibus. Cap. VI.
De XII. *fidei articulis.* Cap. VII.
De septem Ecclesiae Sacramentis. Cap. VIII.
De septem misericordiae corporalis operibus. Cap. IX.
De septem spiritalis misericordiae operibus Cap. X.
De septem Spiritus donis. Cap. XI.
De tribus Theologicis virtutibus. Cap. XII.
Sex esse ad salutem necessaria in confessione. Cap. XIII.
Orationes absolutoriae, quae a Confessario super eum, qui confessus est, dicuntur. Cap. XIV.
Sancti Patris nostri Ioannis Ieiunatoris opusculum. Quomodo oporteat cuiuslibet generis, ordinis, & aetatis, confitentes interrogare & dirigere. Cap. XV.
Ioannis Monachi & Diaconi, discipuli magni Basilii, cognomento, Filii obedientiae, Canonarium differens de omnibus singillatim peccatis, & poenis eis congruentibus; deque sancta communione, cibis & poculis, & orationibus, longe devotissimum; in quo & de ipsis in mortis articulo confitentibus, & de uxoribus Sacerdotum, & de Sacerdotibus & Diaconis, qui peccaverunt, & de Lectore & uxore eius, & de senibus. Cap. XVI.
De moribus confitentium, & de sex personis diversis fornicationis. In quo & quemadmodum oporteat corrigere. Cap. XVII.
De Statione Poenitentium in Ecclesia, in quo & de se-

Adbuc

Adhuc de Confessione. Cap. XXXII.

Quomodo oportet recipere eos, qui ex haeresibus, vel ex Gentibus, vel ex Iudaeis, ad Dei Catholicam & Apostolicam Ecclesiam transeunt. Cap. XXXIII.

De gradibus nuptiarum, vel de nuptiis probibitis & permissis. Cap. XXXIV.

(2) Haec oratio edita est a *Goario* in *Euchologio*, sed paulo diversa, ut nos adnotabimus, una cum aliis similibus super confessis dicendis. Recte autem deprecativis verbis absolutionem dari probat *Goarius*, & iudicativam formam, quae apud nos in usu est, forsan quatuor saeculorum aetatem non superare.

(3) Codex Allatianus MS. habet ἀναδέξηται *excipiat*; Thuanius παραδέξαιτο *suscipiat*.

(4) Codex Allatianus habet συγχωρῶν σοι *condonans tibi*.

(5) Codex Allatianus habet: καὶ ἀκατάκριτον ἔμπροσθεν τοῦ βήματος αὐτοῦ παραστᾶθῆναι καταξιώσῃ ὁ θέλων πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι, καὶ νέμων ἁπάντων τὴν σωτηρίαν, ὁ ὢν &c. *Et indemnatum coram tribunali suo adstare concedat, qui vult omnes homines salvari, & omnium salutem moderatur, &c.* Sed plures orationes huiusmodi exstant in Codice paenitentiali *Nic. Malaxi* Cap. XII., cuius praefationem, & capitum indicem statim protulimus.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΒʹ. INTERROGATIO XII.

Πόσα καὶ ποῖά εἰσι τὰ μυστήρια;

Quot & qualia sunt Sacramenta?

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Πόσα μὲν εἰσιν; ἑπτά. ποῖα δέ; βάπτισμα. χρῖσμα. κοινωνία. χειροτονία. γάμος. μετάνοια. καὶ ἔλαιον ἅγιον.

RESPONSIO.

QVot quidem sunt? Septem. Qualia vero? Baptisma, Chrisma, Communio, Ordo, Nuptiae, Poenitentia, & Oleum Sanctum. (1)

ΕΠΙΛΟΓΟΣ.

ΤΑῦτά σοι ἀπελογησάμεθα ὡς ἐν βραχεῖ εἰς τὰ ἐρωτηθέντα παρὰ σοῦ ιβ΄ ἐρωτήματα· ἅπερ πάντες ὀφείλομεν πιστεύειν καὶ τηρεῖν ἀσφαλῶς, καθὼς παρέδωκαν ἡμῖν οἱ πνευματοκήρυκες καὶ θεοφόροι πατέρες. οὐ γὰρ ἦσαν αὐτοὶ οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. οὐκοῦν οὐ δεῖ τινα ὅρια αἰώνια μετρεῖν(2) καὶ μεταλλεύειν. ἀλλὰ τὰ θεῖα καὶ τὰ πατρῷα τιμῆν καὶ τηρεῖν.

Ἔρρωσο θειότατε δέσποτα.

Τέλος τῶν ΙΒ΄ ἐρωτημάτων.

EPILOGVS.

HAec tibi breviter respondimus ad ea XII. quae a Te interrogata fuerant; quae omnes debemus credere, & firmiter servare; sicuti spiritales praecones tradiderunt nobis, & deiferi Patres. Non enim ii erant qui loquebantur, sed Spiritus Sanctus. Igitur non oportet fines quosdam aeternos metiri, & scrutari; sed divina & patria honorare, & servare.

Vale divinissime Domine.

Finis XII. Interrogationum.

(1) Et haec quidem septem Sacramenta Ecclesiae ab Graecis credi docet etiam *Leo Allatius Dissert. De Consens. Vtriusque Eccles. tam in dogmate, quam in*

ri-

ritibus. pag. 686. Observat tamen *Simonius De dogmat. Oriental.* a quibusdem Orientis populis septem quidem esse sacramenta adfirmari, non tamen eadem ac a nobis recenseri. In Codice Bibliorum MS. Bibliothecae Laurentianae, post Epistolam ad Ebraeos, quaedam adnotata fuere, & inter alia, sacramenta Ecclesiae tria tantum numerantur, Baptismus, Chrisma, & Corpus & Sanguis. Has adnotationes exscripsimus & produximus *Libro De Eruditione Apostolorum Cap.* XIII. *Sect.* II. §. I. *n.* LXXXV. *Pag.* 262.

(2) Videtur legendum μετρεῖν.

εἰς τὸν πεπορνευκότα εἰσβαλεῖν θέλει λοιπόν· καὶ ὅρα πῶς ἁρμοδίως ἔχρητο προοιμίου ἐντρεπτικῶς αὐτοῖς λαλῶν. ἐπαίρει τὸ ἔγκλημα ἀπὸ τῆς δωρεᾶς· τουτέστι τῆς ἐνοικήσεως τοῦ πνεύματος.

In eum, qui scortatus fuerat immittere vult reliquū. Et vide quomodo apte prooemio usus est, ita ut pudore adficiat eis loquens. Extollit delictum a munere, hoc est, ĩhabitatione Spiritus.

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΟΥ.

Εἰ δὲ ναός θεοῦ ἐσμεν, ἐπειδὴ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν. ἄρα θεὸς τὸ πνεῦμα. οἷον ἀπολεῖ. τοῦτο δὲ οὐ καταρχόμε-

OECVMENII.

SI vero templum Dei sumus, quoniam Spiritus Dei habitat in nobis, utique Deus Spiritus. Veluti interimit. Hoc ve-

μενον, ἀλλὰ τὸ ἑπόμενον προελέγοντο. τοιγαροῦν ἐπειδὴ ἅγιός ἐστιν ὁ ναὸς ἅγιον ἔχων τὸν ἐνοικοῦντα, οὐ δύναται εἶναι ὁ πόρνος ναὸς θεοῦ. τίς δὲ ὁ ναός; ὑμεῖς δηλαδὴ εἰ καθαροὶ μένητε. νομίζει ἄλλο τι εἶναι παρὰ τὰ εἰρημένα φησί. σοφοὺς ἐνταῦθα καλεῖ τοὺς τὴν ἀνθρωπίνην σοφίαν ἔχοντας. μωρὸς γίνεται ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ὅτι ἀνθρωπίνην ἐτίμησεν σοφίαν. καὶ εἰδὼς μηδὲν ἐξ αὐτῆς ὠφελεῖσθαι. τοῦτο γὰρ τὴν ἄνωθεν αὐτοῖς προξενεῖ σοφίαν. ὥσπερ ἡ κατὰ θεὸν πενία πλοῦτός ἐστιν, καὶ ἡ ἀδοξία δόξα, οὕτως καὶ ἡ κατὰ θεὸν μωρία σοφία ἐστίν. ὅρα καὶ οὐκ εἶπεν ἀποθέσθω τὴν σοφίαν, ἀλλὰ δηλοῖ ὡς μεγίστη αὐτῆς καταφρονεῖται χρεία. εἶπε μω-

vero non incipiens, sed cõsequens praedicebant. Igitur quoniam sanctum est templum sanctum habens inhabitantẽ, non potest esse scortator templum Dei. Quis autem templũ? Vos videlicet, si mundi maneatis. Putat aliquid aliud esse praeter ea, quae dicuntur, inquit. Sapientes hic vocat, humanam sapientiam habentes. Stultus est in hoc saeculo, quia humanam sapientiã honoravit. Et quum viderit nihil ab eo iuvari. Hoc enim supernam sapientiam eis conciliat. Sicuti secundum Deum paupertas, divitiae sunt; & infamia, gloria; ita & secundũ Deum stultitia, sapientia est. Vide; & non

μωρὸς γενέσθω καὶ ἰδιώτης, παιδεύων τὴν παρ' ἡμῖν μὴ αἰσχύνεσθαι ἰδιωτείαν. προξενεῖ γὰρ ἡμῖν πίστιν οὐ λογισμοῖς ἀνθρωπίνοις ἐπιτρέπουσαν τὸ μυστήριον τοῦ κατὰ χριστὸν κηρύγματος. οἷον πόθεν λέγουσαν. Δῆλον ὅτι χριστὸς υἱός ἐστι θεοῦ, ἢ ὅτι ἐνηνθρώπησεν. οὐ μόνον γὰρ οὐδὲν συντελεῖ πρὸς τὴν ἀληθίνην καὶ ὄντως σοφίαν. ἀλλὰ καὶ ἐμποδίζει τῷ οἴεσθαι εἰδέναι καὶ ἀπαξιοῦν μαθεῖν, δι' αὐτῶν οἰκείων αὐτῆς ὅπλων, τουτέστι ταῖς πανουργίαις ἁλίσκει αὐτοὺς ὁ θεός· πῶς; ἐπειδὴ γὰρ διὰ αὐτῆς πανουργίας αὐτῶν, ὅ ἐστι τῆς περὶ τὰ πράγματα δεινότητος οἴονται πάντα εἰδέναι καὶ μὴ δεῖσθαι διδασκάλου, διὰ αὐτῆς ταύτης αὐτοὺς εἵ-

non dixit, abiiciat sapientiam; sed declarat, ut maximus eius usus contemnitur: dixit, stultus fiat & idiota, docens non pudore adfici apud nos rusticitatem. Conciliat enim nobis fidem, non ratiocinationibus humanis committentem mysterium praedicationis secundum Christum. Veluti unde dicentem. Perspicuum est Christum Dei filium esse, vel hominem esse factum. Non solum enim nihil cooperatur ad veram, & quae omnino est sapientiam: sed & impedit, putando se scire, & dedignando discere. Per ipsa domestica ipsius arma, hoc est calliditatibus, capit eos Deus. Quomodo? Quo-

εἴληφε, διὰ τῆς πραγμάτων δείξεως· ὅτι οὐδὲν ἴσασι τῶν ἀναγκαίων. εἰ οὖν ὁ κύριος γινώσκει τίς ἂν ἐρεῖ λοιπόν. πῶς γὰρ οὐ νομίζουσι μὴ δεῖσθαι μηδενὸς, ἀλλ᾽ ἑαυτοῖς ἀρκεῖσθαι πρὸς τὴν τοῦ ἀληθοῦς κατάληψιν. πρὸς τοὺς διδασκάλους αὐτῶν πάλιν ἀποτείνεται, οἵτινες μέγιςον ἐφρόνουν ἐφ᾽ οἷς χαρίσματα εἰλήφασιν διδασκαλίας καὶ ἑτέρων τινῶν. διά τι καὶ οἱ διδάσκαλοί, φησι, οὐκ ὀφειλοῦσι καυχᾶσθαι, ὅτι ὅσα ἔχουσι χαρίσματα δι᾽ ὑμῶν τὸν λαὸν ἔλαβον αὐτὰ, ἵνα ὑμῖν ὀφιλήσωσι. τί οὖν ἐπ᾽ ἐκείνοις καυχῶνται ἃ ἔλαβον, οὐ δι᾽ οἰκείους πόνους, ἀλλὰ δι᾽ εἰμᾶς καὶ τὴν ὑμῶν σωτηρίαν.

Quoniam enim per ipſam ipſorum calliditatem, quod eſt per ipſam in negotiis vehementiam, putant, ſe noſse omnia, & praeceptore non indigere, per hanc ipsã operum demonſtrationem eos cepit, quia nihil ſciunt neceſsariorum. Si igitur Dominus novit, quiſnam dicit (1) reliquum? Quomodo enim non putẽt nullius indigere? Sed ſibi ipſis ad veritatis cõprehenſionem ſufficere? In magiſtros eorum rurſus invehitur, qui maxime efferebantur, quia dona doctrinae & aliorum quorumdam acceperant. Propterea & doctores, inquit, gloriari non debent, quia

(1) Non bene cognoſcitur quod verbum in Graeco Textu ſit.

αν. πάλιν καὶ ἑαυτὸν καὶ πέτρον καὶ ἀπολλῶν τεθῆκεν, τοὺς διδασκάλους αὐτῶν αἰνιττόμενος, δεικνὺς ὅτι καὶ χαρίσματα δι᾽ αὐτοὺς εἰλήφεσαν, καὶ διδάσκαλοι προεβέβληντο. τοῦτο καὶ σφόδρα τὸν τῶν διδασκάλων τῦφον καθαιρεῖ. ἔπειτα κἀκεῖνο παρασημαίνει. εἰ ἐγώ φησιν καὶ κεφᾶς καὶ ἀπολλὼς ὑμῶν ἐσμεν, σχολῇ γ᾽ ἂν οἱ διδάσκαλοι ὑμῶν ὤφελον μεγαφρονεῖν. καὶ αὐτός φησι ὁ κόσμος καὶ ἡ ζωὴ δι᾽ ὑμῶν ἐστι καὶ γέγονεν, καὶ ὁ θάνατος αὐτὸς πρὸς σωφρονισμὸν γέγονεν ὑμέτερον. δείκνυσι πάντα δι᾽ αὐτοὺς γενόμενα. οὐχ ὡς ἡμεῖς χριστοῦ οὕτως καὶ χριστὸς θεοῦ, ἄπαγε. ἀλλ᾽ ἡμεῖς μὲν χριστοῦ, ὡς ἔργον ὄντες αὐτοῦ καὶ ποίημα. ὁ δὲ χριστὸς τοῦ θεοῦ, ὡς

quia quaecumque habent munera propter populum vestrum acceperunt, ut vos iuvent. Quid igitur de illis gloriantur, quae suis laboribus non acceperunt, sed propter vos, & propter vestram salutem? Iterum & seipsum, & Petrum, & Apollon, posuit, doctores eorum subindicans, quū ostenderit eos & charismata accepisse, & doctores creatos fuisse. Id doctorum superbiam vehementer destruit. Deinde & illud significat. Si ego, inquit, & Cephas, & Apollos, vestri sumus, nullatenus doctores vestri de se magna sentire debent. Et ipse, inquit, mundus, & vita, propter vos est & facta est, & mors ipsa

ὡς προαιώνιον γέννημα καὶ υἱὸς, καὶ ὃς αἰτίαν ἔχειν τὸν πατέρα.

ipsa ad correctionem vestram est. Ostendit omnia propter ipsos facta esse. Non ut nos Christi, ita & Christus Dei; apage: sed nos quidem Christi, ut opus & factura eius; Christus vero Dei, ut proles, quae fuit ante saecula, & filius, & ut patrem causam habuit (1).

ΟΥ̓́τως ἡμᾶς λογιζέσθω ἄνθρωπος, ὡς ὑπηρέτας Χριστοῦ καὶ οἰκονόμους μυστηρίων θεοῦ. ὃ δὲ λοιπὸν ζητεῖται ἐν τοῖς οἰκονόμοις, ἵνα πιστός τις εὑρεθῇ. ἐμοὶ δὲ εἰς ἐλάχιστόν ἐστιν ἵνα ὑφ' ὑμῶν ἀνακριθῶ, ἢ ὑπὸ ἀνθρωπίνης ἡμέρας. ἀλλ' οὐδὲ ἐμαυτὸν ἀνακρίνω. οὐδὲν γὰρ ἐμαυτῷ σύνοιδα, ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι. ὁ δὲ ἀνακρίνων με κύριός ἐστιν. ὥστε μὴ πρὸ καιροῦ τι κρίνετε, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ κύριος, ὃς καὶ φωτίσει τὰ κρυπτὰ σκότους, καὶ φανερώσει τὰς βου-

λὰς

SIc nos existimet homo ut ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei. Hic iam quaeritur inter dispensatores, ut fidelis quis inveniatur. Mihi autem pro minimo est ut a vobis iudicer, aut ab humano die: sed neque me ipsum iudico. Nihil enim mihi conscius sum: sed non in hoc iustificatus sum: qui autem iudicat me, Dominus est. Itaque nolite ante tempus iudicare, quoadusque veniat Dominus: qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium:

&

(1) Quomodo Pater sit causa filii, vide apud *Petavium Theolog. Dogmat. Lib. V. De Trinit. Cap. V.*

λεῖ τῶν καρδιῶν, καὶ τότε ὁ ἔπαινος γενήσεται ἑκάστῳ ἀπὸ τοῦ θεοῦ.

& tunc laus erit unicuique a Deo.

ΗΜὲν λέγων τοὺς παρ' αὐτοῖς διδασκάλους αἰνίττεται. ἐπειδὴ σφόδρα κατεβεβλήκει τοὺς διδασκάλους νῦν ἠρέμα ὑψοῖ αὐτοὺς ὑπηρέτας χριστοῦ καλῶν καὶ οἰκονόμους. πλὴν φησιν εἰ καὶ οὕτως ἐστὶν οὐδεὶς τὸν δεσπότην ἀφεὶς ἀπὸ τῶν ὑπηρέτων ὀνομάζεται. Οἰκονόμους μυστηρίων καλεῖ δεικνὺς ὅτι οὐ παντὶ ἁπλῶς δεῖ παρέχειν τὰ μυστήρια, ἀλλὰ τοῖς ἀξίοις. πιστός φησιν ὤφειλε εἶναι ὁ οἰκονόμος, καὶ μὴ τὰ τοῦ δεσπότου ἴδια λέγειν εἶναι. ἀλλ' ὡς οἰκονόμος διακονεῖν, καὶ ταύτῃ τὸν τύφον αὐτῶν διαβάλλει,

HAec dicens, doctores eorum subindicat. Postquam vehementer doctores eorum deiecit, nunc aliquantulum eos exaltat, ministros Christi adpellans, & dispensatores. Verumtamen inquit etsi res ita habet, nemo herum dimittens, a ministris nominatur. Dispensatores mysteriorum vocat, ostendens non omnino simpliciter praebere mysteria oportere; sed dignis (1). Fidelis, inquit, dispensator esse debet, nec quae sunt heri, sua esse dicere; sed debet ut dispensator mi-

(1) Consule *Epistolam* I. *Michael.* Glycae inter has *Delicias Eruditorum*.

λει, ἵνα μὴ ἐκ τῆς προφάσεως ταύτης καὶ αὐτοὶ μέλλωσι τὸν παῦλον ἐναμφίβολον ἔχειν, εἰ πιςὸς ἐςὶν οἰκονόμος καὶ ... ὅπερ ἐςὶν ἀνατροπὴ τῆς πίςεως αὐτοῦ. τὸ αὐτοῦ ἀσφαλίζεται πρόσωπον λέγων. ἀνάξιόν φησιν ἡγοῦμεν τὸ ὑπό τινος ἀνακρίνεσθαι. τοῦτο δὲ οὐ μέγα φρονῶν λέγει, ἀλλ' ὡς εἶπε δεδοικῶς μὴ ἀμφίβολον αὐτοῖς τὴν πίςιν ποιήσῃ, τοῦτο προσθεὶς ἔδειξε ὅτι οὐ παρ' ὑμῶν μόνον οὐκ ἄξιος ἀνακρίνεσθαι. ἡ γὰρ ἂν εὐτελείας ἦν αὐτῶν, ἀλλ' οὐδὲ ὑπὸ ἄλλου φησίν. οὐδ' ἑαυτὸν ἀρκεῖν λέγει πρὸς τὴν τοιαύτην τῆς κρίσεως τὴν ἀκρίβειαν. ἐπεὶ μὴ καὶ συνοῖδά τι ἐμαυτῷ. ἵνα μὴ νομίσῃς καυχήσεως εἶναι τὸ εἰρήμενον, ἐπάγει. ἀλλ'

ministrare. Et heic superbiam ipsorum sugillat, ne ex tali praetextu & ipsi Paulum ambiguum habituri sint. Si fidelis est dispensator & ... . quod est fidei eius eversio. Suam personam firmat dicens. Indignum, inquit, existimamus ab aliquo iudicari. Hoc vero non de se magna sentiens dicit; sed, ut dixit, timens ne ambiguam ipsis fidem fecerit, hoc addens ostendit non a vobis solum non dignum se esse qui iudicetur; illud enim eos attenuasset, sed neque ab alio, inquit. Neque seipsum sufficere ait ad talem iudicii exactam prolationem. Quoniam neque mihi ipsi alicuius conscius sum; ne putes glo-

λ' οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι. οὐκ ἔχω φησὶ τὸ ἀσφαλὲς, εἰ μὴ ὁ θεός με δικαιώσει. τί γὰρ εἰ ἥμαρτον, μὴ νενόμικα ἠλαττηκέναι, ὅθεν ἐπάγει ὁ κρίνων μέ φησι κύριός ἐστιν ὁ ἀληθὴς κριτής. εἰ οὖν τὸν μηδὲ ἑαυτῷ συνοιδότα ὁ κύριος κρίνει, καθὸ αὐτός ἐστιν ὁ ὄντως καὶ ἀληθὴς κριτής. τί δήποτε ὑμεῖς κρίνετε τοὺς ἀδελφοὺς ὑμῶν; ἦν καὶ τοῦτο παρ' αὐτοῖς τὸ νόσημα, ὃ καὶ πειρᾶται διορθῶσαι.

gloriationis esse quod dicit, addit: sed non propterea iustus sum. Non habeo, inquit, securitatẽ, nisi Deus me iustificet. Quid enim si peccavi? Non arbitratus sum me peccasse? Vnde addit: Iudicans, inquit, Dominus est, verus, iudex. Si igitur eum, qui nullius sibi ipsi conscius est, Dominus iudicat, quia ipse est certus & verus iudex, quid nam vos iudicatis fratres vestros? Erat & haec apud ipsos infirmitas, quam sanare conatur.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ.

ΠΑραίνει μὴ σπουδαῖον ἡγεῖσθαι τὸ ἑαυτοὺς ἐκδικεῖν, μηδὲ τὸ κρίνειν τοὺς ἡμαρτηκέναι δοκοῦντας, μηδὲ ταράσσασθαι τοῖς ἐπὶ τοῦ παρόντος τὰς

τῶν

EVSEBII.

MOnet ne bonum existiment se ipsos ulcisci, neque iudicare eos, qui peccare videntur, neque turbari his, quae in praesens mortali-

um

τῶν θνήτων, ὄψεις διαλανθανόντων. ἐπείπερ αὐτὸς ὁ κύριος ἐπίσκσι τὰ ἄσημα φωτίσει τὰ κρυπτὰ τοῦ σκότους. τὰ δὲ κόσμια καὶ θεοσεβῆ δι' ἐπιείκειαν καὶ ἰδιοπραγμοσύνην, καὶ λανθάνοντα τοὺς πολλοὺς, φανερώσει τὰς βούλας τῶν καρδιῶν, οἷς καὶ τὸν ἔπαινόν φησι γενήσεσθαι ἀπὸ τοῦ θεοῦ. ὥς φησι φανερώσει τὰ ἐν ἡμῖν κρύπτα τοῦ σκότους, ἅ ἐστιν αἱ λανθάνουσι πράξεις πονηραί. πολλάκις γὰρ κατὰ τὸ φαινόμενον ἀγαθόν τι πράττγει. ἡ δέγε προαίρεσις λανθάνουσα σφάλλεται.

um visus fugiũt. Quoniam Dominus ipse qui scit ignota, illuminabit occulta tenebrarum; & honesta & pia propter benignitatem & quietem, etsi multos lateant, manifestabit, consilia cordium. Quibus & laudem, inquit, futuram a Deo; sic, inquit, manifestabit occulta tenebrarũ, quae in vobis sunt, quae sunt actiones malae, quae latent. Saepe enim iuxta id quod adparet bonum aliquid agitur; proposìtũ autem latens aberrat.

ΤΑῦτα δὲ, ἀδελφοί, μετεσχημάτισα εἰς ἐμαυτὸν καὶ ἀπολλὼ δι' ὑμᾶς· ἵνα ἐν ἡμῖν μάθητε τὸ, μὴ ὑπὲρ ὃ γέγραπται φρονεῖν. ἵνα μὴ εἷς ὑπὲρ τοῦ ἑνὸς φυσιοῦσθε κατὰ

HAec autem, fratres transfiguravi in me, & Apollo, propter vos: ut in nobis discatis, ne supra quam scriptum est, unus adversus alterum infletur pro alio. Quis enim te

τὰ τοῦ ἑτέρου. τίς γάρ σε διακρίνει; τί δὲ ἔχεις ὃ οὐκ ἔλαβες; εἰ δὲ καὶ ἔλαβες, τί καυχᾶσαι ὡς μὴ λαβών; ἤδη κεκορεσμένοι ἐστὲ, ἤδη ἐπλουτήσατε, χωρὶς ἡμῶν ἐβασιλεύσατε. καὶ ὄφελόν γε ἐβασιλεύσατε, ἵνα καὶ ἡμεῖς ὑμῖν συμβασιλεύσωμεν.

te discernit? Quid autem habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Iam saturati estis, iam divites facti estis, sine nobis regnatis, & utinam regnetis, ut & nos vobiscum regnemus.

ΠΑ'ντα γὰρ παρ' αὐτῷ γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα καὶ οὐδὲν πρόσωπόν εὐλαβείας ὀφελεῖ τὰ ἔχοντα. ἐπὶ τὸ εὐφημότερον ἦλθε. καὶ γὰρ ἀκόλουθον ἦν εἰπεῖν, τότε ἡ τιμωρία ἢ ὁ ἔπαινος. ἀλλ' εἰς τὸν χριστὸν ἀπέθετο τὸν λόγον, τουτέστιν ἵνα μὴ τὰ πρόσωπα ἰδικῶς ἀκούοντες τῶν διδασκάλων ὑμῶν, μὴ δέξησθε τὸν λόγον, τουτέστιν εἰς τὸ ἡμέτερον πρόσωπον ταῦτα ἀκούοντες· πρὸς τοὺς διδασκάλους ἀποτείνεται,

OMnia enim apud ipsum nuda & aperta, & nulla persona reverentiae iuvat ea, quae habent. Ad auspicatius venit. Etenim consequens erat dicere; tunc punitio, vel laus. Sed benigne sermonem emollivit, hoc est, ne personas seorsim audientes doctorum vestrorum, non recipiatis sermonem; hoc est, in nostram personam haec audientes. In doctores invehitur: ut, inquit, per nostram personam prudentes

 esse

ται. ἵνα φησὶ διὰ τοῦ ἡμετέρου προσώπου μάθητε φρονεῖν καθὼς γέγραπται. γέγραπται δὲ ὁ θέλων εἶναι πρῶτος, ἔσω πάντων ἔσχατος. οἷον μάθητε ὑπὲρ διδασκάλου. τοὺς διδασκάλους ἀφεὶς, πρὸς τὸν λαὸν ἀποτείνεται. καὶ γὰρ ὁ λαὸς ὑπὲρ τῶν διδασκάλων μέγα ἐφρόνουν. οἷον ὁ τόνδε ἔχει διδάσκαλον κατὰ τοῦ τόνδε ἔχοντος μαθητοῦ ἐφυσιοῦτο. καλῶν δὲ αὐτὸ φυσίωσιν καλεῖ. οἷον συνείδυσιν, ἀπὸ μεταφορᾶς σώματος κακοχύμου, ἢ κακὸν πνεῦμα δεξαμένου. οἷόν τις κέκρικε ὅσον καὶ δεδοκίμακε, ὦ διδάσκαλε, ἄξιον ἐπαίνου; οἱ ἄνθρωποι. ἀλλ' οὐκ ὀρθὴ τούτων ἡ κρίσις. ἀλλ' ἐρεῖς ὅτι ὀρθὴ ἡ τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ σοὶ κρίσις, καὶ ὄντως ἀξιέ-

essedi ſcatis, ſicuti ſcriptum eſt. Scriptum eſt vero, *Qui vult eſſe primus, ſit omnium poſtremus*. Veluti, didiceritis ſuper magiſtrũ. Doctores relinquens, in populum invehitur. Etenim populus de doctoribus magna ſentiebat; veluti, qui hunc habet magiſtrum, contra diſcipulum, qui illum habet, inflabatur. Vocans autem id, inflationem vocat; veluti, conſcientiam: a metaphora corporis mali humoris, vel quod malum ſpiritum excepit. Veluti, quis iudicavit, & probavit, o magiſter, laude dignum? homines. Sed non rectum horum iudiciũ. Sed dices, eſſe rectum hominum de te iudicium, & omnino laude

ξιέπαινος εἶ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ. μηδὲ οὗτος φρονεῖ μέγα. οὐ γὰρ σὸν κατόρθωμα τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ δόσις θεοῦ. ὁ δὲ καυχώμενος πάντως ὡς μὴ λαβὼν τὸ χάρισμα καυχᾶται, ἀλλ' ὡς ἐξ οἰκείων αὐτὸ πόνων κτησάμενος. οὕτως τις ἂν ἐγίνωσκε. εἰ δὲ καὶ ἔλαβες, τί καυχᾶσαι ὡς μὴ λαβών; τοῦτο λέγει κατὰ ἐρώτησιν ἵνα οὕτως νοηθῇ. τί καυχᾶσαι, ὡς μὴ λαβὼν ἀλλ' οἴκοθεν ἔχων, καί τοι εἴληφας; ἀπὸ τοῦ χρόνου αὐτοὺς ἐντρέπει. οὕτως ταχύ φησιν. οὐδενὸς δεῖσθε, οὐδενός ἐστε ἐν χρείᾳ, ἡ γὰρ καύχησις δηλοῖ ὅτι εἰς αὐτὰ ἐφθάσατε τὴν κορυφὴν τῆς γενέσεως. κατὰ ἦθος ὀλίγως προήκεται. καὶ περὶ τῆς μὲν τὸ ἀσυνειδητὸν αὐτὸν ἐνδείκνυ-

νυ-

de dignum te eſſe in doctrina. Neque hic ſuperbit. Non enim eius egregie factũ res, ſed Dei donum. Qui autem gloriatur, omnino tamquã non acceperit munus gloriatur, ſed tãquam propriis laboribus ipſum poſſederit. Ita aliquis cogitabat. Si vero & accepiſti, quid gloriaris, tamquam nõ acceperis? Hoc dicit ſecundũ interrogationem ut ita intelligatur. Quid gloriaris tamquam non acceperis, ſed ex te ipſo habeas, etſi accepiſti? A tempore ipſos pudore adficit. Ita forte inquit: nullius indigetis? nullo opus habetis? Gloriatio enim declarat, in ipſa vos praeoccupaſſe verticem generationis(1). Iuxta mo-

 rem

(1) Verba obſcura, & forte corrupta, ut alia paſſim, in Graeco contextu.

νῦται. ὅτι φησὶ, τηλικούτων ἀξιωθέντες δωρεῶν, οἱ βούλεσθε κοινωνοὺς καὶ μετόχους τῆς δοθείσης ὑμῖν ποιήσεως. ἀλλά φησι, ταῦτα λέγων. εἴθε γάρ φησιν ἦτε βασιλεύσαντες. ἀλλ' οὐκ ἐστί. εἶτα μὴ δόξῃ κατ' εἰρωνείαν εἰρηκὼς, τὸ καὶ ὄφελόνγε ἐβασιλεύσατε, δείκνυσιν ὅτι καὶ πάνυ τοῦτο ἤθελεν. πῶς; ὅτι φησὶ ἡ ἡμῶν βασιλεία, ἐμὴ ἦν. δόξα γὰρ διδασκάλου, τῶν μαθητῶν ἐν πίστει πλουτησάντων.

rem paulum praecedit. Et de hac puram conſcientiam oſtendit: quia, dicit, tantisdignatimuneribus: quivultis ſocios atque participes datae vobis factionis. Sed, inquit, haec dicens. Vtinam enim, ait, regnantes ſitis; ſed non eſtis. Deinde ne videatur ironice loquutus illud, Vtinam regnetis, oſtenditſeomnino id voluiſſe. Quomodo? Quia, inquit, regnum veſtrũ, meum erat. Gloria enim magiſtri, quum diſcipuli in fide locupletati ſunt.

ΔΟκῶ γὰρ ὅτι ὁ θεὸς ἡμᾶς τοὺς ἀποστόλους ἐσχάτους ἀπέδειξεν ὡς ἐπιθανατίους. ὅτι θέατρον ἐγενήθημεν τῷ κόσμῳ καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις. ἡμεῖς μωροὶ διὰ Χριστὸν, ὑμεῖς δὲ φρόνιμοι ἐν Χριστῷ.

PVto enim quod Deus nos Apoſtolos noviſſimos oſtendit, tamquam morti deſtinatos: quia ſpectaculum facti ſumus mundo, & Angelis, & hominibus. Nos ſtulti propter Chriſtum, vos autem prudentes in Chriſto;

στῷ. ἡμεῖς ἀσθενεῖς, ὑμεῖς δὲ ἰσχυροί· ὑμεῖς ἔνδοξοι, ἡμεῖς δὲ ἄτιμοι. ἄχρι τὸ ἄρτι ὥρας καὶ πεινῶμεν, καὶ διψῶμεν, καὶ γυμνητεύομεν, καὶ κολαφιζόμεθα, καὶ ἀστατοῦμεν, καὶ κοπιῶμεν, ἐργαζόμενοι ταῖς ἰδίαις χερσί, λοιδορούμενοι εὐλογοῦμεν, διωκόμενοι ἀνεχόμεθα, βλασφημούμενοι παρακαλοῦμεν. ὡς περικαθάρματα τοῦ κόσμου ἐγενήθημεν, πάντων περίψημα ἕως ἄρτι. οὐκ ἐντρέπων ὑμᾶς γράφω ταῦτα, ἀλλ' ὡς τέκνα μου ἀγαπητὰ νουθετῶ. ἐὰν γὰρ μυρίους παιδαγωγοὺς ἔχητε ἐν Χριστῷ, ἀλλ' οὐ πολλοὺς πατέρας. ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα. παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, μιμηταί μου γίνεσθε.

ſto: nos infirmi, vos autem fortes: vos nobiles, nos autem ignobiles. Vſque in hanc horam & eſurimus, & ſitimus, & nudi ſumus, & colaphis caedimur, & inſtabiles ſumus, & laboramus operantes manibus noſtris: maledicimur, & benedicimus: perſecutionem patimur, & ſuſtinemus: blaſphemamur, & obſecramus: tamquam purgamenta huius mundi facti ſumus, omnium peripſema uſque adhuc. Non ut confundam vos, haec ſcribo, ſed ut filios meos cariſſimos moneo. Nam ſi decem millia paedagogorum habeatis in Chriſto, ſed non multos patres. Nã in Chriſto Ieſu per Evangelium ego vos genui. Rogo ergo vos, imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti.

ΛΥπουμένου μᾶλλον καὶ ἐντρέποντος ῥήματα λέγει. ὡς γὰρ ὁρῶν φησι καὶ ἐξ ὧν ὑμεῖς ποιεῖτε. ἡμεῖς οἱ ἀπόστολοι πάν-

TRiſtãtis magis & pudore ſuffundentis verba dicit. Vt enim videns inquit, & ex quibus vos facitis. Nos Apoſtoli om-

τες ἀπὸ θεοῦ ὑποδείχθημεν ὡς καταδικοί τινες καὶ ἐπιθανάτιοι, τουτέστιν εἰς φονεύεσθαι πᾶσιν εὐχερεῖς. ἡμεῖς μὲν οὖν εἰς τὸ πάσχειν κακὰ προκείμεθα. ὑμεῖς δὲ δὴ ἐβασιλεύσατε. ἐξ ὧν φησιν ὑμεῖς ἐβασιλεύσατε οὕτως ταχὺ ἡμεῖς γινώσκομεν. ὅτι ὡς ἐσχάτου τὸ κακὸν πάσχειν κατακεκρίμεθα. ἔμφασιν ἔχει πολλὴν τὸ ἡμᾶς τοὺς ἀποστόλους. τουτέστι τοὺς τοσαῦτα ὑπὲρ χριστοῦ πεπονθότας. πῶς δέ φησιν; νομίζω ὅτι ἔσχατοί ἐσμεν ὅτι θέατρον ἐγενήθημεν τοῦ κόσμου. τουτέστιν οὐκ ἐν μιᾷ γωνίᾳ πάσχοντες κακῶς ἀλλὰ πανταχοῦ γῆς. καὶ ὑμεῖς ἤδη βασιλείαν ὀνειροπολεῖτε. ἐξ ὧν καὶ περὶ τῶν ἀποστόλων ταῦτα λέγει. δείκνυσι τὴν ἐκείνων οἰη-

nes a Deo oſtenſi ſumus tamquam obnoxii quidã, & ad mortem damnati, hoc eſt faciles ut ab omnibus occidamur. Nos igitur ad mala perpetienda proponimur. Vos vero ſane regnatis. Ex quibus, inquit, regnaſtis, ita forte nos cognoſcimus. Quia tamquã ad extremũ malum perpetiendũ condemnati ſumus. Emphasĩ habet multam illud, vel quidẽ Apoſtolos, hoc eſt, qui tanta pro Chriſto paſſi fuerunt. Quomodo vero? inquit. Puto nos ultimos eſſe, & mundi ſpectaculũ evaſiſſe; ideſt, non in uno angulo mala patientes, ſed ubique terrarum. Et vos iam regnum ſomniatis. Ex quibus & de Apoſtolis haec dicit. Oſten-

οἴησιν ματαίαν καὶ ψευδῆ. τοιαῦτά φησιν ἡμῶν τὰ παλαίσματα. ὡς καὶ ἀγγελικῆς εἶναι θεωρίας ἄξια, καὶ τοῦτο ἐντρεπτικῶς. ἡμεῖς φησι ὡς ὁρῶ μωροί ἐσμεν οἱ τοιαῦτα πάσχειν ἂν ἔχομεν, οἱ ὑμεῖς καὶ φρόνιμοι. οὕτω τὰ καθ' ἑαυτοὺς οἰκονομήσαντες, ὡς ἤδη καὶ βασιλεύειν ἐν χριστῷ, ὅ ἐστιν ἐν τοῖς κατὰ χριστὸν πράγμασιν. εἶτα ἐπάγει. ὅτι καὶ ἀσθενεῖς καὶ ἄτιμοι καὶ τῶν ἀναγκαίων ἐνδεεῖς. ὑμεῖς δὲ πᾶν τοὐναντίον. τοῦτο κατασκευάζων ὅτι ἡμεῖς μᾶλλον ἔδει τὰς κεκμηκότας ἀπολαύειν τῶν ἀγαθῶν, ἢ ὑμεῖς. εἰ δὲ ἡμεῖς ουπως ἀπολαύομεν ἀλλ' ἔτι ἐσμὲν ἐν τῷ πάσχειν κακῶς, πῶς ὑμεῖς ὡς ἤδη .... ἀπολελαυκότες διὰ τῶν χαρισμάτων, καὶ ὡς ἤδη

τὴν

ſtendit eorũ opinionem vanam & mendacem. Talia, inquit, noſtra certamina, ut digna ſint quae ſpectentur ab Angelis. Et id cũ redargutione. Nos ait, ut video, ſtulti ſumus, qui talia pati habemus; & vos prudentesquũ ita res veſtras diſpoſueritis, ut iã in Chriſto regnetis, hoc eſt, in rebus, quae Chriſtum attinent. Deinde addit, & infirmos, & inhonoros, & neceſſariorum indigos eſſe, vos vero totum contrariũ. Hoc adſtruens, quod nos magis, qui laboravimus, oporteret bonis frui, quã vos. Si vero nos non fruimur, verũ adhuc mala perpatimur, quomodo vos ut iam .... fruentes muneribus; & tam-

τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἔχοντες ἐν χερσὶ μεγαφρονεῖτε. ἕως δεκάτων κατὰ εἰρωνείαν ὁ λόγος αὐτοῦ προήκεται. ἐῶ φησι τὰ παλαιὰ, τὰ νῦν λέγων ἐν οἷς ἐσμεν. πρὸς τοὺς τρυφῶντας, πρὸς τοὺς πεφυσιωμένους, τουτέστι διωκόμεθα. ταῦτα ὡς πρὸς τοὺς κέρδους ἕνεκεν καὶ πορισμοῦ ἐπιχειροῦντας τὸ κηρύσσειν. οὐ γὰρ δυσχαιραίνομεν, ἀλλὰ χαίρομεν, διὸ καὶ εὐλογοῦμεν. τοῦτό ἐστι μωρὸν γένεσθαι διὰ χριστόν. οἱ γὰρ ταῦτα πάσχοντες, καὶ μὴ ἀντιδρῶντες, ἀλλὰ τοῖς χρηστοτέροις ἀμειβόμενοι, μωροὶ τοῖς ἀνθρώποις νομίζονται. τουτέστιν ὡς ἀκαθαρσίας ἄτιμοι καὶ φευκτοὶ ἐγενήθημεν. εἶτα ἵνα μὴ νομίσωσιν ὅτι αὐτοὺς αἰνίττεται. πολλὰ γὰρ ἦν ὑ-

quam iam coelorum regnum habentes in manibus tumidi estis? Vsque ad decima ironice eius sermo procedit. Dimitto, ĩquit, antiqua, praesentia dicens, in quibus sumus: ad eos, qui deliciis adfluunt, qui inflati sũt, hoc est, persequtionem patimur. Haec tamquam ad eos, qui lucri & quaestus gratia praedicationem adgrediũtur. Non enĩ indignamur sed gaudemus, propterea & benedicimus. Hoc est stultum esse propter Christũ. Qui enim haec patiũtur & nõ ulciscuntur, immo melioribus repensant, stulti ab hominibus putantur. Hoc est, tamquam immunditia, ut inhonorati & fugiendi facti sumus.

Dein-

πομείνων ἐν Κορίνθῳ, τοῦ κόσμου φησὶ οὐχ ὑμῶν.

Deinde ne putent se indicari. Multa enim substinuerat Corinthi, Mundi, inquit, non vestri.

ΣΕΥΗΡΙΑΝΟΥ.

ΑΝτὶ τοῦ ἀποψήγματα καὶ ὥσπερ ἀποσαρκώματα γεγόναμεν, ὑπὸ πάντων εὐτελιζόμενοι, καὶ πάντως ἀποκαθάρματά ἐσμεν ὑποτιθέντες ἑαυτοὺς πᾶσιν ἀνθρώποις διὰ χριστοῦ. ὥσει εἰπὼν, χάριν ἔχομεν πᾶσιν. βαρυθυμοῦντος δὲ λέγει ῥήματα ἵνα πείσῃ αὐτοὺς μὴ φρονεῖν μέγα. εἰ γὰρ ἡμεῖς φησι οἱ ἀπόστολοι ἐν τούτοις. τί ὑμεῖς μεγαφρονεῖτε ἐφ' οἷς ἐλάβετε χαρίσμασιν ὡς ἤδη μεγάλοί τινες; περίψημα λέγεται τὸ σάβανον ὃ τοὺς ἱδρῶτας τοῦ κάμνοντος ἀποψήχει. οὔτε γὰρ νῦν φησι ἐπαύσαντο οἱ ἐπηρεά-

SEVERIANI.

PRo *Derasiones*, & *ut aposarcomata facti sumus*, ab õnibus despecti & omnino purgamenta sumus, quum õnibus hominibus nos ipsos propter Christum subiecerimus. Quasi dicens, gratiam omnibus habemus. Aegre ferentis autem verba dicit, ut persuadeat eos ne magna de se sentiant. Si enim nos, inquit, Apostoli in his, quid vos superbitis in his quae accepistis muneribus, ut iam magni quidam? Purgamentũ dicitur rudis pannus, qui fatigantis sudores abstergit. Neque enim nunc inquit cessa-

ρεάζοντες. οὐχ ἵνα φησὶ καταισχύνων ὑμᾶς ταῦτα ἔγραψα, ἀλλ' ἵνα νουθετήσω. εἰ γὰρ ὡς τέκνα ἀγαπῶ, δῆλον ὅτι πάντα πρὸς ὠφέλειαν ὑμῶν ποιῶ. οὐ γὰρ ὡς μαθηταῖς ἀλλ' ὡς τέκνοις προσέχων, πρὸς τοὺς διδασκάλους αὐτῶν ἀποτείνεται, δεικνὺς ὅτι μᾶλλον αὐτοὺς ἀγαπᾷ ἤπερ οἱ νῦν ἐπιπηδήσαντες καὶ καταδιελόμενοι αὐτοὺς διδάσκαλοι. δῆλον δέ φησι καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ὀνομάτων. οἱ μὲν γὰρ παιδαγωγοὶ, ἐγὼ δὲ πατήρ. οὐδὲ ἐκείνους ἔπληξε προσθεὶς τὸ ἐν χριστῷ. οὐκ ἐμαυτῷ φησι τοῦτο λογίζομαι, ἀλλὰ τῷ χριστῷ. τοιγαροῦν καὶ οἱ διδάσκαλοι ὑμῶν παρ' ἐμοῦ ἔμαθον ἅπερ ὑμῖν λέγουσι. τὸ δὲ ἐγέννησα ἢ τοῖς τῆς φύσεως ὀνόμα-

ſarunt a vexatione. Non, inquit, ut pudore ſuffundens vos haec ſcripſi, ſed ut admoneã. Si enim ut filios diligo, liquet me ad veſtram utilitatẽ omnia facere. Non enĩ ut diſcipulis, ſed ut filiis attendens, magiſtros eorum invehitur, oſtendens ſe magis eos diligere, quam qui nunc invaſerunt & ſciderunt eos magiſtri. Manifeſtũ vero inquit etiam ex ipſis nominibus. Illi enim paedagogi, ego vero pater. Neque illos perculſit, quum addidiſſet illud; in Chriſto. Non mihi ipſe ait hoc reputo, ſed Chriſto. Itaque & magiſtri veſtri ex me, quae vobis dicunt, didicere. Illud autem *genui* dicitur vel ut naturae nominibus utatur,

μασι χρῆται τὴν ἀγάπην ἐνδεικνύμενος. ἢ ὅτι διὰ τοῦ κηρύγματός φησιν ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα ἐν τῷ βαπτίσματι. δίκαιοι τοίνυν ἐστὲ, μιμεῖσθε με ἅτε πατέρα. οὐκ ἐπαίρων ἑαυτὸν λέγει, ἀλλὰ δεικνὺς εὔχερῆ αὐτοῖς εἶναι τὴν αὐτοῦ μίμησιν. εἰ γὰρ ἐγώ φησιν χριστὸν μιμοῦμαι, πῶς οὐχ ὑμεῖς ἐμέ;

tur, ad dilectionem ostendendam, vel quia per praedicationē ait ego vos generavi in baptismate. Iusti igitur este, imitamini me tamquam patrē. Non extollens seipsū dicit, sed ostendens facilem ipsis esse sui imitationem. Si enī ego inquit Christum imitor, quomodo nō me vos. (1)

Διὰ τοῦτο ἔπεμψα ὑμῖν τιμόθεον ὅς ἐστι τέκνον μου ἀγαπητὸν καὶ πιστὸν ἐν κυρίῳ, ὃς ὑμᾶς ἀναμνήσει τὰς ὁδούς μου τὰς ἐν Χριστῷ, καθὼς πανταχοῦ ἐν πάσῃ ἐκκλησίᾳ διδάσκω. ὡς μὴ ἐρχομένου δέ μου πρὸς ὑμᾶς, ἐφυσιώθησάν τινες. ἐλεύσομαι δὲ ταχέως πρὸς ὑμᾶς, ἐὰν ὁ κύριος θελήσῃ, καὶ γνώσομαι οὐ τὸν λόγον τῶν πεφυσιωμένων, ἀλλὰ τὴν δύναμιν. οὐ γὰρ ἐν λόγῳ ἡ βα-

IDeo misi ad vos Timotheum, qui est filius meus carissimus, & fidelis in Domino: qui vos commonefaciet vias meas, quae sunt in Christo Iesu, sicut ubique in omni Ecclesia doceo. Tamquam non venturus sim ad vos, inflati sunt quidam. Veniam autem ad vos cito, si Dominus voluerit, & cognoscam non sermonem eorum qui inflati sunt, sed virtutem. Non enim in sermone

(1) Videtur legisse, quod in Vulgata habetur: *Sicut & ego Christi.*

βασιλεία τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ἐν δυνάμει. τί θέλετε; ἐν ῥάβδῳ ἔλθω πρὸς ὑμᾶς ἢ ἐν ἀγάπῃ, πνεύματί τε πραότητος;

ε'.

Ὅλως ἀκούεται δὲ ἐν ὑμῖν πορνεία, καὶ τοιαύτη πορνεία, ἥτις οὐδὲ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ὀνομάζεται, ὥστε γυναῖκά τινα τοῦ πατρὸς ἔχειν. καὶ ὑμεῖς πεφυσιωμένοι ἐστέ; καὶ οὐχὶ μᾶλλον ἐπενθήσατε, ἵνα ἐξαρθῇ ἐκ μέσου ὑμῶν ὁ τὸ ἔργον τοῦτο ποιήσας. ἐγὼ μὲν γὰρ ὡς ἀπὼν τῷ σώματι, παρὼν δὲ τῷ πνεύματι, ἤδη κέκρικα ὡς παρών, τὸν οὕτω τοῦτο κατεργασάμενον, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ, συναχθέντων ὑμῶν καὶ τοῦ ἐμοῦ πνεύματος, σὺν τῇ δυνάμει τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ, παραδοῦναι τὸν τοιοῦτον τῷ σατανᾷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκός, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ κυρίου ἰησοῦ χριστοῦ.

Ἐπι-

ne est regnum Dei, sed in virtute. Quid vultis? in virga veniam ad vos, an in caritate, & spiritu mansuetudinis?

CAP. V.

Omnino auditur inter vos fornicatio, & talis fornicatio, qualis nec inter gentes nominatur ita ut uxorem patris sui aliquis habeat. Et vos inflati estis: & non magis luctũ habuistis ut tollatur de medio vestrũ qui hoc opus fecit. Ego quidẽ absens corpore, praesens autem spiritu, iam iudicavi ut praesens eum, qui sic operatus est, in nomine Domini nostri Iesu Christi, congregatis vobis & meo spiritu, cum virtute Domini nostri Iesu, tradere huiusmodi Satanae in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini nostri Iesu Christi.

Quo-

Ἐπειδὴ ὥστε κύριον κήδομαι. τήν τε πρὸς τιμόθεον ἀγάπην ἐμφαίνει. κἀκείνους παρασκευάζει αἰδέσιμον αὐτὸν ἰδεῖν. οὐχ ἁπλῶς φησιν πιστὸν εἰς σαρκικὰ πράγματα; ἀλλ' ἐν κυρίῳ, τουτέστιν ἐν τοῖς κατὰ κύριον πράγμασιν. οὐκ εἶπε διδάξει, ἵνα μὴ δυσαναχετήσωσιν ὡς παρὰ τιμοθέου νέου ὄντος μαθησόμενοι. ὅθεν φησὶ τὰς ὁδούς μου. τουτέστιν, οὐδὲν ἴδιον εἴπῃ, ἀλλὰ τὰ ἐμά. ὁδοὺς δέ φησι τὴν οἰκονομίαν, τὸ κήρυγμα, τοὺς κινδύνους, τὰ ἔθη τὰ ἀποστολικά, τοὺς νόμους τοὺς θείους, ἐν οἷς περιπατεῖ φησι. εἶτα ἀνάγων τὸν λόγον φησὶ, τὰς ἐν χριστῷ ὁδοὺς, τὰς μηδὲν ἐχούσας ἀνθρώπινον. οὐδὲν δέ φησι καινὸν ὑμῖν εἴπῃ.

Quoniam ut dominum curo. dilectionem erga Timotheum manifestat; & illos praeparat ad eũ reverendum. Non simpliciter dicit fidelem in carnalibus negotiis, sed in domino, hoc est in rebus quae dominum attinent. Non dicit docebit, ne indignentur tamquã a Timotheo iuniore homine docendi. Vnde inquit, Vias meas; hoc est, nihil proprium inquit, sed mea. Vias vero dicit dispensationẽ, praedicationem, pericula, mores Apostolicos, leges divinas, in quibus ambulat, inquit. Deinde reducens sermonem ait, in Christo vias, nihil humanum habentes. Nihil vero inquit novum

πη. ἀλλὰ τὰ ἐν ἐκκλησίᾳ ἑκάστῃ διδασκαλίας μου. ἐπειδὴ εἶπε, πέμπον τιμόθεον ἵνα μὴ ῥαθυμότεροι γένωνται, ὡς αὐτοῦ μὴ μέλλοντος ἀπιέναι. διορθοῦται αὐτὸ ἐπάγων τὸ ἐλεύσομαι δέ. ἦσαν κατὰ τὸ εἰκὸς αὐτοῖς ἐπιδεδωκότες, ἢ ἐπὶ γνώσει ἢ ἐπὶ βίῳ ἢ ἐπί τινι τῶν πνευματικῶν. εἶτα ἔνθεν κενοδοξία καὶ φυσίωσις παρυπέστη. τῇ οὖν ἀπουσίᾳ τοῦ διδασκάλου, μηδενὸς ὄντος τοῦ ἐλέγχοντος καὶ διορθουμένου, ἦσαν πεφυσιώμενοι. τὸ ἐλεύσομεν. πτοοῦντός ἐστι καὶ νήφειν καὶ καταστέλλειν παρασκευάζοντος. ἴσον καὶ ἐκόμπαζον ὡς τέλειοί τινες καὶ πνευματικοί. ἀλλά φησι ἐρχόμενος ἔχω γεννᾶναι. εἰ περὶ ἑαυτοῦ κομπάζεται, τοῦτο γὰρ οὐδενὸς ἄξιον

vum vobis dixerit, ſed quae in Eccleſia qualibet doctrinæ meae. Quoniam dixit, mitto Timotheum, ne pigriores fiant, tãquam ipſe abiturus nõ ſit, corrigit hoc addens illud: *veniam*. Erant, ut videtur, qui ipſos provexerãt, vel in ſcientia, vel in vita, vel in aliquo ſpiritalium. Deinde heinc vanagloria, & tumor, exſtitit. Exabſentia igitur magiſtri, quum nemo eſſet qui reprehenderet, & corrigeret, inflati erant. Illud, *veniemus*, terrentis eſt, & ut modeſti ſint, & officio contineantur, praeparantis. Forte & gloriabãtur quidã ut perfecti et ſpiritales: ſed ĩquit, *veniens habeo vos gignere*. Num de ſe ipſo gloriatur? Hoc enim

ἄξιον. ἀλλ' εἰ ἄξια τοῦ λόγου τὰ ἔργα. οὐ γὰρ λόγου χρεία, ἀλλὰ τοῦ ἔργα ποιεῖν πνευματικά. οὐ γὰρ λόγοι χωρὶς ἔργων εἰ . . . . . οιον εἰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, δύναμιν λέγει τὴν τοῦ ἔργου ἐπίδειξιν. ὑμεῖς γάρ φησι τούτου κύριοί ἐστε. ἢ ῥαθυμοῦντες εἰς ὄργην με καὶ τιμωρίαν ἐγείρεσθε ὡς τε πέτρον ὁ ἀνανίας καὶ τοῦτον αὐτὸς ὁ ἐμ. . ἢ σπουδάζοντες καὶ νήφοντες εἰς ἀγάπην. ἔνι γὰρ καὶ πνεῦμα αὐστηρίας καὶ τιμωρίας. κοινὸν πάντων ποιεῖ τὸ ἔγκλημα ἵνα μὴ ῥαθυμήσωσιν ὡς ἀλλότριοι τοῦ πλημμελήματος. ἐν ὑμῖν φησι, τουτέστι τοῖς πιστοῖς τοσούτων εὐεργεσιῶν ἀπολαύσασι. καὶ οὐκ εἶπε πράττετε, ἀλλ' ἐκ περιουσίας ἀκούεταί φησιν. ἀπὸ τῶν ἐθνικῶν

nim nemine dignum: Sed nũ opera sermone digna? Non enim sermone opus, sed opera spiritalia facere. Non enim sermones sine operibus . . . . si regnum caelorum, potentiam dicit, operis ostensionem. Vos enim, inquit, huius domini estis; vel pigrantes ad iram me& castigationem excitatis, sicuti Petrum Ananias, & hunc ipse . . . . . . vel serio agentes, & sobrii degentes ad dilectionẽ. Est enim & spiritus austeritatis, & punitionis. Communẽ omnium culpam facit, ne pigrentur quasi a delicto alieni. In vobis inquit, hoc est, fidelibus, qui tantis beneficiis gavisi estis. Et non dixit, facitis, sed ex abundanti, audi-

κῶν, τουτέστι τῶν ἀπίστων, ὀνειδίζει τοῖς πιστοῖς. εἰ δὲ παρ' αὐτοῖς οὐκ ὀνομάζεται, τί εἴποι τις ἔνθα καὶ πράσσεται; ἴσον μητρυιάν. ἡ γὰρ ἐκείνου πλημμέλεια κοινὴν ὤφειλεν ὑμῖν αἰσχύνην γεννῆσαι. νῦν δὲ φυσιοῦσθε ἐπεὶ ἕκαστος κατορθοῦν δοκεῖ. εἰ δὲ ἦτε οἰκειούμενοι τὸ ἐκείνου πλημμέλημα ὡς ὑμετέρου μέρους ἐπενθεῖτε ἄν. ἐπειδὴ εἰς τὸ κοινὸν τῆς ἐκκλησίας ἡ βλάβη προσχώρησε. διά τί ἐπενθήσαμεν. διατί. οὐχ ἵνα ἐκβάλητε, ἀλλ' ἵνα ἐξαρθῇ ὡς ἐπὶ λοίμου τινὸς, ὡς εἰ εἶπε. εὐχῶν καὶ πένθους χρεία, ἵνα ἐξαρθῇ ὁ λοιμὸς οὗτος. οὐ λέγει τὸ ὄνομα ὅπερ εἰώθαμεν ἐπὶ τοῖς σφόδρα ἀτόποις ποιεῖν, οἷον καὶ τὴν προσηγορίαν ὡς μολυσμὸν παραιτούμενοι.

ditur, inquit. A gentilibus, hoc est infidelibus, improperat fidelibus. Si vero apud ipsos non nominatus, quid, dicet aliquis, hic etiam fit. Forte novercam. Illius enim crimen, cōmuni debet vos pudore suffundere. Nunc vero inflati estis quod unusquisque corrigere videatur. Si vero illius delictum domesticum effecistis, tamquam vestram portionem fleveritis. Quoniam in commune Ecclesiae noxa processit. Cur flevimus? Cur? non ut eiiciamini, sed ut tollatur; tamquam si de peste quadam agatur. Tamquam si dixisset, orationibus & luctu opus esse, ut tollatur haec pestis. Non dicit nomen, ut fieri solet in val-

νοι. ἐπεί γ᾽ ἔτι ἐκδιῶξαι αὐτὸν καὶ οὐδὲν τὴν αὐτοῦ σωματικὴν παρουσίαν ἀναμεῖναι αὐτοὺς βούλεται, δείκνυσιν ἑαυτὸν πνεύματι παρόντα. δεδοικὼς μή τι ἕτερον βουλεύσωνται παρὰ τὸ ἐκβαλεῖν αὐτόν. καί φησι, ἤδη κέκρικα. μὴ δεῖ τοίνυν ἀναβάλλεσθαι ἡ ἐμὴ κρίσις ἡ κατ᾽ αὐτοὺς ἤδη πέπηγε.

surdis, adpellationem tamquam inquinamentum refugientes. Quoniam persequi adhuc eum, & minime ab eis suam corporalem praesentiam expectari vult, ostendit se ipsum spiritu praesentem, metuens ne aliquid aliud deliberent, praeter quam sit, eum eiicere. Et ait, iam iudicavi. Differre igitur non oportet. Iudicium meum, quod eos attinet, iam fixum est.

ΙΩΑΝΝΟΥ.

Ἄλλοι οὕτως ἀνέγνωσαν. τὸ οὕτως τοῦτο κατεργάψαμεν ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ. τουτέστι τὸν εἰς τὸ ὄνομα χριστοῦ κρίναντα, καὶ μετὰ τὸ ἀξιωθῆναι τῆς χριστοῦ ἐπωνυμίας τοιαῦτα τολμήσαντα. πα-

IOANNIS

ALii ita legerunt illud, Ita hoc scripsimus in nomine Domini nostri Iesu Christi; hoc est, eum, qui in Christi nomine iudicavit, & postquam Christi cognomento dignus effectus est, talia est ausus.

παράδωτε τῷ σατανᾷ. ἵνα μὴ δόξῃ αὐθαδείας εἶναι. τὸ ἤδη κέκρικα. καὶ αὐτοὺς λαμβάνει κοινωνοὺς, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου ἰησοῦ, τουτέστι κατὰ θεὸν συναχθῆτε καὶ κρίνατε. μὴ ἀνθρωπίνῃ πρὸς αὐτὸν αἰδοῖ ἢ τιμῇ κατεχόμενοι. δέδοικε γὰρ μή τι ἕτερον κρίνωσιν. πάλιν ἐπέστησε αὐτοῖς ἑαυτὸν, καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τὸν χριστόν. ἵνα ὅταν κρίνωσιν, ὡς τοῦ χριστοῦ καὶ αὐτοῦ παρόντος. οἱ δ᾽ ἕκαστοι ἐξενέγκωσι ψῆφον ὅπως τίθησι τῷ σατανᾷ μόνου σώματος ἅψασθαι, καὶ μὴ ψυχῆς. ὅμοιον ἐν τῷ ἰὼβ φησι ὁ θεός. πλὴν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ μὴ ἅψῃ. καλῶς δὲ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκὸς, οἷον ἵνα νόσος αὐτὸν τήξῃ. ἐπειδὴ γὰρ ἐκ τοῦ σώμα-

sus. Tradite satanae. Ne videatur cōtumaciae esse illud, *iā indicavi*. Et ipsos adsumit socios, ubi ait, congregatis vobis. Deinde addit. In nomine domini Iesu, hoc est, secundum Deum convocamini & iudicate. Non humana erga eum reverentia, aut honore retenti. Timuit enim ne quid aliud iudicarent. Rursus stitit ipsis seipsum, & non solum hoc, sed etiam Christum; ut iudicent tamquam Christo & ipso praesentibus. Quilibet autem suffragium ferat, ut concedatur Satanae corpus tantum attingere, non vero animam. Simile in libro Iob Deus ait. *Verumtamen animam eius ne tetigeris*. Bene vero, in

ματος καὶ τῆς τρυφῆς αἱ ἐπιθυμίαι, τὸ σῶμα κολασθῆναι καὶ νεκρωθῆναι βούλεται. ὄλεθρον σαρκὸς εἶπεν. ὅρον τιθεὶς τῷ διαβόλῳ καὶ μὴ ἐῶν αὐτὸν περιττέρως προβῆναι, ἵνα φησὶν ἡ ψυχὴ σωθῇ. τούτῳ γὰρ τῷ τρόπῳ καὶ τὸ σῶμα σωθήσεται. ἢ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον σωθῇ αὐτὸν καὶ μὴ ἀναχωρίσῃ ὡς ἐξ ἀσεβοῦς. τοῦτο δὲ κήδομεν οὐ μᾶλλον ἢ τιμωρουμένου ἐστίν.

in interitum carnis, ut tamquam morbo ipſe tabeſcat. Quia enim ex corpore & deliciis concupiſcentiae, corpus puniri & mortificari vult. Interitum carnis dixit, terminum ponens Diabolo, & non permittens ei ulterius procedere; ut, inquit, anima ſervetur. Hoc enim modo & corpus ſervabitur. Vel Spiritus Sanctus ſervet eum, & non recedat, tamquam ex impio; hoc vero curamus non magis, quam ſit eius, qui punitur.

ΟΥ' καλὸν τὸ καύχημα ὑμῶν. οὐκ οἴδατε ὅτι μικρὰ ζύμη ὅλον τὸ φύραμα ζυμοῖ; ἐκκαθάρατε οὖν τὴν παλαιὰν ζύμην, ἵνα ἦτε νέον φύραμα, καθώς ἐστε ἄζυμοι. καὶ γὰρ τὸ πάσχα ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἐθύθη, Χριστός, ὥστε ἑορτάζωμεν, μὴ ἐν ζύμῃ πα-

NOn eſt bona gloriatio veſtra. Neſcitis quia modicum fermentum totam maſſam corrumpit? Expurgate vetus fermentum, ut ſitis nova conſperſio, ſicut eſtis azymi. Etenim Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus. Itaque epulemur, non in fermento vete-

παλαιᾷ μηδὲ ἐν ζύμῃ κακίας καὶ πονηρίας, ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας. ἔγραψα ὑμῖν ἐν τῇ ἐπιςολῇ, μὴ συναναμίγνυσθαι πόρνοις. καὶ οὐ πάντως τοῖς πόρνοις τοῦ κόσμου τούτου, ἢ τοῖς πλεονέκταις, ἢ ἅρπαξιν, ἢ εἰδωλολάτραις. ἐπεὶ ὀφείλετε ἄρα ἐκ τοῦ κόσμου ἐξελθεῖν. νυνὶ δὲ ἔγραψα ὑμῖν μὴ συναναμίγνυσθαι, ἐάν τις ἀδελφὸς ὀνομαζόμενος ἢ πόρνος, ἢ λοίδορος, ἢ πλεονέκτης, ἢ εἰδολολάτρης, ἢ μέθυσος, ἢ ἅρπαξ, τῷ τοιούτῳ μηδὲ συνεσθίειν. τί γάρ μοι καὶ τοὺ ἔξω κρίνειν. οὐχὶ τοὺ ἔσω ὑμεῖς κρίνετε. τοὺ δὲ ἔξω ὁ θεὸς κρίνει. καὶ ἐξαρεῖτε τὸν πονηρὸν ἐξ ὑμῶν αὐτῶν.

teri, neque in fermento malitiae, & nequitiae: sed in azymis sinceritatis & veritatis. Scripsi vobis in epistola: Ne commisceamini fornicariis, non utique fornicariis huius mundi, aut avaris, aut rapacibus, aut idolis servientibus: alioquin debueratis de hoc mundo exiisse. Nunc autem scripsi vobis non commisceri; si is qui frater nominatur, est fornicator, aut avarus, aut idolis serviens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax: cum eiusmodi nec cibum sumere. Quid enim mihi de iis, qui foris sunt, iudicare? Nonne de iis, qui intus sunt, vos iudicatis? nam eos, qui foris sunt, Deus iudicabit. Auferte malum ex vobisipsis.

ϛ'.

CAP. VI.

Τολμᾷ τις ὑμῶν πρᾶγμα ἔχων πρὸς τὸν ἕτερον, κρίνεσθαι ἐπὶ τῶν ἀδίκων, καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῶν ἁγίων, οὐκ οἴδατε ὅτι οἱ ἅγιοι τὸν κόσμον κρινοῦσι; καὶ

Audet aliquis vestrum habens negotium adversus alterum, iudicari apud iniquos, & non apud sanctos? An nescitis quoniam sancti de hoc mundo iudi-

καὶ εἰ ἐν ὑμῖν κρίνεται ὁ κόσμος, ἀνάξιοί ἐστε κριτηρίων ἐλαχίστων. οὐκ οἴδατε ὅτι ἀγγέλους κρινοῦμεν; μήτι γε βιωτικά. βιωτικὰ μὲν οὖν κριτήρια ἐὰν ἔχητε, τοὺς ἐξουθενημένους ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τούτους καθίζετε. πρὸς ἐντροπὴν ὑμῖν λέγω. οὕτως οὐκ ἔνι ἐν ὑμῖν σοφὸς οὐδὲ εἷς, ὃς δυνήσεται διακρῖναι ἀνὰ μέσον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ἀλλὰ ἀδελφὸς μετὰ ἀδελφοῦ κρίνεται, καὶ τοῦτο ἐπὶ ἀπίστων. ἤδη μὲν οὖν ὅλως ἥττημα ὑμῖν ἐστιν, ὅτι κρίματα ἔχετε μεθ᾽ ἑαυτῶν. διὰ τί οὐχὶ μᾶλλον ἀδικεῖσθε; διὰ τί οὐχὶ μᾶλλον ἀποστερεῖσθε, ἀλλὰ ὑμεῖς ἀδικεῖτε καὶ ἀποστερεῖτε, καὶ ταῦτα ἀδελφούς; ἢ οὐκ εἴδατε ὅτι ἄδικοι βασιλείαν θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι; μὴ πλανᾶσθαι. οὔτε πόρνοι, οὔτε εἰδωλολάτραι, οὔτε μοιχοί, οὔτε μαλακοί, οὔτε ἀρσενοκοῖται, οὔτε κλέπται, οὔτε πλεονέκται, οὔτε μέθυσοι, οὐ λοίδοροι, οὐχ ἅρπαγες, βασιλεί-

dicabunt? Et si in vobis iudicabitur mundus, indigni estis qui de minimis iudicetis? Nescitis quoniam angelos iudicabimus? quanto magis saecularia? Saecularia igitur iudicia si habueritis: contemtibiles qui sunt in Ecclesia, illos constituite ad iudicandum. Ad verecundiam vestram dico. Sic non est inter vos sapiens quisquam, qui possit iudicare inter fratrem suum? Sed frater cum fratre iudicio contendit: & hoc apud infideles? Iam quidem omnino delictum est in vobis, quod iudicia habetis inter vos. Quare non magis iniuriam accipitis? Quare non magis fraudem patimini? Sed vos iniuriam facitis, & fraudatis: & hoc fratribus. An nescitis quia iniqui regnum Dei non possidebunt? Nolite errare: neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebriosi, ne-

λεῖαν θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι. καὶ ταῦτά τινες ἦτε. ἀλλὰ ἀπελούσασθε, ἀλλὰ ἡγιάσθητε, ἀλλ' ἐδικαιώθητε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου ἰησοῦ, καὶ ἐν τῷ πνεύματι τοῦ θεοῦ ἡμῶν.

neque maledici, neque rapaces, regnum Dei possidebunt. Et haec quidam fuistis: sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis, in nomine Domini nostri Iesu Christi, & in Spiritu Dei nostri.

ΑΙνίττεται ὅτι αὐτοὶ αὐτὸν οὐκ εἴασαν μετανοῆσαι καυχώμενοι εἰς αὐτόν. ἴσον γὰρ τῶν παρά σφισι σοφῶν εἰσιν οὗτοι. καὶ αὐτοῦ φείδεται. καὶ γὰρ ἀμελούμενόν φησι τὸ κακὸν καὶ τὸ λοιπὸν λυμαίνεται τῆς ἐκκλησίας σώματι. διὰ τὸ καὶ ἑτέρους αὐτὸν μιμεῖσθαι. ὥσπερ γὰρ ζύμη μικρὰ οὖσα τὸ ἅπαν ζυμοῖ καὶ εἰς ἅπαν ἀναχεῖται. οὕτως καὶ ἡ τούτου ἁμαρτία φησὶν πρὸς ἑαυτὴν ἐπισπᾶται πολλούς. τουτέστι τοὺς τὰ τοιαῦτα πράσσοντας. πα-

INdicat ab eis ipsum resipiscere non esse permissum, quum in eo glorientur. Forte enim hi sunt ex eorum sapientibus. Et ipsi parcit. Etenim malum, inquit, quod non curatur, & reliquum Ecclesiae corpus corrumpit, quod & alii ipsum imitentur. Vt enim fermentum parvum quum sit, totum fermentat, & in omne diffunditur; ita & huius peccatum, inquit, ad seipsum adtrahit multos; similia scilicet operantes;

λαιὰν δὲ αὐτοὺς ζύμην καλεῖ διὰ τὸ σεσηπέναι τῇ ἁμαρτίᾳ. ἢ ὅτι ἐν χριστῷ πάντες καίνη κτῆσις. μόνη δὲ ἡ ἁμαρτία παλαιά. τὸ δὲ ἐκκαθάρατε τὴν ἀκριβῆ δηλοῖ κάθαρσιν. ἵνα φησὶ πάντες ἦτε τοῦ νέου φυράματος. νέον γὰρ ἄνθρωπον οἶδεν ἡ γραφὴ τὸν ἄρτιον. παλαιὸν δὲ τὸν ἀσεβῆ. δηλοῖ δὲ ὅτι ὐ πολλοὶ ἦσαν παρ' αὐτοῖς ἁμαρτολοί. ἵνα φησὶν ἦτε, τουτέστιν ἔκτος τῆς παλαιᾶς ζύμης ἐκείνης περὶ ἧς εἶπεν. ὁ γὰρ σύνδεσμος αἰτιολογικὸς, ἐπεὶ αἰτία οὖν κεῖται. τὸ γὰρ πάσχα ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἐθύθη χριστός. ἐπειδὴ γὰρ ὁ νόμος διαγορεύει μετὰ τὴν τοῦ πρωτοτόκου θυσίαν ἐν τῷ πάσχα ἕπτα ἡμέρας ἄζυμα ἐσθίειν. φη-

tes. Vetus vero fermentum eos adpellat, eo quod peccato putruerint, vel quia in Christo omnes, nova possessio.(1) Solum vero peccatũ antiquum. Illud vero *Expurgate*, exactam purgationem significat. Vt, inquit, omnes sitis novae consperfionis. Novum enim hominem, novit Scriptura perfectum; veterem vero, impium. Significat vero non multos fuisse inter eos peccatores. Vt sitis, inquit, hoc est, extra vetus fermentum illud, de quo dixit; connexio enim est causam adferens, quare causa igitur ponitur: Pascha enim nostrum pro nobis immolatus est Christus. Quia ve-

(1) Num legendum κτίσις, *Creatio*?

φησὶν ὅτι τύπος ἦν ἐκεῖνα τὰ ἄζυμα τοῦ ἡμῶν μὴ ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς τι τῆς κακίας. περὶ ἧς φησι. ὁ γὰρ χριστὸς θυθεὶς φησιν εἰς τὸ ὑπὲρ πρωτοτόκου ἀμνοῦ τέθυται. ἐπαναγκὲς οὖν καὶ ἡμῶν τὸν τύπον τὰ ἄζυμα πληροῦντες ἐν τῷ ἐκκαθαίρειν ἑαυτοὺς ἀπὸ τῆς ζύμης τῆς πονηρίας, ἵνα τελείως ἐπιτελέσθη τὸ νοητὸν πάσχα. πάλιν ἐμνήσθη εὐεργεσιῶν. ἑορτάζειν γὰρ χρὴ ἐπὶ ταῖς μεγάλαις δωρεαῖς. τῇ τροπῇ ἐνέμεινεν ὡς ἂν εἰ λέγει, μὴ ἐν πονηρῷ καὶ κακῷ βίῳ, ἀλλ᾽ ἐν μὴ ἔχοντι ἐπιμιξίαν τῆς παλαιᾶς ἐκείνης ζύμης. τοῦτο γάρ ἐστιν ἀζύμοις εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας. ἵνα μὴ νομίσωσιν ὀφείλειν καὶ τοῖς τῶν ἑλλήνων πόρνοις μὴ συναναμύγνε-

vero lex iubet post primogeniti sacrificium in paschate, septem diebus azyma comedere, ait figuram fuisse illa azyma eius, quod nos in nobis ipsis malitiae aliquid non habemus. De qua inquit: Christus immolatus, ait, pro primogenito agno inmolatus est. Necesse est igitur, ut nostram figuram azyma compleamus in expurgando nos ipsos a fermento malitiae; ut perfectius intelligibile pascha celebretur. Rursus beneficia commemorat. Festum agere enim oportet super magnis muneribus. In figura immoratur, tamquam si dicat, non in prava & mala vita, sed in ea, quae nullam habeat fermen-

γίνεσθαι, ὅπερ ἦν ἀδύνατον τοῖς πόλιν οἰκοῦσι, διορθοῦται αὐτὸ· τὸ πάντως ἐνταῦθα ἐπὶ ὡμολογημένου κεῖται. πόρνους δὲ τοῦ κόσμου τούτου φησὶ τοὺς τῶν ἑλλήνων πόρνους. μετὰ τοῦ δυνατοῦ καὶ τὸ εὔχολον ἔχειν σπουδάζει τὴν νομοθεσίαν. καὶ πῶς ἔνι ἀδελφὸν ὄντα, τουτέστι πιστὸν, εἶναι εἰδωλολάτρην. ὅτι τινὲς καὶ ἐπίστευσαν καὶ τῶν εἰδώλων εἴχοντο. διὸ καί φησιν ἀδελφὸς ὀνομαζόμενος. καὶ γὰρ κατὰ τὴν ἀλήθειαν ὁ τοιοῦτος οὐδὲ πιστός ἐστιν. λοιπὸν τὴν αἰτίαν λέγει, τοῦ μὴ κωλύειν τοῖς ἑλλήνων πόρνοις ἢ πλεονεκταῖς ἢ λοιποῖς συναναμύγνεσθαι. ὅτι φησὶ τὴν περὶ αὐτῶν κρίσιν θεῷ ἑατετέον. ἡμεῖς δὲ τοὺς ἀδελφοὺς διορθούμεθα ἐν τῷ κρί-

νειν

menti illius veteris admiſtionem. Hoc enim eſt, *Azymis ſinceritatis & veritatis*. Ne putent oportere eos etiam Gentilium ſcortatoribus non commiſceri, quod urbem inhabitantibus impoſſibile erat, corrigit illud: omnino id in confeſſo poſitum eſt. Scortatores vero mundi huius, inquit, Gentilium ſcortatores. Vt una cum poſſibili & facilitatem conſtitutio habeat ſtudet. Et quomodo conſiſtere poteſt, ut qui frater eſt, hoc eſt fidelis, ſit idololatra? Quia quidam & crediderãt, & adhuc ſimulacrorum cultui inhaerebant. Propterea ait, Qui nominatur frater. Etenim vere huiusmodi neque fidelis eſt.

τεῖν καὶ ἀνακρίνειν αὐτῶν τὸν βίον ἐπὶ διορθώσει. εἶτα ἵνα μὴ νομίσωσι ἀτιμωρήτους ἔσεσθαι τοὺς ἕλληνας πταίοντας, φοβερότερον αὐτοῖς ἐπέστη ἐκδικαστήριον τὸ τοῦ θεοῦ. ἤγαγεν τὴν μαρτυρίαν δεικνὺς ἄνωθεν τοῦτον ἐνομοτετῆσθαι, καὶ οὐκ εἶναι κενοτομίαν ἣ νῦν γεγένηται. τὸ δὲ ἐξ ὑμῶν αὐτῶν δείκνυσι, καὶ αὐτοὺς ἐκ τούτου ὠφελουμένους εἰ χωρίσθωσιν οἱ πονηροί. ὅρα ὅτι ὡς ἐπὶ ὁμολογουμένων ποιεῖται τὴν κατηγορίαν. καὶ εὐθὺς ἐκ προοιμίων θύμον ἐνδείκνυται καὶ τόλμην καλεῖ καὶ παρανομίαν τὸ πρᾶγμα. οὐ πρῶτον ὁ δικαζόμενος τυχεῖν βούλεται τουτέστι τῶν δικαίων. τούτου δείκνυσιν αὐτὸν οὐ τυγχάνοντα. ἄδικοι γάρ φησίν εἰσι. πλὴν σημειω-

μειω-

eſt. Ceterum cauſam dicit, cur Gentilium ſcortatoribus non prohibeat, vel avaris, vel reliquis, commiſceri. Quia inquit de iis iudicium Deo relinquendum eſt. Nos vero fratres corrigimus iudicando & examinando eorum vitam in directione. Deinde ne putent impunitos fore gentiles labentes, terribilius Dei tribunal eis imminere, ait. Adduxit teſtimonium quum ſuperius oſtendiſſet, id lege conſtitutum eſſe, nec eſſe novarum rerum ſtudiũ id, quod modo factum eſt. Illud autem *ex vobis ipſis* oſtendit & ipſos ex hoc iuvari, ſi mali ſeceſſerint. Vide, tamquam ſuper confeſſis accuſationem facere; & ſtatim

ex

μειωτέον ὅτι περὶ ἑλλήνων εἴρηται δικαστήριον. ἐδήλωσεν μὲν οὖν αὐτὸ τὸ ἀξιόπιστον, ἁγίους καλέσας. ἔτι καὶ μειζόνως αὐτοὺς ἐξαίρει. τὸν κόσμον γάρ φησι κρίνουσιν, οὐκ αὐτοὶ καθήμενοι καὶ κρίνοντες, ἄπαγε. ὁ γὰρ κύριος κρίνει, ἀλλὰ κατακρίνουσι τὸν κόσμον. πῶς; ὅταν αὐτοὶ ἄνθρωποι ὄντες ὁμοιοπαθεῖς ἡμῖν καὶ ἐπίστευσαν καὶ χρηστὴν ἐπεδείξαντο πολιτείαν τῶν μὴ τοιούτων γενομένων ἄρα οὐκ ἔσονται κατήγοροι; διελέγχουσι γὰρ ἡμᾶς ὅτι οὐ κατὰ ἀσθένειαν φύσεως, ἀλλὰ κατὰ ῥαθυμίαν ἡμαρτήσαμεν, ὅπερ ἐμφαίνων ἐπάγει. καὶ εἰ ἐν ὑμῖν κρίνεται ὁ κόσμος. οὐκ εἶπεν ἐφ' ὑμῖν, ἀλλ' ἐν ὑμῖν, τουτέστι δι' ὑμῶν. ἐξ αὐτῶν γύμνων τῶν ὀνο-

ex prooemiis iram ostendit, & audaciam vocat & iniquitatem factum illud. Non primum, qui litem agit, consequi vult, hoc est, iusta. Id ab ipso ostendit non adquiri. Iniusti enim, inquit, sunt. Verumtamen observandum de Gentilibus dici tribunal. Declaravit igitur id fide dignum, quum sanctos vocasset. Adhuc & amplius eos extollit. Mundum enim ait iudicant, non ipsi sedentes & iudicantes; apage. Dominus enim iudicat; sed mundum condemnant. Quomodo? Quia ipsi homines quum sint iisdem perpessionibus obnoxii, & crediderunt, & bene ac iuste vixerunt. Eorum qui huiusmodi non fuerunt utique

ὀνομάτων ποιεῖται τῆς κρίσεως τὸ διάφορον. τοὺς μὲν ἀδίκους, τὰς δὲ ἁγίους καλεῖ. αἰσχύνη φησὶν ὑμῖν ἐστι κρίνειν τὸν κόσμον. μέλλουσι τὸ κρίνεσθαι ἐν τοῖς εὐτελέσι καὶ ἀδίκοις κριτηρίοις τοὺς ἀπίστους. ἀγγέλους τὰς δαίμονάς φησιν. καθὼς καὶ ὁ χριστὸς ἔλεγε· τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. πῶς δὲ αὐτοὺς κρινοῦμεν, ὅταν οἱ ἀσώματοι ἔλαττον ἡμῶν τῶν σαρκοφόρων ἔχοντες εὑρεθῶσι, πλέον κατακρίνονται. ἐκ περιουσίας ἡμῶν τῶν ἔξωθεν δικαστηρίων ἀποστῆσαι βούλεται. καί φησιν. ἔχει τίς πάντων εἰπεῖν ὅτι οὐκ ἔνι σοφός τις ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ὁ διακρίναι δυνάμενος. εἰ γὰρ καὶ κατὰ τὸν ἡμῶν λόγον, οὐκ ἔνι σοφός, τοὺς ἐξουθενουμένους μᾶλλον

que accuſatores non erunt. Redarguunt enim nos quia non ob naturae imbecillitatem, ſed ob pigritiam peccavimus, quod manifeſtans addit: Et ſi in vobis iudicatur mundus. Non dixit ſuper vobis, ſed in vobis, hoc eſt, per vos. Ex ipſis nudis nominibus iudicii diſcrimen fit. Hos quidem iniuſtos, illos vero ſanctos appellat. Pudor inquit vobis eſt iudicare mundum. Expectant ut infideles iudicentur in vilibus & iniuſtis iudiciis. Angelos daemonas dicit; ſicuti & Chriſtus dicebat: *Diabolo, & Angelis eius.* Quomodo vero eos iudicabimus? Quando incorporales minus, quam nos carnem ferentes, habere reperiantur, plus condem-

λον δικάςας καθίζεσθαι ἢ τοὺς ἀπίςους. πρὸς τὸ ἐντρέψαι φησὶν ὑμᾶς, καὶ ἐκ περιουσίας ἀνελεῖν. ὑμεῖν τὰς προφάσεις. εἰπὼν δεῖν τοὺς ἐξουθενημένους καθίζειν. ἐπεὶ ἄρα τοσαύτη φησὶ σπανὶς σοφῶν παρ' ὑμῖν. ὡς τοὺς ἐξουθενημένους ἀναγκασθῆναι καθῖσαι κριτάς; τοῦ ἀδελφοῦ προσέθηκεν τοῦτο σημαίνων. ὅτι φησὶ σὺ ὦ πρὸς ἀδελφόν ἐςι ἡ δίκη. οὐδὲ πολλῆς χρεία τῷ μεσιτεύοντι ποικιλίας καὶ εἰδήσεως τῆς ἀδελφικῆς διαθέσεως πολλὰ συμπραγούσης πρὸς τὴν λύσιν τῆς φιλονεικίας. διπλοῦν τὸ κακόν. εἰ γὰρ καὶ αὐτὸ τὸ κρίνεσθαι ἀδελφὸν πρὸς ἀδελφὸν κακὸν, πόσον μᾶλλον εἰ καὶ ἐπὶ ἀπίςοις. μετὰ τὸ τοὺς δικαςὰς ἀμεῖψαι. λοιπὸν δὲ τὸ αὐ-

demnantur. Ex abundantia nos ab externis tribunalibus abducere vult, & ait: Habet aliquis ex omnibus dicere, nullum esse sapientem in Ecclesia qui iudicare valeat? Si enim & secundum nostrum sermonem nullus est sapiens, qui nihili sunt magis iudices sedeāt, quam infideles. Vt vos pudore suffundam, inquit, & ex abundantia vestros praetextus de medio tollam. Dixit oportere eos, qui nihili sunt, sedere; quando apud vos, inquit, tanta est sapientium raritas, ut necesse sit eos, qui nihili sunt, iudices sedere; fratris addidit, hoc significans. Quia, inquit, quodfratrem attinet, in eo causa posita est, ut

αὐτὸ τὸ ὅλως κρίνεσθαι διαβάλλει, ἥττημα καλῶν τὸ πρᾶγμα καὶ δίκας. ἡττῆται γὰρ τῇ ὀργῇ ὁ ἐπεξιὼν τῷ ἠδικηκότι πολλαπλοῦν τὸ ἔγκλημα. πρῶτον τὸ μὴ φέρειν ἀδικούμενον. δεύτερον τὸ αὐτὸν ἀδικεῖν. πρῶτον τὸ καὶ ἀδελφὸν ἀδικεῖν. ὥσπερ εἶπε. καλὸν μὲν τὸ μήτε ἀδικεῖν μήτε ἀδικεῖσθαι. ἐν αἱρέσει τὸ βέλτιον τὸ ἀδικεῖσθαι. εἰς ἀπειλὴν συνέκλεισε τὸν λόγον. ἐνταῦθα αἰνίττεται ὅτι ἦσαν παρ' αὐτοῖς τινες λέγοντες. φιλάνθρωπός ἐστιν ὁ θεός καὶ συγχωρήσει πᾶσιν. καὶ εἰς τὴν βασιλειὰν εἰσφέρει τοὺς ἁμαρτωλούς. μὴ πλανᾶσθε ταῦτα λέγοντες καὶ ἐλπίζοντες. καὶ γὰρ ὄντως πλάνη ἐστὶ τὸ χρηστὰ ἐλπίσαντες, ἄλλα εὑρεῖν

ut multa varietate & cognitione fraternae dispositionis opus nõ sit ei, qui mediator exstiterit, quae multa faciat ad litigii diremtionem. Duplex malum enim & ipsũ iudicari fratrem adversus fratrem malũ est, quanto magis si super ĩfidelibus, postquam iudices permutaverint. Ceterũ ipsum omnino iudicari fugillat delictum vocans hoc factum, & causam. Vincitur enim ab ira, qui eum, qui iniuria adfecit, invadit. Multiplex delictum. Primum, eum, qui iniuria adfectus est, minime ferre. Secundum, ipsum iniuria adficere. Tertium, & iniuria adficere fratrem. Sicut dixit: Bonum, iniuria neque

ρεῖν. τὸν πεπορνευκότα ἐκεῖνον ἐνίττεται. διὸ καὶ πρῶτον τέθεικεν τὸ οὔτε πόρνοι. τί δήποτε τοὺς μεθύσους καὶ λοιδόρους μετὰ τῶν μοιχῶν καὶ ἡταιρηκότων καὶ εἰδωλολατρῶν τέθεικε. πρῶτον μὲν ὅτι καὶ ὁ χριστὸς τὸν εἰπόντα μωρὸν ἔνοχον εἶπεν γεέννας. καὶ ἰουδαῖοι δὲ ἐκ τῆς μέθης εἰς εἰδωλολατρείαν ἦλθον. ἔπειτά φησι ὅτι οὗτοι πάντες τέως τῆς βασιλείας ἐκπίπτουσιν τῶν οὐρανῶν. λοιπὸν δὲ τὸ τῶν τιμωριῶν διάφορον ἐκεῖ εἰσόμεθα. ταῦτά φησιν ἔχετε πολλοί. καὶ ἦτέ τινες ταῦτα ἔχοντες. λοιπὸν τὰς εὐεργεσίας καταλέγει τοῦ χριστοῦ. ἦτε γάρ φησι τὰ εἰρημένα. ἀλλὰ καθαροὺς ποίησεν ὁ χριστός. καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡγίασε. καὶ οὐ μόνον

que adficere, neque adfici. In electione, melius iniuria adfici. In minas sermonem conclusit. Hic iudicat, fuisse apud eos quosdam dicentes: Benignus erga homines est Deus, & universis ignoscet, & inferet peccatores in regnum. Ne erretis haec dicentes atque sperantes. Etenim vere error est, bona quae speraveritis, minime reperire. Illum, qui fornicatus fuerat, innuit. Propterea, & primum posuit illud: *Neque scortatores*. Quid vero? nũ ebrios, & contumeliosos, cum adulteris, & effeminatis, & idololatris, posuit? Primum quidem quia etiam Christus, eum qui stultum vocasset, reum esse gehennae

νον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἐδικαίωσε. καὶ ταῦτά φησι πάντα ὑπῆρξεν ὑμῖν ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ χριστοῦ, καὶ ἐν τῷ ἁγίῳ πνεύματι. οἷον, διὰ χριστοῦ, καὶ πνεύματος. οὐ διὰ τοῦδε ἢ τοῦδε: τοὺς προεστῶτας αὐτῶν πάλιν αἰνιττόμενος.

nae dixit; Iudaei vero ex ebrietate in simulacrorum cultum prolapsi sunt. Deinde, inquit, hos omnes regno coelorum excidere. Reliquum vero, ut poenarum differentiam inde inferamus. (1) Hanc, inquit, habetis multi. Et eratis quidam haec habentes. Ceterum beneficia Christi recenset. Vel rerum, ait, quae dictae sunt. Sed mundos fecit Christus: & non hoc tantum, sed etiam sanctificavit; & non hoc solum, sed etiam iustificavit. Et haec omnia, inquit, fuerunt vobis in Christi nomine, & in Spiritu Sancto. Quasi dicat, per Christum, & Spiritum. Non per hunc, vel illum: praesides eorum iterum innuens.

ΠΑ'ντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει. πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐκ ἐγὼ ἐξουσιασθήσομαι ὑπό τινος. τὰ βρώματα τῇ κοιλίᾳ, καὶ ἡ κοιλία τοῖς βρώμασιν. ὁ δὲ

Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt. Omnia mihi licent, sed ego sub nullius redigar potestate. Esca ventri, & venter escis: Deus autem & hunc & has destruet.

(1) Forte legendum εἰσοισώμεθα.

δὲ θεὸς καὶ ταύτην καὶ ταῦτα καταργήσει. τὸ δὲ σῶμα οὐ τῇ πορνείᾳ, ἀλλὰ τῷ κυρίῳ, καὶ ὁ κύριος τῷ σώματι. ὁ δὲ θεὸς καὶ τὸν κύριον ἤγειρε. καὶ ἡμᾶς ἐξεγερεῖ διὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. οὐκ οἴδατε ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν μέλη Χριστοῦ ἐστιν; ἄρας οὖν τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ ποιήσω πόρνης μέλη; μὴ γένοιτο. ἢ οὐκ οἴδατε ὅτι ὁ κολλώμενος τῇ πόρνῃ, ἓν σῶμά ἐστιν; Ἔσονται γάρ, φησιν, οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. ὁ δὲ κολλώμενος τῷ κυρίῳ, ἓν πνεῦμά ἐστι. φεύγετε τὴν πορνείαν. πᾶν ἁμάρτημα ὃ ἐὰν ποιήσῃ ἄνθρωπος, ἐκτὸς τοῦ σώματός ἐστιν. ὁ δὲ πορνεύων, εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ἁμαρτάνει. ἢ οὐκ οἴδατε ὅτι τὸ σῶμα ὑμῶν, ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου πνεύματός ἐστιν, οὗ ἔχετε ἀπὸ θεοῦ, καὶ οὐκ ἐστὲ ἑαυτῶν, ἠγοράσθητε γὰρ τιμῆς. δοξάσατε δὴ τὸν θεὸν ἐν τῷ σώματι ὑμῶν, καὶ ἐν τῷ πνεύματι ὑμῶν, ἅτινά ἐστι τοῦ θεοῦ.

& Dominus corpori. Deus vero & Dominum suscitavit: & nos suscitabit per virtutem suam. Nescitis quoniam corpora vestra membra sunt Christi? Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? Absit. An nescitis quoniam qui adhaeret meretrici, unum corpus efficitur? Erunt enim (inquit) duo in carne una: Qui autem adhaeret Domino, unus spiritus est. Fugite fornicationem. Omne peccatum, quodcumque fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus suum peccat. An nescitis quoniam membra vestra, templum sunt Spiritus Sancti, qui in vobis est, quem habetis a Deo, & non estis vestri? Emti enim estis pretio magno. Glorificate, & portate Deum in corpore vestro.

ΚΑτὰ τῆς γαστριμαργίας ἀποτείνεται. ἔξεστι μοι φαγεῖν καὶ πίειν, ἀλλ' οὐ συμφέρει μετὰ ἀμετρίας τοῦτο ποιεῖν. κύριός εἰμί φησι φαγεῖν καὶ πίειν. ἀλλ' εἰ ἐκδῶ ἐμαυτὸν τούτοις ἀμέτρως, δοῦλος αὐτῶν ἀντὶ κυρίου εὑρεθήσομαι. ὧν γάρ φησι θεὸς ἡ κοιλία. τοιγαροῦν οὐκ ἐξουσιασθήσομαι ὑπό τινος τούτων. βρώματα ἐνταῦθα τὴν ἀδδηφαγίαν φησί. κοιλίαν δὲ τὴν γαστριμαργίαν, οὐ τὸν γαστέρα. ὡσεὶ εἰπών. ἡ ἀδδηφαγία φιλίαν ἔχει πρὸς τὴν γαστριμαργίαν. κἀκείνη πρὸς ἐκείνην. καὶ οὐ δύναται ταῦτα πρὸς τὸν χριστὸν ἡμᾶς ἀπαγαγεῖν. ἀλλ' ἑαυταῖς παραπέμπουσι τοὺς πειθομένους αὐταῖς, αὐτὴ πρὸς ἐκείνην, κἀκείνη πρὸς αὐ-

αὐ-

IN gulositatem invehitur. Licet mihi edere & bibere, sed non expedit immoderate hoc facere. Dominus sum, inquit, edendi, & bibendi. Si meipsum his sine moderatione dedidero, servus ipsorum, pro domino, inveniar. Quorum, inquit, Deus venter est. Igitur ab horum nullo in potestatem redigar. Escas hic voracitatem adpellat. Ventrem vero ingluviem, non ventrem. Quasi dicens: Voracitas gulositatis amica est: & haec illius: & haec vos ad Christum adducere non possunt. Sed ad seipsas mittunt obedientes ipsis, haec ad illam, illa ad hanc. Non ventrem dicit, sed peccatum. Neque

que

αὐτὴν. οὐ τὸν γαστέρα λέγει. ἀλλὰ τὴν ἁμαρτίαν. οὐδὲ τὴν τροφὴν, ἀλλὰ τὴν τρυφήν. τί ἐστι τὸ καταργήσει. τινὲς μέν φασι προαγόρευσιν εἶναι τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. ὅτι οὐκ ἔστιν ἐκεῖ φαγεῖν καὶ πίειν. εἰ δὲ τοῦτο τὸ σύμμετρον ἔχει τέλος, πολλῷ μᾶλλον τὸ ἄμετρον. τινὲς δέ φασιν ὅτι τὴν παραίνεσιν ἔχειν ἐπισφραγίας, ἵνα μὴ νομίσει ὅτι τὸ σῶμα ἠτιάσατο κοιλίαν εἰπών. δείκνυσιν ὅτι οὐ τὸ σῶμα ἐναιτιάσει, ἀλλ' τὴν γαστριμαργίαν. τὸ γὰρ σῶμά φησιν οὐ διὰ τοῦτο πέπλακται ἵνα τρυφᾷ καὶ ἐκ τούτου εἰς πορνείαν ἐκπίπτῃ, ἀλλ' ἵνα τῷ χριστῷ ἕπηται ὡς ὄντι αὐτοῦ κεφαλῇ, καὶ ἵνα ὁ χριστὸς αὐτῷ ἐπίκειται. ἀκόλουθον δὲ ἦν εἰπεῖν. τὸ δὲ σῶμα οὐ

que nutrimentum, sed delicias. Quid vero est illud: *Evacuabit*? Quidam, inquiunt, praedictionem esse futuri saeculi. Quia non sunt ibi edulia & pocula. Si vero hoc, quod moderatum est, habet finem, multo magis immoderatum. Quidam vero dicunt exhortationem habere obsignationis, ne putet corpus ab eo culpari, quod ventrem dixerit. Ostendit nõ corpus se accusare, sed ingluviem. Corpus enim, inquit, non propterea fictum est, ut deliicis opera det, et ex hoc in scortationem labatur, sed ut Christo adhaereat ut suo capiti, & ut Christus ipsi imponatur. Consectariũ vero erat dicere: Corpus ve-

οὐ τῇ τρυφῇ καὶ τῇ γαστριμαργίᾳ· ὅτι φησὶν πορνεία ἐστίν.

vero non deliciis, & gulositati: quia, inquit, fornicatio est.

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΟΥ.

OECVMENII.

ΕΤι νηπίοις οὖσι ἔδει συγκαταβαίνειν, καὶ πρὸς τὴν νηπιότητα αὐτῶν λέγειν· μὴ θορυβήθῃς ἀκούσας ὅτι ὁ θεὸς τὸν χριστὸν ἤγειρεν. οὐ γὰρ ἐπειδὴ οὐκ ἴσχυσεν ἑαυτὸν ἐγεῖραι τοῦτό φησιν. αὐτὸς γάρ ἦν ὁ λέγων. λύσατε ναὸν τοῦτον καὶ ἐγερῶ αὐτόν. καὶ εἰς τὰς πράξεις λέγει. οἷς καὶ παρέστησεν ἑαυτὸν ζῶντα. ἀλλ᾽ ὁ ἀπόστολος καὶ τὰ τοῦ υἱοῦ τῷ πατρὶ λογίζεται, καὶ τὰ τοῦ πατρὸς τῷ υἱῷ. ἃ γὰρ ὁ πατὴρ ποιεῖ, ταῦτα καὶ ὁ υἱὸς ποιεῖ. εἰ οὖν ἐσμεν χριστοῦ μέλη ὥσπερ καὶ ἐσμεν, τῆς κεφαλῆς ἐγερθείσης, δη-

ADhuc insipientibus exsistentibus condescendere oportet, & eorum insipientiae dicere. Ne turberis quum audiveris a Deo Christū excitatum fuisse; nō enim, quia non potuerit excitare seipsum, hoc dixit. Ipse enī erat qui dicebat: *Solvite templum hoc & excitabo ipsum*, & in Actis *Lucas* ait: *Quibus & seipsum viventem exhibuit*. Sed Apostolus, & quae filii sunt, patri imputat; & quae sunt patris, filio. Quae enim pater facit, haec & filius facit. Si igitur sumus Christi membra,

δῆλον ὡς συναναστήσεται τὸ λοιπὸν σῶμα. Τὸ τοῦ λόγου ἀπίθανον διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ θεοῦ πιστοποεῖται· ὅπερ εἰς τὴν τοῦ χριστοῦ ἀνάστασιν οὐ τέθηκεν. ἐγεγόνει γάρ, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἡμῶν, ἵνα μὴ ἀπίστωμεν. καὶ ἵνα τοὺς ἀντιλέγοντας ἐπιστομίσῃ. πάλιν ἐπὶ τὴν προκειμένην ἦλθεν παραίνεσιν τὴν κατὰ πορνείας. ὅρα δὲ. οὐκ εἶπεν, ζεύξω πόρνῃ. ἀλλ' ὅπερ ἦν φρικωδές. τὸ ἆραι τὰ ἑαυτοῦ μέλη τῷ εἶναι χριστοῦ, καὶ ποιῆσαι εἶναι πόρνης. εἰς μαρτυρίαν φέρει τὴν παλαιάν. πῶς δὲ ἔσονται εἰς σάρκα μίαν. ὅτι ἡ σύνοδος οὐκ ἄφησι τοὺς δύο εἶναι δύο, ἀλλ' ἓν ποιεῖ. ὅρα πῶς διὰ γυμνῶν τῶν ὀνομάτων τῆς πόρνης καὶ τοῦ χριστοῦ προάγει τὴν κατηγορίαν

bra, quemadmodum ſumus, capite reſuſcitato, patet & reliquū corpus ſuſcitatum iri. Quod in hoc ſermone minus probabile eſt, per Dei virtutem credibile efficitur. Quare non ad Chriſti reſurrectionem retulit, *factum fuerat enim*; ſed ad noſtram, ne non credamus, & ut contradicentibus linguā occludat. Iterum ad propoſitam admonitionem adverſus ſcortationem venit. Vide autem: non dixit, coniungā meretrici, ſed quod credo horribile, facere ne ſua membra ſint membra Chriſti, ut ſint meretricis, in antiquum fert teſtimoniū. Quomodo autem erunt in carne una? quia congreſſus non ſinit duos eſſe duos, ſed unum fa-

ρίαν δεινοποιῶν αὐτήν. ὁ τοιοῦτός φησι κἂν σῶμα περίκειται πνεῦμα γίνεται. μόνον τῷ μηδὲν ποιεῖν σαρκικόν· ἢ ὅτι διὰ μέσου τοῦ ἁγίου πνεύματος συνάπτεται τῷ χριςῷ.

facit. Vide quomodo per nuda nomina meretricis & Christi provehit accusationem, eam vehementiorem faciens. Talis, inquit, etiamsi corpore circumdatur, spiritus est, nihil carnale tantum faciendo; vel quia per medium Spiritum Sanctum Christo cohaeret.

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΟΥ.

Ἔπι τῆς πορνείας φησὶ ὅλον μολύνεται τὸ σῶμα, ὅθεν καὶ ἐπὶ βαλανεῖα τρέχειν ἔθος τοῖς πορνεύσασι. ὁ δέ γε ἀνδροφόνος καὶ ἅρπαξ χεῖρα μολύνουσι μόνον. τὸ δὲ φεύγετε, τὴν μετὰ σπουδῆς ἀποχὴν δηλοῖ. ἢ ὅτι τὰ λοιπὰ ἁμαρτήματα καὶ ἐκ ψυχικοῦ πάθους γίνεται. οἷον ὀργῆς ἐπὶ ἀνδροφόνου. κε-

OECVMENII.

IN formicatione, inquit, totum corpus inquinatur; unde & ad balnea currere mos est iis, qui scortati sunt. Homicida autem, & rapax, manum tantum inquinant. Illud vero, *Fugite*, abstinentiam cum festinatione declarat. Vel quia reliqua peccata ex animali adfectu fiunt. Veluti, ex ira in homi-

κενοδοξίας ἐπὶ τῶν πλουτεῖν θελόντων· ἡ δέ γε πορνεία, ἐξ αὐτοῦ τοῦ σώματος τὰς πήγας ἔχει τῆς ἐπιθυμίας. ἐξᾶραι δὲ ἠβουλήθη τὸ πρᾶγμα, ἐπειδὴ περὶ αὐτοῦ πρόκειται αὐτῷ ἡ παραίνεσις. οὐ γὰρ πάντως πάντων χεῖρον ἡ πορνεία. εἶπεν εἰς τοῦτο πλείους ὁ ἐν ἁγίοις σευηριανὸς τεύχει νζ' λόγῳ γ' κεφαλαίῳ ιθ', ταύτην τε αὐτὴν εἰπὼν τοῦ χρυσοστόμου καὶ ἄλλων. ὅτι φησὶν ὁ πορνεύων εἰς τὴν ἰδίαν σύστασιν, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν τοῦ σώματος τοῦ ἀνθρωπίνου κατασκεύην πλημμελεῖ, ἐνυβρίζων εἰς τὸ τοῦ σώματος ἐργαστήριον. καὶ ἄλλην. ὅτι σῶμα χριστοῦ, καὶ μέλη χριστοῦ ἐστιν ὁ ἄνθρωπος· ὁ οὖν εἰς τὸ ἴδιον σῶμα πλημμελῶν, εἰς χριστὸν πλημ-

micida; ex vana gloria, in iis qui ditescere cupiunt; fornicatio vero ex ipso corpore fontes habet concupiscẽtiae. Tollere autẽ voluit hanc rem; quoniam de ea ipsi admonitio proponitur. Non enim omnino omnium peius scortatio. Dixit in id pluria Sanctus *Severianus Libro LVII. Sermone III. Capite XIX.* hanc eamdem sententiam dicens esse Chrysostomi, & aliorum. *Quia*, inquit, *scortans in propriam constitutionem, & in ipsam corporis humani constructionẽ delinquit, corporis officinam contumelia adficiens.* Et alibi: *Quia corpus Christi, & membra Christi est homo. In proprium igitur corpus delinquens, in Christum*

πλημμελεῖ, εἰς χριςὸν πλημμελεῖ, τὴν κεφαλὴν ἡμῶν, οὗ καὶ ναός ἐςι τὸ σῶμα. μετὰ πάντων καὶ ταῦτα δέξαι εἰ βούλει. ἐξάραι βουλόμενος τὸ τῆς πορνείας ἁμάρτημα. τοιοῦτόν τινα λέγει σκόπον, ὅτι μυρίων ἄξιος τιμωριῶν ὁ πόρνος. ὁ γὰρ τοῦ μολισμοῦ τοῦ οἰκείου σώματος μὴ φειδόμενος, πῶς ἄλλου φείσαιτο; ὁ γὰρ ἑαυτῷ κακός, τίνι ἀγαθός; καὶ ἄλλως. γέγραπται περὶ τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικὸς ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν ὁ οὖν μὴν ὁ μὲν ἐπιτετραμμένος καὶ θείῳ γαμῶν, ἀλλὰ πορνεύων. δέον ἔχειν τίμιον γάμον καὶ κοίτην ἀμίαντον. ἐκ τῆς πορνείας καὶ τῆς ἔνθεν ἀκαθαρσίας ἐνυβρίζει πόντε γάμον καὶ τὴν γυ-

ſtum delinquit, caput noſtrum, cuius & templum eſt corpus. Cum aliis omnibus & haec excipe ſodes: *Auferre volens fornicationis peccatum, quemdam talem ſcopum dicit, hoc eſt, ſexcentis poenis ſcortatorem dignũ eſſe. Qui enim proprii corporis inquinamento non parcit, quomodo parcat alterius? Qui enim ſibi malus eſt, cui bonus erit?* Et aliter: *Scriptum eſt de homine & muliere*, Erunt duo in carne una. *Hic igitur non iuxta divinas leges nubit, ſed ſcortatur. Oportet habere bonorabiles nuptias, & cubile immaculatum. Ex fornicatione, & quae inde eſt immunditia, nuptias & uxorem contumelia adficit. Qui autem id facit in proprium corpus peccat, in*

γυναῖκα. ὁ δέ γε τοῦτο ποιῶν εἰς ἴδιον σῶμα ἁμαρτάνει, εἰς τὴν γυναῖκα ἁμαρτάνων ἥτις ἓν σῶμά ἐστι μετὰ τοῦ ἀνδρὸς, καὶ σῶμά ἐστι τοῦ ἀνδρὸς, καθὸ πλευρὰ αὐτοῦ ἐστι καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐλείφθη. τὴν τελευτίαν νομίζω καλλίστην εἶναι. ἀνελλειπῆ γὰρ τὴν τοῦ ῥήτου διάνοιαν σώζει. εὑρίσκεται γὰρ οὕτως. πᾶν ἁμάρτημα ὃ ἂν πράξῃ ἄνθρωπος ἐκτός ἐστι τῆς πρὸς τὴν γυναῖκα ἐπὶ μίξει παροινίας καὶ ἀκαθαρσίας. ὁ δὲ πορνεύων εἰς τὴν γυναῖκα ἁμαρτάνει. ἀκαθαρσίας αὐτὴν αναπίμπλων καὶ αἰσχρότητος. καὶ τοῦ ἁγίου ἀθανασίου ἐστὶ πρὸς τούτοις ἅπασιν ἑρμηνεία ἐν τῷ περὶ σεμνοῦ γάμου. πρὸς τού-

in uxorem peccans, quae unum corpus cum viro est, & corpus viri est, quia latus eius est, & ex eo sumta est. Vltimam pulcerrimam esse puto. Indeficientem enim dicti sententiam servat. Invenitur enī ita. *Omne peccatum, quodcumque homo commiserit, est extra contumeliam & in munditiam in commixtione cū uxore. Scortans autem in uxorem peccat, immunditia eam implens, & turpitudine.* Praeter hos quoque omnes interpretatio exstat *S. Athanasii in Libro De verendo coniugio.* Adhuc praeter hos cunctos & ita quis interpretatus est. (1) *Ad eos qui delicate vivebant, & effeminati erant scribens Pan-*

(1) Optima omnium interpretatio, & naturalis, ac vera.

τούτοις ὅλοις ἡρμήνευσέ τις καὶ οὕτως. πρὸς ἀβροδιαίτους καὶ φιλοσάρκους γράφων ὁ παῦλος τῇ αὐτῶν φιλοσαρκίᾳ συνέργῳ ἐχρήσατο, πρὸς τὴν τῆς πορνείας παραίτησιν, τοῦτο λέγων, ὅτι τὰ λοιπὰ ἁμαρτήματα ψυχὴν ἀδικεῖ καὶ εἰς αὐτὴν μόνον τὴν βλάβην παραπέμπει. ὁ δὲ γε πορνεύων σὺν τῇ ψυχῇ καὶ τὸ σῶμα ἀδικεῖ, φθείρων αὐτὸ καὶ ἐκδυναμῶν, καὶ τὸν ψυχικὸν καὶ ζωτικὸν καθαίρων τόνον. ὡσεὶ εἰπών. φείσασθε κἂν τοῦ σώματος ὑμῶν, ὃ περιέπετε καὶ θάλπετε καὶ οὗ πρόνοιαν πλείστην ποιεῖσθε. τί οὖν ὁ φθόνος φησὶν οὐ τήκει τὸ σῶμα; τί οὖν μόνον τὴν πορνείαν τοῦτό φησι ποιεῖν;

Paulus eorum mollitie coadiutrice usus est ad scortationis dehortationem, hoc docens, reliqua scilicet peccata animam iniuria adficere, & in ipsam tantum nocumentum admittere. Qui autem scortatur cum anima etiam corpus iniuria adficit, corrumpens ipsum, & debilitans, & animalem ac vitalem vigorem interimens. Quasi dicens: Parcite corpori vestro, quod circumfertis, & oblectatis, & cuius plurimam providentiam habetis. Quid igitur invidia, inquit, non tabidum reddit corpus? Quid igitur tantum fornicationē id facere inquit?

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΟΥ.

Λίαν ἀσφαλὲς εἶπεν ὁ ἀπόστολος. φησὶ γὰρ πᾶν ἁμάρτημα ὃ ἐὰν ποιήσῃ ἄνθρωπος ἐκτὸς τοῦ σώματός ἐστιν. ὁ δὲ φθόνος οὐ γίνεται παρ' ἡμῖν, ἀλλ' οὐ ποιοῦμεν τὸν φθόνον, καὶ πάθος ἐστὶν, ἀλλ' οὐκ ἐνέργεια. περὶ ἐνεργείας δὲ νῦν ὁ λόγος τοῦ ἀποστόλου. φησὶ γὰρ, πᾶν ἁμάρτημα ὃ ἂν ποιήσῃ ἄνθρωπος οὐ μὴν περὶ πάθους, τουτέστιν ἀκάθαρτον ποιεῖ. καὶ τῷ μεγέθει τῆς δωρεᾶς καὶ τῇ ἀξίᾳ τοῦ δεδωκότος καταπτύει. πνεῦμα γὰρ ἡ δωρεὰ, καὶ ὁ δεδωκὼς θεός. οὐ τὸ αὐτεξούσιον ἀναιρεῖ, ἀλλὰ τῶν κακῶν πράξεων ἀπείργει. ὅτι δεσπότην φησὶν ἔχετε.

καὶ

OECVMENII.

Valde ſecure dixit Apoſtolus. Ait enim, omne peccatum, quod facit homo, extra corpus eſt: invidia autem non eſt apud nos, ſed agit in nos. Patimur enim, ſed non facimus invidiam; & paſſio eſt, ſed non actio. De actione vero nunc loquitur Apoſtolus. Inquit enĩ, *Omne peccatum quod facit homo*, non certe de paſſione; hoc eſt, immundum facit. Et magnitudinẽ muneris, & dantis dignitatem contemnit. *Spiritus* enim munus, & qui dat Deus eſt. Non liberum arbitrium tollit, ſed a malis actionibus arcet. Quia he-

rum

καὶ οὐδὲν ἔχετε ἴδιον. οὐδὲ τὸ σῶμα. ἠγοράσθητε γὰρ τιμίῳ τῷ αἵματι τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ὄντες ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ σατανᾶ. ἐπεὶ οὖν ἠγοράσθητε ἀπὸ θεοῦ, δοξάσατε αὐτὸν διὰ χρηστῶν πράξεων. ὅπως γάρ φησιν ὁρῶντες τὰ καλὰ ὑμῶν ἔργα δοξάσουσι τὸν πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. τοῦτο εἰπὼν δείκνυσιν ὅτι οὐ μόνον σώματι χρὴ φεύγειν τὴν πορνείαν, ἀλλὰ καὶ ψυχῇ τῷ μὴ καὶ κατὰ διάνοιαν μολύνεσθαι, ὃς γὰρ ἂν φησιν ἐμβλέψῃ πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι ἤδη ἐμοίχευσε ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ.

rum inquit, habetis. Et nihil habetis proprium, ne corpus quidē. Emti enī eſtis pretioſo ſanguine filii eius, quum eſſetis ſub poteſtate Satanae. Quoniam igitur emti eſtis a Deo, glorificate ipſum per bona opera, ut, inquit, videntes opera veſtra bona, patrem veſtrum coeleſtem glorificent. Hoc dicens oſtendit non ſolum corpore opus eſse fugere fornicationem, ſed& anima, non permittendo ut vel cogitatio quidem inquinetur. Quicumque enim, inquit, inſpexerit ad concupiſcendum, iam moechatus eſt in corde ſuo.

Πε- Sae-

ζ.

Περὶ δὲ ὧν ἐγράψατέ μοι· καλὸν ἀνθρώπῳ γυναικὸς μὴ ἅπτεσθαι. διὰ δὲ τὰς πορνείας ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐχέτω, καὶ ἑκάστη τὸν ἴδιον ἄνδρα ἐχέτω. τῇ γυναικὶ ὁ ἀνὴρ τὴν ὀφειλομένην εὔνοιαν ἀποδιδότω, ὁμοίως δὲ καὶ ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρί. ἡ γυνὴ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, ἀλλ' ὁ ἀνήρ. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ἀνὴρ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει. ἀλλ' ἡ γυνή. μὴ ἀποστερεῖτε ἀλλήλους, εἰ μή τι ἂν ἐκ συμφώνου πρὸς καιρὸν, ἵνα σχολάζητε τῇ νηστείᾳ καὶ τῇ προσευχῇ. καὶ πάλιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέρχησθε, ἵνα μὴ πειράζῃ ὑμᾶς ὁ σατανᾶς διὰ τὴν ἀκρασίαν ὑμῶν. τοῦτο δὲ λέγω κατὰ συγγνώμην οὐ κατ' ἐπιταγήν. θέλω γὰρ πάντας ἀνθρώπους εἶναι ὡς καὶ ἐμαυτόν. ἀλλ' ἕκαστος ἴδιον χάρισμα ἔχει ἐκ θεοῦ, ὃς μὲν οὕτως, ὃς δὲ οὕτως. λέγω δὲ τοῖς ἀγάμοις καὶ ταῖς χήραις, καλὸν αὐτοῖς ἐστιν ἐὰν μείνωσιν ὡς κἀγώ. εἰ δὲ οὐκ ἐγκρα-

CAP. VII.

De quibus autem scripsistis mihi: Bonum est homini mulierem non tangere: propter fornicationem autem unusquisque suam uxorem habeat, & unaquaeque suum virum habeat. Vxori vir debitum reddat: similiter autem & uxor viro. Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir. Similiter autem & vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. Nolite fraudare invicem: nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi: & iterum revertimini in idipsum, ne tentet vos satanas propter incontinentiam vestram. Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium. Volo enim omnes vos esse sicut meipsum: sed unusquisque proprium donum habet ex Deo: alius quidem sic, alius vero sic. Dico autem non nuptis, & viduis: bonum est illis si sic permaneant, sicut & ego. Quod si non se continent, nu-

κρατεύονται, γαμησάτωσαν· κρεῖττον γάρ ἐστι γαμῆσαι ἢ πυροῦσθαι. τοῖς δὲ γεγαμηκόσι παραγγέλλω, οὐκ ἐγὼ, ἀλλ' ὁ κύριος, γυναῖκα ἀπὸ ἀνδρὸς μὴ χωρισθῆναι. ἐὰν δὲ κεχωρισθῇ, μενέτω ἄγαμος ἢ τῷ ἀνδρὶ καταλλαγήτω. καὶ ἄνδρα γυναῖκα μὴ ἀφιέναι. τοῖς δὲ λοιποῖς ἐγὼ λέγω, οὐχ ὁ κύριος, εἴ τις ἀδελφὸς γυναῖκα ἔχει ἄπιστον, καὶ αὐτὴ συνευδοκεῖ οἰκεῖν μετ' αὐτοῦ, μὴ ἀφιέτω αὐτήν. καὶ γυνὴ ἥτις ἔχει ἄνδρα ἄπιστον, καὶ αὐτὸς συνευδοκεῖ οἰκεῖν μετ' αὐτῆς, μὴ ἀφιέτω αὐτόν. ἡγίασται γὰρ ὁ ἀνὴρ ὁ ἄπιστος ἐν τῇ γυναικὶ, καὶ ἡγίασται ἡ γυνὴ ἡ ἄπιστος ἐν τῷ ἀνδρί· ἐπεὶ ἄρα τὰ τέκνα ὑμῶν ἀκάθαρτά ἐστι· νῦν δὲ ἅγιά ἐστιν. εἰ δὲ ὁ ἄπιστος χωρίζεται, χωριζέσθω. οὐ δεδούλωται ὁ ἀδελφὸς ἢ ἡ ἀδελφὴ ἐν τοῖς τοιούτοις. ἐν δὲ εἰρήνῃ κέκληκεν ἡμᾶς ὁ θεός. τί γὰρ οἶδας γύναι, εἰ τὸν ἄνδρα σώσεις. ἢ τί οἶδας ἄνερ, εἰ τὴν γυναῖκα σώσεις; εἰ μὴ, ἑκάστῳ ὡς ἐμέρισεν ὁ θεὸς, ἕ-

κα-

nubant. Melius est enim nubere, quam uri. Iis autem, qui matrimonio iuncti sunt, praecipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere; quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari Et vir uxorem non dimittat. Nam ceteris ego dico, non Dominus. Si quis frater uxorem habet infidelem, & haec consentit habitare cum illo, non dimittat illam. Et si qua mulier fidelis habet virum infidelem, & hic consentit habitare cum illa, non dimittat virum: sanctificatus est enim vir infidelis per mulierem fidelem, & sanctificata est mulier infidelis per virum fidelem: alioquin filii vestri immundi essent, nunc autem sancti sunt. Quid si infidelis discedit, discedat, non enim servituti subiectus est frater aut soror in huiusmodi: in pace autem vocavit nos. Unde enim scis mulier, si virum salvum facies? aut unde scis vir, si mulierem salvam

fa-

κάστῳ ὡς κέκληκεν ὁ κύριος οὕτω περιπατείτω. καὶ οὕτως ἐν ταῖς ἐκκλησίαις πάσαις διατάσσομαι. περιτετμημένος τις ἐκλήθη, μὴ ἐπισπάσθω· ἐν ἀκροβυστίᾳ τίς ἐκλήθη, μὴ περιτεμνέσθω. ἡ περιτομὴ οὐδέν ἐστι καὶ ἡ ἀκροβυστία οὐδέν ἐστιν, ἀλλὰ τήρησις ἐντολῶν θεοῦ. ἕκαστος ἐν τῇ κλήσει, ᾗ ἐκλήθη, ἐν ταύτῃ μενέτω. δοῦλος ἐκλήθης; μή σοι μελέτω· ἀλλ' εἰ καὶ δύνασαι ἐλεύθερος γενέσθαι μᾶλλον χρῆσαι. ὁ γὰρ ἐν κυρίῳ κληθεὶς δοῦλος, ἀπελεύθερος κυρίου ἐστίν. ὁμοίως καὶ ὁ ἐλεύθερος κληθεὶς, δοῦλός ἐστι χριστοῦ. τιμῆς ἠγοράσθητε μὴ γίνεσθε δοῦλοι ἀνθρώπων. ἕκαστος ἐν ᾧ ἐκλήθη, ἀδελφοί, ἐν τούτῳ μενέτω παρὰ θεοῦ. περὶ δὲ τῶν παρθένων ἐπιταγὴν κυρίου οὐκ ἔχω, γνώμην δὲ δίδωμι ὡς ἠλεημένος ὑπὸ κυρίου πιστὸς εἶναι. νομίζω οὖν τοῦτο καλὸν ὑπάρχειν διὰ τὴν ἐνεστῶσαν ἀνάγκην, ὅτι καλὸν ἀνθρώπῳ τὸ οὕτως εἶναι. δέδεσαι γυναικί; μὴ ζήτει λύσιν. λέλυσαι ἀπὸ γυναικός; μὴ ζήτει γυναῖκα. ἐὰν δὲ καὶ

γη-

facies? nisi unicuique sicut divisit Dominus, unumquẽque sicut vocavit Deus ita ambulet, & sicut in omnibus Ecclesiis doceo. Circumcisus aliquis vocatus est? non adducat praeputium. In praeputio aliquis vocatus est? non circumcidatur. Circumcisio nihil est, & praeputium nihil est: sed observatio mandatorum Dei. Vnusquisque in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat. Servus vocatus es? non sit tibi curae: sed & si potes fieri liber, magis utere. Qui enim in Domino vocatus est servus, libertus Domini est. Similiter qui liber vocatus est, servus est Christi. Pretio empti estis, nolite fieri servi hominum. Vnusquisque in quo vocatus est, fratres, in hoc permaneat apud Deum. De virginibus autem praeceptum Domini non habeo: consilium autem do, tamquam misericordiam conconsecutus a Domino, ut sim fidelis. Existimo ergo

hoc

γήμῃς, οὐχ ἥμαρτες. καὶ ἐὰν γήμῃ ἡ παρθένος, οὐχ ἥμαρτε. θλίψιν δὲ τῇ σαρκὶ ἕξουσιν οἱ τοιοῦτοι. ἐγὼ δὲ ὑμῶν φείδομαι. τοῦτο δέ φημι, ἀδελφοί, ὁ καιρὸς συνεσταλμένος τὸ λοιπόν ἐστιν, ἵνα καὶ οἱ ἔχοντες γυναῖκας, ὡς μὴ ἔχοντες ὦσι. καὶ οἱ πλαίοντες, ὡς μὴ πλαίοντες. καὶ οἱ χαίροντες, ὡς μὴ χαίροντες. καὶ οἱ ἀγοράζοντες, ὡς μὴ κατέχοντες. καὶ οἱ χρώμενοι τῷ κόσμῳ τούτῳ, ὡς μὴ καταχρώμενοι. παράγει γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου. θέλω δὲ ὑμᾶς ἀμερίμνους εἶναι. ὁ ἄγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ κυρίου, πῶς ἀρέσει τῷ κυρίῳ. ὁ δὲ γαμήσας μεριμνᾷ τὰ τοῦ κόσμου, πῶς ἀρέσει τῇ γυναικί καὶ μεμέρισται. καὶ ἡ γυνὴ καὶ ἡ παρθένος ἡ ἄγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ κυρίου, ἵνα ᾖ ἁγία καὶ σώματι καὶ πνεύματι. ἡ δὲ γαμήσασα μεριμνᾷ τὰ τοῦ κόσμου, πῶς ἀρέσει τῷ ἀνδρί. τοῦτο δὲ πρὸς τὸ ὑμῶν αὐτῶν συμφέρον λέγω, οὐχ ἵνα βρόχον ὑμῖν ἐπιβάλω. ἀλλὰ πρὸς

hoc bonum esse propter instantem necessitatem quoniam bonum est homini sic esse. Adligatus es uxori? noli quaerere solutionem. Solutus es ab uxore? noli quaerere uxorem. Si autem acceperis uxorem: non peccasti. Et si nupserit virgo, non peccavit; tribulationem tamen carnis habebunt huiusmodi. Ego autem vobis parco. Hoc itaque dico, fratres: Tempus breve est, reliquum est, ut & qui habent uxores, tamquam non habentes sint: & qui flent, tamquam non flentes, & qui gaudent, tamquam non gaudentes, & qui emunt, tamquam non possidentes: & qui utuntur hoc mundo, tamquam non utantur: praeterit enim figura huius mundi. Volo autem vos sine solicitudine esse. Qui sine uxore est, solicitus est, quae Domini sunt, quomodo placeat Deo. Qui autem cum uxore est, solicitus est, quae sunt mundi, quomodo placeat uxori, & divisus est. Et mu-

πρὸς τὸ εὔσχημον καὶ εὐπάρεδρον τῷ κυρίῳ ἀπερισπάστως. εἰ δέ τις ἀσχημονεῖν ἐπὶ τὴν παρθένον αὐτοῦ νομίζει, ἐὰν ᾖ ὑπέρακμος, καὶ οὕτως ὀφείλει γίνεσθαι, ὃ θέλει ποιείτω· οὐχ ἁμαρτάνει· γαμείτω. ὃς δὲ ἕστηκεν ἑδραῖος ἐν τῇ καρδίᾳ, μὴ ἔχων ἀνάγκην, ἐξουσίαν δὲ ἔχει περὶ τοῦ ἰδίου θελήματος, καὶ τοῦτο κέκρικεν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, τοῦ τηρεῖν τὴν ἑαυτοῦ παρθένον, καλῶς ποιεῖ. ὥς τε ὁ ἐκγαμίζων, κρεῖσσον ποιεῖ. γυνὴ δὲ δέδεται νόμῳ ἐφ᾽ ὅσον χρόνον ζῇ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, ἐὰν δὲ κοιμηθῇ ὁ ἀνήρ, ἐλευθέρα ἐστὶν ᾧ θέλει γαμηθῆναι, μόνον ἐν κυρίῳ. μακαριωτέρα δέ ἐστιν ἐὰν οὕτω μείνῃ, κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην. δοκῶ δὲ κἀγὼ πνεῦμα θεοῦ ἔχειν.

mulier innupta, & virgo, cogitat quae Domini sunt: ut sit sancta corpore & spiritu. Quae autem nupta est, cogitat, quae sunt mundi, quomodo placeat viro. Porro hoc ad utilitatem vestram dico: ut non laqueum vobis iniiciam, sed ad id, quod honestum est, & quod facultatem praebeat sine impedimento Dominum obsecrandi. Si quis autem turpem se videri existimat, super virgine sua, quod sit superadulta, & ita oportet fieri: quod vult faciat: non peccat, si nubat. Nam qui statuit in corde suo firmus non habens necessitatem, potestatem autem habens suae voluntatis, & hoc iudicavit in corde suo, servare virginem suam, bene facit. Igitur & qui matrimonio iungit virginem suam, benefacit, & qui non iungit, melius facit. Mulier adligata est legi quanto tempore vir eius vivit, quod si dormierit vir eius liberata est: cui vult nubat; tantum in Domino. Beatior autem erit si sic permanserit, secundum meum consilium: puto autem quod & ego Spiritum Dei habeam.

ή.

Περὶ δὲ τῶν εἰδωλοθύτων, οἴδαμεν ὅτι πάντες γνῶσιν ἔχομεν. ἡ γνῶσις φυσιοῖ, ἡ δὲ ἀγάπη οἰκοδομεῖ. εἰ δέ τις δοκεῖ εἰδέναι τι, οὐδέπω οὐδὲν ἔγνωκε καθὼς δεῖ γνῶσιν. εἰ δέ τις ἀγαπᾷ τὸν θεὸν, οὗτος ἔγνωσαι ὑπ' αὐτοῦ. περὶ τῆς βρώσεως οὖν τῶν εἰδωλοθύτων, οἴδαμεν ὅτι οὐδὲν εἴδωλον ἐν κόσμῳ, καὶ ὅτι οὐδεὶς θεὸς ἕτερος εἰ μὴ εἷς. καὶ γὰρ εἴπερ εἰσὶ λεγόμενοι θεοὶ, εἴ τε ἐν οὐρανῷ, εἴ τε ἐπὶ τῆς γῆς, ὥσπέρ εἰσι θεοὶ πολλοὶ, καὶ κύριοι πολλοί. ἀλλ' ἡμῖν εἷς θεὸς ὁ πατὴρ ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν. καὶ εἷς κύριος ἰησοῦς χριστὸς. δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι αὐτοῦ. ἀλλ' οὐκ ἐν πᾶσιν ἡ γνῶσις. τινὲς δὲ τῇ συνειδήσει τοῦ εἰδώλου ἕως ἄρτι ὡς εἰδωλόθυτον ἐσθίουσι, καὶ ἡ συνείδησις αὐτῶν ἀσθενὴς οὖσα μολύνεται.

CAP. VIII.

De iis autem, quae idolis sacrificantur, scimus quia omnes scientiam habemus. Scientia inflat, caritas vero aedificat. Si quis autem se existimat scire aliquid, nondum cognovit quemadmodū oporteat eum scire. Si quis autem diligit Deum, hic cognitus est ab eo. De escis autem, quae idolis immolantur, scimus quia nihil est idolum in mūdo, & quod nullus est Deus, nisi unus. Nam etsi sunt qui dicantur dii, sive in caelo, sive in terra (siquidem sunt dii multi, & domini multi) nobis tamen unus Deus, Pater, ex quo omnia, & nos in illum: & unus Dominus Iesus Christus, per quem omnia & nos per ipsum; Sed non in omnibus est scientia. Quidam autem cum conscientia usque nunc idoli, quasi idolothytum manducant, & conscientia ipsorum; quum sit infirma, polluitur.

Συ-

Sae-

Σιχνῶς ἀναμιμνήσκει ὅτι οὐκ ἐσμὲν ἑαυτῶν, ἀλλ' ὑπὸ δεσπότην τελοῦμεν. ἔγραψαν αὐτῷ εἰ δεῖ ἀπέχεσθαι γυναικὸς, ἢ οὔ. τὸ μὲν καλὸν καὶ ὑπέρεχόν φησίν ἐστι τὸ ὅλως μὴ ἅπτεσθαι γυναικός. τὸ δὲ ἀσφαλὲς καὶ βοηθοῦν τῇ ἀσθενείᾳ ἡμῶν τῇ νομίμῳ κέχρησθαι γυναικὶ, καὶ τῷ νομίμῳ ἀνδρί. αὕτη ἡ τῆς συγχρήσεως αἰτία, εἰς ἐγκράτειαν παρακαλεῖ. ἔδειξεν χρέως οὖσαν τὴν εὔνοιαν, καὶ οὐ δωρεὰν παρεχομένην· ἐπειδὴ εἶπεν τὴν ὀφειλομένην εὔνοιαν, ἡρμήνευσε ποία ἐστίν· αὕτη φησίν. οὔτε ἀνὴρ, οὔτε γυνὴ τοῦ ἰδίου σώματος ἐξουσιάζουσιν. ἀλλὰ τὴν τούτου ἐξουσίαν ὁ ἕτερος ἔχει. τί δήποτε καὶ ἐν μὲν τοῖς

Saepe in memoriam revocat, nos noſtri non eſſe, ſed ſub hero vivere. Scripſerunt ei an oporteret abſtinere ab uxore, nec ne? Pulcrum & praeſtans, inquit, eſt omnino mulierem non tangere. Tutum autem & infirmitatem noſtram iuvans legitima uxore uti, & viro legitimo. Haec vero conſuetudinis cauſa, ad continentiã hortatur. Oſtendit debitam eſſe benevolentiam, & non ea, quae gratis detur. Quoniam dixit debitam benevolentiam, interpretatus eſt qualis eſſet. Haec, inquit. Neque vir, neque uxor, proprii corporis poteſtatem habet, ſed huius poteſtatem alter habet. Quid

ἄλλοις τὸ πλέον δίδωσι τῷ ἀνδρὶ, ἔνθα περὶ ὑποταγῆς καὶ ἐξουσίας ὁ λόγος αὐτοῦ. νῦν δὲ τὴν ἰσότητα ἔδωκε; καί φαμεν, ὅτι ἐκεῖ μὲν περὶ τοῦ ἀρχικοῦ ὁ λόγος. νῦν δὲ περὶ σωφροσύνης. ἐν ᾗ οὐδεὶς τὸ πλέον ἢ τὸ ἔλαττον ἔχειν ὀφείλει. ὅρα δὲ καὶ ὧδε τὸ χρέως σημανθὲν τῷ ῥήματι τῆς ἀποστερήσεως. μὴ ἐγκρατεύεσθέ φησι θάτερος θατέρου μὴ βουλομένου. μὴ πως πορνεία γένηται. πρόξενον τῷ ἑτέρῳ μέρει ἡ ἐγκράτεια. τουτέστι κατὰ καιρὸν τὸν προσήκοντα. εὐκαιρία δέ ἐστιν ἀποχῆς ἡ νηστεία καὶ ἡ προσευχή. τοῦτο δέ φησι οὐ τοὺς συνόντας γυναικὶ εὔχεσθαι ἢ νηστεύειν κωλύων. ἀλλ᾽ ὅπως ἡ εὐχὴ καὶ νηστεία σπουδαιοτέρα γένη-

vero & in aliis plus tribuit viro ; ubi de ſubectione & poteſtate loquitur ; nunc vero aequalitatem dedit? & dicimus : Quia ibi de principatu ſermo ; nunc vero de continentia; in qua nemo plus vel minus habere debet. Vide vero quomodo hic debitum ſignificatum eſt verbo privationis . Ne continete vos, inquit, alter altero nolente; ne forte ſcortatio fiat . Conciliat alteri parti continentia , hoc eſt tempore convenienti . Tempus opportunū autem eſt abſtinentiae, ieiunium & oratio . Hoc vero, inquit, non prohibens congredientes mulieri orare, vel ieiunare ; ſed ut oratio & ie-

νηται. ἀπέχεσθε γάρ φησιν ἵνα σχολάζητε τῇ νηστείᾳ καὶ τῇ προσευχῇ. ὡς τῆς μίξεως σχολίαν, οὐκ ἀκαθαρσίαν ποιούσης. μίξεως δὲ τῆς πρὸς τὰ νόμιμα. ἵνα μάθῃς ὅτι οὐχ ὁ διάβολος μόνος αἴτιος τῆς πορνείας, ἀλλὰ καὶ ἡμῶν ἀκρασία, ἐπάγει διὰ τὴν ἀκρασίαν ὑμῶν, δεικνὺς ὅτι ἔνθα μᾶλλον ἢ ἐκ τοῦ διαβόλου γίνεται.

ieiuniũ exactius fiat. Abstinete enim, inquit, ut vacetis ieiunio & orationi, quasi a coitu vacationem, non immunditiam operante; coniũctione vero legitima. Vt autem discas non Diabolũ esse solam causam fornicationis, sed & nostram intemperantiam, addit, per vestram intemperantiam, ostendens hinc magis quam ex Diabolo fieri.

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΟΥ.

ΟΥ'χ ὥσπερ τὸ οὐ μοιχεύσεις, οὐ φονεύσεις, εἴδη καὶ τὸ μὴ ἀποστερεῖν ἀλλήλους, ἐπιταγή τις ἐστὶν καὶ ἐπαινετὸς ὁ τοῦτο ποιῶν, ὡς νόμον πληρῶν. κατὰ συγγνώμην φησὶ τοῦτο εἰπῶ. συγκαταβαίνων τῇ ἀσθε-

OECVMENII.

NOn sicut illud, non moechaberis, non occides, iam etiam & unum alio non privare, praeceptum quoddã est, & laudabilis, qui hoc facit, ut qui legem implet. Secundũ veniam, inquit, hoc di-

νεία ὑμῶν. ἐκ δὲ τοῦ εἰπεῖν συγγνώμην ἔδειξε ὅτι καὶ κατέγνως μὲν πράττει πρᾶγμα, ὃ μόνον ἐν τῇ νηστείᾳ καὶ τῇ προσευχῇ ἀπεχόμενον. ἔνθα δυσχερὲς ἐπιτάσσει πρᾶγμα. ἑαυτὸν ἐν μέσῳ φέρει. ἐπειδὴ σφόδρα αὐτῶν κατηγορῆσαι εἰπών, διὰ τὴν ἀκρασίαν ὑμῶν. νῦν σπουδάζει παραμυθήσασθαι αὐτούς. καὶ τί φησι τὸ μεῖναι παρθένον. χάρισμά ἐστι ἀπὸ θεοῦ. οὐκ ἐπειδὴ τῆς ἡμετέρας οὐ δεῖται σπουδῆς τὸ πρᾶγμα. αὐτὸ δὲ τὸ ἀξιωθῆναι χαρίσματος. πολλὰ κοπιᾷ τις. ἀλλ' ὡς εἴρηται παραμυθεῖται αὐτοὺς ὑπὲρ τῆς ὕβρεως. ὡς μὲν καὶ παντελῶς ἀπέχεται μίξεως, ὡς δὲ ἄχρι τῆς γαμετῆς ἵσταται.

dico, condeſcendens infirmitati veſtrae. Ex eo autem quod veniam dicit, oſtendit ſe etiam dum condemnat, opus operari, quod ſolum in ieiunio & oratione relinquendum. Hic difficile opus praecipit: ſeipſum in medio collocat. Quoniam valde ipſos accuſaverat dicens: *Per incontinentiam veſtrã.* Nunc ſtudet eos conſolari. Et quid, inquit, permanere virginem? Donum eſt Dei. Non quia noſtro ſtudio non indiget opus; ſed ipſum hoc dignum fieri, muneris eſt. Multum negotiũ faceſſivit. Sed, ut dictum eſt, conſolatur eoſdem de contumelia, & ut quidem omnino concubitu abſtinet, & ut in uxore ſubſiſtit.

ΘΕΟ- THEO-

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ.

Ἔδειξεν πάλιν ἑαυτὸν τῆς τοῦ ἀγάμου ὄντα συμμορίας. οὐ γὰρ ἄν τις αὐτὸν εἰκότως ταῖς χηρούσαις ἐντάττοι. νεανίας γὰρ ἂν ἔτι τῆς κλήσεως ἠξιώθη. μηδεὶς δὲ αὐτὸν οἰέσθω τὴν μὲν ἀγαμίαν τοῖς ἀνδρᾶσι, τὴν δὲ μετὰ τὸν γάμον ἐγκράτειαν ταῖς γυναιξὶ μόναις νομοθετεῖν. ἀμφότερα γὰρ ἑκατέρων ἐκπαιδεύει γένος. ὅρα σοφίαν. καὶ βελτίονα δείκνυσι τὴν ἐγκράτειαν, καὶ οὐκ ἀναγκάζει τὸν μὴ φθάνοντα, δεδοικὼς μή τι μεῖζον παράσπασμα γένηται. ἐνέφηνε ὅση τῆς ἐπιθυμίας ἡ τύραννις. πολλήν φησι ὑπομένεις βίαν καὶ πύρωσιν; ἀπαλλάγηθι καὶ γαμήσε-

THEODORETI.

OStendit iterum se ipsum coniugii expertem. Nemo enim congruenter eum inter viduas collocaverit. Adhuc enim adolescens vocatione dignatus est. Nemo autem eum arbitretur coniugiũ viris prohibere, & continentiam, quae post nuptias contingit, solis mulieribus praescribere. Vtraque siquidem utrorumque genus edocet. Observa sapientiam. Et meliorem ostendit continentiã, & qui eam non adsequitur minime cogit, timens ne maior avulsio fiat in illis. Ostendit qualis sit concupiscentiae tyrannis. Multam, inquit,

σεως, μή ποτε περιτράπῃς. ἐπειδὴ ῥητὸν νόμον ὑπὸ τοῦ κυρίου τιθέντα λέγειν μέλλει. διὰ τοῦτό φησιν οὐκ ἐγὼ, ἀλλ' ὁ κύριος. τίς δὲ ὁ νόμος; μὴ γίνεσθαι διαίρεσιν παρεκτοῦ λόγου πορνείας, καὶ τὰ μὲν ἔμπροσθεν εἰρημένα εἰ μὴ καὶ ὀνομαστὶ ὁ κύριος εἶπεν. ὃ μὲν καὶ αὐτὸ τῷ κυρίῳ καλῶς ἔχειν δοκεῖ τῷ δι' αὐτοῦ στόματος παύλου λαλοῦντι. πλὴν ἐπειδὴ τὸ τοῦ χωρισμοῦ ῥητὸν ὡς εἴρηται ὁ κύριος παρέδωκεν. τούτου χάριν φησὶν οὐκ ἐγὼ ἀλλ' ὁ κύριος. ὥστε τὸ ἐγὼ, καὶ οὐκ ἐγὼ, ταύτην ἔχει τὴν διαφοράν. ἵνα γὰρ μὴ τὰ αὐτοῦ ἀνθρώπινα εἶναι νομίσῃ ἐπάγει κατώτερον. δοκῶ δὲ κἀγὼ πνεῦμα θεοῦ ἔχειν. κάλλιον μὲν φησι τὸ μὴ χωρισθῆναι. εἰ δὲ καὶ χωρι-

quit, vim incendiisque subitines? Discede etiam a coniugio, ne forte pervertaris. Quoniam cōstitutam legem, a Domino latam dicturus est, propterea inquit, *Non ego, sed Dominus*. Quae autem lex? Separationem non fieri excepta causa fornicationis. Et quae quidem antea dicta sunt, etsi non nominatim *Dominus* dixit. Quod quidem & ipsum Domino bene habere videtur per ipsum os Pauli loquenti. Verumtamen quoniam separationis legem, ut dictum est, Dominus tradidit, propterea ait, *non ego, sed Dominus*. Quasi: *Ego & non ego*; hanc habet differentiam. Ne enim sua humana

ρισθῇ μενέτω ἔχουσα τὸν ἄνδρα. εἰ καὶ μὴ τῇ μίξει μένῃ διαθέσει, καὶ τῷ μὴ ἐπεισαγαγεῖν ἄνδρα ἕτερον. εἰ μή τι ἐπὶ λόγου πορνείας. οὗτος γὰρ ὁ τοῦ χριστοῦ νόμος, οὐ περὶ τῶν μήπως γεγαμηκότων ταῦτα νομοθετεῖ, ἀλλὰ περὶ τῶν φθασάντων γῆμαι. οὐ γὰρ εἶπεν, εἴ τις βούλεται λαβεῖν ἄπιστον. ἀλλ᾽ εἴτις ἔχει. καὶ γὰρ συνέβαινεν ἀνδρογύνου ὄντος ἕνα μὲν πιστεῦσαι, θάτερον δὲ ἐν ἀπιστίᾳ μεῖναι. τί οὖν εἰ μὲν πορνείᾳ ἀλῷ ἡ γυνή; ἀφεῖναι αὐτὴν ἐπιτέτραπται. εἰ δὲ ἄπιστος οὐκ ἔστι, καὶ τὸ χεῖρον ἡ ἀπιστία. χεῖρον μὲν ἀλλ᾽ ἐπὶ τῆς πόρνης ὁμολογουμένη ἐστὶν ἡ πονηρία. ἐπὶ δὲ τῆς ἀπίστου, ἄγνοια μᾶλλόν ἐστιν ἡ πονηρία. ἣν δὲ

παυ-

na eſſe quis putet ſubdit inferius: Videor enim & ego ſpiritum Dei habere. Honeſtius enim, inquit, non ſeparari. Si vero etiam ſeparemur, virum habeat. Ne forte concubitu adfectu immaneat, & non alterum virum ducendo: niſi in cauſſa fornicationis. Haec enim Chriſti lex iſta non de iis, qui nũquã uxorem duxerunt, iubet, ſed de iis, qui iam connubio iuncti ſunt. Non enim dixit, ſi quis infidelem accipere vult, ſed ſi quis habet. Etenim eveniebat, aliquo uxorem habente, unum quidem credere, alterum vero in incredulitate permanere. Quid igitur ſi in ſcortatione mulier de-

pre-

παυθῆναι εἰκός. τοῦτο γὰρ καὶ αὐτός φησι. τί γὰρ οἶδας γῦναι εἰ τὸν ἄνδρα σώσεις. εἰ βούλεταί φησι· τί γὰρ ἐστι βλάβον εἰ τῆς πίστεως τοῦ ἑνὸς μέρους ἀκεραίου μενούσης ἐλπὶς εἴη χρηστή, καὶ τὸν ἄπιστον τὸν χρόνον μεταβληθέντα πιστεῦσαι, ἀντίθεσις. εἰ ὁ κολλώμενος τῇ πόρνῃ ἓν σῶμα γίνεται. πῶς ἐκεῖνο μὲν κωλύει, τοῦτο δὲ οὔ; καί φαμεν. ἓν μὲν σῶμα καὶ ἐπὶ τῆς ἀπίστου γίνεται. ἀλλὰ νικᾷ ἡ καθαρότης τοῦ πιστοῦ μέρους τὴν ἀκαθαρσίαν τοῦ ἀπίστου. πῶς; ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς πόρνης ἀμφότεροι ἀκάθαρτοι, καὶ ἡ πόρνη, καὶ ὁ ἐπὶ τῷ πορνεῦσαι προσιών. ἐπὶ δὲ τῆς ἀπίστου, αὕτη μὲν καθὸ ἐστιν ἄπιστος, ἀκάθαρτος, ὁ δὲ προσιὼν οὐκ ἔστι. οὐ γὰρ

prehensa sit? Dimittere eam concessum est. Si vero infidelis non est, peior certe est incredulitas. Peior quidem, sed in meretrice malitia est incontroversa. In infideli vero, ignorantia magis est quam malitia. Cessare autem conveniens erat. Hoc enim & ipse ait. Quid enim nosti, o mulier, an virum servatura sis. Si vult, inquit. Quid enim nocet, si fide unius partis pura manente, bona spes adsit & incredulum progressu temporis immutatũ crediturum esse? Oppositio. Si qui meretrici iungitur unũ corpus est: quomodo illud quidem prohibet, hoc vero non? Et dicimus. Vnum quidem corpus & in in-

γὰρ ἵνα τὸ ἀπηγορευμένον τι πράξῃ προσέρχεται. ἀλλὰ τὴν ἐπιτετραμμένην μίξιν τοῦ γάμου. καὶ πάλιν. κατ᾽ ἄλλο μὲν ἡ ἄπιςός ἐςιν ἀκάθαρτος κατὰ τὴν ἀσέβειαν. κατ᾽ ἄλλο δὲ κοινωνεῖ τῷ πιςῷ μέρει κατὰ τὴν σώματος μίξιν. ἐπὶ δὲ τῆς πόρνης κατ᾽ αὐτὸ καθὸ ἐςιν ἀκάθαρτος ἡ κοινωνία γίνεται, οἷον κατὰ τὸ σῶμα. ἵνα μὴ φοβῆται τὸ πιςὸν μέρος συνοικοῦν τῷ ἀπίςῳ ὡς γενόμενον τῇ συνοικήσει ἀκάθαρτον. ὅρα πῶς ἐκβάλλει τὸν φόβον. ἡγίασταί φησιν. τῇ περιουσίᾳ τῆς καθαρότητος λέγων νικᾶσαι τὴν ἀκαθαρσίαν· οὐκ ἐπειδὴ ἅγιος ὁ ἄπιςος γίνεται. οὐ γὰρ οὕτως εἶπεν. ἀλλὰ ἡγίαςαι, παραμυθούμενος τὸ πιςὸν μέ-

incredulo eſt; ſed vincit puritas fidelis partis immunditiam incredulae. Quomodo? In meretrice enim utrique immundi, & meretrix, & is, qui ad ſcortandum accedit. In infideli vero, haec quatenus incredula eſt, immunda; is vero, qui accedit, non eſt. Non enim accedit ut aliquod prohibitũ operetur, ſed conceſſum nuptiarum concubitum. Et iterum. Secundum aliud quidem infidelis eſt immundus, ſecundum impietatem videlicet; ſecundum aliud vero fideli parti ſociatur, ſcilicet ſecundũ corporis mixtionem. In meretrice vero, qua meretrix eſt, immunda ſocietas eſt, veluti ſecundum corpus.

μέρος, καὶ τὸ ἄπιστον εἰς ἐπιθυμίαν μίξεως ἄγων. εἰ γὰρ νενικᾶταί φησι τῇ καθαρότητι τοῦ πιστοῦ μέρους τὸ ἄπιστον, οὐδὲν λείπει ἢ ἀκάθαρτα τὰ γεννώμενα γίνεται, ἢ ἐκξημισείας * καθαρά ὅπερ φησὶν οὐκ ἔστιν. ἁγία γάρ ἐστιν. τῇ περιουσίᾳ τῆς τοῦ ἁγίου λέξεως ἐκβάλλει τὸ δέος. οἷον ἐκελεύει συγκοινωνῆσαι τῆς ἀπιστίας αὐτῷ ἢ μὴ τοῦτο ποιούσας ἀναχωρεῖν. ἀναχωρείτω φησί. βέλτιον γάρ τὸν γάμον ἢ εὐσέβειαν λυθῆναι. εἰ δὲ καὶ καθεκάστην ἡμέραν πυκτεύει, εἰ καὶ μάχεται βουλόμενος καὶ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ἀπιστίαν ἑλκῦσαι; καὶ οὕτως χωρίσθητε. οὔτε γάρ φησι δεδούλωσαι εἰς τὰ τοιαῦτα ὥστι καὶ μαχόμενον βαστάζειν· καὶ δῆλον ὅτι πε-

pus. Ne timeat fidelis pars cohabitare, cum infideli, quasi ĩmunda ex hac cohabitatione fiat; vide quomodo eicit timorem. Sanctificatus est inquit. Abundantia illũ munditiae vincere immunditiam adfirmans. Non quia sanctus incredulus fit. Non enim ita dixit; sed sanctificatus est, fidelem partem consolans, & infidelem in coitus concupiscentiam ducens. Si enim fidelis partis puritate pars incredula vincitur, nihil reliquum; vel immunda, quae nascuntur, sunt, vel ex coniunctione mũda. Quod, inquit, non est. Sancta enim sunt. Abundantia dictionis *Sancti* timorem eicit. Tanquã iubeat

* Forte legendum ἐκ μίξεως.

περὶ μάχης γενομένης λέγει ἐξ ὧν ἐπάγει, ἐν δὲ εἰρήνῃ κέκληκεν ἡμᾶς ὁ θεός. τουτέστιν ἵνα εἰρηνεύωμεν καὶ μὴ ᾖ ἐν ἡμῖν στάσις ἢ μάχη. ἐπεὶ οὖν μάχεται καὶ διὰ τοῦτο ἀπαλλαγῆναι καλόν· πάλιν πρὸς τὸ ἀφιέναι μένειν θέλοντα τὸν ἄπιστον μηδὲ στασιάζοντα μεταβέβηκεν καί φησιν. εἰ μηδὲ διστασιάζει πρός σε, μένε μετ' αὐτοῦ· εἰκὸς ἔχει τὸν χριστὸν καὶ σώσεις αὐτὸν συμβουλεύουσα καὶ πιστὸν ποιήσεις. ὅρα δὲ πῶς οὐκ ἐν ἀνάγκῃ τοῦτο γένεσθαι ἀπῄτησεν. ἵνα μὴ βάρος ἐπιθῇ. ἀλλὰ τῇ τοῦ μέλλοντος ἀδηλίᾳ καὶ τὴν ἀνάγκην ἐξεῖλεν. καὶ ταύτην μὴ ἀπογνῶναι, καὶ ναρκῆσαι συμβουλεύουσαν παρεσκεύασεν, ἕως τοῦ εἰ μὴ σίζων τελείαν.

beat cum eius incredulitate communicare, vel quae id non facerent, secedere. Secedat, inquit. Praestat enim coniugium, quam pietatem solvi. Quid vero si quotidie luctetur, & pugnet ad suam incredulitatem attrahere volens? Et ita secedite. Neque enim, inquit, ita quoad huiusmodi servus effectus es, ut & aliquid pugnans substineas. Et patet de pugna, quae contingit, loqui, ex iis, quae infert: *In pace autem vocavit nos Deus,* hoc est ut pacem habeamus, & non sit in nobis seditio, vel pugna. Quoniam igitur pugnat, & propterea liberari pulcrum. Rursum ad id quod attinet dimittere eum, qui perma-

αν. ἵνα ᾖ οὕτως; ἢ τί οἶδας ἄνερ εἰ τὴν γυναῖκα σώσεις εἰ μή; τουτέστι πόθεν οἶδας ἴσως εἰ σώσεις εἰ μὴ σώσεις. ἄδηλον γὰρ τὸ μέλλον. ἀδήλου δὲ ὄντος, οὐ δεῖ λύειν τὸν γάμον. εἰκὸς γάρ φησι καὶ τὸ καλὸν κακὸν νομικῶς εἰπεῖν ἔξειναι. τουτέστι τὸ σῶσαι. μὴ σώζων μὲν γὰρ οὐκ εὐλάβησεν, σώζων δὲ ὠφέλησεν καὶ ὠφελήθη. ὅτι Σηυερίανος εἰς τὸ ξ' οὕτως, εἰ μὴ καὶ οὕτως στίξῃς, ἀσυνάρτητον ἔλεγεν εἶναι τὴν σύνταξιν. οὕτως ἐκφησιν. ἐμέρισεν ὁ θεὸς καὶ οὕτως, κέκληκεν μετὰ γυναικὸς ἢ ἀνδρὸς ἀπίστου. στέργε γὰρ οὖν τὸν γάμον καὶ μὴ διαλύσεις διὰ τὴν πίστιν. ἵνα τῷ χεῖν καὶ ἄλλους κοινωνοὺς, προθυμότεροι περὶ τὴν ὑπακοὴν γέ-

νων.

manere vult infidelis, neque diſcordat tranſgreſſus eſt & ait: Si non diſſentit tecũ mane cum eo. Forte enim habet Chriſtum,& ſalvabis ipsũ conſilium dans, & fidelem facies. Vide autem quomodo id eſſe neceſſarium noluit; ne onus imponat; ſed futuri ignorantia etiam neceſſitatem abſtulit. Et hanc non deſperare, & ſtupere conſulentem paravit, uſque illo: niſi percutiens perfectam. Vt ſit ita. Numquid noſti, vir, an uxorem ſervaturus ſis, nec ne? hoc eſt, unde noſti fere an ſervaturus ſis vel non ſervaturus ſis? Futurum enim ignotum. Ignotum autem quum ſit, coniugium ſolvere non

opor-

νωνται. πάλιν φησὶ περιτετμημένος ἐκλήθης μὴ ἐπισπᾶσαι.

oportet. Conveniens enim, inquit, & bonum malum legitime dicere licere, hoc est, servare. Non servans enim non diligens fuit; servans vero iuvit, & emolumentum cepit. Quia Severianus in LX. ita, nisi & ita notaveris, inconnexam dicebat esse syntaxim, & ita exposuit: Divisit Deus & ita vocavit cum uxore & viro infideli. Dilige igitur nuptias, & ne dissolvas propter fidem. Vt habendo & alios socios, paratiores ad obedientiam fiant. Iterum, inquit, circumcisus vocatus es, ne te avellas.

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΟΥ.

Εἰκὸς γὰρ ἀπό τινος θεραπείας δύνασαι εἰς τὸ ἀρχαῖον ἐπανελθεῖν τῆς περιτομῆς. ἐν ἀκροβυστίᾳ φησὶν ἐκλήθης, μένε ὃ εἶ, οὔτε γὰρ τοῦτο πρὸς σωτηρίαν συμβάλλεται, οὔτε ἐκεῖνο λυμαίνεται. ἑνὸς γὰρ χρεία πληροῦν τὴν ἐντολήν. πάλιν ἡ αὐτὴ συμβουλὴ τὸ ἐν τοῖς αὐ-

OECVMENII.

Forte enim quadã cura potes in antiquum redire circũcisionis. In preputio, inquit, vocatus es mane quod es. Neque enim hoc ad salutem confert, neque illud nocet. Vno enim opus, implere praeceptum. Iterum ipsum consilium est esse in his ipsis in quibus

αὐτοῖς εἶναι, ἐν οἷς ἐκλήθη τις εἰ δοῦλος ὢν ἐκλήθης, μὴ θορυβοῦ. οὐ λυμαίνεται πρὸς τὴν πίςιν ἡ δουλεία, καὶ τοσοῦτος ὅτι εἰ καὶ δύνασαι ἐλευθερωθῆναι· μᾶλλον χρῆ σε δουλεύειν. οὕτως οὐδὲ εἷς ἐςί σοι ἐκ τῆς δουλίας ἐμποδισμὸς ἐν τοῖς κατὰ χριςόν φησι πράγμασι ἴσοι ἔςε συ, καὶ ὁ δεσπότης ὁ σός. ἐκεῖνος γὰρ δοῦλος χριςȣ ἐςιν. σύ δὲ τάχα φησί καὶ πλέον ἔχεις. ἀπελεύθερος γὰρ εἶ χριςοῦ. αὐτὸς γὰρ ἐκ πάσης νοητῆς δουλείας ἠλευθέρωσε. ὁ μὲν ἐκ τῆς περιουσίας τῶν λέξεων θέλει δεῖξαι τὸ ἴσον δούλου καὶ δεσπότου. ἐπεὶ πάντες ἀπελεύθεροί ἐσμεν χριςοῦ καθὸ ἠλευθέρωσεν ἡμᾶς τῆς τυραννίδος τοῦ σατανᾶ. καὶ δου-

bus vocatus est quis. Si servus quum esses vocatus es, ne turberis: non nocet ad fidem servitus, & talis qualis es potes liber fieri. Magis oportet te servire. Ita nullum tibi est ex servitute impedimentũ. In operibus, inquit, quae Christum attinent aequales estis tu, & herus tuus. Ille enim servus Christi est. Tu vero forte, inquit, & amplius habes. Libertus enĩ es Christi. Ipse enim ex omni intelligibili servitute manumisit. Quam quidem ex dictionum abundantia vult monstrare aequalitatem servi, & heri. Quoniam omnes liberti sumus Christi quatenus liberavit nos a tyrannide Satanae. Et servi

δοῦλοι χριστοῦ καθὸ ἐκεῖθεν ἠλευθέρωσας ὑπὸ τὴν οἰκείαν ἤγαγε βασιλείαν. τῷ γὰρ αἵματι τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ ἠγόρασεν ἡμᾶς ὁ θεὸς καὶ ὁ πατήρ. τοῦτο γὰρ καὶ πρὸς ἐλευθέρους καὶ πρὸς δούλους. ὁ γὰρ τῷ δεσπότῃ ἄτοπα καὶ ἀσεβῆ ἐπιτάττοντι μὴ ὑπακούων εἰκὸς οὐ γίνεται δοῦλος ἀνθρώπων κἂν ὑπὸ ζυγὸς ᾖ δουλείας. τοιοῦτος ἦν ὁ ἰωσήφ. ὁ δὲ διὰ δῶρα ἢ γαστριμαργίαν ὑπουργῶν ἀνθρώποις πρὸς ἀτόπους ὑπηρεσίας, δοῦλός ἐστιν ἀνθρώπων, κἂν ἐλεύθερος εἶναι δοκεῖ. ταύτην ἀπαγορεύει τὴν δουλείαν. οὐ τὴν ἐνομισμένην. ἐκείνην γὰρ εἴκειν πανταχοῦ παραινεῖ, ἐπειδὴ εἰς μείζονα φιλοσοφίαν ἔρχεται. φοβεῖ δὲ αὐτὸ καθαρὸν ἐπιτάξαι τὴν ἀπο-

vi Christi quatenus quum nos liberasset in domum regiam induxit. Sanguine enim Vnigeniti sui emit nos Deus & Pater. Hoc enim etiam ad liberos, & servos. Ille enim qui haec absurda & impia praecipienti non obedit, non est servus hominum, etiamsi servituti sit subditus. Talis erat Ioseph. Ille vero qui propter munera, & gulositatem ministrat hominibus in absurdis ministeriis servus est hominum, etsi liber esse videatur. Hanc servitutẽ prohibet, non eam, quae a legibus praescripta est. Illã enim ubique convenire admonet. Quoniam ad maiorem philosophiam adsurgit. Timet

ἀποτυχίαν τῶν μετιόντων δεδοικώς. διὰ τοῦτο οὐκ ὡς ἐπιταγὴν, ἀλλ' ὡς συμβουλὴν δίδωσι.

met autem ipſam puritatem praecipere infortunium accedentium timens. Propterea non tamquã praeceptum, ſed tamquam conſilium dat.

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΟΥ.

ΤΑ' περὶ παρθένων ἐμμελέστερον ἡρμήνευσε, ὡς ἐν μονοβίβλῳ τὰ περὶ τούτων διέλαβεν· καὶ ἐκεῖ πρόσχες. ἐγὼ δὲ τῇ χάριτι θεοῦ ἐπελθόντα μοι ἔγραψα. ὡς ἐλεήμονός φησιν εἰς τὸ εἶναι πιστόν. οἷον κῆρυξ καὶ γυμναποδότης. ὅρα πάλιν πῶς τὴν ἐξ ἀνάγκης ἐπιταγὴν κολάζει. νομίζων φησὶν, τί; ὅτι καλὸν τὸ ἀνευγάμον εἶναι διὰ τῆς ἐν αὐτῷ δυσκολίας καὶ τὰ τοῦ γάμου κακά. συνᾴδει τοῖς ἄνωθεν εἰρημένοις. λύσιν γὰρ ἐν-

OECVMENII.

EA, quae virgines attinẽt, accuratius interpretatus eſt, & tamquam in uno libro ea, quae has reſpiciunt, comprehendit. Et hic attende. Ego vero quae gratia Dei mihi supervenerũt ſcripſi tãquã miſericordiã, inquit, cõſequutus, ut sĩ fidelis ut praeco, & exercitiorũ dator. Vide rurſus quomodo praeceptũ neceſſarium coercet. Putans, inquit, quid? quia pulcrum eſt celibem eſſe propter nuptiarum faſtidia, &

ἐνταῦθα οὐ τὴν ἐκ συμφωνίας ἀποχὴν τῆς μίξεως λέγει. ἀλλὰ τὴν παρὰ γνωμὴν καὶ * ἀνευλόγου πορνείας διάλυσιν τοῦ συναλλάγματος. ἐπιδιορθοῦται αὐτὸ τὸ ἀσθενὲς τῶν ἀκρατῶν δεδοικὼς ὡς οὐ χωρούντων τὴν παρθενίαν. παρθένον ἐνταῦθά φησιν, οὐ τὴν ἀφιερεμένην θεῷ, ἀλλ' τὴν ἄγαμον κόρην, ὡς ἤγε ἀφιερηθοῦσα ἢ γήμει. μοιχὴν ἐπισφέρει τῷ χριστῷ, ᾧ νενυμφεῦται διὰ τῆς ἐν τῷ γάμῳ λύπης. ἐγὼ δέ φησι φείδομαι ὑμῶν ὥστε κύριος καὶ βούλομαι ἐλευθέρους εἶναι καὶ ἀλύπους. ὡς γὰρ ἐν δεσμοῖς εἰσι· δέδεται γὰρ γυναικί φησι καὶ ἑαυτῶν οὐκ ἐξουσιάζουσιν, ὡς ἄνω φησίν. ἐπειδὴ εἶπεν ὅτι θλίψιν τῇ σαρκὶ ἕξουσιν. ἵνα

& coniugii mala. Cōcinit iis, quae superius dicta sunt. Solutionem enim heic non abstinentiam a coitu, quae ex consensu est, dicit; sed involuntariā, & ob irrationabilem scortationē solutionem contractus. Corrigit ipsā debilitatem intemperantes timens, ut eos, qui non capiunt virginitatem. Virginem hic dicit, non Deo sacratam, sed innuptam puellam, ut vel sacretur, vel nubat. Adulteram inducit Christo, cui desponsata est propter nuptiarum aerumnas. Ego vero, inquit, parco vobis, ut Dominus, & volo liberos esse, & curis solutos. Sunt enim veluti in vinculis. Ligatus enim uxo-

ἵνα μή τις εἴπῃ. ἀλλὰ καὶ ἡδονὴν, ἐκ τοῦ συνεσταλμένου καιροῦ πειρᾶται τὰ τῆς ἡδονῆς ὑποτεμεῖν. διὰ τοῦτό φησιν λέγω ὅτι θλῖψιν ἕξουσιν ἐπειδὴ μήτε ἡδονὴν δύνανται ἔχειν τοῖς ὁ καιρὸς οὕτως συνεστάλθη καὶ πρὸς λύσιν ἐπείγεσθαι ἤδη γὰρ ἤγγικεν ἡ βασιλεία αὐτοῦ χριστοῦ. καὶ λοιπὸν ἀποδημεῖν πρὸς αὐτὸν κελευόμεθα. πῶς δ' ἂν ὦσι ὡς μὴ ἔχοντες ἐν τῷ μὴ ὑπακούειν αὐτοὺς εἰς τὴν μωρὸν τοῦ κόσμου ἐπιθυμίαν. ἢ ὅτι καὶ περὶ τὴν μίξιν ἐγκρατεῖς εἶναι βούλεται διὰ τὴν τοῦ καιροῦ βραχύτητα πάντα ἐν σπουδῇ νῦν ὑπάρχοντά τισιν. ὡς οὐκ ὄντα φησὶν ὀφείλομεν ἡγεῖσθαι, καὶ τὸ ἔχειν γυναῖκα, καὶ τὸ χαίρειν, καὶ τὸ λυπεῖσθαι

xori eſt, inquit, & ſui ipſorum poteſtatem non habent, ut ſuperius dixit: quoniam ait tribulationem carne habituros. Ne quis dicat: ſed & voluptatem; ex cōtracto tempore ea, quae voluptatis ſunt, abſcindere conatur. Propterea, inquit, dico tribulationem habituros, quoniam neque voluptatem poſſunt habere ii, quibus tēpus ita collectum eſt, & ad ſolutionem adduci. Ecce enim regnum ipſius Chriſti adpropinquavit, & quoad reliquum ad eum proficiſci iubemur. Quomodo vero ſint tamquam non habentes? Dum non obediunt ſtultae mundi concupiſcentiae. Vel quia & quoad coitum con-

σθαι· ὅταν γὰρ ἐγγὺς ὁ θάνατος, τί δὴ τοῖς ὧδε ἐμφιλοχωρεῖν, καὶ νομίζειν εἶναι γάμον καὶ ἀκρασίαν. ἢ τὸ ὅλον χρᾶσθαι τὸν κόσμον τι πάνυ τῇ κοσμικῇ ἀπολαύσῃ. οἷον τρυφῇ καὶ πλούτῳ, καὶ δυναστείᾳ κεχρῆσθαι. παράχρησιν καλεῖ τουτέστι τὸ μὴ κεχρῆσθαι καθὼς πρέπει σημαίνει. οὐ γὰρ διὰ τοῦτο παρήχθημεν εἰς τὸν κόσμον ἵνα ταῦτα πράττωμεν· ἐπ' ἔργοις γὰρ ἀγαθοῖς ἐκτίσμεθα. ὁ οὖν τὰ ἐν οἷς ἐπλάσθη ἀφεὶς, καὶ ἑτέρων τοῦ κόσμου χρώμενος, παράχρηται αὐτῶν. παρέρχεται δὲ, τέλος ἕξει φησὶν ὁ κόσμος ὁ νῦν ὁρώμενος. τί οὖν ἔχεσθαι δεῖ τοῦ λυομένου. σχῆμα δὲ εἶπεν. ἐμφαίνων ἄχρι ὄψεως εἶναι τὰ τοῦ παρόν-

continentes esse vult, propter temporis brevitatem, cuncta quibusdam praesentia in festinatione sunt. Tamquam ea, quae non sint, inquit, existimare debemus, & habere uxorem, & gaudere, & tristari. Quando enim prope mors est quid oportet praesentibus rebus libenter immorari & putare esse nuptias, & incontinentiam, vel toto mundo uti, & omnino aliquo ad mundanum fructum, ut deliciis, & divitiis, & potentia uti. Abusum vocat, hoc est non uti ut decet significat. Non enim propterea in hunc mundũ producti sumus ut haec operemur. Ad opera enim bona creati sumus. Qui igitur ea,

ροντος κόσμου καὶ οὐκ ἔχειν τι μόνιμον ἢ βέβαιον. πῶς δ' ἂν εἴημεν ἀμέριμνοι; εἰ ἄγαμοι ὦμεν. τὰς γὰρ κοσμικὰς φροντίδας τις ἀγνοεῖ;

propter quae formatus eſt, dimittit, & aliis mundanis rebus utitur, ipſis abutitur. Tranſit vero, finem habebit, inquit, mundus, quem nunc videmus. Quid igitur opus eſt detineri ab eo, qui diſſolvitur? figuram autem dixit, indicans videri tantum eſſe ea, quae praeſens mundus habet, nec habere aliquid ſtabile, & firmum. Quomodo autem curis liberi ſimus? Si nuptiis abſtineamus. Mundanas enim curas quis ignorat?

ΟΙΚΟΜΕΝΙΟΥ.

Ὅρα πῶς τῇ τῆς μερίμνης διαφορᾷ ἐπὶ παρθενίαν παρακαλεῖ. τὸ γὰρ τὰ τοῦ κυρίου μεριμνᾷν οὐκ ἔστι μέριμνα, ἀλλὰ σωτηρία. ὅθεν ἀντιλέγει. θέλω δὲ ὑμᾶς ἀμερίμνους εἶναι. μεμέρισται, τουτέστι, οὐ τὴν αὐτὴν ἔχουσι φροντίδα, ἀλλὰ μεμερισμένοι

OECVMENII.

Vide quomodo curae differentia ad virginitatem exhortatur. Cogitare enim de iis, quae Dominum attinent, non ãxietas eſt, ſed ſalus. Vnde contradicit. Volo autem vos curis ſolutos eſſe. Diviſus eſt, hoc eſt; non eamdem habent curam,

νοι εἰσὶ ταῖς σπουδαῖς. ἡ μὲν γὰρ παρθένος φησὶ τὰ τοῦ κυρίου μεριμνᾷ, ἵνα ᾖ σώματι καὶ πνεύματι ἁγία, σώματι μὲν διὰ τὴν ἁγνείαν, πνεύματι δὲ διὰ τὴν πρὸς θεὸν οἰκειότητα, καὶ τὴν ἐνοίκησιν τοῦ παρακλήτου πνεύματος. ἡ δὲ τὰ τοῦ κόσμου μεριμνᾷ. ἀνδρὶ γὰρ ἀρέσκειν βούλεται. ἴσως γὰρ καὶ εὔωπος εἶναι βούλεται καὶ οἰκουρὸς καὶ μηδὲ τῷ δεομένῳ ἁπλοῦσα χεῖρα φιλάνθρωπον. γυναῖκά φησι τὴν γεγαμηκυῖαν. τοὺς δὲ περὶ παρθενίας λόγους, φησὶν, ἐκίνησα, τοῦτο ὑμῖν συμφέρειν εἰδώς. οὐχ ἵνα ἀναγκάσω ὑμᾶς καὶ θέλοντας καὶ μή. τὴν γὰρ ἀνάγκην βρόχον καλεῖ. ὁρᾷς. δεδοικὼς τέλειόν τι ἐπιτάξαι. τί γὰρ παρθέ-

ram, ſed ſtudiis diviſi ſunt. Virgo enim inquit ea, quae ſunt Domini cogitat, ut ſancta ſit corpore & ſpiritu; corpore quidem per caſtitatem, ſpiritu vero per familiaritatem cum Deo, & per inhabitationem Spiritus Paracleti. Haec vero, ea, quae ſunt mundi, cogitat. Viro enim placere vult. Forte enim, & formoſa eſſe vult, & rei familiaris curam habere, neque neceſſario etiam benignam manum pandens. Mulierem, inquit, nuptam. Sermones autem de virginitate, inquit, habui, quum id vobis conferre ſcirem. Non ut cogam vos & volentes, & nolentes. Neceſſitatem autẽ laqueum vocat. Vides. Timens perfe-

θένου καὶ τῆς τοιαύτης ζωῆς καὶ πολιτείας εὔσχημον ἕτερον; οὐ γάρ λέγω φησὶ ταῦτα ἵνα βρόχον ὑμῖν καὶ ἀνάγκην ἐπικαλῶ, ἀλλὰ πρὸς τὸ εὔσχημον καὶ ἀπερίσπαστον εὐπόσεδρον τῷ κυρίῳ ἀναγαγεῖν ὑμᾶς βουλόμενος. ἀσθένεια φύσεως ἀνθρώπου τὸ νομίζειν ἀσχημονεῖν, εἴγε τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα φυλάττει παρθένον καὶ θεῷ ἀμφιεροῖ. ὃ θέλει φησὶ ποιείτω, εἴτε ἐκγαμισάτω, εἴτε τηρείτω παρθένον· οὐδέτερον γὰρ ἁμαρτία. εὐδοκιμεῖ δὲ μᾶλλον ὁ φυλάττων παρθένον, ὡς προιὼν φησι. ὅρα πῶς ἐκ προοιμίων θαυμάζει τὸν τηροῦντα αὐτὴν παρθένον. ὃς ἕστηκέν φησιν ἑδραῖος ἐν τῇ καρδίᾳ. δηλονότι ἐκεῖνος διὰ τὴν δοκοῦσαν ἀσχημοσύνην κα-

fectum aliquid praecipere. Quid enim virginis, & huiusmodi vitae & conversationis decorum aliud? Non dico, inquit, haec ut laqueum vobis & necessitatem iniiciam, sed ad decentiam & ad indivulse & stabiliter Domino haerendum vos deducere volens. Infirmitas naturae hominis est putare indecorũ, si suam filiam virginem servet, & Deo consacret Quod vult, inquit, faciat, sive nuptui det, sive virginem servet. Neutrum enim peccatũ. Magis autem probatur, qui virginem custodit, ut in progressu dicit. Vide quomodo ab ipso prĩcipio eum, qui suam virginem servat, admiratur. Qui stetit, in-

καθῆραι καὶ ἐκγαμίσαι οὐχ ἕστηκεν ἑδραῖος ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ θεοῦ.

inquit, firmus, in corde videlicet. Ille ut adparentem indecentiam tollat, & matrimonio iungat, in Dei opere firmus non ſtetit.

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΟΥ.

Οὐκ ἔχει φησὶν ἀνάγκην μὴ ἐκγαμίσαι αὐτὴν ἢ γὰρ ἂν οὔτε οὕτως θαυμάσιος ἦν μὴ ἐκγαμίζων· τῇ γὰρ ἀνάγκῃ δὲ οὐκ οὕτως τὸ ἔργον ἐλογίζετο. νῦν δὲ αὐτοῦ φιλοτιμία ἐστὶ τὸ πᾶν καὶ θεοφιλὴς προαίρεσις. ἑδραῖόν τινα ὑποτίθεται ἄνθρωπον. ὃν οὐκ ἰσχὺς σαλεῦσαι ἡ δοκοῦσα παρ' αὐτοῖς ἀνθρώποις ἀσχημοσύνη ἐπὶ τὸν φυλάττειν τὰς παρθένους τὰς θυγατέρας· ἐπαινεῖ αὐτὸν τὸ ἑδραῖον γνώμης. καὶ ἐκεῖνο μέν φησι καλόν. ὁ δέ γε μὴ ἐκ-

OECVMENII.

NOn habet, inquit, neceſſitatem eã connubio non iungẽdi. Si enim haberet neque ita admirabilis eſſet, qui connubio non iungit. Neceſſarium enim, non ita opus aeſtimaretur. Nunc vero eius ambitio eſt id totum, & Deo amabile propoſitum. Firmum aliquem hominem ſubponit, quem movere non poteſt ea, quae ipſis hominibus indecentia videtur in eo, qui filias virgines cuſtodit. Laudat ipſam ſententiae firmi-

ἐκγαμίζων καὶ καθώρτωμά τι πράττει, ὃ κρεῖττόν ἐστιν. ὅρα δὲ πῶς ἐκ τῆς συγκρίσεως τὸ μὴ ἐκγαμίζειν συμβουλεύει. νόμον λέγει τὸν περὶ τὸν μοιχὸν, ᾧ κατέχεται, εἰς τὸ μὴ συμπλακῆναι ἑτέρων: εἰπὼν δὲ δέδεται, δείκνυσιν ὅτι ὁ μὴ ἐκγαμίζων κρεῖσσον ποιεῖ, δεσμοῦ αὐτὸς ἐλεύθερος. ἠλευθερῶται γὰρ τοῦ πρώτου δεσμοῦ καὶ νόμου, καὶ λέλυται. εἰπὼν δὲ ὅτι ἐλύθη προτρέπεται μὴ πάλιν γῆμαι καὶ δεθῆναι. μετὰ σωφροσύνης φησὶ καὶ κοσμιότητος ἐπὶ παιδοποιίᾳ καὶ προστασίᾳ, μὴ διὰ πάντος ἐπιθυμίαν, ἵνα μὴ ἀνάγκην τὸ πρᾶγμα νομίσῃ φησὶ κατὰ τὴν ἐμὴν γνωμήν. ὡς ἐγὼ γινώσκω φησὶν ἵνα μή τις νομίσει τὴν τοιαύτην συμ-

mitatem & illam pulcram dicit. Qui autem connubio non iungit, & officium aliquod facit, quod melius est. Vide vero quomodo ex comparatione, non matrimonio iungere suadet. Legem dicit circa adulterum, qua continetur, ne cum aliis commisceatur. Dicens vero, ligatus est, ostendit eum, qui se connubio non iungit, melius facere, ipsum vinculo liberum. Liberatus enim primo vinculo, & lege solutus est. Dicens vero solutus est, hortatur ne iterũ nubat, & ligetur. Cum sobrietate, inquit, & castitate, propter liberorum susceptionem, & praefecturam, non propter omnino concupi-

συμβουλίαν παύλου εἶναι καὶ διὰ τοῦτο ἀνθρωπίνην, ἐπάγει, ὅτι πνεῦμα θεοῦ ἔχει, δείκνυσιν ὅτι νομοθεσίαι εἰσὶ τοῦ παρακλήτου.

piſcentiam; ne neceſſitatem rem putet, inquit, ſecundum meam ſententiam. Vt ego cognoſco, inquit, ne quis putet tale conſilium Pauli eſſe, & ideo humanum, addit, ſe ſpiritum Dei habere, & oſtendit leges eſſe Paracleti.

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΟΥ.

ΠΟλλῆς ταπεινοφροσύνης, τὸ δοκῶ. τουτέστιν ἡγοῦμαι, ὑπονοῶ. ἡ αἰτία τῆς τῶν εἰδωλοθύτων ἐπιπλήξεως αὕτη. τινὲς ὄντες περὶ τὴν πίστιν τέλειοι, καὶ εἰδότες ὥστε οὐ τὰ εἰσπορευόμενα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον. καὶ ὅτι τὰ εἴδωλα ξύλα καὶ λίθοι ὄντα, οὐδέν εἰσιν, ἀδιαφόρως ἐν τοῖς μιαροῖς τῶν εἰδώλων οἴκοις εἰσιόντες, μετεῖχον τῶν ἐκεῖσε τραπέζων, καὶ εἰ-

OECVMENII.

MVltae humilitatis eſt illud, videor; hoc eſt, exiſtimo, puto. Nam haec cauſa increpationis ſuper iis, quae idolis ſacrificantur. Quidam quum in fide perfecti eſſent, & ſcirent quae ingrediuntur minime inquinare hominem, & idola ligna, & lapides eſſe, indiſcriminatim in contaminatis idolorum aedibus ingredientes menſas, quae

εἰδωλοθύτων ἐγεύοντο. τοῦτο δὲ καὶ αὐτοὺς τοὺς τελείους ἔβλαπτε. δαιμόνων γὰρ ἐκοινώνουν τραπέζαις καὶ τοὺς ἀτελεστέρους ἔβλαπτε. οὐδὲ γὰρ ἐξήταζον μεθ' ἧς ταῦτα ποιοῦσι γνώμης, ἀλλὰ τὸ γινόμενον μόνον ὁρῶντες πρόφασιν ἐλάμβανον εἰδώλων κοινωνοῦντες τῶν ἐκεῖσε τραπεζῶν, μέγα ἐφρόνουν ὡς γνῶσιν ἔχοντες θεοῦ. διὸ ἐδόκουν μὴ καὶ παραφυλάττεσθαι τὰ εἰδωλόθυτα. ταύτην οὖν τὴν γνῶσιν κοινὴν πάντων λέγει, καθορῶν αὐτῶν τὸ φρόνημα, καὶ ἑτέρως αὐτὸ καταβάλλει τὸ φύσημα, δεικνὺς τὴν γνῶσιν χωρὶς ἀγάπης οὐ μόνον οὐκ ὀφειλοῦσαν, ἀλλὰ καὶ βλάπτουσαν. φυσιοῖ γάρ φησιν. ἡ δὲ ἀγάπη τουναντίον οἰκοδομεῖ τὰ καταβληθέντα

καὶ

quae ibi erant, participabant & idolis mactata gustabant. Hoc vero & ipsis perfectis nocuit. Communicare enim daemoniorum mensis, & imperfectionibus nocebat. Neque enim quaerebant qua intentione haec facerent, sed solum quod fiebat spectantes praetextum sumebant, & idolorum mensis cõmunicantes, superbiebant quasi Dei scientiam habentes. Propterea videbantur & non observare idolis sacrificata. Hãc igitur scientiam omnium communẽ dicit, ipsorum sententiam auferens, & aliter ipsum destruit tumorem, quum ostenderit scientiam sine dilectione non solum non iuvare, sed

e-

καὶ χισθέντα προφάσει τῆς ἐπὶ τῇ γνώσει φυσιώσεως μέλη. πάλιν ἑτέρως αὐτοὺς συστέλλει· οὐ μόνον φησὶ ἡ γνῶσις κοινή ἐστιν καὶ φυσιοῖ ἀγάπης οὖσα χωρὶς, ἀλλ' οὐδὲ τελεία ἐστὶν καθὼς εἶναι δεῖ. ὡσεὶ ἔλεγεν. οὔπως οὐδὲν ἔγνωτε τέλειον, καὶ διατὶ τοσοῦτον ἐπαίρεσθε, οὐ περὶ τοῦ προκειμένου καὶ μόνου, ἀλλὰ καὶ περὶ πάντος πράγματος οὐκ ἔστιν γνῶσις τελεία. εἰπὼν δὲ εἰ δέ τις καὶ ἑαυτὸν προσέμιξεν, δείκνυσιν ἀπὸ ἀγάπης ἐγγυομένην τὴν τελείαν γνῶσιν. εἴ τις γάρ φησιν ἀγαπᾷ τὸν θεόν. καὶ ὅρα οὐκ εἶπεν οὐδὲ οὕτως ὅτι γινώσκει θεὸν, ἀλλ' ἔγνωσται ὑπὸ θεοῦ. ταύτῃ ἀδυνατεῖ κατασκευάζων τὴν τελειοτάτην γνῶσιν καὶ καθαι-

ρῶν

etiam nocere. Inflat enim, inquit. Dilectio vero e contra aedificat ea, quae deiecta & divisa sunt praetextu tumoris ob scientiam membra. Iterum aliter eos cohibet. Non solum, inquit, scientia communis est, & sine dilectione inflat, sed neque perfecta est sicuti esse oportet. Quasi diceret, nondum aliquid perfectum nostis, & cur in tantum extollimini? Non de proposito & solo, sed etiam de omni opere non est scientia perfecta. Quum dixerit vero, quis autem & seipsum admiscuit, ostendit a dilectione adpropinquantem perfectam scientiam. Si quis enim, inquit, diligit Deum. Et vide;

non

ρῶν αὐτὸ τὸ οἴημα.

non dixit neque ita, quod cognoscit Deum, sed quod a Deo cognitus est. Hic impossibilia adfert construens perfectissimam scientiam, & tollens ipsam existimationem.

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΟΥ.

Η῎ Ο῞τι ὁ ἐγνωσμένος παρὰ Θεοῦ ἀξιοῦται ἀποκαλύψεως ὡς καὶ αὐτός φησιν. καὶ ἤκουσα καὶ ἑώρακα ὃ οὐκ ἔξον ἀνθρώπῳ λαλῆσαι. τί μέγα φρονεῖτε; οὐχ ἡμῶν φησι ἡ εἴδησις ἡ τοιαύτη. μόνον τὸ εἰδέναι ὅτι οὐδέ ἐστι τὰ εἴδωλα. τί γὰρ ἂν εἴησαν ξύλα καὶ λίθοι. πάντες τοῦτο ἴσμεν. τοῦτο πρὸς τοὺς νομίζοντας αὐτὰ τὰ ξύλα καὶ τοὺς λίθους τῶν εἰδώλων ἔχειν τινὰ ἰσχυν. τοῦτο πρός τοὺς νομίζοντας δυνάμεις τινὰς θείας παρέπεσθαι τοῖς τῶν εἰδώλων

OECVMENII.

VEl quia qui cognoscitur a Deo dignatur revelatione ut & ipse, inquit, & audivi & vidi quod non licet homini loqui. Quid superbitis? Non nostra, inquit, talis cognitio, solum cognoscere nihil esse idola. Quid enim profecto sunt? Ligna & lapides. Id omnes scimus. Hoc ad eos, qui putant ipsa ligna & lapides simulacrorum habere vim quãdam, hoc ad opinantes virtutes quasdam divinas Idolorum simulacris adhaerere: quoniam dixit, non esse

λων ξοάνοις. ἐπειδὴ εἶπεν οὐ δεῖσθαι. ἐνομίζοντο δὲ παρ' ἕλλησιν εἶναι, ἵνα μὴ τῇ φανέρᾳ δόξῃ τῶν ἑλλήνων πεπλανημένοι κρατοῦσα δὲ ἡ μὲν ἐναντιοῦται δόξη. ὅρα πῶς καλὸν τὸ λεγόμενον. οὐκ εἰσι γὰρ ἐν οὐρανῷ οἷον ἥλιος καὶ σελήνη. ἐπὶ γῆς δὲ οἱ παρ' αὐτοῖς ἥρωες. κατὰ ἅγιον κύριλλον ἐν ἀρχῇ τοῦ θ' λόγου τῶν κατὰ Ἰουλιανοῦ. φησὶ γὰρ τοὺς ἀγγέλους θεοὺς κατὰ χάριν κεκλῆσθαι. ὥσπερ γὰρ εἴρηνται ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι, κυριότητες, θρόνοι, οὕτως καὶ θεοί, καὶ κύριοι λεγόμενοι. ἐπειδὴ εἶπεν, εἷς θεὸς ὁ πατὴρ, καὶ εἷς κύριος ἰησοῦς χριστὸς, μὴ νομίσῃς ἀποκεκληρῶσθαι μὲν τῷ πατρὶ τὸ θεός. τῷ δὲ υἱῷ τὸ κύριος- πολλαχοῦ γὰρ αἱ γραφαὶ

esse necessarium. Putabantur vero apud Graecos esse. Ne manifesta Graecorũ opinione seducantur, obtineat vero quae contraria est sententia, vide quã est pulcrum quod dicitur. Non sunt enim in coelo, veluti sol & luna: in terra vero heroes, qui apud eos sunt. Iuxta Sanctum Cyrillum in principio Orationis IX. De iis qui per gratiam vocantur. Dicit enim Angelos Deos secundum gratiam vocari: Vt enim dicuntur, Principatus, & Potestates, Dominationes, Throni, ita & Dei & Domini dicuntur. Quoniam, dixit unus Deus pater, & unus Dominus Iesus Christus, ne putes

φαὶ καὶ τὸν πατέρα κύριον καλοῦσιν* . ὡς τὸ, διὰ τοῦτο ἔχρισεν σε ὁ θεὸς ὁ θεός σου. καὶ ἐξ ὧν ὁ χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεὸς εὐλογητός. εἰ δέ τις λέγει ἐπὶ πατρὸς μόνου ἁρμόζειν διὰ τὸ εἰπεῖν εἷς θεός. ἄραγε δὲ ἐπὶ υἱοῦ ἁρμόσει τὸ κύριος. διὰ τὸ εἰπεῖν εἷς κύριος ἰησοῦς χριστός. ἀλλ᾽ οὐκ ἔστι. πρὸς ἀντιδιαστολὴν γὰρ τῶν ψευδωνύμων θεῶν καὶ κυρίων. τὸ εἷς εἴρηται· πολλοὶ δὲ ζητοῦσι, τίνος ἕνεκεν οὐκ ἐμνήσθη τοῦ ἁγίου πνεύματος. καί φαμεν. ὅτι πρὸς ἕλληνας ἦν ὁ λόγος αὐτοὶ τοὺς πολλοὺς θεοὺς καὶ κυρίους λέ-

tes eſſe propriũ patris illud *Deus*. Filii autem illud *Dominus*. Saepe enim Scripturae etiã Patrem Dominum vocant *, ut illud, *Propterea unxit te Deus, Deus tuus*. Et, *Ex quibus Chriſtus ſecundum carnem qui eſt ſuper omnia Deus benedictus*. Si vero quis dicit, Patri ſoli aptari quia dicit, Vnus Deus. Vtique Filio etiam aptabatur illud Dominus, eo quod dicat, Vnus Dominus Ieſus Chriſtus. Sed haud res ita ſe habet. Ad diſtinctionem enim falſorum Deorum & Dominorum, illud *Vnus* dictum eſt (1). Mul-

(1) Heic opportune ſe ſe obfert occaſio diſquirendi, an verum ſit, quod noſtri temporis Photiniani, & qui eis frigidam ſuffundunt, iactitare non verentur, Ieſum Chriſtum Servatorem noſtrum, Deum in

λέγοντες. ἐφοβήθη οὖν δὲ καὶ τοῦ πνεύματος * μὴ πῶς δὲ παρ' ἡμῖν πολυθεΐαν εἶναι νομί-

Multi autem quaerũt cur Spiritus Sancti non meminerit. Et dicimus, quia ad Graecos

O

in Divinis Scripturis numquam adpellari, seu vetus, seu novum Instrumentum consulas. Et *H.* quidem *Grotius* eo audaciae devenit, ut nullibi in vetere Testamento locum inveniri dixerit, in quo aliquod de Iesu Christo vaticinium habeatur. Sed tam de vetere, quam de novo foedere *Sim. Episcopius* pronuntiavit, non adeo aperte in iis Christi Divinitatem insinuari, ut quis ad eam credendam cogi possit. Qui circumspectius loquuti sunt, haud liquide id pronunciarunt, sed ea adfirmavere, quae propositioni illi prorsus aequivalerent; nihilque aliud in Evangelio, & in Apostolorum documentis, credendum proponi, ut necessarium dogma, quo quis verus Christianus evadat, declaraverunt, quam Iesum esse Christum, seu Messiam, a Deo Iudaeis libertatis & salutis adsertorem promissum. Primus qui ita viam ad Socinianismum sterneret, *Hobbesius* fuit, cuius quidem vel nomen sufficit ut facile arguamus quam tuta & Catholica opinio ea esse possit. Illam deinde diducere pluribus, & illustrare, vir doctissimus & acutissimus, adgressus est, numquam tamen auctore *Hobbesio* laudato; sed quum magis rationis humanae imbecillitati, quam Christianarum litterarum documentis, & Ecclesiasticae traditioni, confiderit, procul a veritate recessit, & acris ingenii acies in tanto veritatis lumine caligavit. Heic *Lokius* fuit, qui tamen operi, quod *The Reasonableness of Christianity*, *De rationabilitate Christianismi*, si ita loqui fas est, in-

μίσωσιν. τὸν δὲ υἱὸν ἕνα κύριον· ἵνα μὴ δύο κυρίους νομίσωσι. εἰ γὰρ εἰπὼν ἢ θεὸν καὶ θεόν.

cos loquebatur. Ipsi vero multos Deos, & Dominos, dicunt. Timuit igitur & Spiritus

inscripsit, seu *Christianismus rationabilis*, nomen suum praefigere ausus non est; adeoque eius editio Gallice Hagae Comitis anno MDCCX. adornata *Jaquelotii* nomen praesefert, sive is plagiarius sit, sive interpres, sive alia quadam de caussa. Tamdem quum *Lokius* obiisset, eum voluminis huius esse auctorem liquido omnibus constitit. Id enim in suo testamento patefecit, quo suos libros Bibliothecae Bodleianae legavit. Hoc quidem opus, quod solitam Auctoris ratiocinationum soliditatem minime exhibet, non Orthodoxis tantum hominibus improbatum est; verum etiam plerisque Heterodoxis displicuit, & omnibus simpliciter dicerem, si Socianianos, & eorum fautores, exceperis. *Ioannes* enim *Clericus*, quum huiusmodi fuerit, & illud maxime probavit, & immodicis laudibus tulit; a cuius opinione non multum dissentiebant, qui in Britannia, ut *Boldus*, huius libri defensionem suscepere. Sed e contra Romana Ecclesia, apud quam verae atque illibatae persuasionis thesaurus depositus est, nuper illud vehementer reprobavit, & tamquam vero Christianismo perniciosum & exitiabile, ne passim legeretur prudentissime cavit. Porro ut & de Heterodoxorum hominum circa hanc *Lokii* lucubrationem sententia constet, duorum iudicia adferam. Primum autem sit, quod in ipsa Interpretis Gallici Praefatione, quae editioni Amstelaedamensi anni MDCCXXXI. praemittitur, exstat (nam omittere lubet iudicium Parochi

θεὸν, πολυθεΐαν ἂν ἐξ ἀπειρίας ἐνόμισαν Ἕλληνες. ἢ κύριον καὶ κύριον, πολυκυριότητα ἂν

tus mentionem facere, ne Deorum multitudinem apud nos esse existimarent. Filium

O 2

chi illius, qui haud inconsulte quidem librum *De Christianismo rationabili* impugnavit, & cui late respondit *Lokius* secunda operis parte composita) atque ita habet latine conversum: *Ipse autem heic attestor, non omnia a me Lokii ratiocinia probari, quamquam eius librum Gallice verti. Id ex uno aut altero novae huius editionis loco constabit* (Animadversiones enim quasdam adversus Lokium interdum adiecit.) *Ea facile multiplicare potuissem si in tria priora primi voluminis capita virgam censoriam adsumere voluissem, in quibus Lokius incerta admodum quorumdam sacrarum litterarum locorum interpretatione innixus, paulo infirmioribus ratiocinationibus se implicuit &c.* Sed quum capita Lokiani operis pestilentissima sint, quartum, quinctum, ac deinceps, & in quibus meracus prope Socinianismus propinatur; (quidquid ille in contrarium probare conetur) quae contra ea eruditus Heterodoxus, *Philippus Mesnardus* scripserit, heic producenda essent ex eo Libro qui inscribitur: *Essai sur le Socinianisme, ou reflexions sur quelques Articles de la doctrine de Mr. le Clerc touchant les Sociniens &c. Part. I. Sect. IV.* Et quidem ea lubenter heic in medium adducerem, quum Auctor hic in Italia nostra obvius non sit: nam certe firma sunt, nec ea *Lokius* facile eludet, aut eo confugiens quod non hunc solum articulum proposuerit, quum & Deum exsistere cunctorum opificem credendum docuerit; aut obtrudens, se docuisse il-

la

ἂν ἐνόμισαν. ὥστε καὶ πατέρα, καὶ κύριον εἰπεῖν τὸν Θεὸν τὸν πατέρα, καὶ κύριον τὸν υἱὸν

lium vero unum Dominum, ne duos Dominos censeant. Si enim dicens vel Deum et

la duo credere tantum necessarium esse ut quis Christianus evadat; non autem postquam quis Christianus iam effectus est. Quod quidem magis ludere est, quam aliquid serio dicere; quum quis magis Christianus progressu, quam initio esse non possit. Et minus Christianus initio, non est Christianus initio. Fides enim una est, & tota simul, & individua, quam qui universam integramque non habet, infidelis iam est. Lubenter etiam proferrem haec, quod heinc adpareret cogi tamdem Heterodoxos ut Orthodoxiam tueantur ad traditionem aliquatenus confugere, licet mirabiliter tergiversentur; quod divinarum traditionum necessitatis maximum est argumentum. Sed brevitati consulens, pauca quaedam tantum adducam, ex quibus eius de Lokiano opere iudicium comprehendamus. Inquit ille igitur: *Auctor Christianismi rationabilis haud profecto primus fuit, qui pertenderit, ut quis Christianus verus sit, & salutem aeternam adipiscatur, sufficere ut credat Iesum esse Messiam. Absque eo quod superius adscendamus, celebris Hobbesius* [*bonus Christianus, ut omnibus notum est*] *Libro De Cive Cap. XVIII. isthuc ipsum iam deprehenderat, & iisdem fundamentis stabilire conatus fuerat, quibus novo Auctori idem extendere, & amplificare, placuit. Unica veritas, quam fide explicita credere necesse est, ut quis Christianus sit, & salutem consequatur, inquiunt illi, est credere Iesum esse Messiam. Id liquet ex eo, quod Iesus Christus eiusque Apostoli nihil aliud ab iis, qui-*

υἱὸν, αὕτη ἡ αἰτία. ἦν γὰρ ὑποσχόμενος παρ' ἡμῖν ἕνα Θεὸν εἶναι. εἰ οὖν εἶπεν καὶ τὸν πα-

& Deum, Deorum multitudinem Graeci ex imperitia arbitrarentur; vel Dominum

quibus Evangelium praedicant, exigunt, ut eos Christianos adgnoscant, atque baptissent. Et ecce eam demonstrationem, cui iuxta Clericum, nihil satis firmi responderi potest. At proclive est ostendere, eam demonstrationem, puram putamque esse illusionem; immo etiam intentioni Clerici minime conducentem. Eius intentio est Socinianos & Antitrinitarios optimos esse Christianos ostendere. Ipsi Iesum esse Messiam credunt: ecce id satis iuxta Hobbesium, & Christianismi rationabilis Auctorem. Nec Iesus, nec eius Apostoli quidquam amplius exposcunt &c. Et iure quidem erraticam hanc sententiam, & Christiano homine indignam, hi viri eruditi improbarunt; nam etsi probatum a *Lokio* fuisset *Messiam*, & *Filium Dei*, *Servatoremque Mundi*, *& Regem Israel*, apud Iudaeos ad eumdem tantum unumque Christum referri; non tamen diversas inter se adpellationes fuisse negare potest, diversaque munera & proprietates Christi denotasse, hoc est, quem Messiam seu Christum expectabant, & Regem esse, & Filium Dei, & Mundi Salvatorem; ita ut quamvis haec omnia nomina in eamdem unamque personam referrentur, res tamen diversas illi personae convenientes indicaverint. Adeoque alium intellectum obferebat audientibus *Filius Dei*, alium *Messias*, hoc scilicet nomen quemdam prophetam, qui rex esset; illud, quemdam prophetam Regem, qui etiam Dei esset Filius. Insuper, etsi heic quaerere multis nolim an Iudaei Messiam Filium Dei, & verum Deum

πατέρα καὶ τὸν υἱὸν Θεὸν ἢ κύριον, πάλιν εὑρίσκετο τῇ οἰκείᾳ ὑποχέσει ὅσον πρὸς ἑλ-

num & Dominum, Dominorum copiam credidissent. Ita ut haec caussa sit cur Deum

Deum, fore crederent, quod minime quibusdam visum est; tamen dubitari non potest, quin ita Apostoli crederent, atque ita esse Christus docuerit: *Joann.* V. 18. *Propterea ergo magis quaerebant eum Iudaei interficere; quia non solum solvebat Sabbatum; sed & patrem suum dicebat Deum, aequalem se faciens Deo*. Ergo ita dicebat se esse filium Dei, ut plane intelligeretur se facere aequalem Deo; quod apertius constat ex iis omnibus, quae eodem loco sequuntur. Sic *Ioannis Cap.* X. quum Iesus dixisset: *Ego & Pater unum sumus*, Iudaei eum lapidare voluerunt, & querenti id responderunt: *De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia, & quia tu homo quum sis, facis te ipsum Deum*. Idque tantum inferebant, quod se Dei filium adsereret, ut patet, & ipse Iesus amplius declarat paulo post dicens: *Quem pater sanctificavit, & misit in mundum vos dicitis: Qui blasphemas, quia dixi, Filius Dei sum*. Patet arbitror Iudaeos nomine Filii Dei, verum Deum intellexisse, adeoque blasphemum Iesum adpellasse. Luculentius vero se Deo aequalem fecit quum Philippo dixit *Ioannis* XIV. 9. *Philippe, qui videt me, videt & Patrem*. Quare iam nullus restat ambigendi locus, quin Apostoli Christum verum Deum adgnoscerent, unde Thomas *Ioannis* XX. 28. ei dixit: *Dominus meus, & Deus meus*.

Quum autem id crederent Apostoli, non idem existimarunt esse dicere *Christum*, & dicere *Filium Dei*.

ἕλληνας ἐναντιούμενος. καὶ πολυτείαν ἢ πολυκυριότητα κατὰ τὸ φαινόμενον εἰσάγων. διὸ
θεὸν

Deum patrem, & Filium Dominum dicat. Adfirmaverat enim unum Deum esse

ſe

Dei. Et quidem, aliquid amplius denotat *Filius Dei*, quam *Meſſias*. Hinc ſaepe quum *Chriſtum* illum dixiſſent, *Filium* etiam *Dei* eſſe adfirmaverunt. Si autem *Filius Dei* amplius quidquam quam *Chriſtus* non importabat, ridicula etiam nominis non neceſſarii repetitio apud Apoſtolos fuiſſet. En *Ioannis* XX. 31. *Haec autem ſcripta ſunt, ut credatis quia Ieſus eſt Chriſtus filius Dei*. VI. vero 70. dicit Ieſu Petrus: *Et nos credidimus, & cognovimus, quia tu es Chriſtus filius Dei*. Sic idem Petrus apud *Matthaeum* XVI. 16. in confeſſione πολυθρυλλήτῳ: *Tu es Chriſtus Filius Dei vivi*. Sic *Ioann.* XI. 27. Martha ait: *Vtique, Domine, ego credidi, quia tu es Chriſtus filius Dei vivi, qui in hunc mundum veniſti*. Sic *Actor.* VIII. 37. Eunuchus ait Philippo: *Credo filium Dei eſſe Ieſum Chriſtum*. Alia autem non tantum ſignificatione, ſed animi diſpoſitione, accepiſſe Iudaeos nomen *Meſſiam* ſeu *Chriſtum*, & adpellationem *Filium Dei*, ex eo liquet, quod quum Ieſus ſe *Filium Dei* dixit, ſemper blaſphemum illum exiſtimarunt, quod ſe Deum faceret, id quod ex *Matth.* XXVI. 63. 65. etiam liquet, praeter loca ſuperius adlegata; quum vero *Chriſtum*, & *Meſſiam*, & *Prophetam*, *qui venturus erat*, ſe eſſe adfirmavit, numquam illum blaſphemiae reum egerunt. Conſtat id luculente ex *Matth. Cap.* XI. 3. Ioann. IV. 26. & *ſeqq.* IX. 35. & *ſeqq.* *Lucae* XXIII 2. ubi perſpicue: *Hunc invenimus ſubvertentem gentem noſtram, & prohibentem tributa*

da-

θεὸν εἰπὼν τὸν πατέρα, κύριον εἶπεν τὸν υἱὸν τῇ νηπιότητι συγκαταβαίνων τῶν ἑλλήνων

se apud nos Promiserat enim apud nos unum esse Deum. Si igitur dixisset & Patrem

dare Caesari, & dicentem se Christum Regem esse. Quamquam ut Messiam quoque eum adgnoscere nolebant, ut patet, & e Synagoga eiicere volebant eum, qui Christum illum esse confiteretur, *Ioann.* IX. 22. Sed & hanc inter *Messiam*, & *Filium Dei* distinctionem confirmarunt Iudaei, qui illudentes dixerunt, *Matth. Cap.* XXVII. 42. *Si Rex Israel est, descendat nunc de cruce, & credimus ei. Confidit in Deo liberet nunc, si vult eum. Dixit enim, Quia Filius Dei sum.*

Itaque ostensum est apud Iudaeos aliud intellectum esse *Christi* nomine, aliud *Filii Dei*; quum insuper Messiam Deum non fore passim crederent, sed Regem Israel; *Filium* autem *Dei* Deum adgnoscerent. Ecce *Matth.* XXII. 42. Iesus interrogavit Pharisaeos, dicens, *Quid vobis videtur de Christo? cuius filius est? Dicunt ei David.* Igitur qui Messiam dicebat, Deum consequenter non intelligebat; quamquam qui *Filium Dei* proferebat, & Deum & Messiam simul intelligere poterat. Hinc liquet tam apud Iudaeos, quam apud Apostolos qui *filium Dei* dicebat, aliquid amplius dixisse, quam si simpliciter Iesum *Messiam*, seu *Christum* adpellasset.

Constat iam Apostolos, quum homines ad Christi fidem conversos baptissarent ab eis exegisse ut crederent in Iesum Christum Filium Dei. Non igitur verum est quod *Lckius* pertendit, nihil amplius requisivisse, quam ut crederent Iesum esse *Messiam*. Ecce *Actor. Cap.* VIII. *Et ait Eunuchus: Ecce aqua,*

quid

νων. ἀποδέδεκται γὰρ ἀδιαφόρως τοῖς τοιαύτοις ὀνόμασι κεχρημένην τὴν γραφήν. αὐτὸ γάρ

γάρ

trem & Filium, Deum vel Dominum, iterum inveniretur in domestica promissio-

O 5 ne

quid prohibet me baptizari? Dixit autem Philippus: Si credis ex toto corde, licet: Et respondens ait: Credo Filium Dei esse Iesum Christum. Hic non tantum credidit Iesum esse Christum, sed etiam Filium Dei. Insuper eos, qui credituri erant, Apostoli non tantum Iesum esse Christum docebant, sed multis aliis etiam Christianae religionis capitibus eos praecedenter erudiebant; non igitur exigebant hoc unum, credere scilicet Iesum esse Christum. Liquet id ex Apostolorum concionibus. En *Actor. Cap.* II. Petrus non tantum dicit Iesum virum adprobatum a Deo, & Christum, sed resurrexisse a mortuis etiam adfirmat, & alia huiusmodi adnunciat, quae divinus Historicus non exprimit, sed solum ait: *Aliis etiam verbis plurimis testificatus est, & exhortabatur eos.* Deinde subdit: *Qui ergo receperunt sermonem eius, baptissati sunt.* Sic Philippus *Act. Cap.* VIII. multa prius Eunucho de Iesu ex Prophetis enarrat, ac deinde baptissat. Petrus item *Act. Cap.* X. & Christum praedicat, & omnium Dominum esse pronunciat, & eius resurrectionem adstruit, & de Spiritu Sancto loquitur, & multis aliis erudit, ac deinde tradit *Lucas: Et iussit eos baptizari.* Sic *Act. Cap.* XIII. Paulus Iudaeis Antiochiae concionans instruit eos ostendens Iesum esse Salvatorem Israel; Ioannem ei praecucurrisse; a mortuis resurrexisse; filiumque esse Dei, & in eo quicumque credit iustificari. Paria reperiuntur *Cap.* XVII. Quare non video

exi-

γὰρ αἰτία πᾶσι τοῖς οὖσι τὸ γὰρ ἐξ οὗ τὰ πάντα, τὴν δημιουργίαν σημαίνει καὶ τὴν ἐκ

ne quoad Graecos adversari, & Deorum, vel Dominorũ multitudinem secundum id

exilem & tenuem illam monogrammamque doctrinam ac fidem a credentibus initio esse exactam, credere scilicet tantum *Iesum esse Christum*.

Et recte id quidem fecerunt Apostoli. Nam Iesus, quum eos ad praedicandum Evangelium misisset, non id tantum ut docerent praeceperat, sed quaecumque omnia ipse fecerat & docuerat. *Matth.* XXVIII. 19. 20. *Euntes ergo docete omnes gentes baptizante, eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, docentes eos servare omnia quaecumque mandavi vobis.* Vbi quis non videat insuper absurditatem, si nihil amplius quam credere Iesum esse Christum a baptissandis non exigeretur, eos iam non intellecturos nec credituros illud ipsum in quo baptissabantur, quod primum eorum auribus insonabat, nomen scilicet Patris, & Filii, & Spiritus Sancti?

Quod si ex eo inferre lubet ad nihil amplius credendum obligari initio Christianum, quod interdum in divinis libris occurrat, vel Iesum docuisse tantum se esse Christum, vel Apostolos non aliud ab auditoribus requisivisse, quod facit *Lokius Part.* I. *Cap.* IV. & V. Id demum ludere esse quis non videat? quum id contingat, vel quod non semper divini historici omnia late & integre quaecumque dicta sunt, aut gesta, retulerint; vel quia quod uno in loco tacitum est, in alio fuit expressum; vel quia denique unusquisque similiter suo ingenio & acumine abuti posset, & similia etiam subtilius excude-

ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγαγόν. τὴν τῆς πίστεως ἡμῶν καὶ οἰκειώσεως λέγει τρόπην.

id quod adparet inducere. Propterea, quum Patrem Deum dixiſſet, Filium Domi-

dere. Et quidem multa ſaepe omiſiſse divinos Scriptores, ea intelligenda ex aliis locis relinquentes patet ex *Act.* *Cap.* II. 40. *Aliis etiam verbis plurimis teſtificatus eſt, & exhortabatur eos &c.* & *Cap.* VIII. 35. *Aperiens autem Philippus os ſuum, & incipiens a ſcriptura iſta, evangelizavit illi Ieſum.* Ecce quomodo *Lucas* innuit hic Philippum evangelizaſse Ieſum, quae autem dixerit Prophetam enarrans non tradit. Sic *Lucas* idem *Cap.* XXIV. duobus diſcipulis Emmauntem proficiſcentibus ſcripturas de Chriſto Ieſum ediſseruiſse ait, quibus autem verbis & quomodo, non tradit: *Et incipiens a Moyſe & omnibus prophetis, interpretabatur illis ex omnibus ſcripturis quae de ipſo erant.* Immo ipſo *Ioannis Capite* IV. quod exemplum veluti inſigne *Lokius* adfert, ait Evangeliſta Ieſum duos dies apud Samaritanos manſiſse, multoque plures in eum crediꝺiſse *propter ſermonem eius.* Qualis autem fuerit eius ſermo non refert, in quo certe multa alia potuit eos docere, quam praedixerat mulieri; quae in eum crediderat, ſed neſcio an ſatis adhuc fidelis eſset, & ſi omnia iam intellexerat, quae perfectum Chriſtianum efficere poſsunt. Nam ſi credere Ieſum eſse Chriſtum, facit eſse verum Chriſtianum; cur non credam & illos Epheſi diſcipulos, de quibus *Actor.* *Cap.* XIX. agitur, veros fuiſse, quum & illud crederent; & tamen nec Chriſti baptiſmo tincti fuerant, nec an eſset Spiritus Sanctus perceperant. Non tamen

id

πην. οἷον εἰς αὐτὴν ἐσμὲν ἠρτημένοι. ἀλλοῖος πατὴρ. διὰ τοῦτο καὶ ἐπὶ αὐτοῦ ὁ εἰς δι-

minum dixit, Insipientiae Graecorum condescendens. Ostēsum enim est indiffe-

id satis visum Paulo, & baptismo Iesu eos lustravit, & Spiritum Sanctum non tam docuit, quam, ut ita dicam, infudi fecit.

Loca autem Scripturarum obscuriora aut breviora alicubi, ex aliis clarioribus & prolixioribus illustrari ac suppleri debere, non tam inter rerum divinarum peritos constat, quam inter eos omnes qui sensu communi praediti sunt; quum idem etiam in profanis Scriptoribus edisserendis obtineat. Nos igitur iam pluribus superius ostendimus alia pluria ab Apostolis tradita & praedicata fuisse credituris, quam sterile illud, & nudum, *Iesum esse Messiam*. Ergo ii loci, in quibus id unum traditur, ex aliis convenienter supplendi sunt, quum vero absimile sit modo una, modo alia, ratione ab Apostolis fidem adnunciatam fuisse. Quod si quis adhuc id praefracte pertenderet, tunc ego ludens adfirmare non dubitaverim, ne illud quidem necessarium esse ut quis initio verus Christianus sit.

Nam si ex eo quod interdum in Scripturis offenditur, Iesum scilicet esse Christum tantum praedicatum fuisse, legitimum consectarium exsistit, id unum sufficere ut quis bonus Christianus evadat; eadem ratione ipse contendero, ut verus Christianus quis sit sufficere ut credat in Iesum. Nam saepe in Scripturis occurrit id unum a baptizandis fuisse exactum. Ecce *Cap.* XVI. Paulus & Silas dicunt: *Crede in dominum Iesum, & salvus eris tu, & domus tua. Cap.*

au-

διπλῷ λόγος τῶτε ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι | ferenter istiusmodi nominibus Scriptura esse

autem XIX. Paulus dixit: *Ioannes baptizavit baptismo poenitentiae populum, dicens: in eum, qui venturus esset post ipsum ut crederent, hoc est, in Iesum.* Sic Iesus ipse *Act. Cap.* IX. nil aliud dixit Paulo quaerenti quis esset, quam, *Ego sum Iesus, quem tu persequeris.* Quod si haec tam brevia & concisa extendenda & explicanda sunt supplendaque ex aliis divinae historiae locis magna ex parte superius adductis, ut idem *Lokius* non diffiteatur; cur ipse quoque non dicam supplenda & amplianda ex aliis Scripturae testimoniis, quae *Lokius* in suae opinionis confirmationem producit? Sed ecce magnum huius rei documentum ex *Actor. Cap.* VIII. nunc adfero. Philippus Eunucho incipiens a scriptura Esaiae *evangelizat Iesum.* Si alia deinde *Lucas* minime narrasset, sed tantum credidisse eunuchum & baptizatum fuisse dixisset, Lokiana methodo quis deducere potuisset, Ergo ut quis Christianus sit, in Iesum credere sufficit. At hic non substitit *Lucas* & progrediens qualem fidem habuerit Eunuchus exponit. Dicit enim Eunuchus: *Credo Filium Dei esse Iesum Christum.* Et ecce ut brevia & manca redintegrari & explicari debent; ita ut haec eadem professio Eunuchi suppleatur, & credamus credidisse Iesum etiam resurrexisse, & a dextris Dei sedere, in unitate Spiritus Sancti, quae omnia ex Apostolorum concionibus & instructionibus, quas superius produximus, supplenda sunt.

Nihil hic ex Pauli aliorumque Apostolorum Epistolis produximus, quandoquidem vidimus eas non

mo-

ναι ἐλθεῖν, καὶ τῷ ἐκ τῆς πλάνης εἰς τὴν ἀλη-

esse usam. Id enim causa omnibus his qui sunt

morari *Lokium*, & fundamenta fidei esse quae in illis docentur omnia non credere, suis exsibilandis ratiocinationibus confisum. Quasi & illae Epistolae tamquam Evangelicae historiae pars considerari non valeant, sed alia via ac ratione scripta. Neque video cur sententiis & documentis Petri & Pauli a *Luca* in *Actis* relatis credere debeam, eaque fundamenta fidei existimare; ab ipsis autem auctoribus & doctoribus scripta elevare ac contemnere; & adscititia quaedam & minus necessaria reputare. Sed inquit, ergo ad quos scribebat Paulus, aut Petrus, non erant veri Christiani. Quid si concesserim? Sed eos vocant sanctos, electos, vocatos a Deo. Quid si non simpliciter & absolute id pronuntiarunt? Credere potuerunt ex parte, atque ex hac dispositione, qua etiam reliqua amplexuri erant, dici sancti, & electi, licet quaedam iis deessent; dici vocati a Deo. Nonne exemplum superius attulimus ex *Cap.* XIX. *Actorum Apostolicorum?* Insuper ut ita dicerentur sufficiebat ut quidam tales essent, licet alii plerique imperfectiores exsisterent; ex praestantiore enim parte reliqui denominantur. Insuper sanctitati tam obficit fidei imperfectio, quam morum pravitas. Non multum probi, & modesti, & casti fuerant quidem Corinthii. Sufficit Pauli Epistolam I. ad eos scriptam evolvere. Et tamen eis scribens ita Epistolam exorditur: *Paulus vocatus Apostolus Iesu Christi per voluntatem Dei, & Sosthenes frater, Ecclesiae Dei, quae est Corinthi, sanctificatis in Christo Iesu, vocatis sanctis &c.* Quorsum igitur Lokiani paralogismi, & ludificationes?

λήθειαν ἐπιςρέψαι. οὐ πάντες εἴσασί φησιν, ὅτι εἷς θεός ἐςι καὶ εἷς κύριος καὶ οὐ πολλοί. οὐδὲ πάντες ἴσασιν ὅτι τὰ εἴδωλα οὐδέν εἰσι· οὐκ ἀποκαλύπτει αὐτούς, ἵνα μὴ ἀναισχύντο. ἑτέρους ποιήσῃ. ὁρᾷς ὅτι οὐ πάντες ἴσασιν ὅτι οὐδὲν τὰ εἴδωλα; ἀμέλει ἕως ἄρτι τινὲς τουτέςι καὶ μετὰ τὸ πιςεῦσαι τὰ εἰδωλόθυτα ὡς εἰδωλόθυτα ἐσθίουσιν. τουτέςι μετὰ τῆς γνώμης, μεθ' ἧς καὶ οἱ ἕλληνες ὡς ἡγούμενοι εἶναι τὰ εἴδωλα. ἐπεὶ οὖν ἀσθενῆ καὶ σαθρὰν ἔχουσι τὴν συνείδησιν, μολύνονται ἐσθίοντες· εἰ δὲ μὴ ἐμολύνοντο ὅτι μηδέ ἐςι τὸ ὅλως τὰ εἴδωλα.

ſunt. Illud enim ex quo omnia, creationem ſignificat, & id quod a non eſſe adeſſe adducat. Fidei noſtrae & famulatus converſionem dicit; velut in ipſam quidem perfecti. Alienus pater. Propterea & de ipſo duplex ſermo & qua ex non eſſe adeſſe venerit, & qua ex errore in veritatem converſus fuerit. Non omnes ſciunt, inquit, unum Deum eſſe, & unum Dominum, & non multos; neque omnes ſciunt idola nihil eſſe. Non revelat ipſos, ne confundantur. Alteros faciat. Vides non omnes ſcire Idola nihil eſſe? videlicet huc uſque quidam, hoc eſt, & poſtquam crediderũt, quae Idolis immolata fuerunt, tamquam idolis immolata manducant, hoc eſt, cum ea ſen-

sententia, cum qua & Graeci, ut opinantes esse Idola. Quoniam igitur infirmam, & putrem habent conscientiam, comedentes contaminantur. Si vero non contaminabantur, ex eo evenit quia omnino Idola non sunt.

Βρῶμα δὲ ἡμᾶς οὐ παρίστησι τῷ θεῷ· οὔτε γὰρ ἐὰν φάγωμεν, περισσεύομεν· οὔτε ἐὰν μὴ φάγωμεν, ὑστερούμεθα. βλέπετε δὲ μή πως ἡ ἐξουσία ὑμῶν αὕτη πρόσκομμα γένηται τοῖς ἀσθενοῦσιν. ἐὰν γάρ τις ἴδησε τὸν ἔχοντα γνῶσιν, ἐν εἰδωλείῳ κατακείμενον, οὐχὶ ἡ συνείδησις αὐτοῦ ἀσθενοῦς ὄντος οἰκοδομηθήσεται εἰς τὸ τὰ εἰδωλόθυτα ἐσθίειν; καὶ ἀπολεῖται ὁ ἀσθενῶν ἀδελφὸς ἐπὶ τῇ σῇ γνώσει, δι᾽ ὃν χριστὸς ἀπέθανεν; οὕτω δὲ ἁμαρτάνοντες εἰς τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ τύπτοντες αὐτῶν τὴν συνείδησιν ἀσθενοῦσαν, εἰς χριστὸν ἁμαρτάνετε. διόπερ εἰ βρῶμα σκανδαλίζει τὸν ἀδελφόν μου, οὐ μὴ φάγω κρέα εἰς τὸν αἰῶνα, ἵνα μὴ τὸν ἀδελφόν μου σκανδαλίσω.

Esca autem nos non commendat Deo. Neque enim si manducaverimus, abundabimus: neque si non manducaverimus, deficiemus. Videte autem ne forte haec licentia vestra offendiculum fiat infirmis. Si enim quis viderit eum, qui habet scientiam in idolio recumbentem: nonne conscientia eius, quum sit infirma, aedificabitur ad manducandum idolothyta? Et peribit infirmus in tua scientia, frater, propter quem Christus mortuus est? Sic autem peccantes in fratres, & percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis. Quapropter si esca scandalizat fratrem meum: non manducabo carnem in aeternum, ne fratrem meum scandalizem.

Ἵνα μὴ οἷα εἰκὸς εἴπωσιν, ἐγὼ καθαρᾷ συνειδήσει ἐσθίω. καὶ τί μοι μέλλοι εἴτις δι᾽ ἀσθένειαν σκανδαλίζεται. δείκνυσιν ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ φαγεῖν ὡς ἐπὶ καταφρονήσει τῶν εἰδώλων οὐδὲν γενναῖόν ἐστιν. κᾂν γὰρ μὴ ἠδίκητό φησιν ὁ ἀδελφὸς ἀσθενὴς ὢν, οὐδὲ οὕτως τί τῶν ἐπαινουμένων ἐποίεις, ἢ τῶν εἰς βασιλείαν ἀγαγεῖν δυναμένων· τί γάρ ἐστι φαγεῖν καὶ μὴ φαγεῖν. τουτέστιν εὐδοκειμοῦμεν παρὰ θεῷ ὡς μέγα τι πεποιηκότες. καὶ περισσεύομεν ἐν ἐπαίνοις. ἐφοβεῖτο ὁ λόγος. οὐκ εἶπεν ἢ γνῶσις, ἢ ἡ τελειότης. ἀλλ᾽ ἡ ἐξουσία. ὅπερ προπετείας ἐστὶ καὶ ἀλαζονείας μᾶλλον. πρόσκομμα, τουτέστι σκάνδαλον, καταστροφή. εἰπὼν δὲ τοῖς ἀσθενοῦσιν, αἰτιᾶται αὐτοὺς ὅτι

NE forte dicant, Ego munda cõscientia comedo. Et quid mea interest, si quis per infirmitatem scandalizatur? Ostendit quid & ipsũ comedere in Idolorũ contemtum nihil est generosum. Etsi enim iniuria non adficiatur, inquit, frater qui est infirmus; neque ita aliquid eorum quae laudantur, facis, vel eorum quae in regnum adducere valent. Quid enim est comedere & non comedere? Hoc est adprobamur a Deo ut ii qui magnum aliquid fecerimus, & abundamus in laudibus. Timebatur sermo. Non dixit scientia, vel perfectio, sed licentia quod temeritatis est & adrogantiae magis. Offẽdiculũ, hoc est, scandalum, ever-

ὅτι οὐδὲ τῶν ἀσθενέντων φείδονται ἀδελφῶν. οἷον ἐδεῖ καὶ χεῖρα ὀρέγειν τὸν ὡς λέγεις τέλειον ὄντα. οὐκ ἄρα φησὶν ἀφορμὴν λάβῃ ἐσθίειν τὰ εἰδωλόθυτα, καὶ λογισθεῖναί τι τὰ εἴδωλα. εἰπὼν δὲ οἰκοδομηθήσεται δείκνυσιν ὅτι ἐπὶ πλεῖον αὐτοῦ ἡ ἀσθένεια αὐξηθήσεται, καὶ γενήσεται πρόφασις ἡ σὴ τελειότης ἑτέρου ἀπολείας. καὶ ὁ χριστὸς μέν φησιν οὐδὲ ἀποθανεῖν ὑπὲρ αὐτοῦ παρῃτήσατο. σὺ δὲ οὐδὲ ἄχρι βρωμάτων ἀποχῆς συγκαταβαίνεις ἵνα μὴ σκανδαλίζηται· οὐκ εἶπεν σκανδαλίζοντες, ἀλλὰ τὸ ὠμότερον τύπτοντες. τί γὰρ ὠμότερον τοῦ τύπτοντος τὸν ἀσθενῆ; πῶς εἰς χριστόν; ὅτι τὰ τῶν οἰκετῶν ὁ δεσπότης οἰκειοποιεῖται· καὶ ὅτι εἰς σῶμα αὐτοῦ τελοῦσιν

eversio. Inquiens vero infirmis, accusat eos quod fratribus infirmis non parcant, quando oportebat & manum porrigere eũ qui ut ais perfectus est. Ne igitur ĩquit occasionẽ sumat comedẽdi idolis ĩmolata, & putãdi idola esse aliquid. Quũ dixerit vero aedificabitur, ostendit amplius eius infirmitatem auctum iri, & factum iri praetextũ tuam perfectionem alterius perditionis. Et Christus quidem, dicit, neque mori pro ipso deprecatus est. Tu autem neque, inquit, ad ciborum abstinentiam condescẽdis, ne scandalizetur. Non dixit scandalizantes, sed quod crudelius est, verberantes. Quid enim crudelius eo, qui verberat infirmum? Quomodo

σιν οἱ πληττόμενοι. καὶ ὁ ἐκεῖνος διὰ τῆς οἰκείας καθώσι σφαγῆς σὺ διὰ βρώματος καταλύεις. τοῦτο μάλιστα ἀρίστου διδασκάλου τὸ ἐξ ἑαυτοῦ παιδεύειν ὑμᾶς φησι. οὐ δὲ εἰδωλοθύτων, τῶν δὲ ἄλλως ἀπηγορευμένων φείδεσθαι ὑπὲρ τοῦ μὴ σκανδαλίσαι ἀδελφόν. ἐγὼ δὲ τί λέγω εἰδωλοθύτων; οὐδὲ ἄλλου ἂν ἅψαι μὴ κρέας, εἰ ἐκ τούτου σκανδαλίζεταί τις. ἡ δὲ παραίτησίς μου ἐστὶν αἰωνία ἐπειδὴ εἴπως τὸ βρῶμα σκανδαλίζεται ἀδελφόν μου, οὐ μὴ φάγω κρέας εἰς τὸν αἰῶνα. μή τις νομίσῃ ὅτι φιλοτιμία ῥημάτων αὕτη. οὐκ ἂν γὰρ καὶ ἔργῳ ταῦτα ἐπλήρωσε. ἀναγκάζεται λοιπὸν δεῖξαι πῶς καὶ τοῦ συγκεχωρημένου ἀπέχετο ὑπὲρ τοῦ μὴ σκανδαλίσαι τινά. τί γὰρ λέγω φη-

modo in Christum? quia ea quae ad servos pertinent sua facit; & quia in corpus eius finiunt, qui percutiuntur. Et ille veluti per domesticam caedem tuã * per cibum dissolvis. Hoc Magistri maxime optimi ex se ipso erudire vos, inquit. Non vero ab Idolo mactatis sed aliter etiam prohibitis abstinere, ne scandalizemus fratrem. Ego vero quid dico ab Idolo mactatis? Neque aliud utique tangere, neque carnem, si ex hoc aliquis scandalizatur. Aversio autem mea est aeterna; quoniam si unquam cibum scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in aeternum. Nequis putet esse hanc verborum ambitionem, non

φησὶν περὶ εἰδωλοθύτων, αὐτοῦ τοῦ χριστοῦ ἐπιτάξαντος τὸν κηρύσσοντα ἐκ τοῦ εὐαγγελίου ἐσθίειν, τουτέστι παρὰ τῶν μαθητευομένων. εἰλόμην εἰ δέοι καὶ λίμον φθαρῆναι καὶ μηδὲν παρ' ἡμῶν λαβεῖν. οὐκ ἐπειδὴ παρέχοντές μοι φησὶ σκανδαλίζεσθε. ἀλλὰ ἵνα πλέον οἰκοδομεῖσθε ὁρῶντές με ἀδάπανον ὄντα ὑμῖν. ὅ φησι καὶ νόμου θείου ἐπιτρέποντός μοι λαμβάνειν διὰ τὴν ὑμῶν οἰκοδομὴν οὐδὲν εἰλόμην λαβεῖν παρ' ὑμῶν. ἀλλὰ ταῖς χερσί μου ἐκοπίων ἐργαζόμενος καὶ ἀποτρεφόμενος· ἰδοὺ τέως ἀπέδειξεν ἀληθεύων, λοιπὸν δὲ καὶ ἄλλα κατασκευάζει. εἰ ἐγώ φησιν οὕτως, ὑμεῖς οὐδὲ εἰδωλοθύτων ἀπέχεσθε πρὸς τὸ μὴ τοὺς ἀσθενεῖς τῶν ἀδελφῶν σκαν-

δα-

non enim & opere haec perfecit, cogitur deinde ostendere quomodo etiam a concesso abstinebat ne quem scandalissaret. Quid enim dico, inquit, de idolothytis, ipso Christo iubente eum qui praedicat ex Evangelio manducare, hoc est, ab iis qui discunt; elegimus si opus fuit, & famem eximere, & nihil a vobis accipere Non quia praebentes mihi, inquit, scandalizamini, sed ut amplius aedificemini, videntes me nullius impensae causam vobis fuisse; quod inquit Dei lex mihi sumere permittit propter aedificationem vestram, haud elegi accipere a vobis, sed manibus meis laboravi operans, & inde nutritus sum.

Non

δαλίζειν, μᾶλλον δὲ ἀπολύειν. πολλῶν δὲ ςίχων περιεκτική ἐςιν ἡ ἔννοια τῆς παραγραφῆς ταύτης. εἶτα ἵνα μὴ λέγωσιν ὅτι εἰ καὶ ἐβȣ́λου λαβεῖν ȣ̓κ ἐξῆν σοι. διὰ τȣ̃το οὐδὲ εἴληφας. ἵνα τί φησιν ȣ̓κ ἐξῆν μοι; οἱ ἄλλοι ἀπόςολοι πλέον ἔχουσι τὸ τὸν χριςὸν ἑωρακέναι καὶ συναναςραφῆναι αὐτῷ. ἐπάγει. ȣ̓χὶ ἰησȣ̃ν χριςὸν τὸν κύριον ἡμῶν ἑώρακα; ὥςε μὴ καὶ ἐν τȣ́τῳ ἔλαττον ἔχειν τῶν λοιπῶν ἀποςόλων, ἔσχατον γάρ φησι πάντων ὥσπερ τῷ ἐκτρώματι ὤφθη καί μοι. καίτοι φησὶν ἔξεςι μοι λέγειν ὅτι ἀπὸ ἱερουσαλὴμ καὶ κύκλῳ μεχρὶ τοῦ ἰλλυρικοῦ πεπλήρωκα τὸ εὐαγγέλιον τȣ̃ χριςȣ̃. ἀλλὰ τέως οὐ λέγει· μὴ κἂν ὑμῶν οὐ γέγονα ἀπόςολος; εἰ γὰρ ἄλλων οὐκ εἰμι, ὑ-

Ecce quatenus ostendit vera dicens. Ceterum vero & alia adstruit. Si ego, inquit ita, vos neque ab idolothytis abstinetis ne fratres infirmos scandalizetis, magis vero perdatis? Multos autem versus comprehendit intelligentia huius paragraphi. Deinde ne dicant, etsi voluisses capere, non licebat tibi, propterea neque accepisti. Cur, inquit, non licebat mihi? Alii Apostoli plus habent quod Christum viderint, & cum eo cōversati fuerint, addit: Nonne Iesum Dominum nostrum vidi? ita ut neque in hoc minus habeam quam alii Apostoli? Postremum enim, inquit, omnium veluti abortivo adparuit etiam mihi. Et si, inquit,

ὑμῶν τέως εἰμί. ἀλλ' ὑμῶν οὐδὲν παρ' ὑμῶν εἴληφα. εἰς τοῦτο γὰρ ὁρῶ τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῶν. ὅθεν φησίν. ἡ σφραγὶς τῆς ἐμῆς ἀποστολῆς ὑμεῖς ἐστε. τουτέστιν εἰ βούλεταί τις μαθεῖν εἰ εἰμὶ ἀπόστολος, ὑμᾶς εἰς ἀπόδειξιν προβάλλομαι. πάντα γὰρ τὰ τοῦ ἀποστόλου ἐν ὑμῖν ἀπεδείξαμεν, καὶ σημεῖα ποιήσας, καὶ διδάξας τὴν πίστιν, καὶ κίνδυνον ὑπομείνας, καὶ βίον ἀνεπίληπτον ἀποδείξας. ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τοιαῦτα σφραγίζει, καὶ ἐκτυποῖ, καὶ ἀποδεικνύει ἀπόστολον.

quit, licet mihi dicere, a Ierusalem & in circuitu usque ad Illyricum eum impleuisse Evangelium Christi. Sed usque non dicit. Numquid vester Apostolus non fui? Si enim aliorum non sum, vester utique sum. Sed vester nihil a vobis cepi. Ad hoc enim video effectum eorum. Vnde inquit. Sigillum Apostolatus mei vos estis. Hoc est si vult quis discere an sim Apostolus, vos ad demõstrationem propono. Omnia enim quae sunt Apostoli in vobis ostendi, & signa faciens, & docens fidem, & periculum substinens, et vitam irreprehensibilem exhibens. Haec enim & huiusmodi signant, & exprimunt, & demonstrant, Apostolum.

FINIS.

Ad-

ADmodum Reverendus Pater D. Octavius Rustici Ven. Congregationis Casinensis Philosophiae, & Sacrae Theologiae Professor, attente perlegat Librum hunc, cui titulus *Deliciae Eruditorum, seu veterum, &c.* & videat si quid contineat, quod bonis moribus, & Christianae Fidei advertetur, ac referat.

Dat. die 1. Maii 1738.

Dominicus de Bardi Vic. Gen.

LIbrum, cui titulus *Deliciae Eruditorum, &c.* ut mihi est demandatum, attente perlegi. In eo quod Fidem, aut mores, laederet offendi nihil; plura vero utilia aeque, atque iucunda passim inveni: dignum itaque censeo, qui typis mandetur, in quorum fidem, &c.

Ex Abbatia Florentina die XII. Octobris

D. Octavius Rustici Mon. Casinensis in eadem Abbatia Philosoph. & S. Theolog. Lector.

Attenta supradicta relatione imprimatur.

Dominicus de Bardi Vic. Gen.

ADmodum Reverendus Pater Theologus Thomas Maria Griſelli Cenſor huius Sanctae Inquiſitionis videat, & referat.

Ex AEdibus S. Officii Florentiae

Fr. Franciſcus Antonius Benoffi Min. Conv. Vic. Gen. S. Off. Florentiae.

IVſſu Reverendiſs. Patris Pauli Antonii Ambrogii Generalis Inquiſitoris attente perlegi Librum, qui inſcribitur *Deliciae Eruditorum*, *&c.* ipſumque dignum cenſeo, qui publica luce donetur.

Datum Florentiae in Collegio D. Marci Ordinis Praedicatorum

Fr. Thomas M. Griſelli in ſuprad. Collegio Sac. Theolog. Lector, & Cenſor pro S. Inquiſ.

Attenta ſupradicta relatione imprimatur.

Fr. Franciſcus Antonius Benoffi Min. Conv. Vic. Gen. S. Offic. Florentiae.

Carolus Ginori pro Reg. Celſ. vidit.